Nihad Sâmi Banarlı

TÜRKÇENİN Sırları

KUBBEALTI
1970 40. YIL 2010

34. BASKI

TÜRKÇENİN SIRLARI

İsteme Adresi: Peykhâne Sokağı No.3.
34126 Çemberlitaş İSTANBUL
Tel: 0212 516 23 56 – 518 92 09
Faks: 0212 638 02 72

info@kubbealti.org.tr
www.kubbealti.org.tr

KUBBEALTI NEŞRİYÂTI: No. 1
NİHAD SÂMİ BANARLI KÜLLİYÂTI: No. 1

Dizgi Kubbealtı Dizgi Merkezi
Kapak Tasarımı: Ayşe Kalyoncu
Baskı: Özal Matbaası

1. Baskı : 1972
.....
28. Baskı : 2008
.....
32. Baskı : 2009
33. Baskı : 2009
34. Baskı : 2010

İstanbul Mart 2010
ISBN 975 - 7663 - 77 - 8

TÜRKÇENİN SIRLARI

Nihad Sâmi Banarlı

34. Baskı

KUBBEALTI
1970 40. YIL 2010

T.C. Millî Eğitim Bakanlığı, Araştırma Plânlama ve Koordinasyon Kurulu Başkanlığı'nın 19 Ağustos 2004 târih 3126 sayılı genelgesinde "Türkçenin Sırları" orta öğretim kurumlarında okunması tavsiye edilen 100 eserden biridir.

İÇİNDEKİLER

Birinci Baskının Önsözü	7
Bir Dil Konferansı	11
İmparatorluk Dilleri	28
Bir Dil Nasıl Güzelleşir	44
Bahar ve Türkçe	50
Beyaz Lisan	56
Altın Yumurtlayan Tavuk	62
Benim Dünyam	67
Kelimelerin İzdivâcı	73
Güzel Ev'in Hikâyesi	79
Gönül Sözüne Dâir	86
Yûnus'un Türkçesi	90
Rakseden Dil	97
İlmi Yenen Bir Vehim	102
Fuzûli'nin Duâsı	108
Kelimelerin Tadı	112
Yahyâ Kemal Türkçesi	122
Efendi, Efendimiz	128
Köşe	133

Türkçenin Gül Bahçeleri 136
Hayâlin Ölümü 142
Merdiven 148
Örneğin Fâciası 151
O Gül-endam Yerine Konulan Cadı 157
Güzel ve Güzelden Anlamak 163
Nasıl Aldatıyorlar? 168
İstanbul Konuşması 176
Gramerci 182
Cânan, Nâlân ve Güldalı 188
Ata, Hoca ve Öğretmen 193
Dil Savaşları 199
Elif... Gül... Ankara... 205
Sultan Abdülhamîd'in Türkçeciliği 209
Stalin ve Dil 220
Türkçeyi Arayanlar 226
Fethedilmiş Topraklar Gibi 231
En Büyük Gaflet 236
Dil ve Edebiyat Derslerimiz 241
Üç Dilin Sözleri 247
Fuad Köprülü ve Türk Dili 253
Hüzünlü Latîfeler 259
Sel ve Sal Hikâyesi 264
Yine Bir Dil Dramı 269
Dil İnkılâbı'ndan 28 Yıl Sonra 277

BİRİNCİ BASKININ ÖNSÖZÜ

Bu kitap, Türk dili üzerinde yıllar yılı yapılan araştırmaların; duyulan heyecanların ve samîmî bir Türkçe sevgisinin yazı hâline konulmasıyla meydana geldi. Türkçemizin, Türkiye topraklarında, büyük bir "millî estetik"le işlenmiş oluşuna bir kitap boyunca dikkat eden ilk eser, belki de budur.

Muharriri, Türk dilinin nice güzelliklerini, üstünlüklerini, inceliklerini, âhengini, ne kadar asil ve büyük bir milletin dili oluşundaki göğüs kabartıcı yücelikleri -elinden geldiği kadar- bu kitabın sahîfelerinde toplamaya çalışmıştır.

Kitaptaki yazıların mühim bir kısmı, son yirmi beş yıl içinde muhtelif, gazete ve mecmualarda neşrolunmuştur. Bir kısmı da akademik toplantılarda verilen konferanslar ve okunan tebliğlerdir. Bunların hepsi, buraya, üzerlerinde yapılan yeni işlemlerle alınmıştır.

Kitap, aslında bir bütündür. Onun, değişik başlıklar altında, umûmiyetle beşer, altışar sahîfelik bölümler hâ-

linde oluşu, bu bütünlüğü değiştirmez.

Eserde bâzı görüş, duyuş, düşünüş ve buluşların, birbirinden ayrı gibi duran bu bölümlerde, yer yer tekrarlandığı görülecektir. Bu tekrarlar, o yazıların, önce, birbirinden ayrı zamanlarda yazılmış olmasındandır. Daha mühim olarak da tekrarlanmasında zarardan çok fayda bulunduğu inancındandır.

Türkçenin Sırları'nda, dilimizin bilhassa son otuz yıl içindeki buhranlı mâcerâsına ısrarla temas edilmiştir. Son yılların yanlış ve metodsuz dil tutumları üzerinde bundan yıllarca evvel söylediğimiz nice sözlerimizdeki isâbet. esefle belirtelim ki bugün artık herkesin gözleri önündedir.

Türkiye'de şu son yıllarda oynanan politik ve ideolojik oyunlar acı hakîkati meydana koymuştur.

Bu hakîkat, milletimizin ve milliyetimizin dayandığı her mukaddes temeli yıkmak isteyenlerin Türk vatanında kendilerini açığa vurmalarıyla meydandadır.

Bu ihânet şebekesinin, yıkılmasına yardım ettiği millî değerlerimizin başında aziz Türkçemiz vardır. Bütün sol emelli yıkıcıların dilde tamâmiyle uydurmacayı kullanmaları bunun acı delîlidir, ki okuyucu, kitabın içinde bu fâcianın nice gerçeklerini yıllardan beri söylenmiş bulacaktır.

Türkçenin Sırları, Atatürk'ün kısa süren "öz Türkçe denemesi"nden sonra Türkçeleşmiş her kelimenin "hâlis Türkçe" olduğunu kabul etmekteki çok millî ve isâbetli görüşüne büyük yer ayırmıştır.

Atatürk'ün üzerinde tam bir millî hassâsiyetle durduğu bu dil anlayışı ve dil vasiyeti onun ölümünden sonra neden terk edilmiştir? Aynı yıllarda Türk milleti neden birbirinin dilini anlamayan hatta birbirinin dilinden nefret eden zümreler hâline getirilmiştir?

Burası bu kitabı okuyacaklar için artık bir muammâ olmayacaktır.

*

Kitapta, mümkün olduğu kadar, Türkçe'nin ses güzelliğine uygun bir imlâ kullanılmıştır. Birçok kelimelerin sesli harfleri üzerine konulan (^) ve (¯) işâreti, Türkçemizin bilhassa Anadolu ve Balkanlar Türkiyesi'nde tamâmiyle millî bir ses olarak kazandığı "uzun heceleri" belirtmek içindir. Aynı işâretlerin I ve Ü gibi harfler üzerine konulamayışı, imlâmızın, bu dilin dehâsını düşünmek duygusundan uzak kimselerin elinde kalmasındandır.

Bu acı hâdisenin de daha bir çok hakîkatleri, bu kitabın sahîfeleri arasında görülecektir.

BİR DİL KONFERANSI

- Türk Dili'ni seviniz! Çünkü Türklerin, en az geçmişleri kadar büyük geleceği olacaktır.-

Türk Dili'ni seviniz! Çünkü Türklerin, en az geçmişleri kadar büyük geleceği olacaktır.

Sözlerime bir Tanzîmat diplomatının unutulmaz nüktesiyle başlayacağım:

Bu nükte, Rus Çarı Nikola'nın Türkiye'ye (dünya ölçüsünde uğursuz bir propaganda \zaferi kazanarak fırlattığı) "Hasta Adam" iftirâsı yıllarında söylenmiştir.

Nükteyi bilirsiniz:

Sultan Aziz devrinin Sadrâzam ve Hâriciye Nâzırı Keçecizâde Fuad Paşa, Avrupa'da bir diplomatlar toplantısında bulunuyordu. Söz arasında ortaya latîfe yollu bir sual atıldı:

- Zamânımızın en kuvvetli devleti hangisidir?

denildi. Keçecizâde Fuad Paşa, bu suâle, tereddütsüz, şu cevâbı verdi:

- Osmanlı İmparatorluğu!..

- Nasıl olur?!..

dediler. O, ispat etti:

- Çünkü, dedi, siz dışarıdan, biz içeriden, var kuvvetimizle yıkmaya çalıştığımız halde, o hâlâ ayakta duruyor!...

*

Fuad Paşa, zarif bir diplomat olarak, bu cümleyi tamam söylememişti. Avrupalı diplomatlara, "Devleti biz içeriden yıkıyoruz!" deyiş, bir zariflik îcâbıydı, fakat "Siz dışarıdan yıkıyorsunuz" sözü eksik söylenmişti. Bunun tamâmı: "Siz, hem dışarıdan, hem de içeriden yıkıyorsunuz!" şeklinde olmalıydı.

Çünkü, Türkiye'nin XVI. asır sonlarından bu yana, İranlılar, Avusturyalılar, sonra ve bilhassa Ruslar, İtalyan, Fransız ve İngilizler, hâsılı bütün Avrupalılar tarafından siyâsî, iktisâdî ve askerî bir abluka içine alınışı 300 yıldan fazla sürmüştür. Bu muazzam zaman içinde, bizi yıkmak isteyenlerin, Türkiye'yi sâdece dışarıdan zorladıklarını sanmak, aşırı saflık olur.

Meselâ biz, bir zamanlar, dünyâyı bir harâret gibi saran milliyetçilik cereyânını, Türkiye'ye Nâmık Kemal'ler, Ahmed Vefik, Süleyman Paşa'lar, Ali Suâvî'ler getirdi zannederiz.

Halbuki "milliyetçilik cereyânı", Türk topraklarına bu Tanzîmat milliyetçilerinin eser verdikleri târihden çok daha önce girmiştir.

Ama, Türkler arasına değil...

O zamanlar Türk topraklarında yaşayan Sırplar, Bulgarlar, Yunanlılar, hattâ Araplar gibi, bize tâbi kavimler arasına...

Milliyetçilik, hattâ "hürriyet" ve "istiklâl" fikirleri, bu kavimler arasına, Ruslar ve Avrupalılar tarafından, onların hayrı için değil, fakat bizi yıkmak için, çok planlı

bir şekilde ve bir "kundak" gibi sokulmuştur.

Çünkü bu milletler, "hürriyet" ve "istiklâl" kazanınca, başlarını alıp gitmeyecekler, bizden ve bizim vatan parçalarımızla birlikte kopacaklardı.

Filibe gibi, Üsküp gibi, Manastır, Selânik ve Kerkük gibi, taşacak kadar Türklerle dolu nice şehirlerimizde, müslüman Türkler ya kılıçtan geçirilecek, ya "muhâcir" olup yollara düşecek veya Sırplara, Bulgarlara, Yunanlılara veya Araplara esir olacaklardı.

Bugün çok acı bir şekilde biliyoruz ki Türkiye'yi içeriden yıkışın en planlısı olan bu hareketler, o zaman da, sözüm ona, birer "ideoloji" hareketiydi. Fakat aynen bu açıkladığımız netîceyi vermişti.

Demek istiyorum ki Türkiye'nin çeşitli "beşinci kollar" tarafından, türlü "ideoloji" oyunlarıyla içeriden yıkılışı yeni değildir. Bugün çok ciddî şekilde meydana çıkmıştır ki daha II. Osman'dan başlayarak, "Lâle Devri" hükümdârı Üçüncü Ahmed gibi; XVIII. asrın diğer büyük ve münevver pâdişâhı Üçüncü Selîm gibi hükümdarların ve Türkiye'yi, avrupâî yeniliklerle kalkındırmaya çalışan Nevşehirli İbrâhim Paşa gibi vezirlerin, birtakım iç isyanlarla ziyân edilişleri, sâdece bizim mârifetimiz değildir.

Türkiye'de birtakım halk kütlelerini isyâna teşvik faâliyetlerinde bizi kuşatan devletlerin zehirli hissesi vardır.

Bugün, hâlâ böyle faâliyetlerin, Türkiye'de nasıl devam ettiğini ise, sizler, çok iyi biliyorsunuz.

*

Şimdi, bu hâtıradan bir başka hâtıraya atlayacağım:

1933 yılında, Bir Türk diplomatı daha, kısa bir zaman için Avrupa'da bulunuyordu. Bir mahfilde, bir İngiliz diplomatıyla karşılaştı. 1933, Türkiye'de "dil inkılâbı"

nın başladığı târihti. İngiliz diplomatı, Türkiye'deki dil inkılâbına temâs ederek, aynı zamanda, tanınmış bir edip olan Türk diplomatına dedi ki:

- Aman, dikkatli olunuz, Moskova, bu işe el atacaktır!...

Konuşan, İngiliz diplomatıydı: Milletler, birbirlerinin iç âlemlerinde ne dolaplar çevirirler, onları içeriden vurmak için fırsatlardan nasıl istifâde ederler? Tabiî, çok iyi biliyordu.

Bu "iyi bilgi", sonradan, bir başka İngiliz, bu sefer bir İngiliz edîbi tarafından, daha ciddî şekilde, ele alındı.

Bu İngiliz edîbi, George Orwell'dır.

Orwell, *1984* adlı romanında, milletleri "dil yıkımı"yla çökertip bir takım "sürüler" hâline koymak isteyenlerin hedeflerini ve hikâyesini yazmıştır.

Dilleri yıkmak... Meselâ bizde yalnız Türkçeleşmiş sözleri değil, bizzat Türkçe sözleri de değiştirip, kelime diye, zevksiz âhenksiz ve mâzîsiz birtakım sevilmez, anlaşılmaz "sözcükler" îcâdetmek...

Böylelikle, birbirleriyle anlaşmaları yâhut belirli sloganlardan başka birşey anlamaları imkânsız hâle gelen tâze kalabalıkları, birer sürü hâline getirmeye çalışmak... ve sonra, bir değnekle, istenilen yola götürmek...

1984'deki tehlikeye, yeryüzünde, her dilden çok Türk dili mi sürüklenmiştir? Bu suâle, Türkiye'de olan bitenleri iyi gören her insan, en doğru cevâbı verebilir.

*

Peki, Türkiye'de bir dil inkılâbı, daha doğrusu dil vâsıtasıyla bir kalkınma olmasın mıydı?

Elbette olmalıydı. Fakat bu, sâdece ilim dilinde, çağdaş kültürümüzün su gibi, ekmek gibi muhtaç olduğu bir sâhada olmalıydı. Biz, "Türkçemizi, çağdaş medeni-

yetlerin her hareketini ifâdeye muktedir, zengin ve millî bir dil hâline getirecektik."

Hedef buydu. Çağdaş medeniyetlerle atbaşı yürüyecek bir kültür lisânı. Çünkü, dil inkılâbına kadar, Türkçe'de "Arapça terimler sistemi" hâkimdi.

Türk çocukları, "zâviyetân-ı mütebâdiletân-ı dâhiletân" diyerek, Arap, Fars kelime ve kâideleriyle zincirlenmiş terkiplerle "hendese" okuyorlardı.

Köprücük kemiği yerine "azm-i terkova" diyorlardı.

Kalça kemiği yerine "azm-i harkafa" diyorlardı.

İşte bunlar değişecekti.

Fakat yerlerine daha çirkinlerini koymak için değil, halk Türkçesinde zâten yaşamakta olan "bilek kemiği" gibi, "göğüs kemiği" gibi, halk dehâsının eseri olan sözleri ve benzerlerini koymak için...

Bunu da ancak salâhiyetli ve îtibarlı bir ilim heyeti; Türkiyeli ve Avrupalı, gerçek ilim adamlarından kurulu, hakîkî bir "akademi" yapabilirdi.

Evet, bu bir "terim" meselesiydi.

Kelimelere gelince... Bu, başka, hem de bambaşka bir problemdir: Kelimeler üzerinde hiç kimsenin oynamaya hakkı yoktur. Çünkü:

Kelimeler, milletindir.

*

Şimdi, asıl mevzûuma geliyorum:

Şu fânî dünya saâdetleri içinde hiçbir şey, aziz Türk çocuklarına Türk dilini öğretmek kadar "güzel hizmet" değildir.

Vatan çocuklarına bir milletin yarattığı ve yaşattığı dili; bütün güzellikleri, incelikleri, yücelikleri ve güzel sesleriyle öğretmek...

Onları, böyle bir dilin sihirli ifâdelerine yükselterek; her an, daha çok duyan, düşünen, anlayan ve yaratan insanlar olarak yetiştirmek...

Dilin, böylesine "tılsımlı vâsıta" olduğunu bilmek ve bütün bunları, bilerek, severek yapmak...

Burada cesâretle söyleyebilirim ki yeryüzünde nice insan, böyle büyük bir sanatın, böyle şerefli bir hizmetin vazîfelisi olduğunu düşünmemiştir. Çünkü bilindiği ve zannedildiği gibi, bu güzel hizmet, yalnız dil ve edebiyat hocalarının vazîfesi değildir. Muallimler, hangi dersin hocası olurlarsa olsunlar, Türk çocuklarına herşeyden çok Türkçeyi öğretecek, onlara, anadillerinin ses ve söz güzelliklerinden, ifâde ve mânâ zenginliklerinden güfteler ve besteler vereceklerdir. Öğretmen değil de anne ve baba iseniz, abla ve ağabey iseniz, bu sizin daha sevgili vazîfenizdir. Yavrularınıza, sözlerini halk dehâsının yarattığı ve bestesi yine halk sanatından yükselen "ninni"-ler söylemekten başlayarak, öğreteceğiniz en güzel şey, "Türkçe"dir.

Aradaki fark, bunu bilmekte ve bunu Türkçe'nin bütün incelik ve güzelliklerini benimseyerek, zevkle ve ülkü ile yapmaktadır.

Çünkü diller, milletlerin en aziz, en tılsımlı, en kıymetli servetleridir. Çünkü dillerin bir "ses güzelliği" ile dalgalanıp bir "duyurma, anlatma" ve "inandırma" gücüne ulaşmaları, kısa zamanda olmamıştır.

Çünkü yeryüzünde diller kadar millet fertlerini birbirlerine bağlayan, onlara birbirlerini sevip anlamakta, hele sevgilerini dile getirmekte aziz yardımcı olan başka kuvvet mevcut değildir.

Bir târih boyunca ordu insanları, savaş meydanlarından geçirerek, zafere, gāzî veya şehit olmaya koşturan cihangirler, büyük başarılarını, birçok da, savaşçılara duyurabildikleri hitâbet dili'nin büyüleyici güzelliğiy-

le kazandılar.

Bizim târîhimizde: "*Bu denizler, bu ırmaklar bize yetmez! Daha deniz, daha ırmak istiyoruz! Yurdumuzu öylesine büyütelim ki gök kubbesi ona çadır, güneş de bayrak olsun!*" diyen Oğuz Han; yine böyle bir hitâbeyle, kendisine isyan etmiş bir orduya Çaldıran gibi zafer kazandıran Yavuz Sultan Selîm ve daha nice cihangirler, bu târihî zaferlerini, birçok da kütlelere "söz söyleyiş"lerindeki "inandırıcı" lisâna borçludurlar.

Mermere can veren heykeltraş gibi, kelimelere ses ve hayat veren söz sanatkârının da bu başarısı, söze "mûsıkî"nin duyurucu kudretini katabildiği ölçüde derin ve ölümsüzdür. Bu bakımdan, büyük "ses şâiri" Bâkî'nin:

Âvâzeyi bu âleme Dâvûd gibi sal
Bâkî kalan bu kubbede bir hoş sadâ imiş

mısrâlarında, yalnız şiir anlayışı bakımından değil, din anlayışı bakımından da varılmış derin hakîkat vardır.

Çünkü, tekrâr edelim ki:

Dillerin bir mûsıkî kudreti kazanması, kelimelerin birer "nağme güzelliği" alması, kısa zamanda olmamıştır. Denilebilir ki dil ve edebiyat sanatı, bu güzel netîceye varmak için, sanat ve edebiyat târîhinin daha ilk anlarından başlayarak; "söz"ü "ses"le birleştirmeye çalışmıştır.

Bunun en açık delîlî, "söz"ün en güzel "sesli ifâdesi" olan şiir sanatının, başlangıçta mûsıkî sanatından ayrı olmayışıdır: Bilindiği gibi, ilk şiirler, asırlarca, hattâ çağlarca, mûsıkî âletlerinden çıkan seslerle birlikte söylenmiştir.

Bir misâl olarak, eski Yunanlılar, söze bir "duyuruculuk" vermek için, şiiri, "Lir" isimli sazla söylüyorlardı.

Eski İranlılar, bunun için, "rûd, çenk, rebâb" gibi

sazlar kullanıyorlardı. İbrânî şiiri, Dâvûd Peygamber'in de kullandığı mizmâr isimli bir sazla söyleniyordu. Dâvûd'un ilâhîlerine Mezâmîr denilmesi, bu dînî şiirlerin mizmârla birlikte söylenmesindendi.

Eski Türkler, şiiri, "kopuz"la söylüyorlardı. Saz, eski Türk şiirinin, ayrılık kabul etmez arkadaşıydı. Türkler, onsuz şiir söylemez; yalnız söz sanatında değil, yapacakları hareketlerin de pek çoğunda onun yardımını ararlardı.

Bütün bunlar, dillerin daha ilk devirlerinde "söz"e "mûsıkî katmak" ihtiyâcındandır. Dillerde kelimeler, uzun asırlar içinde, işte bu mûsıkîli çalışmalar sonunda "nağmeleşmiştir".

Düşünmelidir ki, "söz"ün "ses"e bu ölçüde ihtiyâcı olduğunu, daha ilk insanlar, bizim kendilerine "iptidâî" dediğimiz insanlar anlamıştır.

Asırların, bâzan çağların emeğiyle, böylesine güzel "ses" ve güzel mânâ kazanmış kelimelerin, neden, şu veya bu hoyratlıklar içinde ziyân edilmemesi lâzım geldiğinin (anlayanlar için) en büyük delîli budur.

*

"Diller", bu mûsıkî âletlerinden yükselen sesi, zamanla, sazları terkedecek kadar, kendi mısrâ, cümle ve kelimelerine nasıl işlediler? Asırlar ilerledikçe, dilin bizzat kendisi, bu "nağmeleşmiş" kelimelerin yardımıyla, mısrâlar hattâ düz sözler olarak nasıl, birer "mûsıkî cümlesi" hâline girdi.

Kısaca, diller ses bakımından nasıl güzelleşip nasıl mûsıkîleşti? Burada, bu mevzûun çok derin olan tafsîlâtına girmeyeceğim. Yalnız şunu belirteyim ki:

Türk Dili, şiir söylemek, hattâ söz söylemek için, türlü sazlardan başka, dile ses katan âhenk unsurlarının en mühimlerinden olan "kâfiye"yi îcat eden lisândır.

Türkçe, daha ilk şiirlerinden başlayarak "alliterasyon"-ları büyük zevkle ve alışkanlıkla kullanan ilk şiir dilidir. Böylelikle, şiiri, yalnız sazla değil, dilin kendi mîmârîsi içinde de mûsıkî ile söyleyen bir milletin lisânıdır.

Bu sebepledir ki, diller, bir târih boyunca, yalnız kelime sayısı bakımından değil, "ses güzelliği" bakımından da işlenmişlerdir. Bunun içindir ki "kelimeler", asırların ve asırlar içinde millî ataların işledikleri birer "söz mücevheri"dir. Onları âdî "boncuk"larla değiştirmek La Fontaine'in horozu gibi, mücevherin kıymetini bilmemektendir.

*

Dillerin mûsıkîleşmesi târîhinde; dillerin biri birinden ayrı fonetik sistemlerle gelişmesinde, aynı zamanda vatan topraklarından yükselen sihirli seslerin; iklîm ve coğrafya husûsiyetlerinin de büyük tesiri vardır. Bu bakımdan, "Fransız dilini, bin yılda, Fransa'nın toprağı yarattı," diyen Fransızca cümlede derin hakîkat gizlidir.

Nitekim, Türk mûsıkîsi gibi, Türk dili'nin de müzikal tekâmülünde Türk vatanlarının büyük tesiri olmuştur. Türk vatanlarının, diyorum, çünkü Türkçe, birçok başka diller gibi, yalnız bir vatanda değil, milletimizin târih boyunca, nice müstakil ve muhteşem devletler kurduğu, çeşitli vatanlarda işlenmiştir. Türkiye Türkçesi'nin de güzelliğinde en büyük coğrâfî tesir, 900 yıla varan bir zamandan beri, Anadolu ve Balkanlar Türkiyesi'nin tesiridir. Fakat Türkçe, tıpkı Türk milleti gibi, târîhin son dokuz asrında, dünyânın üç kıtası üzerinde lisânî bir imparatorluk kurmuş ve bir "imparatorluk dili" hâlinde işlenmiştir. Bu bakımdan dilimiz, hüküm sürdüğü toprakların neresinde "güzel bir ses" bulmuşsa, onu, kendi bünyesine almakta büyük kâbiliyet göstermiştir.

Uzun Hece:

Meselâ Türk ırkı, eski Asya topraklarında bir "ordu millet"ti. Milyonca at besleyen, at üzerinde yaşayan, at üzerinde ölen Türklerin uzun konuşmaya vakti yoktu. Yaşanılan bozkır iklîminin sertliği de buna imkân bırakmıyordu. Onun için, Türkçede "Gel! Git! Var! Kır! Çık! İn! Koş! Dur!" gibi, tek heceli cümleler sesleniyordu.

Bu tok ve "kapalı" heceler, eski Türkçenin karakteristiğini teşkil ediyordu. Başlangıçta "damak" yerine "tamgak, "kayık" yerine "kad-guk" denilmesi bundandı. Böylelikle, Türkçenin yalnız tek heceli kelimelerine değil, iki üç heceli kelimelerine de bu tok ve kapalı heceler hâkimdi.

Türkistan Türkçesinde, zamanla üçüncü harfleri aşınan "açık hece"ler de olmuştu. "Kud-hug" kelimesinin "kuyug" ve "kuyu" olması böyleydi.

Fakat bu Eski Türkçe'de "uzun hece" yoktu.

"Uzun hece", sâdece bir Arap veya Acem hecesi değildir.

Eski Akdeniz medeniyetine mensup bütün milletlerin dilinde, İbrânîcede, Yunancada, Latincede, v.b. "uzun hece" vardır.

Şu demek ki, "uzun hece", bizim, üzerinde imparatorluk kurduğumuz toprakların, yâni dünkü ve bugünkü vatanımızın sesidir. Türk milleti bu sesi duymuş, sevmiş ve benimsemiştir. Hem de bu topraklarda târihin en büyük ve en şerefli imparatorluğunu kuran millet olduğu için duymuş, sevmiş ve benimsemiştir.

Aynı uzun hece, "kübizm"in felsefesini yaptığı plastik sanatlardaki "üçüncü buud" gibi, boyları ve enleri olan dillere bir "derinlik" çizgisi verip zengin mûsıkî sağlayan bir "üçüncü ses"tir.

XIII. asır Anadolu şâiri Yûnus Emre'nin şiirlerindeki:

Nidem elim ermez yâre
Bulunmaz derdime çâre
Oldum ilimden âvâre
Beni bunda eğler misin?

mısrâları, yâhut:

Ben Yûnus-ı bîçâreyim
Dost ilinden âvâreyim
Baştan ayâğa yâreyim
Gel, gör beni aşk neyledi?

söyleyişi, bu güzel sesleri, Türk halkının söz ve şiire verdiği nağmelerle kazanmıştır.

Neden?

Bize, bu mısrâlardaki uzun heceleri "güzel gösteren" sebep nedir? Bu "uzun hece", Türkçede bir Arap dili yankısı, bir Acem zevki midir? Sâdece bunlar değil, Türk istese, bu dillerden aldığı kelimeleri kısa telâffuz edebilirdi. Nitekim öyle telâffuz ettikleri de vardır. Esâsen, hiçbir kelime Türkçede başka dillerdeki telâffuzuyla yerleşmiş değildir. Türk, onları, az veya çok, kendi zevkine, kendi söyleyişine göre ayarlamış ve Türkiye Türkçesi'nin kendi "güzel sesiyle" kullanmıştır. Arabın Ellâh'ına bizim Allah dememiz böyledir; Arabın "manâra"sına bizim "minâre" dememiz böyledir; Acem'in "gul" sözüne bizim "gül" güzelliği vermemiz böyledir. Hattâ, eski Türkün "Tengri" kelimesine bizim "Tanrı" sesi vermemiz de böyledir.

Türkçede "uzun hece"nin sevilişi ve bir millî nağme hâline konuluşu, Türk şiirini, asırlarca, an'anevî "Dîvan Şiiri estetiği"yle ve disiplinle kucaklayan "klasik terbiye" sonucu olsa bile, uzun hece:

Akşam oldu, yine bastı kāreler,
Gitme yârim seni arslan pâreler

diyen halk türküsünde artık yerli bir zevktir.

Esâsen milletimiz, bu "uzun hece"yi yalnız başkalarından aldığı kelimelerde kullanmamıştır. Kendi kelimelerinde de bâzı heceleri büyük bir zevkle uzatmıştır. Bu zevki hattâ Türkçeleştirdiği kelimelere bile tatbik ettiği olmuştur.

Meselâ Arapçada "sahîh" diye bir söz vardır. Türk, bunu "sâhi" diye uzatıp inceltmiştir. Arapçada "sahlap" diye bir kelime vardır. Türk halk telâffuzu, buna "sâleb" demiştir. Arapça "na'na" kelimesinin Türkçede "nâne" telâffuzu da böyledir. Türk, "Salanikos" adlı bir şehir zaptetmiştir. Fakat bu adı beğenmemiş, zamanla, ona "Selânik" demiştir.

Selânik... Bu kelimedeki ince ve uzun "lâ" sesini, bütün dünyâda Türkden daha güzel telâffuz eden bir başka millet yoktur. Başkaları buna "la" derler, "laâ" derler, fakat kolay kolay "lâ" diyemezler. Bizim "lâle" deyişimizde, "ceylân" sesimizin güzelliğinde ve kendi "ala" kelimemizden inceltip uzatarak yarattığımız "elâ" sözünde, hep bu Türk "lâ"sı seslenir.

Fâtih Sultan Mehmed'in ordusu, İstanbul şehrini zaptettiği zaman, bu şehrin bir semtinde Cebe Ali adında bir Türk kumandanı karargâh kurmuştu. Bu karargâha gidip gelen Türkler, o semte o kumandanın adını verdiler. Türk telâffuzundan bu semte ya "Cebeli" veya "Cabalı" demesi beklenirdi. Fakat öyle olmadı. Halkımız, bu İstanbul köşesini "Cibâlî" âhengiyle güzelleştirdi. Çünkü Türkiye Türklerinin dilinde artık bir "uzun hece zevki" vardı. Ve bu zevk, yeni vatanın, yeni coğrafyanın terennümüydü.

Bunun bir ispâtı da Anadolu fâtihlerinden Tur Ali Bey'in hâtırasında seslenir: *Dede Korkut Hikâyeleri*'nde adı geçen bu Türk beyine Han Tur Ali diyen Türk halkı, bu adı zamanla Kan Turalı gibi, hepsi kalın, seslerle söylemiştir. Bu söyleyiş, Anadolu'ya geliş târihindeki Türkçenin sesine uygundur. Demek ki Türkçenin, "Turalı"

telâffuzundan, "Cibâli" söyleyişine geçebilmesi için, milletimizin, yeni vatanın sesini tam beş yüz yıl duyması ve dinlenmesi lâzım gelmiştir.

*

Eski Türkçede, bizim "kanklı" diye bildiğimiz, bir "kangulug" kelimesi vardır. Aynı kelimenin Anadolu'da bize bir İstiklâl Harbi kazandıran, aziz adı, k a ğ n ı'dır. Türkçede yumuşak "ğ" ile biten birçok hecelerin "uzun hece" olduğunu anlamaya mecbûruz. Fâruk Nâfiz'in, Anadolu dağlarını kağnı üzerinde aşan bir Türk kızı için söylediği:

Sanki vurmuş da onun bir kara sevdâ başına
Kahramanlar gibi yalnız çıkıyor dağ başına

mısrâlarındaki d a ğ kelimesinin, sevdâ ile kâfiyelendirilmesi bundandır. Nitekim Yahyâ Kemal'in:

Adalardan yaza ettik de vedâ
Sızlıyor bağrımız üstündeki dağ
Seni hâtırlıyoruz Vîranbağ

mısrâlarının son heceleri, Türkiye Türkçesinde birer kapalı hece değil, birer uzun hece'dir.

Kısaca, Türk dili târîhinde bu sesin sevilişi, vatan semâlarına, ince, uzun minâreler yükselten ve kızlarına Elif adı veren bir milletin estetiğidir. Dilimizde t a ş gibi bir kelimenin B e k t â ş î diye incelip uzaması; k u r ş u n sesinde bir sözün k u r ş û n î âhengini alması, hep aynı yeni estetiğin netîcesidir.

*

Bu örnekler daha pek çoktur. Ancak mevzûumuz, onların sayısı üzerinde durmamıza imkân vermiyor. Yalnız şu noktaya mutlak bir ışık tutulmalıdır ki Türkiye Türkçesi'nde "değişen şeyler" vardır. Bu değişme, binlerce ve binlerce Türkçeleşmiş kelimenin sesinde ve mânâsındadır. Dilimizin, yeni bir târih safhasında ve yeni bir vatan coğrafyasında "dokuz asır" işlenip güzelleşmesin-

dedir; bu işlenme ve güzelleşme târîhinde, kelimelerin yeni sesler ve yeni mânâlar kazanmasındadır.

Bu sebeple, kelimeleri hor görmek, hakîr görmek, hele şu veya bu politik veya ideolojik sebeple dilden atılabilir görmek, onların o l u ş ve y o n t u l u ş târîhini bilmemekten veya umursamamaktan doğan, büyük gaflettir.

Çünkü, "milletlerin olduğu gibi, kelimelerin de târîhi vardır".

Bir milletin ataları, asırlarca o kelimelerle duymuş, onlarla düşünmüş; birbirlerini ve evlâtlarını o kelimelerle sevmiş; bu kelimeleri tamâmıyle millî bir sanatla işleyip güzelleştirmiş ve kendi millî mûsıkîsiyle seslendirmişse... evlâtlar, artık o kelimelere düşman kesilemezler!...

Buna "büyük milletler" değil, yaratılıştan küçük milletler bile cesâret etmemiştir.

Böyle, bir târih boyunca işlene yontula, güzelleşmiş, halk şiirine, âile harîmine, millî vicdâna yerleşmiş kelimeleri sevmemiz, anlamamız ve korumamız tabîîdir. Böyle kelimeler, dillerde, efsânenin Nisan yağmurundan düşen damlaları sadef içinde saklayıp işledikten sonra, iri ve parlak inciler hâline koyması gibi, zamanla ve sabırla işlenmişlerdir.

Bu hâlis incileri, birtakım encik boncukla değiştirmek, en azından incideki kıymeti anlamamaktır.

*

Biz Türkçenin başına gelen felâketi, bu dilin dünya dilleri arasındaki yerini ve karakterini dikkate almamak gibi vahîm bir hatâda buluyoruz. Çünkü Türkçe, herhangi küçük ve başkalarına mahkûm bir millet dili değil, bir "imparatorluk dili"dir.

İmparatorluk dili ne demektir? Burada geniş vakit alacak bu mühim mevzûu, ikinci bir konuşmama bırakıyorum. Yalnız şu kadarını söyleyeyim ki: "Her dil impa-

ratorluk dili olamaz. Çünkü her millet imparatorluk kuramaz!.."

Bunun için büyük millet olmak, hattâ büyük millet olarak yaratılmak lâzımdır.

Türkçe, daha Asya topraklarında iken, Çin Kore, Hint, Îran, Moğol, İslâv ve Yunan dilleriyle kelime alışverişi yapmıştı. Bugün yanlışlıkla "öz Türkçe" sanılan birçok kelimenin, araştırılınca, Çince, Moğolca, Soğdca ve Yunanca çıkması bundandır. İslâm Medeniyeti asırlarında ise, Türkler, dünyânın üç kıtasına hâkim millet olarak bayrakları altında tuttukları engin ülkelerden vergi alır, baç alır, mahsûl toplar gibi, kelime de toplamışlardır. Böylelikle bütün o ülkelere yalnız "kılıç kuvvetiyle" değil "kültür kuvvetiyle" de söz geçirmişlerdir.

Bu yerlerden derlenen ve asırlarca Türk zevkiyle işlenip Türkçeleştirilen kelimeler, bizim zafer ve şeref asırlarımızın canlı mîraslarıdır. Bu kelimeler atalarımız tarafından fethedilmiş ve vatan yapılmış topraklar gibi, fethedilmiş ve Türk yapılmış kelimelerdir.

*

Şimdi sen, mâdemki bu târîhin çocuğusun; eski zafer ve şeref asırlarının bugünkü evlâdısın!.. Atalarının sana mîras bıraktığı her güzel şeyi seveceksin!..

Bu dili seveceksin!.. Hem de her hâliyle seveceksin!..

Ataların bize mîras bıraktığı en güzel iki şeyden biri bugünkü Türk vatanı ise, ikincisi Türkçe'dir.

Onu, olur olmaz kaprislerle yıkamazsın!

Seni yıkmak için önce onu yıkmanın lüzûmuna inanan düşmanlarının yardımcısı olamazsın!..

Bu dili seveceksin!.. Hem de her hâliyle sevecek ve koruyacaksın!..

Türkçe, nasıl sevilir?..

Vaktiyle, Birinci Türk Dili Kurultayı'nda, büyük edip, Hâlid Ziyâ Uşaklıgil, bir tebliğde, aydınlarımıza "Türkçeyi sevme dersi" vermişti. Demiştik ki:

"Ben, Türkçenin ezelî bir âşıkıyım. Hepimiz öyle değil miyiz? Ben, Türkçeyi, muhtelif devirlerinde, muhtelif elbiselerle, muhtelif şekillerde gördüm ve sevgilimi o libaslar altında, kendi cevherinde sevdim.

Ben eski Bâbıâli (kâtiplerinden işittiğim süslü dili) sevdiğim gibi, Aksaray'da karpuz sergisinde müşteri ayartmak için çığırtkanlık eden Türk delikanlısının türlü zarâfetlerle dolu Türkçesini de sevdim.

Ben Dîvan Edebiyâtı'nın gazelleriyle mest oldum.

Fakat sevgili İzmir'imin, İki Çeşmelik kızının incir işlerken söylediği türkü ile de mest oldum.

Ben o sevgiliyi, atlas şalvarıyle, başının üzerinde altın işlenmiş takkesiyle gördüm.

Ben onu perişan gönüllü şâirin:

O gül-endâm bir al şâle bürünsün yürüsün
Ucu gönlüm gibi ardınca sürünsün yürüsün

beytinde olduğu gibi, bir al şala sarınıp yürüdüğünü görerek de sevdim.

Başında hotozu, belinde kuşağı, sadef kakılı serîri üzerine uzanmış; yâhut Sa'dâbâd'da, Göksu'da seyrâna çıkmış hâliyle de gördüm, yine sevdim.

Fakat tabiatta herşey tekâmülden, inkılâptan ibâret olduğu için her devrin zevki de aynı olmuyor.

Ben son devrin, İpekiş'in kelebek kanadı kadar ince, zarif, dört metrelik kumaşıyle giyinmiş, başında küçücük beresiyle, bir rüzgâr gibi, kaldırımlar üzerinde seke seke yürüyen ve rüzgâr mı onu götürüyor; o mu rüzgârı sürüklüyor, diye, insanı şüpheye düşüren hâliyle de T ü r k ç e'yi gördüm ve sevdim."

*

Türkçeyi sevmek budur. Bir dil, kendi öz evlâtları tarafından, ancak böyle sevilir.

Biz asla unutmamalıyız ki Türk Dili'nin son inkılâbı, Atatürk'ün sarıldığı hamledir.

Bu hamlenin de son noktası, o inkılâp içinde yine Atatürk'ün yükselttiği görüştür. Bu görüş, Atatürk'ün ölümüyle bıçak gibi kesilen ve terkedilen G ü n e ş - D i l teorisiyle ifâde edilmiştir.

Bu teori, Türkçeyi Türkçeleşmiş her sözü Türkçe sayan, şuurlu ve tabiî anlayışa götürmüştür.

Atatürk, bu anlayış içerisinde ölmüştür. Bu sebeple, aynı anlayış, bize yalnız târihimizdeki sayısız ataların değil, son olarak Atatürk'ün de mîrâsıdır.

Çünkü Mustafa Kemal Paşa, çok kısa bir zamanda, çevresindeki sahtekârlardan sıyrılarak, Türkçeyi hakîkî aynasında görmüştü.

Türkçe budur ve bundan sonra da böyle olacaktır.

Burada, son bir hâtıra olarak, Türk Dili'nin daha eski bir âşıkına döneceğim: Bu Türk Dili âşıkı, *Divânü Lûgati't-Türk* yazarı, Kâşgarlı Mahmud'dur. Kâşgarlı Mahmud, bundan dokuz asır evvel, hem de Bağdat'ta, Türk Dili için şunları söylüyordu:

"Türk dilini öğreniniz! Çünkü Türklerin uzun sürecek saltanatları olacaktır!"

Onun dediği oldu. Fakat söylediği sözlerin hakîkati bitmedi.

Çünkü bu söz bugün için de doğrudur; ve şöyle bir değişiklikle, bugün de söylenebilir:

"Türk dilini seviniz! Çünkü Türklerin en az geçmişleri kadar büyük geleceği olacak ve bu gelecek, o geçmişe dayanacaktır."

İMPARATORLUK DİLLERİ

Milletlerin dilleri üzerinde söz sâhibi olacakların; dili, milletten ve millî mâzîden ayrı varlık gibi görmeleri büyük gaflettir.

Böyle kimselerin, millî dillerini herşeyden çok sevmeleri ve sevmekten de üstün bir duyuş ve düşünüşle o dili anlamaları beklenir.

Meselâ Türkçeyi sevmek ve anlatmak için, önce, Türk milletini sevmek; milletimizin bir târih boyunca emek verip yarattığı her millî eseri sevmek ve anlamak lâzımdır.

Bunun için, milletimizin târihte ve coğrafyada kurduğu medeniyetlerin karakterini bilmek ve "Türk Dili"nin, Türk medenî karakterine aykırı olduğunu veya olabileceğini sanacak kadar büyük ilim hatâlarına düşmemek îcap eder.

Ancak böyle bir görüş zâviyesinden bakabilmek şartıyladır ki "mukāyeseli diller târîhi" metoduyla çalışıla-

rak, Türkçe'nin, önce Asya dilleri; sonra, dünya dilleri arasındaki yeri, değeri ve millî karakteri, güneşte ışıldamış gibi parlak ve doğru görünür.

Çünkü târih ve kader, yalnız milletlere karakter vermekle kalmaz; millî dillere de karakter verir. Her milletin târihte ve coğrafyada görülen "millî tekevvünü" yanında, o milletin konuştuğu dilin de târih içinde kazanılmış bir şahsiyeti, bir "dil mîmârîsi" ve tamâmıyle millî bir "tekevvünü" vardır.

Türk dilinin şu son 30 yıl içindeki eşsiz tâlihsizliği, bütün bu bilgi ve düşüncelerden uzak kimselerin elinde kalmasındandır.

Mevzû, tamâmıyle bir ilim, bir sanat hattâ bir a ş k mevzûu iken, dilin bir politika ve bir sapık ideoloji mevzûu yapılması ve daha fenâsı, yabancı hattâ düşman politikaların emellerine âlet olabilecek bir kimsesizliğe düşürülmesi, büyük tâlihsizlik olmuştur.

Yıllardan beri, Türkiye'de, dil mevzûunda, âdeta bir "millî müdâfaa cephesi" açılması da Türkçenin, hakîkî evlâtları elinde bu kimsesizlikten kurtarılması gayretiyledir.

*

Diller, fonetik gelişmelerine, morfolojik teşekkülleri-ne; doğuşlarına, yayılışlarına, basit veya "sentetik diller" oluşlarına ve daha başka dil kānunlarına göre, türlü araştırmalara mevzû olmuştur.

Fakat dillerin, bir de milletlerin târihine, târihî kaderine ve yaşadıkları mâcerâlara göre, bizzat târih eliyle yapılmış bir sınıflanışı vardır.

Buna göre, bâzı diller, kültür ve edebiyat dili olarak başka dillere boyun eğmiş, hattâ zamanla başka dil olmuş lisanlardır. Bunların bir kısmı da başka dillerden faydalanmaya bile güçleri yetmeyen, küçük millet, ka-

vim ve kabîle dilleridir. Böyle diller, umûmiyetle bir vatanda, hattâ küçük bir vatanda işlenirler.

Bir kısım diller de vardır ki yalnız bir vatanda değil, birçok vatanlarda devlet kurmuş hâkimiyet kurmuş, "büyük" milletlerin dilidir.

Bu diller, pek tabiî olarak, medeniyet ve hâkimiyet götürdükleri ülkelerin dillerinden derlenmiş kelimelerle de zengin, "büyük diller"dir.

"İmparatorluk dilleri", milletlerin hâkim oldukları topraklardan vergi alır, baç alır, mahsûl toplar gibi, kelime de alırlar. Hem bu alışın ölçüsü de yoktur. Kendilerine lâzım olduğu kadar veya canları istediği kadar alabilirler.

Bir taraftan kendi kültür, sanat ve iktidarlarını bu ülkelere yayar; dünyânın dört bucağında kendi hükümlerinin geçtiğini görüp kendi dillerinin konuşulduğunu duymanın; kendi bayraklarının dalgalandığını görmenin hazzını, gurûrunu tadarlar.

Öte yandan, aynı ülkelerden derledikleri lüzumlu kelimeleri kendi dillerinin gramerine, estetiğine ve fonetiğine göre "millîleştirerek" kendi kelimeleri yaparlar.

Biz, bunlara öteden beri fethedilmiş ülkeler gibi, "fethedilmiş kelimeler" diyoruz.

Ancak, yeryüzünde ve cihan târihinde imparatorluk dili olmamış diller çok, fakat, imparatorluk dilleri azdır. Çünkü dünya târihinde hem askerî ve idârî imparatorluk, hem de dil ve kültür imparatorluğu kurabilmiş millet azdır.

Bu saydığımız vasıflara, şüphesiz bâzı mühim farklarla, uygun imparatorluk dilleri, denilebilir ki "Latince, Arapça, İngilizce" ve "Türkçe"dir.

Bu dillerin hiçbiri ö z d i l değildir.

Esâsen yeryüzünde hiçbir kültür ve medeniyet dili,

hiçbir zaman ö z d i l olmak taassubuna ve basitliğine iltifât etmemiştir.

Meselâ, yakın asırlara kadar, "Latince"yi özdil sananlar vardı. Fakat dil, târih ve edebiyat târihî araştırmaları meydana koydu ki "Latince" özdil değildir. Bu lisânın kelimelerinin yüzde ellisi "Yunanca"dan alınmıştır. Geri kalan kelimelerin de mühim bir kısmı, değişik ölçülerde, "Latince"ye başka dillerden girmiştir.

Fakat her büyük dil gibi, "Latince"nin de "sesi" ve "mîmârîsî" millîdir. Bu kadîm dilin o kadar sağlam ve yeni kelimelere kaynak olabilme kudretinde bir yapısı vardır ki bugün hâlâ Avrupa dilleri, istisnâsız olarak, başta "tıp, eczacılık, biyoloji, astroloji, fizik, kimyâ" ilimleri olmak üzere, birçok ilimlerin ve birçok îcatların en yeni, modern terimlerini ve adlarını Latince köklerden yapmaktadırlar.

Bu, Türkiye'de bile böyledir.

Eczâhâneleri vitrin vitrin dolduran hazır ilâçların adlarına bakınız. Bunların Türkiye'de yapılanlarının bile adlarını "Latince" köklerden ve eklerden aldığını göreceksiniz. Bu ilâçların prospectus'lerini okumak mecbûriyetinde kaldığımız zaman ise eğer, "Fransızca – Latince" tıp dilini bilmiyorsanız, hiçbirşey anlamayacaksınız.

"Latince", bir zamanlar, "yeni Latince dilleri" denilen, Fransızcaya, İspanyolcaya, İtalyancaya, Romence ve Portekizceye kaynak olmuş lisandır, fakat özdil değildir.

*

"Latince"nin özdil olmadığı anlaşılınca bütün gözler Yunancaya çevrilmiş ve ilk anlarda öyle sanılmıştır ki dünyânın ilk büyük destan edebiyâtını, şiirini, trajedisini, felsefesini ve mitolojisini yaratan Yunanca, özdildir. Fakat bu ihtimâl de boşa çıkmıştır ve hemen anlaşılmıştır ki Yunanca'nın en az yarıdan fazla kelimesi başka

dillerden alınmadır. Bunlar, Makedonya, Anadolu, Sûriye ve muhtelif Mezopotamya dilleridir.

Yunanlıların "Apollon" gibi, "Aphrodite" gibi tanrı ve tanrıçalarının isimleri bile Anadolu ve Mezopotamya dillerinden alınmıştır.

*

İkinci "imparatorluk dili" Arapça'dır. Arapça, kelime sayısı bakımından, dünyânın en zengin dillerinden biri, belki de birincisidir. Fakat bu dilde başka dillerden alınma kelimelerin sayısı büyük bir yekûn tutar. Arapça, başta İbrânî olmak üzere, Yunanca'dan, Latince'den, Sanskritçe ve Farsça'dan ve daha birçok dillerden kelime almış, büyük dildir. Araplar, başka dillerden Arapçalaşmış, kelimelere "mua'rreb" derler, fakat bu kelimelere, hangi dilden gelirse gelsin, kendi dillerinin damgasını vurmakta büyük ustalık gösterirler.

Arapça'da, Arap coğrafyasından doğma bir âhenk sistemi olan "aruz vezni"ndeki "tef'ile"lerin de esâsını teşkil eden, "fe, ayın, lâm" harflerinin diğer harflerle ve kısa uzun seslerle birleşmelerinden meydana gelmiş "bâb"ları; birtakım ses ve kelime kalıpları, hattâ bir nevi "mânâ kalıpları" vardır. Yabancı kelimeler bu seslere ve bu kalıplara dökülünce; döküldüğü kabın şeklini alan su gibi, Arap dilinin âhengine ve şekillerine bürünürler; bu kalıplara göre mânâlar alır ve "Arapça" olurlar.

Arapça'nın, Yunanca'dan alınma "philosophia" ve "philosophos" kelimelerinden "felsefe" ve "feylesof" gibi, "tefelsüf" ve "felâsefe" gibi; yine Yunanca "sophia" kelimesinden, s û f i gibi,"tasavvuf" gibi, "mutasavvıf" gibi kelimeler yaratması böyledir. Fârisîden alınan e n d â z e kelimesinin Arap dili bünyesinde h e n d e s e âhengine girmesi ve bundan, meselâ h e n d e s î gibi mühendis gibi, Türkçeye de girmiş kelimeler doğması, böyle bir hâdisedir. Yine Fârisîden alınan d e v a n kelimesinin

Arapça d î v a n âhengi alması, bundan "devâvîn" gibi, "tedvîn" gibi, "müdevven" gibi, kelimeler türetilmesi de böyledir.

Arapçanın, daha Milâdın VII. asrında "Kur'an lisânı" gibi muhteşem bir ifâde kudretine ve yüksek müzikaliteye sâhip, ilâhî bir dil olması, başka dillerden alabildiğine faydalanmış fakat aldığı her kelimeyi, "ebekuşağı altından geçirmişçesine", Arapçanın gramerine ve fonetiğine adapte ederek Arapçalıştırmış olmasının tabiî zaferlerindendir.

İslâm medeniyeti, bu dili geliştiren ve medeniyetin gelişmesinde dilinin zenginliğinden ve güzelliğinden şiddetle istifâde eden bir millet tarafından kurulmuştur. Aynı millet, kısa zamanda büyük bir imparatorluk vücûda getirilişini, birçok da, dilinin, daha ilk anda bir imparatorluk lisânı olmaya şiddetle elverişli bulunan fonetik ve morfolojik imkânlarına borçludur.

*

Üçüncü imparatorluk dili İngilizce'dir. İngilizce daha modern bir lisan olarak, imparatorluk dili olmanın bütün hazzını ve gurûrunu yudum yudum tadabilmiş lisandır. İngilizlerin: "Bahtiyardır o İngilizce ki onda her dilden kelime vardır." deyişlerindeki müstesnâ i l e r i l i k, bu şuurlu imparatorluk dili anlayışının bir ifâdesidir. Bu, o demektir ki: İngiliz dili, şu son asırlarda, dünyânın beş kıtası üzerinde lisânî bir hâkimiyet kurmuştur; bu dili yaratan millet, o beş kıtaya söz geçirmiş, bu arada kıtaların beşinden de kelime derleyerek, insanlık târîhine dünyânın en zengin, en renkli ve en medenî dillerinden birini kazandırmıştır.

Daha birkaç yıl evvel, Uzak Doğu, Kore ve Japon dillerinden İngilizceye yeniden binlerce kelime alınması ve bu kelimelere, İngiliz tâbiiyyetine kabullerinin nüfus kâğıdı verilmesi, aynı ileri anlayışın yepyeni bir tecellîsidir.

İngilizce de, tıpkı Arapça gibi, başka dillerden aldığı kelimeleri, husûsi bir söyleyişle, yâni bu kelimelere İngilizcenin "sesini vererek" millîleştirir.

Bu dilde, bugün, hâlâ yüzde yetmiş beş nisbetinde Latince ve Fransızca kelime vardır. Fakat bu kelimelerde öyle bir ses değişikliği yapılmış ve kelimeler öylesine İngilizce olmuştur ki, bunlar, bir milletin kelimelere millî bir mûsıkî verişindeki sihirli coğrafya tesirini ve kavmî dehâyı gösterir.

Meselâ, aslı Latince olan "cultûra" kelimesinin Fransızcası "kültür" (culture) fakat İngilizcesi "kalçır"dır. Kalçır, İngilizcedir.

Tıpkı bunun gibi, "final" kelimesi Fransızca, fakat aynı şekilde yazılan ve aynı mânâda kullanılan "faynıl", İngilizcedir. Fransızcada "kestiyon" telâffuz edilen kelimenin, İngilizcede kuvesçın âhengine girmesi de böyledir.

"Kuvesçın", İngilizcedir.

Ve, İngilizcede böyle 90.000 kelime vardır.

*

Görülüyor ki dillerin kelimeleri değil fakat sesleri millîdir, her dilin kendi iç ve dış mûsıkîsi millîdir.

Türkiye'de bir türlü dikkat edilemeyen, büyük dil hakîkati budur. Hiçbir medeniyet dilinin bütün kelimeleri millî olamaz, fakat "sesi" mutlaka millî olur.

Bir de mîmârîsi millî olur.

Yâni, kelimelerin yanyana gelmesinden doğan söz istifi, bu yanyana gelişlerin yarattığı ifâde âbidesi millîdir. Kısaca, "cümle yapısı" millîdir. Meselâ Türkçe "fâil + mef'uller + fiil (özne + tümleçler + yüklem) sıralanışındaki büyük "mantık millîdir".

"Devrik cümle" millî değildir.

O kadar ki Türk ancak telâşlandığı, dili dolaştığı,

acele konuşmak zorunda kaldığı, kısaca "şaşırdığı" zaman devrik cümleyle söyler.

Zamânımızdaki "devrik cümle" bolluğu da böyle bir şaşkınlığın ifâdesidir.

*

Şimdi, diğer bir imparatorluk dili olan T ü r k ç e'ye geliyorum.

Türk diline içeriden ve dışarıdan musallat olanların, gafletle veya kasıtla, görmek istemedikleri bir hakîkat de budur ki, Türkçe, daha Orta Asya'daki kuruluş asırlarında bile, "özdil" değil, bir "imparatorluk dili"ydi.

"Bir dilin doğuşunda, karakterinde, an'anesinde ve dehâsında, başka dillerden derlenmiş kelimeleri millîleştirme hayâtı ve kudreti varsa, artık o dili özdil yapmaya kalkmak, dili kendi tabiatından ve dehâsından uzaklaştırmaktır ki bunu ancak cehâletin ve dalâletin elleri yapar."

"Türk milleti", Asya kıtasında başka milletleri, bir devlet ve iktidar olarak, idâre vazîfesini almıştı. Bu vazîfeyi şiddetle benimsemiş ve bütün ömrünce yapmıştı.

Türk dilini anlamak için, yalnız bu noktaya dikkat etmek kâfîdir.

Çünkü eski Türkler, bütün eski Türk kaynaklarında ısrarla belirtildiği gibi yeryüzüne böyle bir vazîfe ile geldiklerine inanıyor ve bu vazîfeyi, kendilerine "Tanrı"nın bir emri bilerek yapıyorlardı. Bir misâl olarak, *Dîvânü Lûgati't-Türk* müellifi ve büyük dil âlimi Kâşgarlı Mahmud, bu mühim eserinde bu noktaya uğurlu parmak koyar; bu târihî hakîkati belirtmeye lüzum görerek der ki:

"Gördüm ki yüce Tanrı, devlet güneşini Türklerin burçlarından doğdurmuş. Onlara T ü r k a d ı n ı kendisi vermiş; onları y e r y ü z ü n ü n h â k a n ı kılmış, ve cihan halkının d i z g i n l e r i n i onların ellerine bırakmış."

İşte T ü r k ç e y i a n l a y ı ş, Türk târîhine olduğu kadar, Türk diline de böyle cümlelerin ışığı altında bakabilmekle mümkündür. Türkçenin, dar, mahdut ve küçük millet dili olduğunu sanmak ve sandırmak değil, "büyük millet dili" olduğunu, böylece bilmek ve anlamak lâzımdır:

Kendilerini "nizâm-ı âlem" için yaratılmış bilen Türkler, Asya topraklarında, asırlarca tetik üzerinde beklemişlerdir. Geniş Asya coğrafyasında büyük ve insânî Türk iktidârına başkaldıracak bir hareket nerede ve ne kadar uzakta olursa olsun, bu hareketi, bugünkü gibi, uçaklarla veya diğer motorlu vâsıtalarla değil, a t l a r l a yetişerek bastırmışlardır.

Atlarını besleyecek "otlaklar" bulabilmek için de yazları başka, kışları başka yerde geçirmişlerdir. At'ın Türk vicdânında, candan bir arkadaş, bir kardeş hattâ "kardeşden de ileri" sayılması ve mukaddes sembol olması da bundandır. Ömürlerini "nizâm-ı âlem"e vakfeden Türkler, bu atlarla vardıkları her ülkede beğendikleri her kelimeyi "Türkçe" yapmış, fakat kendileri saraylar, ulu mâbetler, kütüphâneler, mekteplerle süslü, büyük şehirler kurup buralarda engin ilim yapmaya, felsefe yapmaya hattâ büyük bir edebiyat yapmaya vakit bulamamışlardır. Yine bunun içindir ki eski Türklerin en büyük edebiyâtı, asırlarca ş i f â h î bir "destan edebiyâtı"dır.

Aynı mâcerâ, daha ilk asırlardan başlayarak, Türkçeye bir "imparatorluk dili" olma kaderi ve karakteri vermiştir.

*

Eski Türkçeye diğer çok doğru bir bakış da Ali Şîr Nevâî'nin bakışıdır. Nevâî, Türkçenin, bir "fiiller" ve "mecazlar lisânı" olduğunu anlatır. Bir târih boyunca at üstünde yaşayarak, engin Asya bozkırlarını "Gel! Git! Vur! Kır! Çık! İn! Koş! Dur!" v.b. gibi tek heceli sadâlarla

dolduran Türkler, devamlı bir fiil ve hareket hâlinde oldukları için, dillerinin hemen bütün fiillerini kendileri yaratmışlardır. Mâden adları gibi, zirâat işleri gibi, kahramanlık ve binicilik sâhaları gibi, kendi hayatlarının ve sanatlarının çok sayıda kelimelerini de yine kendileri yaratmış fakat diğer hayat, eşya, îman ve tefekkür kelime ve kavramlarının mühim bir kısmını, kendilerine lâzım olduğu ölçüde, başka dillerden almışlardır.

Meselâ, en eski Türkçeye t ö r e kelimesi, İbrânîceden, "ev" kelimesi râmî dillerinden; bugün öz Türkçe (!) zannedilen ve aziz Türkiye topraklarını "Akşehir, Alaşehir, Yenişehir, Eskişehir, Beyşehir" ve benzerleri gibi târihle ve şerefle dolduran illerimizdeki "şehir" kelimesi yerine kullanılmak istenen k e n d, k a n d kelimeleri, Soğd-Sanskrit dillerinden; "acun" kelimesi Soğdcadan, Oğuz Kağan destanında rastladığımız s ı r a kelimesi, Yunancadan, semâ mânâsındaki "kök: gök" kelimesi, hattâ kahraman mânâsındaki a l p kelimesi Moğolcadan girmiştir. Yine eski Türklerin, inanışa ait, çok sayıdaki dînî kelimeleri de Hint ve Çin gibi, dînin felsefesini yapan cenup ülkeleri dillerinden alınmıştır. Yine Oğuz Kağan destanında rastladığımız d o s t kelimesi, Türk diline Fârisîden girmiştir. Eski Türkçede böyle kelimelerin sayısı çoktur. Bu çokluk, Türklüğün dünya târîhindeki gerçek yerini ve hizmetini tanıyanlar için, ayrı bir iftihar mevzûudur.

Bizim dilimize musallat olanların büyük gafleti, meselâ Sanskritçe - Türkçe, Çince - Türkçe, hattâ Moğolca-Türkçe sözlükler vücûda getirmeden ve böyle lûgatlara aldırış etmeden, kısaca, eski Türkçenin, içinde yükseldiği, ortak Asya medeniyetleri dillerini kāle almadan, Türkçe üzerinde söz söylemeye, hattâ ameliyat yapmaya kalkmalarıdır.

Türkçenin alaylı âlimleri, bu mevzûlarda o kadar gāfil veya maksatlıdır ki, Türkçeye, daha çok Moğol isti-

lâsından sonra ve târihte ilk defa zorla sokulmuş, birtakım geri kelime ve ekleri de Türkçe sanmış ve bunları Türkiye Türkçesinde diriltmeye kalkmışlardır. Bugün devlet teşkîlâtında kullanılan "sayıştay, danıştay, yargıtay" gibi kelimelerdeki ekler, böyle ekler ve böyle yanlışlardır. Bu kelimeler Türkçe değildir. Yine alaylı âlimlerce uydurulan "görev, ödev, saylâv, söylev" gibi kelimelerdeki ekler de böyledir. Bu kelimeler de Türkçe değildir.

Zamânımızda Türk dili, işte bu şaşkınlıkların perîşanlığı içindedir. Çünkü târihte büyük medeniyet kurmuş milletlerin Türkçede tamâmıyle millîleşmiş kelimelerini atıp, yine târihte Türk milletine en büyük fenâlığı yapan Moğollar gibi barbar bir kavmin kelimelerini, bu millete, Türkçedir diye kabul ettirmeye kalkmak, daha başka kelimelerle de vasıflandırılabilirse de, şimdilik en hafif vasıf, bu şaşkınlıktır.

*

Hakîkat şudur ki Türk milleti gibi, asırlarca hattâ çağlarca "dünya sathında konuşmuş", büyük ve fâtih bir milletin dili "özdil" olamaz, imparatorluk dili olur.

Bir dilin "imparatorluk" dili olması ve yalnız bir vatanda değil, birçok vatanlarda işlenip güzelleşmesi, o dile, geçen konferansımda belirttiğim gibi, bu engin vatan topraklarından yükselen, zengin ve üstün sesler kazandırır. O milletin dil "mûsıkîsi" de âlemşümûl bir mûsıkî üstünlüğüne yükselir. Türk dili üzerinde yürekten konuşabilmek için, önce bu mûsıkîyi, yâni bu vatanın seslerini duyabilmek ve anlayabilmek lâzımdır.

Bu bakımdan Yahyâ Kemal'in:

Çok insan anlayamaz eski mûsıkîmizden,
Ve ondan anlamayan, birşey anlamaz bizden.

söyleyişi, Türk mûsıkîsi kadar "Türk dili" için de doğrudur. Bu büyük şiirin devâmındaki:

Açar bir altın anahtarla ruh ufuklarını
Hemen yayılmaya başlar sadâ ve nûr akını,
. . . . . .
Bu sazların duyulur her telinde sâde vatan
Sihirli rüzgâr eser dâima bu topraktan

mısrâları, tereddütsüz, "Türk dili" için de söylenmiş gibidir.

Çünkü, "Türkiye Türkçesi"nin, aslında, dünyânın en güzel sesli dillerinden biri olması üzerinde, dokuz yüz yıllık bir zamandan beri, en büyük coğrâfi tesir hiç şüphesiz, "Anadolu" ve "Balkanlar Türkiyesi"nin tesirleridir. Fakat Türkçe, tıpkı Türk milleti gibi, târihin bu dokuz asrında ve dünyânın üç kıtası üzerinde yeni bir "dil imparatorluğu" kurmuştur.

Hâdise, şöyle olmuştur:

Türk dili, bugünkü Türkiye topraklarına, eski Asya ülkelerimizin hür ufuklarla çevrili bozkırlarından kopan "gür" ve "erkek sesli" bir mûsıkîyle gelmiştir. Bu sebepledir ki Türkiye Türkçesi'nde eski bozkır sesleri ve "İdil" ırmağının akışından yükselen sesler vardır.

Fakat Türkiye Türkçesi'nde bu kadîm sesler yanında "Nil" nehrinin taşkınlığı da seslenir; "Dicle"nin, "Fırat"ın, "Tuna"nın, "Meriç"in ve Anadolu ırmaklarının akışları da...

"Türkiye Türkçesi"nde "Karadeniz" kıyılarının, poyraz rüzgârı kadar canlı, çevik ve çabuk sesleri de vardır; "Adalardenizi" sâhillerinin lodos rüzgârı, zeybek mûsıkîsi ve efe raksı gibi heybetli, ağır ve atmosfer dolduran sadâları da...

Aynı dil "Tanrıdağı" rüzgârlarının uğuldayan seslerinden ne kadar hâtıra saklıyorsa, "Macaristan" ovalarında, dünyâya Türk gücünü tanıtmak için ilerleyen:

*

Sultan Süleyman ordusunun hür davullarından da o kadar heybet ve hâtırayla yüklüdür.

Arabistan çöllerinin uzun, İran yaylâlarının uzatılan sesleri; İtalyan sularında, korsanlar kadar, dalgalarla da çarpışan levendlerin bu zafer ve mâcerâ ufuklarından getirdikleri gür sesler, Türkiye Türkçesi'nde ve onun bütün yaşayan kelimelerinde bir mûsıkî saltanatı hâlinde mevcuttur. Yine bu bakımdan; Yahyâ Kemal'in:

Tâ Budin'den Irak'a, Mısır'a kadar,
Fethedilmiş uzak diyarlardan,
Vatan üstünde hür esen rüzgâr,
Ses götürmüş bütün baharlardan.
O dehâ öyle toplamış ki bizi,
Yedi yüz yıl süren hikâyemizi
Dinlemiş ihtiyar çınarlardan.

Mûsıkîsinde bir taraftan din,
Bir taraftan bütün hayât akmış;
Her taraftan, Boğaz, o şehrâyîn,
Mâvi Tunca'yla gür Fırat akmış.
Nice seslerle gök ve yerlerimiz,
Hüznümüz, şevkimiz, zaferlerimiz,
Bize benzer o kâinat akmış.

sözleri, târîf ettiği, I t r î'nin mûsıkîsi kadar, büyük Türk dili için de doğrudur.

Burada, izin verirseniz, geçen konuşmamın şu cümlelerini bir kere daha söyleyeceğim. Çünkü:

Böyle bir dilin kelimelerini hor görmek, hakîr görmek, hele şu veya bu politik veya ideolojik sebeple dilden atılabilir görmek, en az, onların o l u ş ve y o n t u l u ş târihini bilmemekten, hattâ sevmemekten doğan büyük gaflettir.

Çünkü, "milletlerin olduğu gibi, kelimelerin de târihi vardır".

Bir milletin ataları, asırlarca o kelimelerle duymuş, onlarla düşünmüş; birbirlerini ve evlâtlarını o kelimelerle sevmiş ve bu kelimeleri tamâmıyle millî bir sanatla işleyip T ü r k yapmışsa, evlâtlar, artık o kelimelere düşman kesilemezler.

Unutmamak lâzımdırki Türk dili, *Kendi Gök Kubbemiz* kitabını meydana getiren muhteşem şiirlerin söylendiği lisandır. Bir dil, "Açık Deniz" gibi, "Süleymâniye'de Bayram Sabâhı" gibi, "Bir Tepeden, Itrî, Vuslat" ve "Erenköyü'nde Bahar" gibi şiirler söyleyebiliyorsa, bu dil, hattâ dünya ölçüsünde büyük lisan demektir.

Kendi Gök Kubbemiz, bir semboldür, Türkçe, ona benzer ve onun ayarında "İstiklâl Marşı" gibi, "Çanakkale Şehidleri" gibi, "Bülbül" ve benzerleri gibi, Ahmed Hâşim'in Piyâlesi'nden mûsıkîleşen şiirler gibi, Orhan Seyfi'nin "Peri kızıyla Çoban Hikâyesi" gibi, Fâruk Nâfiz'in Han Duvarları gibi, daha nice şiirler söylemiştir. Bir milleti, ebediyen ayakta tutabilecek kudretteki bu müstesnâ şiirler, biliyoruz, milletimizi çürütmek isteyenlerin kâbûsudur.

Biz o inançtayız ki dünya ölçüsünde bir şiir lisânı olan Fransızcanın en gür sesli şâiri Victor Hugo, o tannân ve raksân Fransızcasıyla söylemek isteseydi, "Süleymâniye'de Bayram Sabâhı" şiirini, belki de söyleyemezdi. Bugün Türkiye'de yeni Türk nesillerine ebediyen unutturulmak istenen dil, işte bu dildir. Bu dil,

Artarak gönlümün aydınlığı her sâniyede,
Bir mehâbetli sabâh oldu Süleymâniye'de.
Kendi gök kubbemiz altında bu bayram saati,
Dokuz asrında bütün halkı, bütün memleketi,
Yer yer aksettiriyor mâvileşen manzaradan,
Kalkıyor tozlu zaman perdesi her an aradan

mısrâlarıyle başlayarak, bizim Anadolu'daki en büyük millî tekevvünümüzü dile getiren şiirdir. Bu şiir,

Ordu-milletlerin en çok döğüşen, en sarpı,
Adamış sevdiği Allah'ına bir böyle yapı.
En güzel mâbedi olsun diye en son dînin
Budur öz şekli hayal ettiği mîmârînin

seviyesine yükseldikten sonra, bize millî romantizmimizi, el ile tutulacak kudretle idrak ettiren, şu mısrâları sıralayan şiirdir:

Ulu mâbed! Seni ancak bu sabâh anlıyorum!
Ben de bir vârisin olmakla bugün mağrûrum!
Bir zaman hendeseden âbide zannettimdi,
Kubben altında bu cumhûra bakarken, şimdi,
Senelerden beri rü'yâda görüp özlediğim
Cedlerin mağfiret iklîmine girmiş gibiyim.

Dili bir, gönlü bir, îmânı bir insan yığını
Görüyor varlığının bir yere toplandığını;
Büyük Allah'ı anarken, bir ağızdan herkes
Nice bin dalgalı T e k b î r oluyor tek bir ses;
Yükselen bir nakarâtın büyüyen velvelesi,
Nice tuğlarla karışmış, nice bin at yelesi!

*

Bir milletin ili, işte böyle şiirleri söyleyebilecek ulviliğe yükselmişse, bu dili, bir milletin gözü önünde öldürmeye kalkmak, en hafif tâbiriyle, cinâyetlerin en büyüğüdür!...

Çünkü Türk dili (tekrâr ediyoruz ki) herhangi küçük ve başkalarına mahkûm bir millet dili değil, târîhin daha ilk anlarından başlayarak bir "imparatorluk dili"dir.

Her dil, imparatorluk dili olamaz. Çünkü her millet imparatorluk kuramaz.

Bunun için b ü y ü k m i l l e t olmak lâzımdır. Büyük milletlerin dili de tabiatıyla, büyük vatanlarda işlenmiş, "büyük dil" olur.

Yine tekrâr ediyorum:

Türk milleti tarafından fethedilmiş topraklar nasıl Türk vatanı olmuşsa aynı millet tarafından fethedilmiş kelimeler de öyle "Türk kelimesi" olmuştur.

O kadar ki... Yıllarca evvel, Asya'daki Türk toprakları yetmiyormuş gibi, bizden Kars'ı ve Ardahan'ı isteyen yabancı emele karşı, bir Türk şâirinin söylediği:

Verilmeyecek şeyler vardır,
Şeref gibi, şan gibi...
Kars gibi, Ardahan gibi...

mısrâlarından yükselen sesler, "nasıl, toprak verilemez!" diyorsa, tıpkı bunun gibi:

Asırlarca Türkün malı olmuş, Türk sesiyle ve Türk sanatıyla işlenmiş; ev, âile, köy Türkçesine, aşk ve îman Türkçesine girmiş; Türkün heyecânına işlenip vicdânına yerleşmiş ve T ü r k o l m u ş kelimeler de, verilemez!..

Bunlar, bizim zafer ve şeref hâtıralarımızdır.

Bunlar, birtakım aşağılık duyguları içinde çürüyenlerin değil, bizim büyüklük devirlerimizin ve yukarılık duygularımızın zafer âbideleridir.

Bizimdirler ve bizim kalacaklardır.

BİR DİL NASIL GÜZELLEŞİR

Dilleri dil yapanlar, birtakım alaylı hattâ âlim dilciler değil, milletlerdir; milletlerin, dile bir güzellik ve bir güzel ses vermek için yaratılmış, kadın, erkek, adsız evlâtlarıdır.

Bir de milletlerin dillerini seven, anlayan ilâhî bir güzellikle kullanan, büyük şâirlerdir.

Esâsen bir millet için "büyük şâir" demek, milletinin dilindeki güzel sesi duyan ve duyuran insan demektir.

Bunun bizde de batı ülkelerinde de unutulmaz örnekleri, örnek şâirler ve nesircileri vardır.

Böyle şâirler için cümlelerle mısrâlar bir mûsıkî parçası; kelimelerle heceler, birer nağme ve birer "nota"dır. Yine böyle şâirler için, dillerinin güzel kelimeleri, asırlarca duymuş, düşünmüş ve söylemiş ataların dillerinde işlenmiş, hem ses hem mânâ bakımından nice güzellikler kazanmış birer târihî, mücevher kelimedir; öylesine parlak ve kıymetli varlıklardır.

Böyle, şâirler, dillerini nasıl, hangi anlayışla işlerler?

Bunun çok parlak bir misâli Fransızcaya ve Fransız şiir lisânına hizmetleriyle tanınmış, büyük Fransız şâiri Malherbe'dir.

Malherbe, Fransızcayı, yüksek ve çok güzel sesli bir "şiir dili" hâline koymak için bilgiyle, şuurla ve en mühimi sabırla işlemiş, müstesnâ bir şâirdir.

Bunu bilen Fransızlar, dillerine ve şiirlerine öylesine hizmet eden ve bu XVII. asır şâirini; Fransız klasik şiirinin kurucusu saymış; onu her zaman saygıyla anmış ve ona "Fransız şiirinin" babası diyerek çok şerefli bir mevki vermişlerdir.

Fransızcada, eski Yunan ve Latin dillerinde ve yeni Avrupa lisanlarında olduğu gibi, şiirde "aruz" yaratan bir "uzun hece sistemi" yoktur. "Uzun hece", dilleri âdeta "tek sesli" olmaktan kurtarıp "çok sesli yapan" ve dillerde büyük müzikalite sağlayan kıymetli ses unsurudur.

Malherbe böyle sihirli bir unsurdan mahrum olan Fransızcayı, şiirde her imkâna baş vurarak bir "mûsıkî lisânı" yapmak için çalışmış, Fransızcada bunun sırlarını aramış ve bulmaya muvaffak olmuştur.

Malherbe, herşeyden önce Fransızcanın gramerini çok iyi biliyordu. Ancak onun gramer anlayışı, müteassıp gramercilerin katı bir kâidecilik içinde ziyan edip somurtkan hâle koydukları kuruluktan uzaktı. O, gramerde de yine dilin güzelliğini yaratan sırları arıyordu.

Kelimelerini, klasik bir devirde, Fransız klasisizminin kurulduğu bir çağda yaşadığı halde, "halk dilinden" alıyor, fakat klasik bir zevkle ve îtinâ ile seçiyordu. Dilde Yunan ve Latin kelime ve kâidelerine muârızdı. Kökü hangi dilde olursa olsun "fransızcalaşmış" kelimenin ne demek olduğunu büyük bir millî şuurla anlamıştı. Fransızcayı millî bir hassâsiyetle seviyor fakat o târihlerde

Fransa'da görülen "kelime uydurma" hareketine şiddetle muârız bulunuyordu. Kelime türetmekten nefret ediyor, halk içinde yaşayan "kelime"lerin nasıl birer "cevher" olduklarını çok iyi anlıyordu. Malherbe'in "asil kelime"leri, bu halk dilinden "seçilmiş kelime"lerdi.

Bir şiir üzerinde, onu Fransızca şiire lâyık bir eser hâline koymak için yıllar yılı işlediği oluyordu.

Hattâ bu yüzden, onun dünya şiir târîhine mâlolmuş bir de vak'ası vardı. Verdun Belediye Reisi'nin genç yaşta ölen "Rose: Gül" isimli kızı için Malherbe bir mersiye yazıyordu. Fakat bu mersiyenin yazılması çok uzun sürdü. Belediye Reisi, mâtemini unuttu, hattâ, vakit geldi, Reis de bu dünyâdan ayrıldı. Şiir ancak bu uzun zaman içinde bitti.

Malherbe'e:

"*İyi ama*" dediler, "*Sen bu şiiri Belediye Reisi'ni teselli için yazmıştın. Halbuki artık ortada teselli edecek bir kimse kalmamıştır.*"

Malherbe bu îtirâza şu târihî cevâbı verdi:

"*Kabâhat bir şiirin yazılacağı zaman kadar yaşayamayan Belediye Reisi'ndedir.*"

*

Malherbe'in böyle, bir kuyumcu gibi ve bir minyatür işler, bir "tezhib" yapar gibi işlediği şiir dili, onun hemen her mısrâına ayrı sağlamlık ve bâzı mısrâlarına da ebedîlik vermiştir. Malherbe'in bu mısrâları söylemek için bulduğu mûsıkî sırrı, "seslerin tenevvüü" esâsına dayanıyordu. Şâir hemen her mısrâı bir bütün cümle hâlinde söylüyor ve bu mısrâların hemen hepsinde dilin bütün seslerini kullanmaya çalışıyordu. "A, e, i, o, u, ö, ü", sadâlarıyle sesli kelimeleri bir mısrâ içinde toplayarak ve bir sesten ötekine geçerek; kalından inceye, inceden kalına atlayarak, dilde büyük bir mûsıkî sağlıyordu. Aynı

sesli harfi, meselâ "a" veya "e" sesini, o da mecbur kalmadıkça üstüste iki defâdan fazla kullanmıyordu. (Bu, bizim zavallı dilcilerimizin "büyük ses uyumu" dedikleri monoton âhenk anlayışına tamâmiyle zıt bir görüşle, dile hareketli bir mûsıkî sağlıyordu.)

Meselâ Türkçede "tasalanacak" gibi, üstüste beş "a" sesiyle yâhut "mutluluğumuz" gibi, üstüste beş "u" sesiyle teşekkül etmiş kelimeleri şiirde kullanmamak; buna mukâbil "gönül" gibi "lâle" gibi; anne gibi, "ölüm, cihan, toprak, ateş, surâhî, yâsemin" v.b. kelimeleri kullanarak Yahyâ Kemal'in:

Fark etmez anne toprak ölüm mâcerâmızı

mısrâında görülen ses hareketini yaratmak, Malherbe'in Fransızcada ses tenevvüü anlayışına bir örnek olabilir. Tevfik Fikret'in:

Bugün sıcak yine pek sanki ortalık yanıyor.

mısrâında da böyle bir mûsıkî vardır. Ve sesler: u - ü - ı - a - i - e - e a - i - o - a - ı - a - ı - o tertîbiyle, yalnız bir yerde iki e sesi kullanılarak sıralanmıştır.

*

Malherbe, kızı Rose'un ölümü dolayısıyle Verdun Belediye Reisi Monsieur du Perier'ye yazdığı teselli mersiyesinde "Iztırâbın ebedî mi olacak du Perier? Bâbalık sevgisinin ilhâm ettiği hüzünlü düşünceler bu elemi durmaksızın arttıracak mı?" diyor ve şiirinin bir mısrâını da:

Et rose elle a vécu ce que vivent les roses[1]

kelimeleriyle örüyordu. E, o, e, a, e, ü, ö, ö, i, e, o, harfleriyle seslendirilen bu mısrâda; üst üste gelen iki ayrı ö sesi dâhil, hiçbir ses iki defa tekrarlanmıyordu. Şiirin mânâsı aşağı yukarı, "Gül, bir güldü ve güller kadar ya-

[1] [E roz el a vekü sö kö viv le roz]

şadı" duygusundaydı.

Bu duygu ve düşünce, kısaca, bu tema, dünya şiirinde hiç de yeni değildi. Daha Dâvud Peygamber'in *Mezâmîr*'inde; "insan ömrü sabahleyin açılan ve akşam üstü dökülüp saçılan bir gülün ömrü kadardır" meâlinde bir mısrâ vardı. Bu gün adını bilmediğimiz bir Türk "mânî" şâiri de aynı temayı:

Dere boyu saz olur
Gül açılır yaz olur
Ben yârime gül demem
Gülün ömrü az olur

diye, âdeta Türkçenin dehâsını dile getiren, çok hareketli bir âhenk içinde söylemişti. Bu söyleyişin, Türkçenin incilerinden biri olduğu hemen hiç kimse tarafından belirtilmedi. Şiiri söyleyen asil Türk şâiri de onunla adını ebedîleştirmek kaygısında değildi.

Fakat Fransa'da vak'a böyle olmadı. Fransızlar Malherbe'in bu mısrâını "Fransız şiirinin beş mûcizesi" arasında saydılar. Malherbe, Fransızcayı da işleyip güzelleştiren bu mısrâıyla bir kere daha ebedîleşti.

Çünkü Malherbe, "bir dil nasıl güzelleşir?" Bunun sırrını kavramıştı. Çünkü Malherbe Fransızcayı, Fransa kadar candan seviyordu. Çünkü Malherbe, ana dili üzerinde sevgi ile, bilgi ile, şuurla ve sabırla işliyordu. Ona tek bir uyduruk kelime katmıyor, onu Fransız halkının kullandığı kelimelerin en güzellerini seçerek güzelleştiriyordu.

Bir cümle ile Malherbe, Türkçeyi yıkanlar gibi değil Fransızcayı yapanlar ve yaşatanlar gibi çalışıyordu.

*

Aynı şâirin, "Dördüncü Henri İçin Duâ" adlı bir başka manzûmesinin son iki mısrâı daha, Fransız şiirinin mûcizeleri arasında yer almıştır.

Bunlar:

La moisson de nos champs lassera les faucilles;
Et les fruits passeront la promesse des fleurs.[1]

mısrâlarıdır. "Tarlalarımızın verdiği mahsûl orakları-mızı yoracak ve meyvalar çiçeklerin vâdettiğinden fazla olacak..." mânâsındaki bu söyleyişte de şâir aynı anlayı-şa uymuş ve bilhassa şiirin son mısrâında "u" sesinden başka bütün sesli harfleri kullanmış ve mümkün olduğu kadar ses tenevvüüne dikkat etmiştir.

Bunun içindir ki aynı şiirin XIX. asırda "De la musique avant toute chose[2]: Herşeyden önce mûsıkî(yi gözet!) diyen bir başka büyük şâiri, Paul Verlaine, hemen bütün şiirlerinde, Malherbe'in başladığı yolda gelişen Fransız-canın bu sırrını kullanarak, milletinin edebiyat sanatına ebedî şiirler kazandıran meslektaşları arasına girmiştir.

Onun, tanınmış bir şiirindeki:

Mon Dieu, mon Dieu la vie est là[3]: "Tanrım! Tanrım! Hayat işte bu!" gibi mısrâlarda ve aynı şiirin:

Qu'as-tu fait, ô toi que voilà
Pleurant sans cesse,
Dis, qu'as-tu fait, toi que voilà
De ta jeunesse?[4]

mısrâlarıyla bitişinde, hep böyle işlenmiş bir lisânın mû-sıkî mûcizeleri vardır.

---

[1] [Lâ muasson dö no şan lassöra le fosiy/E le früvi passöron la promes de flör] diye okunur.

[2] [Dö lâ müzik avan tut şoz] diye okunur.

[3] [Mon diyö, mon diyö lâ vi e lâ] diye okunur

[4] [Ka tü fe o tua kö vualâ/Plörant san ses/Di ka tü fe tua kö vualâ/Dö ta jönes] Durmadan ağlayarak sen ne yaptın, söyle gençliğini ne yaptın?

BAHAR VE TÜRKÇE

"Bahar" ve "Türkçe". Bu iki güzel kelimenin bir dil yazısında yanyana gelişi yeni değildi. Bundan asırlarca önce, Türkçenin bâzı büyük ülkücüleri onları yanyana düşünmüşlerdi.

Mevsim gibi, tabiat gibi, Türkçenin de bir bahâra kavuşmasını isteyen o gönüller, bunu sâdece bir dilek, bir temennî hâlinde bırakmamış, bunun için çalışmış ve muvaffak olmuşlardı.

"Bahar" ve "Türkçe"... Bu iki güzel kelimeyi, biz, sâdece bir Nisan sabahında, Türkçenin bugün içine düşürüldüğü ıztıraplardan sıyrılarak, bunu böyle yapanları unutup umursamayarak, bir bahar sabahının ümit verici güzelliği içinde bir bahar güneşi kadar beyaz ve berrak bir duyguyla yeniden yanyana görmek istiyoruz.

Yeniden yanyana görmek ve bunu ilk defa düşünenleri dil ve edebiyat târîhimizin altın sahîfelerinde saygıyla anmak istiyoruz.

Çünkü bizim dil ve edebiyat târîhimizde "Türk Dili için" hiçbir şahsî menfaat gözetmeksizin, hiçbir politikaya, hiçbir yabancı ideolojiye âlet olmadan çalışan, sevgi duyan ve muvaffak olan büyük isimler vardır.

Onları, şimdi burada bir defa daha yanyana getirirken, onların iyi ruhları, temiz gönülleri ve büyük hizmetleri önünde kendiliğinden eğilmiş asırların iyi rüzgârına katılmak istiyoruz:

*

Bunlardan biri, XV. asrın Türkistan şâiri, Ali Şîr Nevâî'dir.

Nevâî, Kaşgarlı Mahmud'dan ve Fahreddin Mubârekşah'dan sonra, Türk Dili için büyük himmet göstermiş, hâlis bir Türkçeci, Türkçe'nin târihteki büyük âşıklarından biridir.

Burada "Türkçeci" derken, diğer medeniyet dilleriyle alış verişi kesmiş; bugünkü "öz Türkçe hokkabazlığı" çeşidinden bir dil çıkmazına sapmış; dil ve dünya görüşleri kıtın kıtı, nasibsiz düşünceler akla gelmemelidir.

Nevâî'nin Türkçesi ve müdâfaa ettiği dil, ortak İslâm medeniyeti çerçevesinde, zengin, güzel sesli ve tabiî bir Türkçedir.

Nevâî kendi çağında Türkçeyi bırakıp şiiri Fârisî ile yazanların karşısındaydı.

Gerçi klasik doğu edebiyâtında Fârisî, o çağlarda, –Avrupa edebiyâtındaki Fransızca gibi– şiir dili olarak her dilden üstündü. Şark edebiyâtı, Fârisî'ye "mantıku't-tayr" adını veriyor; onu "bir kuş dili" güzelliğiyle ve bir "tasavvuf" lisânı oluşla vasıflandırıyordu. Ancak bunun da sebebi, büyük şiirin, asırlarca, Fârisî ile söylenmiş ve buna alışılmış olmasıydı. Bu, aynı zamanda Türkçeye alıcı gözle bakmamış olanların bir gafleti idi.

Nevâî, çağdaşlarını işte bu gafletten uyandırmaya

çalışmış ve bunda muvaffak olmuştu. Nevâî, Türk şâirlerinin Farsça şiir yazmalarına îtirâz ediyor; kendi şiirlerini Türk diliyle yazıyor; fakat "öz Türkçe" gibi "yapma" bir dil düşünmüyordu. Ortak İslâm Medeniyeti'nin Türkçeye lüzumlu bütün kelimelerini çok yerinde bir dil anlayışıyla, Türkçenin kendi kelimeleri kadar güzel ve tabiî kullanıyordu.

Nevâî Arapçanın üstün bir dil olduğunu kabul ediyor; bu dilin güzelliğini Kur'an'dan, hadîslerden örnek getirerek, tarafsız bir dil âlimi görüşüyle belirtiyordu.

Buna mukābil, Türk ve Acem dillerini aynı tarafsız görüşle karşılaştırınca Türkçenin üstün ve ağır basan taraflarını görmekte gecikmiyor, bu görüşlerini *Muhâkemetü'l-Lugateyn* adlı eseriyle ispâta çalışıyordu.

Türkçenin bir "fiil zenginliği", bir "cinas zevki" ve bir "kāfiye an'anesi" vardı ki bunlar, Türkçeyi şiir dili olarak kalkındırmaya yeter zenginlikler ve inceliklerdi.

*

Nevâî'nin nazarında Türkçe kelimeler birer "bahar gülü"ydü. Türkçenin derinliklerine daldığı zaman gördüğü güzellikleri şöyle anlatıyordu:

"Bu âlemin gül bahçelerine girdim. Gülleri feleğin güneşinden daha parlaktı. Her yanında göz görmedik, el değmedik daha neler ve neler vardı. Ama bu mahzenin yılanı kan dökücü ve bu güllerin dikeni sayısızdı. Bunları görünce düşündüm ve dedim ki: Demek bizim Türk şâirleri, bu korkulu ve dikenli yollardan çekindikleri için Türkçeyi bırakıp gitmişler. Ben Türkçenin fezâsında tabîatimin atını koşturdum; hayâlimin kuşunu kanatlandırdım. Vicdânım bu hâzineden, nihâyetsiz kıymetli taşlar, lâ'ller, inciler aldı; gönlüm, bu gül bahçesi'nin türlü çiçeklerinden uçsuz bucaksız güzel kokular kokladı."

*

Fakat "bahar"la Türkçeyi, daha açık, daha şiirli, daha dikkate değer bir söyleyişle yanyana getiren, daha büyük bir şâir Fuzûlî'dir.

Bu karşılaştırmada Fuzûlî'nin hareket noktası Nevâî ile birleşir ve Fuzûlî der ki:

Ol sebebden fârisî lafz île çohdur nazm kim
Nazm-ı nâzük Türk lâfzıyle iğen düşvâr olur
Mende tevfîk olsa bû düşvârı âsân eylerem
Nev-bahâr olgaç dikenden berg-i gül ızhâr olur

"Fars diliyle, Türkçeden daha çok şiir söylenmiştir. Bunun sebebi Türk diliyle ince şiir söylemenin çok güç olmasıdır. Fakat Allah yardım ederse ben bu güçlüğü yener, kolaylaştırırım. İlkbahar geldiği zaman, nasıl, dikenden gül yaprağı belirirse ben de diken gibi sert sanılan Türkçe ile gül yaprağı gibi ince şiirler söyleyeceğim."

*

Öyledir: Seven insanlara bahar, sevgiliyi; güller, sevgiliyi; renkler, sesler, ışıklar ve bütün güzel şeyler, sevgiliyi hatırlatır, onu düşündürüp onu aratır.

Sevgililerinin adı "Türk dili" olanlar için de bu hâl yine böyledir. Bahar, onlara Türkçe'yi hatırlatır; kelimeler, önlerinde birer bahar gülü güzelliğiyle renklenir; Türkçenin incelikleriyle söylenmiş her söz, her şiir, onlar için birer "gül demeti"dir.

Türkçenin târihdeki o büyük âşıkları bahar ve güller karşısında böyle duymuş, böyle düşünmüşlerdir. Sevdikleri güzeller kadar sevgili dillerini, her şeyin ve her dilin üstünde tutmuşlardır.

Üstelik, Türkçeyi güllerle, baharla birleştiren bu iki Türk dili âşıkının her ikisi de dediklerini yapmış ve onların emekleriyle edebiyat târîhimizdeki Türkçenin iri güller gibi zengin şiirleri olmuştur. Kendi devrinden sonra ki Türkistan Türklerinin, Türkçeyi, asırlarca,

"Nevâî dili" diye isimlendirmeleri bunun mükâfatıdır.

Yine kendisinden sonraki asırlarda, bütün Türkiye topraklarında yetişen şâirlerin, şiiri, Fuzûlî gibi söylemeyi büyük şeref bilmeleri de bundandır.

*

Aslı Türk olduğu halde, eserlerini Acem diliyle yazmak zorunda kalan büyük İran şâiri Genceli Nizâmî'ye Şirvân Şâhı bir mektup yazmış ve ondan *Leylî vü Mecnûn* mesnevîsini Fârisî ile yazmasını istemiş. Ona demiş ki:

"Leylî vü Mecnûn hikâyesini Fârisî ile süslemelisin. Bilirsin ki ben Farsça sözden anlarım." Ve ilâve etmiş: "Hikâyeyi Türkçe yazma! Zîra Türkçe konuşmak bize yakışmaz. Yüksek sülâleden doğan adama, yüksek söz gerekir!"

Acem'e hükmetmek için Acemce bilmek başka, mes'elenin aslını unutarak, Acemceyi Türkçeden üstün görmek yine başkadır. Nevâî gibi, Fuzûlî gibi Türkçeciler, üstelik çevrelerinde devam eden bu hazin zihniyetle mücâdele etmişlerdir.

Bu bakımdan Osmanlı Sultanları'nın, çevrelerindeki şâirlere sık sık, daha çok Türkçe yazmayı tavsiye edişlerini, burada minnetle hatırlamak gerekir.

XVI. asırda daha o yıl Osmanlı toprağı olmuş Irak çevresinde Fuzûlî, Leylâ ve Mecnûn'u yeniden yazarken, içinde öteden beri Türkçe söylemenin asil duygusu vardı. Hele kendisine:

Leylî-Mecnun Acem'de çokdur
Etrâkde ol fesâne yokdur
Takrîre getür bu dâstânı
Kıl tâze bu eski bûstânı

"Leylâ ve Mecnun hikâyesi, Acem'de çok yazılmıştır. Türkçede bu efsâne yazılmamıştır. Sen, bu destanı söyle,

bu eski ve güzel kokulu gül ve çiçek bahçesini tâzele." diyen Anadolu şâirlerinin de teşvîkiyle Leylâ ve Mecnûn'u, "soyumun dili" dediği Türkçe ile şarkın en güzel Leylâ vü Mecnûn'u hâlinde yazmıştır.

O kadar ki bu eseri o güzellikte, ancak, Türkçeye Fuzûlî kadar âşık bir şâir yazabilirdi.

*

Onlar, Tük dili için, nice zorlu şartlar altında, böyle, sevgiyle çalıştılar. Bahar güllerini gördükleri zaman, yalnız sevgililerinin gül yüzünü değil, Türkçenin gül gibi Türkçe ve Türkçeleşmiş kelimelerini düşündüler.

Biz dilimizi onlar kadar seviyor muyuz? Hele Türkçenin bu büyük âşıklarına gereği kadar saygı ve sevgimiz var mı?

Ne gezer... Bir çoklarımız onları Türkçe yazmadılar zannıyle tanımak bile istemiyorlar. Dillerine tam bir cehâletle "Osmanlıca" diyor, başka bir şey diyemiyorlar.

Türkçeye öylesine hizmet edenler, asırlarca sonra böyle karşılanırsa, bugün Türkçeyi yıkmak için çalışanlara, gelecekte neler denecek?

Cehâlet, geleceği düşünemez ki.

BEYAZ LİSAN

Servet-i Fünûn lisânı, Tanzîmât'ın sâde dil temâyülüne rağmen, tabiî dilden bir uzaklaşmadır. Bu uzaklaşmada, yer yer, aşırı derecede külfetli bir lisan kullanan Hâmid'in tesîri vardır. Servet-i Fünûncular tarafından "şâir-i âzam" diye yüceltilen Hâmid, dilde sâdeleşmeyi ihmal eden tutumuyla yeni Edebiyât-ı Cedîdecilere yanlış örnek olmuştur. Bu hareket, Hâmid'in olduğu gibi, Servet-i Fünûn edebiyâtının da nice eserini, sanat ve kültür bakımından lâyık oldukları yaşama hakkından mahrum bırakmıştır. Eğer Tevfik Fikret, bütün şiirlerini, zamânında bir" Türkçeye uyanış'la":

Kara taşdan su damla damla akar

gibi mısrâlarla söyleyebilseydi, yâhut:

Yarın sen ağları gün doğmadan hazırlarsın;
Sakın yedek biraz ip, mantar almadan gitme.
Açınca yelkeni hiç bakma, oynasın varsın;
Kayık çocuk gibidir: Oynuyor mu, kayd-etme,
Dokunma keyfine; yalnız tetik bulun, zîra
Deniz kadın gibidir: Hiç inanmak olmaz ha!

mısrâlarındaki lisânı, bütün şiirlerinde kullanabilseydi, bugün, onun şiirini Türkçeleştiriyoruz, diye rezil edenlere bu fırsatı vermezdi. Hattâ böyle bir dil, daha o zaman şuurlu bir cereyan hâlini alabilseydi, bugün "öztürkçecilik" adı altında yapılan dil yıkımı, belki de bu fırsatı bulamazdı.

*

Türk edebiyâtında hakîkî Türkçe, Servet-i Fünûn lisânından uyanışla başlamıştır. Ömer Seyfeddin'in, böyle uyanmış bir dile "Yeni Lisan" diye ad koymasını, yegâne edebiyat târihçimiz Fuad Köprülü, mübâlâğalı bulmuştu. Köprülü, edebiyat târîhi bakımından bu hükmünde haklıydı. Çünkü Türk edebiyâtında sâde lisan hareketlerinin çok eski, hattâ övünülecek bir mâzîsi vardı. Buna rağmen, Türkçenin bugün içine düşürüldüğü rezilâne lâubâlîlik dikkate alınırsa Ömer Seyfeddin'in diline, bu dili takdîr hattâ takdîs edici bir isim bulmak yerinde olur.

Nesirde Ömer Seyfeddin, Türkçeyi böyle uyandırırken, şiirde Türkçenin dehâsına uygun bir "şiir lisânı"nı da daha 1906'da Fransa'da Yahyâ Kemal kurmaya başlamıştı. Yahyâ Kemal, kurduğu bu Türkçeye, eski Yunan edebiyâtının dil anlayışına da dikkat ederek, "beyaz lisan" diyordu. Böylelikle, Mehmed Emin Bey'in bir türlü "şiir dili" olamayan nazım lisânı bir yana bırakılırsa, sâde, tabiî, ve gerçek şiir dilinin ilk mısrâlarını Paris'de Yahyâ Kemal söylemiş oluyordu. Yahyâ Kemal, o yıllarda Fransız târihçilerinin metotlarıyla çalışarak, târihte ve coğrafyada Türklüğü aramak gayretindeydi. Bu "Türklük" içinde, tabiî, "Türkçe" de vardı.

Millî edebiyat cereyânı yıllarında mühim bir kısım şâirler, önce Servet-i Fünûn ve Fecr-i Âtî lisânıyle şiir söyledikleri halde kısa zamanda bu yanlış yoldan uyanarak, sâde ve temiz Türkçe ile yazmaya başlamışlardır. Biz burada onlardan üç tânesinin karakteristik Servet-i

Fünûn dilinden temiz Türkçeye nasıl ve ne sür'atle geçtiklerini birer misalle göstereceğiz:

Bunlardan biri söylediğimiz gibi, Yahyâ Kemal'dir. Bu şâirin Servet-i Fünûn diliyle şiir söylemiş olduğunu çokları bilmez. Fakat söylemiştir. Onun böyle şiirlerinde lisan şu örnekte görüldüğü gibidir:

Oooh... Gel gel bu gece mest-i mahabbet güzelim
Şu beyaz hilkatin âğûşunda,
Kamerin neş'e-i bî-hûşunda,
Kırların sahn-ı semen pûşunda
Bir derin aşk ile imrâr-ı hayât eyleyelim.

1900-1901 yıllarında, İstanbul'da *Temâşâ Mecmûası*'nda neşrolunan bu şiirlerdeki dilden tam beş sene sonra, 1906 da, Fransa'da, avrupâî şiirin dil anlayışına da dikkat etmek sûretiyle hâlis Türkçeye geçmek; gurbette bir şâir için; çok dikkate değer ve çok şuurlu bir doğru yol buluştur:

Canavarlar kaçıyormuş gibi, gür bir doludan
Bir salîb ordusu, bozgun, kaçıyor Niğbolu'dan

*

Elli bin atlı, kılıç koymamak azmiyle kına,
Dolu dizgin koşuyorlardı akından akına

*

Bin atlı, akınlarda çocuklar gibi şendik,
Bin atlı, o gün dev gibi bir orduyu yendik.

Görülüyor ki bu söyleyişte lisan, 1906'da, yâni zamânımızdan 65 sene evvel, bu kadar güzel, bu kadar şuurlu ve bu kadar hâlis Türkçedir. Bunun içindir ki Yahyâ Kemal'in bugün, *Kendi Gök Kubbemiz* adlı, Türkçenin en muhteşem şiir kitabını dolduran 81 şiir, lisânımızın, şiirde vâsıl olduğu ve belki de olabileceği en üstün seviyenin örnekleridir.

*

Bu şekilde bir Servet-i Fünûn - Fecr-i Âtî Türkçe-

sinden biraz geç de olsa, sâde Türkçenin güzelliğine ulaşan diğer bir büyük şâir, Ahmed Hâşim'dir. Hâşim'in Fecr-i Âtî yıllarındaki şiir lisânı, şiirlilik bakımından güzel ve üstündü. Fakat, zaman zaman aşırı derecede yabancı kelime ve kâidelerin yükü altında idi.

Meselâ onun, hattâ *Piyâle* isimli kitabında çıkan Ölmek adlı şiiri, gerek ses, gerek söyleyiş bakımından, Türkçe'nin değilse bile, şiirin sayılı zaferleri arasındadır:

Firâz-ı zirve-i Sînâ-yı kahre yükselerek
Oradan,
Oradan düşmek ölmek istiyorum
Cevf-i ye's-âşinâ-yı husrâna
Kanlı bir gömlek
Gibi hârâ-yı şemsi arkamdan
Alıp sürükleyerek,
O dem ki refref-i hestîye samt olur kāim
Ve bir günün dem-i âlâyiş-î zevâlinde
Sürüklenir sular âfâka şu'le hâlinde
O dem ki kollar açar cism-i nâ-ümîde adem,
Bir derin sesle "Haydi!" der uçurum,
O dem,
Firâz-ı zirve-i Sînâ-yı kahre yükselerek
Oradan,
Savt-ı ümmîd-i kalbi dinlemeden
Cevf-i husrâna düşmek istiyorum.

Bu şiirde, içe işleyen bir kaderin en yüksek seviyesine vardıktan sonra, oradan, husrânın "yeis nedir?" bunu anlayan boşluğuna düşmek ve ölmek isteyişin, bir ifâde şâhikasına yükselmiş, anlatılışı vardır; güneşin, al ipekten kumaşını kanlı bir gömlek gibi arkasından çekip sürükleyerek, günün sonsuz bir gösterişle batmaya yüz tuttuğu ve suların ufuklara alev gibi akıp sürüklendiği bir kırmızı renkler saltanatı ânında ölmek isteğinin âdeta orkestralaşmış âhengi vardır.

Bunun içindir ki şiiri, yıllarca, böyle söyleyişlerin arkasından:

Şu bakır zirvelerin ardından
Bir süvârî geliyor, kan rengi.
Başlıyor şimdi melûl akşamda
Son ışıklarla bulutlar cengi...

gibi, yâhut:

Gün bitti, ağaçta neş'e söndü
Yaprak ateş oldu kuş da yâkut;
Yaprakla kuşun parıltısından
Havzın suyu erguvâne döndü.

gibi söyleyişler, hiç şüphesiz, Hâşim'in de Türkçeye uyanışıdır.

*

Son misâli Fâruk Nâfiz'den vermek istiyorum. Çünkü çok güzel kullanışıyle Türkçeye büyük hizmet etmiş bu şâirin de ilk lisânı yine bir Servet-i Fünûn - Fecr-i Âtî Türkçesi idi

Âtîme gülen defter-i mâzînin içinden
Açmakda hayâlim yine bir başka sahîfe;
Ka'rında - müzeyyen
Sâhillerde hemrâz olan emvâca mümâsil -
Bir lücce-i nâlân akıyor; sanki bu tuhfe
Bir hande-i mâzî gibidir, hâle muâdil:
Taflanların altında yeşil gölgeli sâkir
Bir yerdi benim fikret-i tıflâneme merkez;
Her nağmesi lâkin
Bir şi'r okuyan hem - kederim mâi denizdi.

Mart - 1914 de "*Peyam Gazetesi*"nin edebî ilâvesinde intişâr eden bu şiir, daha uzundur. Fakat Fâruk Nâfiz de böyle bir lisanla yazmayı kısa kesmiş ve güzel Türkçeye çok çabuk ve çok kuvvetle uyanmıştır. Onun 1920 de, yâni yukarıdaki şiirinden 6 sene sonra *Ümid Mecmû-*

ası'nda neşrettiği, "Bahçeden Saraya" şiirinde işte böyle bir uyanışın nefis Türkçesi vardır:

Son goncalar döküldü. Sakın gelme bahçene.
Kalbinde mevsimin gamı yer tutmasın derim.
Yaprakların döküldüğü atlas ferâcene
Nîsan olunca rûhumu ben yaymak isterim.

Kalbinde bahçenin gamı yer tutmasın, bırak;
Vardır sarayda sönmeyecek bir bahâr, ısın;
Sen bir güneşle çerçevelenmiş kadar sıcak,
Gün yüzlü sırma saçlı ve zümrüd bakışlısın!

Türkçenin hakîkî sanatkârları dili bu güzelliğe ve bu "beyazlığa" ulaştırdıktan sonra, bu günün zavallı dilcileri, aynı dili korkunç bir çirkinliğe ve bir karanlığa doğru, niçin bu kadar hızla götürüyorlar?

Bu günün dil yıkımında, cevâbı da yapılan iş kadar karanlık tek sual budur.

ALTIN YUMURTLAYAN TAVUK

Altın yumurtlayan" tavuğun hikâyesini evvelce bir daha yazmıştım: Saf bir adamın tavuğu her gün hâlis bir altın yumurtlarmış. Adam, bir gün bu görülmemiş ve duyulmamış tâlihini az bulmuş. Tavuğunun karnında bir hazîne olduğu aldanışına kapılmış. Her gün bir altın beklemektense bir anda bütün hazîneye sâhip olmak istemiş. O hızla, tavuğunu boğazlamış fakat bu tılsımlı tavuğun karnında, her tavuğun kursağında bulunabilecek nesnelerden başka bir şey bulmamış.

Hem her gün bir altından hem de tavuğundan olmuş.

"Yirminci Asır Türkçesi", başlangıçta, milletimize altın gibi kıymetli ve güzel kelimeler kazandıran, tılsımlı bir tâlih kuşuydu. Günümüzün dilcileri onu boğazladılar. Hikâye budur.

Geçen asrın sonlarında, zamânın en mühim şiir kitabını neşreden Tevfik Fikret'in bu kitabının adı *Rübâb-ı Şikeste*'dir.

Bugün, şöyle bir bakınca bu isim, sanki bir başka devrin değil, bir başka milletin bir kitaba verdiği addır.

Böyle bir ada ilk îtiraz, günümüzde olmadı. Bu isim, daha 1911'de hikâyeci Ömer Seyfeddin'in tenkîdine uğradı. Eserlerini çok temiz bir Türkçe ile yazan Ömer Seyfeddin, bu tenkidde haklıydı: Az tanınmış bir Fransız şâiri, Emile Bergerat'ın aynı isimde bir şiir kitabı vardı: *Lyre Brisée*, yâni kırık saz...

Fikret'in *Rübâb-ı Şikeste*'sinin mânâsı da bu idi. Bir şiir kitabına her bakımdan yabancı, böyle bir isim koyma zihniyeti, şüphesiz çok yanlış bir lisan anlayışıydı. Aynı anlayış, daha geçen asrın ortalarında başlayan edebiyatta sâde dil akımını da uzun zaman baltalamıştı. Tanzîmât'ın halka halk diliyle hitap anlayışından sonra bu isim, Türkçe'de hiç olmazsa "Kırık Saz" olabilmeliydi.

*

1911'de, Selânik'de *Genç Kalemler Mecmûası*'nda Ömer Seyfeddin, Yeni Lisan makālesini neşretmişti. Bu makālenin adı, bu asrın başında yapılan, bilgili ve şuurlu bir dil hareketinin de adı olmuştu.

"Yeni Lisan", Türkçede kullanılan bütün yabancı terkipleri terk etmek; yabancı cemi kāidelerini[1] artık hiç kullanmamak ve yazı dilimizi, bilhassa İstanbul halkının konuşma dilinden ses ve söz alan, en güzel, en işlenmiş, en temiz ve millî bir lisan hâline koymak ülküsündeydi.

"Yeni Lisancılar" bunu yapmak istiyor ve yapıyorlardı. Böyle bir dil anlayışıyla eserler, hem de güzel ve kıymetli eserler verdikleri için de hareketleri tutunuyor ve seviliyordu. Çünkü çirkin bir şey yapmıyorlardı. Milletin diline müdâhale etmiyor, Türkçeyi çirkin yollara sürüklemiyor; halka tam mânâsıyla halk diliyle seslenmeye

[1] Çoğul kuralları.

çalışıyorlardı.

Gerçi bu hareket onların da îcâdı değildi. Türk dili, nice zamandan beri zâten bu yolda idi. Her gün "altın yumurtlayan" o tılsımlı tavuk gibi, Türk yazı ve edebiyatı diline, her gün, altın gibi saf, temiz fakat asla uydurulmamış; herkesin daha ilk anda sevip benimsediği sözler işleniyordu.

Meselâ, daha 1903'de Paris'de Abdullah Cevdet'le Abdülhalim Memduh ve Yahyâ Kemal arasında, aynı tema üzerinde bir mısrâ söyleşmesi olmuştu. Önce Abdullah Cevdet, bu mısrâı, şöyle bir alışkanlıkla söyledi:

İsterim ölmek derâğûş eyleyüb bir makberi.

Bu mısrâın, Abdülhalim Memduh, şöyle söylendiği takdirde daha Türkçe olacağını ileri sürmüştü:

Bir kabri derâğûş ederek isterim ölmek.

Ancak bu mısrâın gerçekten güzel ve Türkçe söylenmesi için orada Türkçenin sırlarını kavramış, gerçek bir şâirin bulunması lâzımdı. Nitekim öyle oldu. Bu hakîkî şâir, Yahyâ Kemal, aynı mısrâı şöyle söyleyiverdi:

Bir kabri ben kucaklıyarak ölmek isterim.

*

Görülüyor ki uydurma Türkçeciler, tamamıyla politikanın emrinde çalışarak bizim güzel dilimizi mahvetmeden önce Türkiye'de şuurlu ve samîmî bir sâde dil çığırı vardı. Bu çığır, tahsillerini vatan dışında yapan bir kısım genç Türklerin de sevgileri, emelleriydi. Nitekim aynı yıllarda Yahyâ Kemal 'in yine Paris'de söylediği:

Canavarlar kaçıyormuş gibi gür bir doludan
Bir salîb ordusu, bozgun, kaçıyor Niğbolu'dan

tarzındaki destan mısrâları, zamânımızdan tam 65 yıl evvel, Türkçe'nin hakîkî evlâtları elinde hem ruh hem de kelime bakımından ne kadar güzel ve millî bir kıvâma

ulaştığının açık delilleriydi.

Bu şâirin, halk dilinden, halkın telâffuzundan alarak şiir diline getirdiği çok sayıda kelimenin hikâyesi ve onun Türkçe söylemek için çalışmaları ayrı bir destan teşkil eder. Ancak onun Türkçesi, hiçbir zaman uydurma kelimelerle birleşmemiş ve her zaman, şâirin herşeyden çok inandığı Türk halkının zevkiyle işlenerek yaratılmış ve yaşatılmış kelimelerle aydınlanmıştır.

1914'de Türkçe şiirler şâiri Mehmed Emin Bey, neşrettiği yeni bir şiir kitabına şu adı veriyordu: *Türk Sazı*. Bu isim, Türk şiirine *Rübâb-ı Şikeste* şöyle dursun, Kırık Saz'dan bile daha yakışıyordu.

Türkçe söylemeyi ülkü edinişte Mehmed Emin Bey ve Türk şiir lisânını bilhassa İstanbul Türkçesi'nden yükselmiş bir mûsikî cümlesi hâline getirişde Yahyâ Kemal, hem birer dil merhalesi hem de birer örnektir.

Yirminci asrın ilk 25 yılında Ömer Seyfeddin'in, Refik Hâlid'in, Hâlide Edîb'in, Reşad Nûri ve çağdaşlarının, şiirde Ahmed Hâşim'in, Mehmed Âkif'in, Fâruk Nâfiz, Orhan Seyfi ve arkadaşlarının Türkçeye büyük hizmetleri olmuştur. Hepsi de uydurma Türkçenin dışında kalmış bu imzâlar elinde Türkçemizin vâsıl olduğu ifâde seviyesi her Türkün göğsünü kabartacak, gönlünü dolduracak bir ölçüdedir.

Kısaca, bu saydığımız isimler ve çağdaşları elinde, Türk dili ve edebiyâtı metinlerine her gün altın gibi kıymetli ve hâlis Türkçe bir kelime katılıyordu. Türk dili, altın yumurtlayan bir "tâlih kuşu" gibi, tılsımı bozulmamış bir güzellikle kendi "millîleşmek, zenginleşmek" ve "güzelleşmek" yolunda sağlam ve asil adımlarla ilerliyordu.

Bütün bunlar Türk edebiyâtı târihinde adım adım tâkip edilip birer birer ispatlanacak dil ve ifâde gerçekleridir. Yine bütün bu iyi ve güzel tesirli hareketlerden

fikir ve ilhâm alan Atatürk'ün dil inkılâbı da bilhassa Türk ilim ve terim dilini Türkçeleştirmek yolunda büyük ve müspet bir hamle olmuştur.

Ancak, İkinci Dünya Harbi yıllarındadır ki Türk dili, şimdi hayli aydınlanmış bulunan birtakım yıkıcı sebeplerle baltalanmaya başlamış ve Atatürk'ün Dil İnkılâbı soysuzlaştırılarak yurdumuzda vahîm bir dil hastalığı yaratılmıştır.

Türkçe, uydurmacılar elinde çocuk oyuncağından beter hallere düşürülmüş, hiçbir ciddî sebep yokken, Türk halkının malı olan nice güzel kelime baltalanarak dilimiz bilhassa yeni yetişenler için zevksiz, kifâyetsiz, çirkin hallere düşürülmüştür.

Bir anda yüzlerce Türkçe söz bulmak, sanki mümkünmüş gibi, uydurmacılık, kelime uydurmayı meslek ve zenâat hâline getirenler tarafından, tatbîkine geçilen bir kötü hareket olmuştur. Netîcede, ele, kelime yerine, çok defa, birtakım müzahrefât geçebilmiştir.

Bugün güzel Türkçemizi her bakımdan huzursuzluk ve yoksulluk içinde bırakanların kelime diye yaydıkları bu müzahrefât, onların hoyratça boğazladıkları, altın yumurtlayan tavuğun kursağında bulduklarıdır.

Çünkü "gerçek Türkçecilik", yukarıda, nasıl olduğunu ve ne güzel yürüdüğünü kısaca îzah ettiğimiz, milletin zevkine ve sevgisine yedire yedire işlenen millî kelimeler ve millî söyleyişler anlayışıdır.

BENİM DÜNYAM

Sabun kokusunu yâhut sabundaki hafif ve güzel kokuyu sever misiniz?

Sanırım çok insana bu koku, doğrudan doğruya "temizliğin kokusu", onun tüten buğusu imiş gibi, hoş gelir.

Ben, bir sabun fabrikatörü olsam ve Türkiye'de iyi ve güzel kokulu bir sabun yapmayı düşünsem; bu sabunun adını "Guta" yâhut "Küra" koymaz; "Kekik" yâhut "Köpük" koyardım.

Evlerimize, çamaşırlarımıza yalnız koku olarak değil, isim olarak da vatan topraklarından, vatan sularından yükselen bir ses dolsun isterdim. Üstelik, bu sabunu, çabucak erimeyen, sağlam, dayanıklı, bol köpüklü, tam bir Türk sabunu hâlinde yapmayı düşünürdüm.

"Sabun", Latince "sapo" ve Fransızca "savon" kelimesinden Türkçeleşmiş bir sözdür. Fakat ben "sapo" sesinde aslâ duymadığım temizliği, iç açıcı, ferah kokuyu, "sabun"un daha telâffuzunda duymaya, koklamaya başlarım. Bu kokuyu ve bu sesi "savon"da da bulamam. "Sa-

von", bana fazla alafıranga gelir: Onda, kirlerini aşırı kokularla örtbas etmek isteyenlerin geniz yakıcı "parfüm"lerini duyarım.

Türk halk zevki bir kelimeyi Türkçeleştirirken ona öyle sihirli bir ses, öyle âhenk verir ki kelime, ifâde ettiği mânânın âdeta notası, mûsıkîsi olur; bâzan rengi, kokusu ve buğusu olur. Sabun ve sabun köpüğü de böyledir.

Eski Yunan tahayyülü, güzellik tanrıçası Venüs'ü, tanrı kanıyla deniz köpüğünün birleşmesinden yaratılmış sanıyordu. Bir Akdeniz medeniyeti milleti olan eski Yunan için bu tahayyül güzeldir.

Ya Türkün güzellik sembolü kadın?

Bana öyle gelir ki bizim güzelimizde yalnız Türk kanı ve deniz köpüğü değil, onlar ölçüsünde bir râyiha ve bir nur vardır: Türkün güzellik ve temizlik sembolü kadın, belki de sabun köpüğünden, gün veya ay ışığından ve yayla çiçeği kokusundan yaratılmıştır.

"Kokulu sabun", "tuvalet sabunu" yerine halkın "mis sabunu" demesi de bir hayli mânâlıdır. Bu isim, Farsça "müşk" ve Arapça "misk" sözüyle Latince "sapo" veya Fransızca "savon"dan Türkçeleşmiştir. Fakat ne "müşk"de ne de "misk"de "mis" kelimesinin uzun ve devamlı güzel kokusu vardır. Bu devamlılık Türk telâffuzunun "mis"in sonundaki "uzun se" ile "sabun"un başındaki "kalın sa"yı sihirli bir âhenkle birleştirmesinden doğuyor.

*

Bir kadın çorabı yapacak olsam, adına "Sülün" yâhut "Ceylân" veya "Elif" derdim. "Duru" veya "Nilüfer" de diyebilirdim. İlk üç kelime ile tılsımı bozulmamış kadın güzelliğinin zarif çizgilerini, dördüncü ile, temiz, mat renklerini; beşinci ile, bir vatan ırmağı akar gibi, yürüyüp gidişlerindeki alımlılığı belirtmek isterdim. Kadın giyeceğinde kat'iyyen şu veya bu yabancı kelimeyi kul-

lanmazdım. Vatan kadınlarının eteklerine kelime olarak da bir yabancı söz dolanmasın isterdim. Bu çoraplara "Akarsu" gibi âhenkli, su veya kıymetli taş isimleri de koyabilirdim. Ancak bunu, kız, erkek, bütün vatan çocuklarına bu vatanın çocuğu olmak ve bu milletin dilini sevmekdeki gurûru bir îman gibi tattıracak bir kültür ve terbiye devresinde yapabilirdim. Çünkü böyle hareketlerde üzerlerine titrediğiniz insanlar tarafından anlaşılmamak kadar hayal kırıcı hâdise yoktur.

*

Bir dudak boyası yapsam, adını "al" yâhut "gül", veya "mercan" koyardım. Meselâ "Karmen" demezdim, diyemezdim. Doğrudan doğruya "dudak" demeyi tercîh ederdim. Yâhut "gonca" gibi, "nar" gibi renkli adlar seçerdim. Hattâ her dudağa sürülmeyeceğini bilsem, "bayrak" bile boyama ad olurdu. İsterdim ki onu seven kadınların dudakları bayrak gibi temiz kalsın. Kendi çocuklarından, yakınlarından, kendi erkeklerinden veya gerçekten sevdikleri erkeklerden başkasına değmesin.

Bir tırnak boyası yapacak olsam, adı "kına" olurdu. "kına tırnak cilâsı", "kına tırnak boyası" gibi sözler bulurdum.

"Kına" sözünün, Türkçeye Arapça "hınnâ"dan geldiğini bilirdim. Fakat benim "kına"m o ıhlar gibi söz yanında, hâlis Türkçe'dir: "Kına" sesinde Anadolu ve Rumeli asırlarının düğün neş'eleri, "kına geceleri"nin şevki, rengi ve sesi vardır. "Kına", "Julie"lerin, "Marie"lerin tırnak cilâsı değil, asırlarca "Ayşe"lerin, "Nazlı"ların, "Selvi"lerin, "Elif"lerin ellerini süslemiş, bir başka kırmızıdır.

*

Kadınların boynunda "inci", "mercan dizileri" güzeldir. "Gerdan" kelimesini sevmediğim için "gerdanlık" sözünden de hoşlanmam. Hele değeri ne olursa olsun kadın boynunda "kolye" kelimesinin alafranga tafrasına

dayanamam, bu yabancı zenciri, Fikret'in "tavk-ı esâret"i gibi, bizden sonraki kültürlere boyun eğmiş başların alâmeti sanırım.

Parmağına yüzük takacağım bir kadın ona "alyans" dediği gün benden ayrı düşebilirdi. "Nişan yüzüğü" hatta "nikâh" yüzüğü kelimelerinin "şan"lı veya mukaddes güzelliğini bu kadar çiy bir firenkçe ile değiştiren kadına elbette bağlanamazdım.

Her millete kendi kadını "en güzel" gelmelidir. Ben Türk kadınının giyindiği kumaşın da adı Türkçe olsun isterdim. Meselâ "krep" demez, "bürümcük, bürünecek" yâhut "bürün" derdim. Arkasından da XIX. asır şâiri Vâsıf'ın:

O gül-endâm bir al şâle bürünsün, yürüsün
Ucu gönlüm gibi ardınca sürünsün, yürüsün

mısrâlarını söylerdim.

*

Giyinişte ince bir üslûp, kibar bir edâ, sanatlı bir çizgi aradığım zaman bunu bulan duyguma "goût" veya "gusto" demez "zevk" konuşur, "tad" derdim. Buna "hava" da, "rüzgâr" da derdim: Elbisenizin çizgileri çok zevkli, dikilişi çok havalı; bu duruş, bu dökülüşte bir başka rüzgâr var, dediğim zaman ince ve zekî Türk kadını benim bu mecazlarla bir sanatın zevk ve zafer dilinden konuştuğumu elbette çok iyi anlardı.

Bu giyeceklere "manto" demek, "rob, roba", demek, "tayyör" demek de istemezdim. Bu arada "dökar, turvakar" gibi firenkçe sözlerin dilimize musallat olmasını iyi karşılamazdım. Belki İtalyanca "roba" sözünün Türk halk ağzında büründüğü "urba" kelimesinde yerli ve mâsum bir telâffuz güzelliği bulur, fakat yine de üstümüze giyeceğimiz şeyler için Türkçe sözler arardım.

Ancak bunun için "geysi" veya "giysi" sözünü dirilt-

mezdim. Bilirdim ki bu sözler eğer güzel olsaydı bizim zevkli atalarımız onları bırakmaz, yerlerine başka sözler almaz ve bulmazlardı.

İnsanın üzerinden düşüyor, dökülüyormuş gibi tuhaf bir ses veren bu sözler yerine halkımızın "giyecek" ve hamamlarda kurulanmak için "silecek" gibi tâbirler kullandığına dikkat ederdim. Tek kelime bulamazsam, "baş örtüsü" gibi, iki kelimenin izdivâcından doğan, yeni fakat mutlakā zevkli ve rüzgârlı kelimeler bulurdum.

Hele iç çamaşırlarımıza âit isimler mutlakā Türkçe olsun, yâhut Farsça "çâmeşûy" sözünden yarattığımız "çamaşır" gibi millî bir ses taşısın isterdim.

Sonra başımı önüme eğer, üstümüze giydiklerimizi daha derin düşünürdüm. Kadın veya erkek giyimine âit çeşitli eşyâmızın yüzde doksan firenkçe oluşuna, hele bizim eski çağlardan beri "büyük milleti" olduğumuz şark medeniyetinden koparak kötü bir batı medeniyeti taklitçiliği içinde, kılığımızın kıyâfetimizin isimlerini bile başkalarından alacak hâle gelişlerimize bir hayli üzülürdüm.

Arada bir "gecelik" gibi kelimelerin rüzgârı, içimi okşarsa da bunu yeter göremezdim. Kadınlarımızın "etek"lerine yabancı bir kelimenin dolanmaması da şüphesiz bana ferahlık verirdi. Bir de gömlek sözü vardı ki Yâkub Peygamber'in kamîs-i Yûsuf'un kokusunu duyduğu zamandaki sevincine benzer bir hisle benim rûhumu okşardı.

Fakat şu son yıllarda şehir kızlarımızın giydiği kaba, iri makine dikişli, soluk renkli, dar Amerikan pantolonlarının zevksizliği yanında "yörük kızı Ayşe"nin hâlâ çok güzel ve çok millî bir hava ile dalgalanan zarif "şalvar"ını ondan da, yâni gömlekten de cana yakın bulurdum.

*

İnsanlar vardır ki dünyâları, böyle, hep "kelimeler"le örülmüştür. Onlar, kelimelerle duyar, kelimelerle düşünür; kelimeleri birer mücevher dizisi gibi, her kıymetin üstünde hissederler.

Ben de onlardan biriyim.

Çünkü "kelimeler", birtakım boş sözler değildir. Şunun, bunun uydurmasıyla piyasaya sürülen sahte boncuklar da değildir.

Kelimeler asırların ve asırlarca o kelimeleri konuşan, onlarla duyan, düşünenlerin; onlarla seven ve sevilenlerin yaratıp güzelleştirdiği, beğenip Türkçeleştirdiği, canlı, ruhlu ve mûsıkîli varlıklardır.

Cemşîd eli dökmüşse nasıl câma sabûhu
Mânâyı odur lâfza koyan, maddeye rûhu

diyen şâirin çok doğru söylediği gibi, kelimeler, içlerine uçsuz bucaksız zaman sanatkârının doldurduğu zengin ve renkli mânâ şaraplarıyla tesirli değerler ve asırların biriktirdiği aziz ve tılsımlı mücevherlerdir.

KELİMELERİN İZDİVÂCI

İzdivaç, birbirleriyle anlaşan iki rûhun, bir tek vücut olurcasına birbirine uyması, birbirine yakışmasıdır. Bu yüzdendir ki evlenmelerde "nurtopu" gibi bir yavrudan önce "nur"la "top"u böylesine bir araya getirecek; bu iki kelimeden üçüncü bir "nurtopu" kelimesi yaratacak bir anlaşma aranır.

Çocuk doğmadan önce böyle bir "âile"nin doğması ve bu şartlarla kurulması güzeldir.

İzdivaçta yaşlardan çok ruhlar uymalı, renk ve şekil anlaşmalıdır.

Bir genç kadın, aksaçlı bir erkeğin yanında, harâbeye mehtap vurmuş gibi güzel durabilir. Ancak böyle izdivaçlarda geceler hep mehtaplı olmalı ve hakîkat güneşi doğmamalıdır.

Buna mukâbil, yaşlı kadın yanında genç erkek hoşa gitmez. Erkek çocukların, izdivaç sırlarını annelerinden öğrenmeleri güzel değildir.

İzdivaçta boy pos uygunluğu, renkten ve yaştan da mühimdir. İriyarı, dev anası bir kadın yanında, çerden çöpten, cılız bir erkek ne ölçüde biçimsizse, iri erkek yanında, kısa ve cılız kadın da o ölçüde acıma hisleri verir.

Resim sanatında mâvi ile sarının birleşerek yeşil olması gibi, izdivaçta da renklerin ve şekillerin izdivâcından bir "âile rengi"nin doğabilmesi güzeldir.

Gün geçtikçe pişmanlığı artan izdivaçlar, yalnız evlenenler için değil, çevre için de azaptır. Asırların tamâmiyle millî bir sanatla işleyip ahşap çizgiler, saçaklar, güzel çeşmeler, sıcak ağaçlar ve minârelerle inşâ ettiği bir Türk mahallesine, sefertası misâli, bir beton binâ yapılmış gibi, bu türlü âileler mahallede bir urdur. "Böyle" izdivaçların, ayaklarına zencir vurulmuş gibi, evlenenleri bir arada tutması, her şeyden önce bir manzara çirkinliğidir.

İzdivaç, gālibâ eski Yunan ve Türk tasavvuf inanışındaki "ikiz ruhlar" bir araya gelmedikçe tam bir bütün olmuyor. Çünkü, Şeyh Gālib'in "hûşrûbâ"larına benzer "dünya güzelleri" ve "dünya güzellikleri", bu yolda "aşk"ı bile aldatıyorlar.

Hangi kadın hangi erkekle evlenmelidir? Elektronik beyinler, bir gün bunun da cevâbını verecek şekilde çalışırsa "ikiz ruhlar" yer yüzünde birbirini bulacaklardır.

O güzel gün gelip çatana kadar bizce, üzüntüsüz bahse değer tek izdivaç, en güzelleri yine Türk Dili'nde görülen, "kelimelerin izdivâcı"dır.

Evet, Türk Dili'nde kelimelerin izdivâcı, böyle sihirli hâdisedir.

Çünkü onları, Türk halkının büyük ve kudretli lisan zevki evlendirmiştir. Çünkü bu izdivaçlardan, yukarıda söylediğimiz "nurtopu" gibi güzel kelimeler, renkli ve ışıklı, yeni terkipler doğmuştur.

Lisânımızda millî vicdâna yerleşmiş, gözlerin, gönüllerin ve dillerin süsü olmuş bir çok güzel ve asil kelimeyi, yabancıdır, aldanışıyla öldürmek isteyenlere imkân vermemeliyiz. Bu kimseler her an bir cihan öldürüyorlarmış gibi, büyük cinâyet işliyorlar. Bu büyük cinâyetin nasıl olup da sorgusuz ve cezâsız kaldığına şaşmamak mümkün değildir. Çünkü o kelimeler en azından, milletimizin sesiyle, söyleyişiyle, Türk zevkinin onlara verdiği mânâ ve mûsikî ile evlenmişlerdir. Çünkü onlar da, "nurtopu" gibi, yeni ve millî bir izdivâcın evlâtlarıdır.

Tek bir kelimenin, bir milletin sesi ve söyleyişiyle birleşerek yeni bir söz oluşundaki güzelliği, evvelce, çok sayıda misalleriyle gösterdiğimiz için, burada Türkçe'nin daha zengin izdivaçları üzerinde düşüneceğiz:

Öteden beri olduğu gibi, bundan sonra da Türkçede yeni kelime îcat edilecekse bu mutlakā Türk halkının seçtiği yolda olmalı, yâni, yeni kelimeler ya halkın sesi ve zevkiyle birleşmeli, veya birbirine çok yakışan iki kelimenin izdivâcından doğmalıdır.

Kelimelerle sevimsiz eklerin izdivâcı gibi, kısır veya sapık evlenmelerden ancak yaratılış garîbesi, sakat çocuklar doğar.

"Uzyönüm, kuday, aygıt, yapıt, azıksal" v.b. gibi kelimeler, zevki ve şuûru olan hiçbir Türkün güzel bulamayacağı böyle yaratılış garîbeleridir. Bunları ancak milletlerin yarımın yarısı bile olamayan sözde münevverleri beğenir.

Halkın kelime yaratma dehâsı ise asla bu yollarda işlemez.

O, eğer yaratacaksa öteden beri kullandığı iki güzel kelimeyi bir araya getirerek bunlardan, yeni ve "nurtopu" gibi üçüncü bir kelime yaratır.

"Akarsu, anadili, anayol, ak-ağa, bindallı, bozkır, cankurtaran, çam-sakızı, yanardağ, demiryolu, ateşböce-

ği, kuşdili, ebekuşağı, karakalem, karayel" ve benzerleri böyledir.

Bu yoldan hareket edilince, Türkçeden murabba'ı kaldırmak gerekirse yerine "dörtken" konulmaz, halkın bildiği ve söylediği "dört köşeli" konurdu.

Halkın bulduğu "buzdolabı"nda bu şekilde evlenen kelimelerden biri buz gibi, soğuk olduğu halde, dolapla izdivâcından ne sıcak ne kolay alışılır bir kelime doğmuştur. Halk dilindeki kelime izdivaçlarının "kaptıkaçtı, gecekondu, hanımeli" gibi güzel çocukları, böyle izdivaçlardan doğan hâlis inciler olarak dilimizde ve vicdânımızdadır. Halkımızın böyle kelimelerle resim yapıp yeni renkler yaratışı bilhassa çekicidir.

"Yavruağzı, gülkurusu, camgöbeği" gibi renk isimleri onları yaratan milletin, bugünkü çocuklarından ne kadar zevkli, ne ölçüde anlayışlı olduğunun şâhitleridir. Bu kelimeler, aynı zamanda Türk halkının renk kültürü hakkında çok derin konuşurlar. Çünkü, çok yerinde bir târif, milletlerin renk nüanslarını bildikleri ölçüde medenî olduklarını söyler. Aynı târife göre fert fert, insanlar da bu nüansları bildikleri ölçüde kültürlü ve medenîdirler.

Böyle kelimeler, bâzan eski renklerle başka sözlerin izdivâcından doğar: "Gecemâvisi, suyeşili, ayvasarısı, narkırmızısı" böyledir. Hattâ 35 Yaş şiirinin:

Ayva sarı, nar kırmızı sonbahar

mısrâı, tereddütsüz, halk zevkinden seçilmiş bu renklerle ve bu söyleyişlerle boyandığı için, hâfızalarda kalmıştır.

Bâzan, şu "uydurmacılar", derim, Türkçede "tilcik, sözcük, tümce, özne, eleştirme, ilginç, ilişki, zorun, koşul, yapıt, yaşantı, görüt, aşama, görkem, doğal, kuday, aygıt" ve benzeri kelimeleri piyasaya sürecek kadar zevksiz ve bilgisiz olmasalardı da halkımız kadar olgun

ve ârif olabilselerdi, Türk Dili muhtaç olduğu kelimeleri kimbilir ne güzel sözler hâlinde kazanırdı?

Meselâ halkın "spor edebiyâtı"ndaki buluşlarını hatırlarım. Futbol lisânı, Fransa'da bile İngilizcenin kuvvetli tesiri altında iken, Türk çocuğu'nun "sağ" ile "açık" sözünü birleştirerek "sağaçık" kelimesini yaratması bizim bağlı olduğumuz o "milli dehâ"nın eseridir. Futbolda, "sağ-iç, sol-iç, sol-açık", hele "kaleci" gibi buluşlar hep bu dehânın mahsûlleridir.

O kadar ki; Türkiye'de dil için şatafatlı müesseseler kurmuş uydurmacılardan hiçbiri şu top oynayan çocuklar kadar olsun Türkçeyi anlamış sayılamazlar.

Kelimelerin izdivâcı, yâni iki küçük kelimeyle yapılan yeni ve yepyeni mânâlı sözler, aynı zamanda "incesaz" gibi, notaların da izdivâcıdır. Bunlarda, aynı zamanda o dar ve monoton "büyük ses uyumu" olmaz. Böyle kelimeler, iptidâî devirlerin değil, Türkçenin en üstün merhalesi olan "Türkiye Türkçesi"nin âhengiyle mûsıkîlidir. Böyle kelimeler şu bakımdan da sevimlidir ki işitenler onları yadırgamazlar, parçalarını bildikleri ve sevdikleri için, bütününü de anlayıp derhâl severler.

"Kelimelerin izdivâcı", çiçeklere ad olurken de ayrı güzeldir. Acem'in "nesrîn"ine "yabangülü" diyen Türk, "nesrîn"e neden "yabangülü" demek lâzım geldiğini aynı millî zevkiyle bilir. "Hanımeli, kasımpatı, kartopu" gibi adlar, çiçekleri bile millîleştirir. Hele, katırla tırnak gibi iki sert ve aykırı kelimeden yaratılan "katırtırnağı" nasıl bir buluştur ki bu güzel ve sarı, yamaç çiçeğini görmek, koklamak ve koparmak için, nice güzel baharlarda, gönülleri sevgiyle dolu nice genç insan, yamaçlara tırmanır.

"Yavru-ağzı"nda renk ne ise "Aslan-ağzı"nda çiçek öyle güzeldir.

Yavru kelimesiyle yapılan iki izdivaç daha vardır ki

bu birinci kadar sevimlidir. Biri "kapı yavrusu"dur ki eski, büyük kapıları her zaman açmamak için onların ortasında açılan küçük kapıların adıdır.

"Yavru-çatı" da öyledir. Bilhassa geniş saçaklı, ahşap Türk evlerinin çıkmaları üzerine konulan küçük çatılardır ki, bunlar, insana bâzan onları el'le okşayıp sevmek arzuları verirler.

"Kelimelerin izdivâcı", bâzan insanların izdivâcından doğan, güzel yavrulara ad olur. Yeni doğmuş bir yavruya "gül ile nûr"un izdivâcından doğan "Gülnur" denmesi gibi. "Gülşah, Gülderen, Gülten, Güldalı" ve benzeri isimler bize bir hakîkat daha fısıldar: Anneler ve babalar için artık en güzel kelime yavrularına koydukları isimdir. Bu sebepledir ki onlar ellerinden geldiği kadar zevksiz kelime seçmezler. Çünkü bu kelimelerde hayatlarının ve aşklarının bütün mânâsı; zevklerinin ve gönüllerinin bütün incelikleri vardır. Çocuklarına "Gönlügül, Ayşegül, Yazgülü..." gibi isimler koyanlar yavrularının tenlerinde hem onların, hem Türkçenin güllerini koklamayı bilenlerdir.

Hâsılı, Türkçede "kelimelerin izdivâcı", dallarında türlü çiçekler açmış, yeşil bir cennettir ki orada millî zevkimizin yarattığı daha böyle ne çiçekler derlenir.

GÜZEL EVİN HİKÂYESİ

Göçer Evlü'ler

Vaktiyle "ev" kelimesinin "öz Türkçe" oluşu, beni bir evim olmuş gibi mesut ederdi. Bu kelimenin dilimizde alev gibi, sıcak bir sesi vardır. Hiç yakmayan, fakat ısıtan bâzan serinleten bir ses.

Yazın çok sıcak günlerinde "eve gidip" serinlemek yâhut, kışın çok soğuk günlerinde "eve gelip" ısınmak... Evde dinlenmek hattâ evde çalışmak... Bütün bunları çok güzel yapan tılsımın başında sanki ev sözünün bu ince, sıcak sesi de vardı.

Nice asırlar önce, atalarımızın dilinde ev demek, "çadır" demekti. Anadolu'ya akın akın gelen Oğuz Türkleri'nin de "göçer evlü" oldukları bilinir. Bunlar, çadırlarını dürüp bir yerden bir yere çok kolay göçebilen aşîret ve kabîle hâlindeki Türklerdi. XVI. asırda manzum bir *Târîh-i Âl-i Osman*, yazan şâir Hadîdî, Anadolu fâtihi Süleyman Şah'dan bahsederken:

Süleyman Şâh o kavmin Hânı îmiş
Göçer evlû-lerin Sultânı îmiş

mısrâlarını söyler. Aynı söz, Âşık Paşazâde Târîhi'nde: "(Kâfir) beğleri ittifâk ettiler kim bu "göçer evlü Türk"ü kendülerin üzerinden irâğ edeler." cümlesiyle söylenir. Bu göçer evlü Türk de yine Kutulmuş Oğlu Süleyman Şah ordusudur.

Neşrî ise *Kitâb-ı Cihan-Nümâ*'sında aynı Türklerden: "Göçer evlü etrâkin (Türklerin) cümlesi elli bin hâne, reisleri Süleyman Şâh'a uyub gelüp Rûm'a döküldüler." şeklinde bahseder.

Bütün bunlar, bir "ordu millet" hâlindeki Türklüğün, bugünkü Türkiye topraklarına fethe geldiği devrin çizgileridir. Gerçi onlar çadırda yaşar ve çadırlarıyla birlikte göçerlerdi ama bu çadır hayâtı, Türk târihinde bir göçebe hayat olduğu kadar, orijinal bir "çadır medeniyeti" yüceliğinde idi.

Çadır, Türkün aziz eviydi. Onu en iyi ipek kumaşlarla yapardı. İçini, dışını üstün bir sanatla ve altından, gümüşten, ipekten yapılmış türlü sanat eserleriyle süslerdi. Büyük, çok büyük çadırları vardı. Bunlara "ban ev" denirdi. "Ban ev", ulu ev yâni büyük çadır demekti. Bu çadırlar "altın başlı" olur, pencerelerinin pervazları altından yapılır, içlerine yüzlerce ipek halı döşenirdi. Orta direklerin tepesine, Gök-Türkler çağında altından bir bozkurt başı ve müslümanlıktan sonra başka başlık konurdu.

Sonra, Türkler, yeni vatana yerleşip ahşaptan ve kerpiçten, yerli meskenler yapmaya başlayınca bunlara da ev dediler.

Ev... Çocukluğumda ve bugün hâlâ bir yere gitmek için daha kapısından ayrılırken hasretini duyduğum bu aziz yuvanın adıydı. Ev hasreti, vatan hasreti gibi bir şeydi. Büyük Fâtih Yangını'nda, içindeyken o kadar me-

sut olduğum kocaman evimizin yanışını gören çocuk gözlerim buna âdeta inanmak istememişti. Tutuşan, ayrılan, çatırdayıp yıkılan çatıların, odaların bize bir oyun oynadıklarını az sonra bu sihirbaz dumanları dağılırken tekrar birleşip yine bizim evimiz olacaklarını vehmetmiştim.

Türk Yazısında Ev

İşte bunun için ev kelimesi bence dilimizin Kâbe gibi, aziz sözlerindendi. Eski Türk (Gök-Türk) yazısının birçok harfleriyle Türk îcâdı olduğunu düşündüğüm ve ispatlamaya çalıştığım zamanlarda, evvelce söylenmişlere ilâveten, ev harfi de benim sevgili delîlimdi. Bu Türk yazısında ok birleşik harfi "ok" biçiminde "ya" harfi, yay şeklinde "se, sü" harfi süngü çizgisindeydi. Göktürkler tarafından "eb" (ev) diye seslendirilen ince b harfi de tıpkı çadıra benziyordu. Şu halde bu "eb=be" harfi de bir Türk îcâdıdır, diyordum.

Sonra eski Türkçe kelimelerin de çok mühim bir kısmının "öz Türkçe" olmadığına ve dilcilerimizin bu mevzûda büyük hatâya düştüklerine dikkat etmek zorunda kaldım. Bir de baktım ki Türk dili daha ilk çağlardan îtibâren bir "imparatorluk dili" hâlinde kurulmuştur. Ondaki kelimelerin pek çoğu eski Türk zaferlerinin hâtırasıydı. Hemen bütün Asya milletlerini, asırlarca hattâ çağlarca kendi kudretli hâkimiyetleri altında tutan Türkler, fethettikleri veya hüküm yürüttükleri o ülkelerden vergi alır, baç alır gibi "kelimeler" de almışlardı. Bu "kelimeler" orta ve uzak Asya medeniyetinde ortak kelimelerdi. Yeryüzünde milletler arası "ortak medeniyet"ler kurulur da bu medeniyeti kuran veya ona katılan milletler arasında hem de çok sayıda "ortak kelimeler" olmaz, bu mümkün değildi. Eski Türkler de hem medenî alışverişlerde bulundukları, hem hükümleri altında tuttukları bu milletlerin dillerinden "kelimeler" almış ve

onlara "kelimeler" vermişlerdi. Türkçe'ye bu mâcerâ içinde, Çince'den, Hintçe'den, Kore dilinden Moğolca ve Soğdakça'dan hattâ Yunanca'dan kelimeler girmişti.

Bir gün bir de baktım ve öğrendim ki bizim eski ve aziz yuvamız olan "çadır"ın Türkçe bildiğimiz "ev" adı da Türkçe değilmiş. Bu kelime de bir medeniyet hâtırası olarak, Türkçeye cenup dillerinden birinden gelmiş.

Türkçeye Göktürk yazısının birçok harfleri gibi, bu harfi ve bu kelimeyi de veren cenup dilleri, en kuvvetli görüşlere göre, Sâmi-Ârâmî dilleridir. Şimdi işte bu "ev" sözünün kısa târihini söyleyeceğim:

Ev'in Târihi

Şimdi öyle anlaşılıyor ki ev kelimesinin de aslı en eski alfabelerdeki "B" harfidir. Bu harf eski Mısır hiyeroglifinde dört köşe, "ev" biçiminde bir plan-resim'di. Bugünkü Latin yazısına esas olan Yunan ve Sâmi alfabelerinde de aynı "B" harfi, bu "ev" resminin daha stilize edilmiş, iki odalı bir evin planı hâlinde yazılmıştı. Bugün hâlâ Latin yazısındaki büyük "B", bu iki odalı "ev" planından başka birşey değildir.

Bu harfin adı ise; hepsi de "ev mânâsına" gelmek şartıyla, Sâmî-Ârâmî dillerinde "bet", Fenike ve İbrânî dillerinde "beth", Yunancada "beta"dır. Bu harfin Arapçadaki ilk adı da bugün, Türkçede bile ev mânâsında kullanılan "beyt=beyit"dir. Ayrıca eski Sümer çivi yazısında bu harfe çatılı ev biçiminde, yine ev mânâsında ve "ab" sesiyle rastlanılmıştır.

İşte bizim önce Yenisey-Göktürk yazılarında rastladığımız "B=Eb" harfi de ev mânâsındadır. Şimdi çok iyi anlaşılıyor ki Eb harfi, diğer bütün alfabelerde olduğu gibi daha hiyeroglifle ve belki daha evvel başlayan milletler arası "B" harfiyle tam bir ortaklık hâlindedir.

Göktürkçe'de meselâ "at" kelimesi, nasıl tek bir "kalın T" ile yazılır ve "at" okunursa ev = eb kelimesi de tek bir b harfiyle yazılıyor ve "eb = ev" okunuyordu. Bu "eb" kelimesinin "ev" okunması eski-yeni Türkçede çok rastlanan bir "b – v" değişiminden başka birşey değildir. Eski Türkçedeki "eb=ev" harfinin şekli de yine çizgiye vurulmuş bir çadır biçimiydi. Türklerin bu harfi millîleştirirken gösterdikleri millî üslûp bu çizgideydi.

Netice

Bu neticeye bundan 25-30 yıl önce varsaydık "ev" kelimesinin öz Türkçe olmayışı beni evsiz kalmışım gibi üzebilirdi. Çünkü o zaman ben de mektepten ve çevreden aldığım terbiye îcâbı, aşırı milliyetçiydim. Daha doğrusu milliyetçiliği yalnız biz bize olmakta, içe kapanmakta sanıyordum. "Ziya Gökalp"in;

Aruz sizin olsun, Hece bizimdir

deyişindeki dar görüş içindeydim. İlk verdiğim "edebiyat" derslerinde talebeme edebiyat yerine "sav erdem" dediğim olmuştu. Bir dilin bütün kelimeleriyle "özdil" olamayacağını biliyor, ama yine de içimin isteğine kapılıyordum. Bunda bir parça da İmparatorluğumuzun yıkılışını, bize kendi öz milletimize ve öz vatanımıza dönüş diye tanıtan ve yalnız Anadolu topraklarına sığınmamızı bir zafer gibi gösteren zihniyetin tesîri vardı. Bu "özdil" gibi acayip bir "öz vatan" anlayışıydı. İyi ama "Edirne" öz vatandı da "Selânik" ve "Üsküp" neden değildi?

Üsküp ki Yıldırım Beyazıd Han diyârıdır
Evlâd-ı fâtihâne onun yâdigârıdır

diyen şâir yanlış mı söylüyordu? Üsküp şehrini hiç yoktan vâr edenler biz Türkler, bizim atalarımız değil miydi?

Kars, Ardahan öz vatandı da Kerkük neden değildi?

Bugün hâlâ yüzde doksanı Türk olan 300.000 nüfuslu bu şehir, Lozan onu hudutlarımızın dışında bıraktı diye artık vatan sayılmayacak mıydı?

Ve yıllar ilerledikçe anladım ki bu işlerde yalnız ilmin dediği doğrudur. Kaldı ki ilim benim dilim ve millîyetim adına hem gerçek hem de daha göğüs kabartıcı iftiharlar söylüyordu.

İlim, sen her çağda imparatorluk kurmuş bir milletsin, diyordu. İlk ve orta çağda katıldığın iki büyük medeniyetin de en üstün milletiydin, diyordu. Topraklarında rakipsiz hâkimiyetler kurduğun milletlerle medeniyet alışverişi yaptığın müddetçe dil, yâni kelime alış verişi yapman da tabiîdir, diyordu. Bak, II. Dünya Harbi'nden bu yana, eski 125 bin kelimelik İngilizce'ye yalnız Kore ve Japon dillerinden, 4.000 kelime girdiğini en son istatistikler söylüyor; İngiliz kültürü bunu bir zafer gibi îlân ediyor; çünkü bu giren kelimeler, eskiden de şimdi de İngiliz ordu ve donanmalarının veya İngiliz dilinin, üstün medeniyet olarak girdiği yerlerden derlenmiştir. Çünkü bu kelimeler İngilizceye girdikleri gün hemen bütün sesleri ve yapılariyle İngilizce olurlar. Tıpkı senin asırlar ve çağlar boyunca Türkçeleştirdiğin "kelimeler" gibi, diyordu.

Artık ev kelimesi ister Türkçe, ister Türkçeleşmiş olsun, bundan ne çıkar, diyebiliyordum. Ev kelimesi öz Türkçe olmasa da şu öztürkçe diye uydurulan "ilişki" sözünden "sözcük"ten, "örneğin"den, şu "kitap" yerine "betik" demekten, şu "hayal" yerine "görüt" demekten bin kez daha güzel ve millî değil midir? Başka dillerin o bet evlerini ev güzelliğine ve sıcaklığına koyan bizim zevkimiz, bizim medeniyetimiz değil mi?

İstanbul'u Türk yapışımızla "ev"i, "su"yu, "yasa"yı, "sıra"yı veya "para"yı Türk yapışımız arasındaki fark ne? İş yalnız almakta değil, alınana millî damgayı vurmaktadır. O zaman kelimelerin de İstanbul gibi, bütün

Anadolu gibi herşeyden çok Türk olduğu görülür.

Nihâyet bizim fethettiğimiz kelimeler de fethettiğimiz ve bugün üzerinde yaşadığımız topraklar gibi bizim büyük günlerimizin ve "büyüklük" duygularımızın hâtıralarıdır. Şimdi bu kelimeleri kovup bir "küçüklük duygusu" içinde büzülmeye sebep ne?

Bizim dil konusunda yapacağımız iş, kelime fethinden, hattâ kelime ithâlinden korkmamakdır. Şu şartla ki onlara İngilizlerin, Fransızların bilhassa büyük Türk halkının yaptığı gibi derhâl millî damgamızı vurabilelim! Onları Türkçenin sesiyle ve kendi estetiğimizle millîleştirelim. Çünkü "Ortak Medeniyet"ler içinde milletlerin en büyük zaferi işte bunu yapmak, bunu yapabilmektir.

Bizim dilimizi yıkıp mahvetmekle meşgul kişiler, bunu idrak edebilselerdi veya İkinci Dünya Harbi yıllarının aşağılık dil politikası Türkçeyi mahvetmeye yönelmeseydi, şimdiye kadar hem Türk dili hem de Türk medeniyeti ne kadar yükselmiş olacaktı.

GÖNÜL SÖZÜNE DÂİR

Türk dili, birçok eski kelimelerini, yerlerine daha güzellerini buldukça, terketmiş, fakat eskiden beri güzel her kelimesini mutlaka yaşatmıştır. Türkçenin, ülkeler, çağlar ve diller boyunca mâcerâsı, birçok da bu "güzel"i aramak duygusundandır. Bugün de çirkin kelimelere tepkisi, aynı hisdendir.

"Altın, gümüş, demir, çelik" v.b. gibi, güzel sesli mâden adları, Türk dili vâr olalıdan beri yaşayan ve yaşatılan kelimelerdendir. "Gönül" sözü de böyledir.

Bu kelimenin en eski Türkçede söylenişi, "Kön-kül"dü, zamanla "könğül" sesini aldı ve yüzyıllarca bu sesle kullanıldı. Ona "gönül sesini veren Türkiye Türkçesi"dir.

Gönül'e önce VIII. asırda rastlıyoruz. Târîhi taşa kazdıran bir hükümdar ağzından konuşarak, adını bildiğimiz ikinci Türk yazarı, Yolluk Tigin:

"Taş tokıtdım, k ö n g ü l t e g i sabımın... bitirdim": Taş yontturdum, gönüldeki sözünü yazdırdım, diyor.

Kelimenin edebiyat târîhimizde ikinci bir âşıkı, *Kutadgu Bilig* yazarı Yûsuf Hashâcib'dir. Kelimeyi fırsat düşükçe kullanır, ona, "aruz'la mânîler söyletir". Onun:

Könğül kimni sevse körür közde ol
Közün kança baksa uçar yüzde ol
Könğülde negü erse arzû tilek
Ağız açsa barça tilin sözde ol

gibi mısrâları, Türkçenin İslâm çağındaki ilk gönül şiirleridir: "Gönül kimi seve gözünün önünde (hep onu) görür; göz nereye baksa orada o (nun hayâli) uçar. Gönülde arzu, dilek ne ise (insan) ağız açınca hep ondan söz açar." demektir.

*

"Gönül", Anadolu'da Yûnus Emre'nin:

Taşdın yine deli gönül
Sular gibi çağlar mısın

gibi mısrâlarıyla şahlanır. Ondan sonra, sesi fazla değişmez. Bâzan "bu göynüm" diyenlerin söyleyişiyle başkalaşsa da kesin notasını Anadolu'da bulmuş olmanın "gönül" ferahlığıyle yaşar. O kadar ki biri çıksa da bir Gönül Şiirleri Antolojisi yapsa, bu kitapta Türkçenin nice zengin ve güzel şiirleri toplanır. Hattâ XV. asırda İstanbul fâtihi, Sultan İkinci Mehmed'in de katıldığı bir "gönül" şiirleri yarışması olmuş, fethedilen ülkeler, yüzyıllarca, bu şiirlerin:

Gönül ey vây gönül, vay gönül eyvây gönül

diye tekrarlanan mısrâlarıyla âhenkli, "murabba"ları, (şarkıları) ile dolmuştur.

*

Bundan sonra dilimizde bir "gönül zenginliği" başlar. Gönül sözüyle nice dil ve gönül oyunları oynanır. Kelime, dilimize "gönül dolusu" söyleyiş kazandırır, dilimizde bir duygu ve mânâ âlemi uyandırır.

Gerçi "gönül", insanın duygu merkezi demek, yürekteki mânevi taraf demektir, ama o bu kadarcıkla kalmaz: "Gönül çekmek"de aşk olur, "gönül vermek"de sevgi... "Gönül yapmak"da iyilik duygusuyla dolar, "gönül almak"da hoşnut etmek, memnûn etmek mânâlarına girer. Bunun içindir ki Âzeri Türkçesi şâiri Şah İsmâil'e atfedilen şu dörtlük:

Hatâ'î hâl çağında
Hak gönül alçağında
Binbir Kâbe yapmaktır
Bir gönül al çağında

inceliğiyle, halkımızın gönlünde yaşamıştır. Bakınız "alçaklık", ne kötü mânâda kelimedir, ama Türk halkı onu gönülle birleştirir ve "gönül alçaklığı" veya "alçak gönüllülük" hâline koyarsa, bu, üzerinden bir tılsım geçmiş gibi birden bir fazîlet mânâsı alır.

Böylece, "gönül almak, gönül vermek, gönül eğlendirmek, gönlü açılmak, gönlü olmak, gönlü dolmak, gönlünü etmek, gönlüyle oynamak, iki gönül bir olmak, iki gönül bir olunca samanlık seyrân olmak; gönlü kalmak, gönül kırmak, gönülden kopmak, gönülden sevmek, gönlünce sevip gönlünce yaşamak" ve daha sayısız "gönül kelimeleri gönül oyunları, gönül yücelikleri, gönül duyguları" duyup "gönül şarkıları söylemek..."

Kelimeyi, gönüllü, gönülsüz, gönüllenmek gibi kullanışlarla yayıp dile bir gönül zenginliği kazandırmak ve meselâ Pîr Sultan Abdal'ın dilinden konuşarak:

Öt benim sarı tanburam
Senin aslın ağaçtandır
Ağaç dersem g ö n ü l l e n m e
Kırmızı gül ağaçtandır

diye, kelimeye bir "gönül inceliği" işlemek...

Bâzan, Nef'î'nin şiiriyle konuşarak, zengin bir gönlün insana nasıl yeteceğini:

Hem kadeh hem bâde hem bir şûh sâkîdir gönül

şâheseri hâlinde söylemek; bâzan da güzelliği, güzellerin gözlerinde ararken:

Gönül ne gök, ne elâ, ne lâciverd arıyor,
Ah bu gönül bu gönül, kendine derd arıyor!

mısrâlarını bulmak.

Yâhut da Şeyhülislâm Yahyâ'nın gazelinde mûsıkîleşerek:

Erdî bahâr sen yine şâd olmadın gönül
Güllerle lâlelerle küşâd olmadın gönül

âhengini kazanıp, bir bahar mevsiminde bir bahar türküsünün "ral-lal-la ral-la-lal-la" terânesiyle birleşmek... Nihâyet Yahyâ Kemal'in şiirinde vecîzeleşip ya tam neş'e, ya tam ıztırap; ya hep ya hiç mânâsında:

Ya şevk içinde harâb ol, ya aşk içinde gönül!
Ya lâle açmalıdır göğsümüzde yâhud gül.

seviyesine yükselmek.

*

Türkçede "gönül"ün hikâyesi elbette çok zengindir. Bu saydıklarımız onun belki en kısa mâcerâsıdır. Gerçek şudur ki Türk dili, bu mânâda sâde "gönül sözü"yle kalmamış, başka dillerden başka sözler de almıştır. Meselâ Arapça'dan "kalb"i almış, kendi yürek sözüyle birlikte kullanmıştır. Fârisîden (yine gönül demek olan) "dil"i seçmiş, bundan da "dilber, dilârâ", gibi, "dilşâd" gibi, "dildâde" ve "dilrübâ" gibi söyleyişlerde hoşlanmıştır. Fakat başka dillerden müterâdif kelimeler aldı diye gönülü terketmemiş, aksine onu bütün gönlüyle sevip hayâtının her asrında belki de her ânında kullanmıştır.

Çünkü, "gönül" güzeldir.

YÛNUS'UN TÜRKÇESİ

XIII. asır, Anadolu'da Türkçe'nin şahlanışı bakımından, bir Yûnus Emre asrıdır. Bu asırda, bugünkü Türkiye topraklarında, gerçek bir "dil inkilâbı" olmuştur. Bunun başlıca sebebi, Anadolu'da Türk nüfûsunun gün geçtikçe artması ve bir ekseriyet sağlamasıdır. Halk ekseriyeti Türk olan bir vatanda, büyük halk edebiyâtına sâhip bir milletin kültür ve edebiyat dilinin de Türkçe olması veya Türkçeye dönmesi çok tabiîdir.

XIII. asır ortalarında başlayan bu "dil inkılâbı", başka dillerden kelimeler ve kâideler almış bir dilin bütün bu yabancı unsurları "tasfiye" ederek katıksız Türkçeye dönmesi iddiâsında, "Türkçeden Türkçeye" bir inkılâp değildir. Çünkü o yıllara kadar, Selçuk Devleti'nin sâhip ve hâkim olduğu ülkelerde Türkçe, ne bir "kültür ve edebiyat dili" ne de "resmî dil" olabilmişti. Hemen iki asrı aşan bir zaman içinde, Türklerin "ilim dili", doğrudan doğruya "Arapça" olmuş, edebî eserler Fârisî ile yazılmış, devletin "resmî lisânı" olarak da bâzen Arapça, çok

kere Fârisî kullanılmıştır.

Bu sebeple Yûnus Emre asrındaki "dil inkılâbı", büyük ölçüde bir inkılâptır ve doğrudan doğruya "yabancı dillerden Türkçeye" bir geçiştir.

İşte Anadolu'da XIII. asırda başlayan ve bir daha yerini hiçbir yabancı dile bırakmayan Türkçenin bu kat'î zaferinde Yûnus Emre'nin aziz hizmeti vardır. Ancak, Yûnus Emre Türkçesi, günümüzde her kelimeyi yanlış kullanmaya alışmışların bilerek veya bilmeyerek söyledikleri gibi öz Türkçe değildir. "Bu dil", ortak İslâm "medeniyeti" içinde öteden beri gelişmeye başlamış, yine "ortak medeniyet" dillerinden Türkçeleştirilmiş kelimelerle zengin bir İslâmî Türk Dili'dir. Nasıl bugünkü batı medeniyeti milletlerinin dillerinde eski Yunan ve Latin dillerinden veya birbirlerinden alınıp millîleştirilmiş yığın yığın kelime varsa, dünkü "İslâm medeniyeti" milletlerinin dillerinde de başka dillerden alınma birçok kelime vardır.

Türk milleti, bilhassa Anadolu ve Balkanlar Türkiyesi'nde bu yabancı menşeli kelimeleri, Yûnus Emre asrından bu yana, büyük bir temsil kudretiyle Türkçeleştirmiş, bunların pek çoğunu kendi dilinin sesine ve estetiğine uygun Türkçe sözler hâline getirmişlerdir.

Îmânı ve ideali gereğince, geniş halk topluluklarına ses duyurma vazîfesindeki Yûnus Emre'nin Türkçesi, işte bu şartlar içinde sâde ve çok güzel bir halk lisânıdır.

Bizde Yûnus Emre Oratoryosu'nun icrâsında bulunanlar, bu eserde âdeta iki ayrı mûsıkî dinlemişlerdir: Eserin büyük kısmı, belki güzel fakat kilise mûsıkîsini andıran, gamlı hattâ karanlık bir ifâde içindedir. Bu karanlığın içinde ise yer yer göz ve gönül aydınlatan ışıklar yanıp söner. Dinleyenler, kendilerini sesten ve ışıktan örülmüş bir başka âlemde hissederler.

Bunların oratoryoda, melodileri asırların Türk halkı

tarafından yaratılmış, hakîkî Yûnus İlâhîleri'nin armonize edildiği bölümlerdir. Yûnus Emre Oratoryosu, bizim mistik halk mûsıkîmizle kilise mûsıkîsini karşılaştırma imkânı veren, karanlığa ışık sunup yapılmış siyah-beyaz bir kompozisyon tesirindedir.

İşte, Yûnus Emre asrına kadar, bilhassa Selçuk Türkleri tarafından türlü zarûrî sebeplerle-yaşanılmış Arabî ve Fârisî devirlerini, Türkçe için bir "karanlık devir" diye düşünürsek, Yûnus Emre'nin saf ve samîmî bir Türkçe ile; Türk vezin şekil ve kâfiyeleriyle söylediği ilâhîler, o asırların Arabî ve Fârisî karanlığında böylesine parıldayan birer "Türkçe ışık"tır.

*

Yûnus Emre, yeni vatan coğrafyasının topraktan yükselen bütün güzel seslerini Türk halk diliyle birleştirmiş, Anadolu Türkçesi'ne o çağlara kadar hiçbir Türkçede görülmemiş bir mûsıkî işlemiştir. Anadolu'da bir felsefe olmaktan yükselerek bir îman derecesine varan ve çok sayıda halkı kendi ışıklı çerçevesine toplayan "tasavvuf felsefesi"ni Yûnus, Türk diliyle söylemenin, hem de kifâyetle söylemenin sırlarını bulmuştur.

Daha XII. asırda, Türkistan'da Ahmed Yesevî ile başlayan Türk diliyle tasavvuf edebiyâtı, Yûnus'un ilâhîlerinde Türkçenin zaferleri olmuştur. Dînin ve tasavvufun Türklerden önce Araplar ve İranlılar tarafından geliştirilmiş Arapça ve Farsça sözleri, terimleri, Yûnus'un Türkçesinde ebekuşağı altından geçmişçesine milliyet değiştirip Türkçeleşmiştir. Büyük şâir, bu yolda bir kelime bile uydurmaya tenezzül etmemiş, ilâhîlerinin nice tılsımlı sözlerini, kendileriyle haşır neşir olduğu Türk halkının yaşayan dilinden derlemiştir. Bulamadıklarını, Arabîden, Fârisîden almış fakat öyle bir edâ ile kullanmıştır ki, bu kelimeler sanki öteden beri Türkçe imişler gibi millî bir ses, millî bir çehre almıştır.

Vahdet-i Vücûd görüşünün, insanda Tanrı inanışını:

Beni bende demen bende değülem
Bir ben vardur bende benden içerü

gibi hâlis, Türkçenin bu ölçüde bu kadar boyasız, pırıltısız malzemesi ile fakat bu kadar aydınlık söyleyebilmek için Yûnus'un her bakımdan "millî dehâ"ya sâhip olması lâzımdır ki, onun Türkçesinde ışıldayan 'nur' işte, "Türkçenin dehâsı"dır.

Böyle, "Türkçe sözler" kadar "Türkçeleşmiş" kelimeleri de kullanmakta Yûnus aynı dehâyı gösterir. Meselâ, Anadolu Türkçesi'nde dilimizin ve sanatımızın en millî çizgisi olmuş "elif" sözü, bir gün Türk kızlarına isim olacak kadar millîleşmeye Yûnus'un şiiriyle başlamıştır.

"Allah adı"nın ve İslâmî Türk yazısının ilk harfi elif, Türkiye'de bir sevgi çizgisi olarak levhalara, câmilere işlenmiş; bir taraftan tasavvufta hakîkatın sembolü bilinmiş; bir taraftan da nârin endâmı ve mevzun çizilişiyle öylesine güzel Türk kızlarına isim olmuştur.

Yûnus, bir tek "Elif"de mânâların hepsini toplu bulma irfânıyla söylediği:

Dört kitâbın mânîsi bellidür bir Elif'de
Sen Elif'i bilmezsin bu nice okumakdur

mısrâlarıyla, Anadolu'da "Elif"in ilâhîsine başlar. Bir başka ilâhîsinde de aynı görüş ve duyuşu:

Yedi Mushaf mânîsi bellidür bir Elif'de
Bâ dedürmenüz bana ben bu yoldan azarum
Bir elif tahsîl eden münezzehdür ilimden
Endîşe iklîminde nice düşüp gezerüm

diye, daha geniş tekrarlar. İşte bu söyleyiş ve bu başlangıçtır ki, "Elif"e Türk hayat ve sanatında ölümsüz yer ayırır ve bir gün, Karacaoğlan'ın şiirinde aynı kelime:

Elif'in uğru nakışlı,
Yavru balaban bakışlı;
Yayla çiçeği kokuşlu,
Kokar Elîf Elîf diye

şeklinde türküleşir.

Yanlış ve sapıtmış bir dil anlayışı içinde Türkçemizi baltalayanların göremedikleri veya görmek istemedikleri büyük gerçek şudur ki, Türk milleti'nin hâkim millet olduğu İslâm medeniyeti asırlarında o üstün duruma ulaşırken fethettiği topraklar gibi, fethettiği kelimeler de vardır. Türklük, bu kelimeleri, tıpkı yeni vatan toprakları gibi, kendi zevki, sanatı ve dehâsıyla işleyerek Türk ve Türkçe yapmıştır. İşte Yûnus Emre de, Türkçemizin çok sayıda kelimesini böylesine millîleştiren bir lisan fâtihidir. Meselâ, Anadolu Türkçesi'nde türlü mânâ kazanıp Türkçeleşmiş bir "garip" kelimesi vardır. Bu kelime Anadolu'daki zengin ve büyük hayâtına Yûnus'un şiiriyle başlamıştır. İlk fetih asırlarında yeni vatana gelen Türkler, bir yerde "vatan tutup" yerleşinceye kadar, türlü "gurbet sızıları" duyarlardı. Buna tasavvuf felsefesinin "ilâhî varlıktan gurbette oluş" fikri de katılınca gerek "gurbet" gerek "garip" sözleri, daha birçok nüanslarıyla Türkçede büyük hayat kazandılar. Doğdukları veya "vatan tuttukları" yerlerden tam bir Allah aşkıyla ayrılıp diyar diyar dolaşan ve her gittikleri yerlerde halka, Allâh'a varma yolları gösteren "gezici dervişler" ve "abdallar" da yeni yurdun garipleriydi. Yûnus Emre'nin:

Aceb şu yerde var m'ola
Şöyle garîb bencileyin
Bağrı başlu gözi yaşlu
Şöyle garîb bencileyin

dörtlüğüyle başlayan şiirinde "garip"in çeşitli mânâ zenginlikleri vardır. Böylelikle Türkün irfan ve gönül gücüyle fethedilmiş kelimelerden biri de bu "garip"tir.

Türkçede: "Gurbette kalmış, kimsesiz, zavallı, fakir, değişik, tuhaf, yabancı, içe dokunan, tesirli, anlaşılmaz, Allah aşıkı, derviş, meczup", v.b. gibi mânâlar kazanmış bu "garip" sözü, ayrıca "gariplik, garipsemek, akşam garipliği" v.b. gibi kullanışlarla da Türkçeleşmiştir.

Meşhur bir ilâhîsinde:

Taştın yine deli gönül
Sular gibi çağlar mısın
Akdın yine kanlı yaşım
Yollarımı bağlar mısın

Nidem elim ermez yâre
Bulunmaz derdime çâre
Oldum il'imden âvâre
Beni bunda eğler misin

gibi dörtlüklerle, Türkçeye kuş dili'ni söyleten Yûnus Emre, Anadolu Türkçesi'nde yeni yeni başlayan "uzun hece"lerin de hemen ilk şâiridir. Her dile çok sesli mûsıkîlerin büyük imkânlarını veren bu "uzun hece"yi dilde duymaya başlamak, Türkçeye herşeyden çok Akdeniz iklîminin kazandırdığı üstün bir estetiktir. Yukarıdaki mısrâların "yâre, çâre, âvâre" gibi kelimelerini hemen hemen bugünkü sesleriyle kullandığı, Yûnus Emre'nin bilhassa "aruz"la seslendirilmiş şiirlerinde bellidir. Bu seslendirişte Anadolu'da yine Yûnus'la başlayan "Türkçenin aruz"la anlaşması" duyulur. Bu hâdise, Türkçenin, müzikal tekâmülünde "nota" vazifesi görmüş bir vezinle büyük bir "ses güzelliği"ne doğru ilerlemesi târîhi'nin de başlangıcı sayılabilir.

*

"Yûnus Emre Türkçesi", burada gösterilmeyecek kadar zengin, millî yüksek inanış ve düşünüş çizgileriyle süslü ve güzel sesli varlığıyla, onu okuyan her Türkte büyük gurur uyandırır. Bu Türkçe, "hâlis Türkçe" hattâ "beyaz Türkçe"dir. Fakat aynı Türkçenin kuruluş ve

yükselişi hiçbir övünüşe, hiçbir gösterişe tenezzül edilmeden, herhangi bir "Türkçecilik propagandası"na baş vurulmadan, büyük bir şâirin kendi Türk dili kültürüyle ve Türkçe'nin içinde oluşuyla gerçekleşmiştir.

Bu Türkçe anlayışında ne zararlı kelime ırkçılıkları, ne de millete zorla kabul ettirilmek istenen "uydurma sözler" vardır. Yûnus Emre, tam bir büyük şâir sezişiyle milletinin lisânını hissetmiş ve ondaki güzel sesi duymuştur. Yine çok olgun bir insan olarak, kendileriyle medenî alışverişler yapılan başka milletlerin dillerinden alınmış kelimeleri, bir îmânın ve irfânın îfâdesi için en tabiî sözler bilerek Türkçenin sesine, mîmârîsine ve estetiğine göre söylemekte gösterdiği hüner ve olgunluk, yaptığı her iş kadar büyüktür.

Yûnus Emre'nin Türkçe'yi kavrayışı ve kullanışı, "bir dilin sesi ve mîmârîsi millî olmalıdır," diye ancak bugünkü mukāyeseli dil bilgisinin vardığı netîceye bundan yedi asır önce varmış, öylesine ileri bir anlayışa uygundur.

RAKSEDEN DİL

Eski Yunan estetiği şiirde mûsıkî arar: "Musa'lar, yâni herbiri bir güzel sanatın tanrıçası olan altın sesli Yunan ilâheleri; şâirler, lisânı sözden çok ses hâline koyabilsinler ve bunu anne tabîattan yükselen sesler hâlinde duyabilsinler diye; kendi güzel seslerini Yunanistan'ın akar sularına bırakmışlardı" efsânesine inanır.

O gün bugün, dünyânın neresinde "büyük şâir" yetişmişse, mutlakâ şiire mûsıkî katmıştır. Bu anlayışa göre, "şiir, kelimelerle yapılan mûsıkîdir."

*

Fakat kelimelerle yalnız mûsıkî mi yapılır? Bir şâirimizin teşbihsiz ve istiâresiz sandığı Homeros, yalnız sazla şiir söyleyen bir destan şâiri değil, aynı zamanda hayret edilecek bir ressamdı. Kelimeleri, boyalar, gölgeler ve ışıklar gibi kullanıyor; savaş sahnelerini ve savaşan kahramanları, birkaç fırça darbesiyle ve sihirli bir resim sanatıyla canlandırıyordu.

Bizde, Dîvan şâirlerinin Türkçeye şarkı söyleten

mûsikî ziyâfetlerini ve birer beyit hâlinde çizilmiş hârikulâde resim tablolarını bir yana bırakıyorum, fakat Fikret, Âkif, Hâşim ve Yahyâ Kemal, mükemmel birer resim sanatkârıdır:

Fikret, eline fırça da almıştı, lâkin kelimelerle yaptığı tablolar daha kuvvetli oluyordu. Âkif, Seyfi Baba'sında bir fener ışığıyle bütün eski İstanbul gecelerinin harap sokaklarını tablolaştırır. Fakat onun daha kuvvetli resimleri, Rubens'in tabloları gibi, çehrelerinde hayatlarının bütün mânâ ve ıztırâbı okunan, bol insanlı, hikâye resimleridir. "Meyhâne, Kahve ve Küfe", böyle resimlerdir. Hâşim'in birçok şiirleri, bir kırmızı renk saltanatı içinde yanan birer gurub tablosudur.

Yahyâ Kemal'in Açık Deniz'inde, köpükten dişleriyle, mağara oyukları veya ejder ağızları gibi açılmış korkunç, siyah dalgalar sıralanır.

Demek ki kelimelerle mûsikî yapıldığı gibi, kelimelerle resim de yapılıyormuş.

*

Fakat, yine şiir adı altında kelimelerle yapılan diğer güzel bir sanat, "raks"dır. Lisan, her dilde rakseder ama ben onun Türkçedeki mûsıkîli hareketlerine vurgunum. Bunlar arasında Hacı Bayram Velî'nin, kuvvetli âhengiyle, bir vücut hareketini zarûrî kılan ve bir "zikir" belki de bir "raks neş'esiyle" söylenmiş hissini veren şu raksan şiirini hatırlarım:

Noldu bu gönlüm - Noldu bu gönlüm
Derd ü gamınla - Doldu bu gönlüm
Yandı bu gönlüm - Yandı bu gönlüm
Yanmada derman - Buldu bu gönlüm
Bayram'ım imdî - Bayram'ım imdî
Bayram ederler - Yâr ile şimdî
Hamd ü senâlar - Hamd ü senâlar
Yâr ile bayram - Kıldı bu gönlüm

Hacı Bayram Velî... Tarîkatine, Ak Şemseddîn'in de intisâb ettiği bu coşkun sôfî -şâir, daha XV. asır Türkçesine bu ölçüde vecidli bir mûsıkî lisânı vermek, hem de bu kadar sâde ve samîmî bir vecidle söyleyebilmek için, bir "devran" meydanında, kim bilir ne coşkun bir Tanrı aşkıyla dönmüştü?...

Bu şiirin:

Bayram ederler yâr ile şimdi

mısrâında ince "göğüs geçiriş" ne ölçüde hisli ise;

Yâr ile bayram kıldı bu gönlüm

mısrâında o ölçüde, en büyük sevgiliye kavuşmuş olmanın saâdeti seslenir. Eski bir Türkçe kelime olan "bayram" sözü, Türk dili târihinde çok az yerde bu kadar güzel kullanılmıştır.

Yakup Kadri, bir halk türküsünde, "kelimelerle yaratılmış" bir hareket güzelliği hatırlar:

Bahçeye de kurdum çifte salıncak
Yâr gidip... yâr gelip... sallanacak

mısrâlarıyla içinde sevgili şeklinde bir neş'e sağnağı bulunan salıncağın bir gidip, bir gelmesindeki hareketi hoş bulur. Halk şâirlerimizin hareketi şiir hâline koymaları bundan ibâret değildir. Allah adının ilk harfi olduğu ve hârıkulâde güzel bir vücut tenâsübü ile çizildiği için, sevilen bir harf ve bir sevgili adı olan "elif" harfi için söylediği şiirde, Karacaoğlan:

İncecikten bir kar yağar
Tozar Elîf Elîf diye;
Deli gönül abdal olmuş
Gezer Elîf Elîf diye...

duygulanırken, siz uzun ve devamlı karların mûsıkîsini ve ince Anadolu yollarında uzayan, uzamak şöyle dursun, bitmeyen; âşık, derviş şâir yürüyüşündeki gönül dolduran, sabırlı hareket güzelliğini gözlerinizle görür-

sünüz: Elif, uzun ve uzunluğu ölçüsünde ince bir harftir.

*

Buna benzer bir başka hareket güzelliğini Divan şâiri Vâsıf'ın şu tanınmış beytinde bulurum:

O gül-endâm bir al şâle bürünsün yürüsün
Ucu gönlüm gibi ardınca sürünsün yürüsün

Bir başka raks şiiri, Nedîm'in raksdan çok, örtüsüz sevgili vücûdundaki ışıklı güzelliği aksettiren rubâîsidir.

Rakkâs bu hâlet senin oynunda mıdır
Âşıklarının günâhı boynunda mıdır

gibi, resim sanatının da erişemiyeceği şûh ve aydınlık bir "nu" ile biten şu şiirde rakstan, hattâ vuslattan sonra dahî tükenmeyen bir "güzellik aşkı" vardır.

Diğer raksan bir şiir, Abdülhak Hâmid'in:

Hübûb eder gibi reftârınız ne hâlettir,
Aceb nesîm-i seherden mi âferîdesiniz?

mısrâlarındadır: "Böyle, eser gibi yürüyüşünüz nasıl şeydir? Acaba, siz, seher rüzgârından mı yaratıldınız?" deyişi... Fakat ne yazık ki sır, söylenende değil, söyleyiştedir. Abdülhak Hâmid'in pek haklı olarak, bugün yaşamayan lisânı hesâbına üzülerek düşünüyorum ki böyle bir şiir, eğer daha Türkçe kelimelerle söylenmiş olsaydı, lisânımız bugün onun raksından mahrum kalmayacaktı.

Çünkü şiirin nesre çevrilişi asla kendisi değildir. Bütün rakseden sesler, o mısrâlardaki "hübûb, reftâr, nesîm-i seher ve âferîde" gibi, yaşayan Türkçeye artık yüz yıllarca uzak kalmış kelimelerin sihirli izdivâcında toplanıyor.

*

Evet, dil ve şiir târihinin asırları, kelimelere büyük imkânlar vermiştir:

Onlarla resim yapılır, mûsikî bestelenir, sevilen in-

sanlara en sıcak aşk duyguları söylenir, kelimelerle ordular harbe ve zafere sevkedilir ve nihâyet, kelimeler raksederler. Türkçede bu şekilde rakseden şiirlerin en yenisi Endülüs'de Raks şiiridir. Hacı Bayram Velî'nin ilâhî duygularla söylediği o eşsiz gönül şiiri yanında, bu yenisi, tamâmiyle "profane" bir şevkin terennümüdür. Sahne İspanya'dadır. Fakat üzerinde Türk lisânı rakseder. Hareket:

Zil, şal ve gül...

alliterasyonuyle başlar ve:

...bu bahçede raksın bütün hızı...
Şevk akşamında Endülüs üç defa kırmızı...

âhengiyle devam eder. Şiirin:

Aşkın sihirli şarkısı yüzlerce dildedir,
İspanya neş'esiyle bu akşam bu zildedir;
Yelpâze çevrilir gibi birden dönüşleri,
İşveyle deviriliş, açılış, örtünüşleri...

mısrâlarında, zil seslerinin ve rakseden güzelin bir ayrı mûsikî olan etek fışıltılarını duyabilirsiniz. Şiir:

Her rengi istemez gözümüz şimdi aldadır,
İspanya dalga dalga bu akşam bu şaldadır.

derken, siz, "ral-lal-la- ralla-ralla..." âhengi içinde bu sahnede, hem rakseden güzelin, hem mûsıkînin, hem de renklerin döndüğünü hayranlıkla duyup seyredebilirsiniz.

Çünkü karşınızda Yirminci Asır Türkiye Türkçesi ve onun en güzel birkaç mısrâı raksediyordur.

İLMİ YENEN BİR VEHİM

Atatürk, her yaptığını milletinin iyiliği için yaptığına inanırdı. Dil İnkılâbı'ndaki tutumu da böyleydi: Önce "dilimizi ne ölçüde özleştirebiliriz?" diye bir tecrübede bulunmuş, sonra, bunun iyi netîce vermediğini görünce, "özleştirmeden" vazgeçmişti. Arkasından, güzel ve "tabiî Türkçe"yi alaylı dil âlimleriyle bozguncuların elinden kurtarmak için de bütün gücüyle "Güneş Dil Teorisi"ne sarılmıştı.

Bu teori, Türkçeleşmiş her kelimenin Türkçe olduğunu ispat yolunda kullanılıyordu. Böylelikle 1935 sonlarında, ilk bakışta biraz fantastik gibi görünen fakat vazîfesi "Türkçeyi korumak ve kurtarmak" olan yeni bir güneş doğmaya başlamıştı.

Daha sonra *Türk Dili Belleten*'lerine "güneş kursu"nun resmi konmuş ve o zamânın Dil Kurumu âzâsı, aldıkları emir üzerine Türkçeye Arapçadan, Farsçadan hattâ Fransızcadan geçmiş kelimelerin Türkçe olduklarını harıl harıl ispata koyulmuşlardı.

Atatürk'ün hayâtının son dört yılı, Türkçeyi kendi "tabiî yoluna" getirmek için yaptığı çalışmalarla geçti.

Yaptığı inkılâbın alaylı âlimlerin veya bozgunculaın oyununa geldiğini çok iyi anlayan Atatürk, şimdi bütün gücünü Türkçeyi bu oyundan kurtarmaya sarfediyor ve bu işi de milletin uydurmacaya inandırılmak istenmiş rûhunu zedelemeyecek, yeni bir incelikle yapıyordu. Atatürk'ün dünyâya göz yumarken son sözünün "dil" olması da milletine Türkçeyi korumak ve kurtarmak için bulunan son yolda devam mânâsında, aziz işâretiydi.

Çünkü o alaylı dil âlimleri Atatürk'ün huzûrunda dil adına ne şaklabanlıklar, Lilliput'un devlet adamları gibi, ne canbazlıklar yapmamışlardı.

*

Yahyâ Kemal anlatırdı: Bir Atatürk sofrasında, Türkçeyi rum şîvesiyle konuşan bir dil âlimi (!) nedense sofranın tâ ucunda kalmıştı. Varlığını ve varlığındaki ehemmiyeti Atatürk'e duyurmak için, bir aralık bulunduğu yerde ayağa kalkmış, nutuk çeker gibi yüksek bir sesle konuşmaya başlamıştı.

-Pasam! Bu Türkçes kıyak bir dildir. Her ne lâf ararsan bu Türkçeste bulunur.

Ancak bu nutuk çekme, Atatürk'ün mûzip bir gününe rastlamıştı, hiçbir şey duymamış gibi sordu:

-Nasıl nasıl?

-Pasam bu Türkçes kıyak bir dildir. Her ne lâf ararsan bu Türkçeste bulunur!

Atatürk, devam etti:

-Nasıl, nasıl?!..

-Pasam, bu Türkçes...

Atatürk, bu çok zekî (!) dil âlimi (!) ne aynı sözü

birkaç defâ daha tekrarlattıktan sonra yumruğunu masaya vurdu. Şakacı bir hiddetle:

- Bunu ispat edin!... diye gürledi, lâfla gemi yürütmeyin... Size uyup bir kelime bulacağım diye benim göbeğim çatlıyor!...

*

İsmâil Müştak'la Rûşen Eşref'in ve daha başkalarının bulunduğu, daha önceki bir başka mecliste Atatürk, Dil İnkılâbı'nda çalışmak üzere Yahyâ Kemal'in çağırılmasını istemişti. Atatürk, Türkçeyi o kadar iyi kullanan bu büyük şâirin dil dâvâsında vazîfe almasını ısrarla istiyordu.

Yahyâ Kemal, bu teveccühe teşekkür etti ve:

- Lûtfen Paşa Hazretleri'ne arz ediniz, dedi, benim yaşayan Türkçeye karşı bir vehmim vardır. Benim dilde ilmim yok, yalnız böyle bir vehmim vardır. Ben bu vehimle baş başa kalmak istiyorum. Beni affetsinler.

Böylece, bir müddet, Mustafa Kemal Paşa emrinde, Yahyâ Kemal de vehminde ısrar ettiler. Neticede dil işlerine Yahyâ Kemal'in iltihâkı mümkün olmadı.

Gel zaman, git zaman, dilde Yahyâ Kemal haklı çıkıp da Atatürk, dâhiyâne bir davranışla ve mutlak bir emirle "uydurma" Türkçe'den "tabiî Türkçe"ye dönme işini yine aynı adamlara yaptırmaya başlayınca, o zamânın uydurmacıları, bugünkülerin "Atatürk'e rağmen", Türkçe değildir diye dilimizden atmaya yeltendikleri nice Türkçeleşmiş kelimenin, hem de "hâlis Türkçe" olduğunu isbat yolunda birbirleriyle cidden gülünç bir yarışmaya girdiler.

O günlerde Atatürk, yine bir meclis topladı. Mecliste Atatürk'ün çok yakınında yer verilen şâire, büyük kumandan, şiirlerinden birini okuması ricâsında bulundu. Bunun sebebini hemen sezen Yahyâ Kemal, o mecliste

Ses gibi, Açık Deniz gibi yeni şiirleriyle bir kaç gazelini okudu. Şiirleri büyük zevkle dinleyen Atatürk, meclistekilere:

- Beyler! İşte hakîkî ve güzel Türkçe budur!

dedi ve aynı büyüklükle devam etti:

- Yahyâ Kemal Bey!... Hatırlıyor musunuz? Sizi dil çalışmalarına dâvet ettiğim zaman, bana: "Benim dilde ilmim değil, sâdece vehmim vardır, müsâade edin, ben bu vehimle baş başa kalayım, demiştiniz. Şimdi hep birlikte anlıyoruz ki dil dâvâsında siz haklı çıktınız.

Yahyâ Kemal, derhal, o kendine mahsus ve o büyük vücuttan beklenmeyecek bir incelikle doğruldu, eğildi ceketini düğmeledi ve:

- Paşam! dedi. *Size karşı haklı çıkmak, çok tehlikeli değil mi?*

Mustafa Kemal Paşa, bu sözdeki "nükte"yi ve bu sözdeki ince vehmi, tabiî çok iyi anlamıştı:

- Hayır, asla! diye çok samimî konuştu. *Çünkü bu aynı zamanda bizim millete ve târîhe karşı haklı çıkmamız demektir, sizin o zamanki vehminiz, bizi bugün mesut ediyor.*

Sonra yanındakilere döndü:

- Görüyorsunuz ya, Beyler, dedi, *Yahyâ Kemal Bey'in vehmi sizin ilminizi mağlûp etti!...*

Bâzan öyle olurdu. Vehimler, sahte hattâ sahte olmayan ilimleri bile yenebilirlerdi. Bu, vehmi duyan ruhların büyüklüğüyle ölçülürdü.

Ayrıca Atatürk'ün bu cümlesi tam bir Atatürk nüktesiydi: Cümlede "vehim mi ilmin, ilim mi vehmin" yerinde kullanılmıştı? Bunu ancak dinleyenlerin akılları anlayacaktı.

Biz, bunları evvelce de yazmıştık.[1] Şimdi neden tâzeliyoruz? Çünkü geçenlerde *Türk Kültürü* dergisinde bir tekzip okuduk. Bu tekzipde Atatürk'ün "Güneş - Dil Teorisi" vâsıtasıyle "tabiî dil"e dönmek istediği inkâr olunuyor; bu teorinin özleştirme ile alâkası olmadığı, işte öylesine bir ilmi buluş (?) ve bir "felsefî düşünce" (?) olduğu ileri sürülüyordu. Bu tekzîbi gönderen zât, Ankara'da kendisini Türkiye'nin dil işlerini idâreye me'mur sanan bir heyetin başkanı olmasaydı, onun her harfiyle yanlış tekzîbini kale almaya lüzum kalmazdı.

Halbuki mesele öyle değildir. "Güneş Dil Teorisi" yukarıda söylediğimiz gibi, Atatürk'ün evvelce girilen çıkmaz bir yolu, milletin gönlünü incitmeden terketmek şeklindeki çok ince bir buluşudur.

Biz, bu hakîkati vaktiyle *Yeni Sabah* gazetesine yazdığımız bir seri makâle ile birer birer îzah ve ispat etmiştik.[2] Aynı mevzûda Atatürk'ün bizzat yazdığı ve yazdırdığı bir makâleler serisi de elimizdedir.

Yine bu mevzûda Fâlih Rıfkı Atay'ın yaptığı ilk açıklama da şudur:

"Türkçeyi ne kadar özleştirebiliriz? Her yabancı kelimenin bir öz Türkçe karşılığı bulunacağını iddiâ eden dilciler ne dereceye kadar haklıdırlar? Atatürk bunu denemeye karar verdi. Şimdi hiçbirimizin mânâsını bilmediğimiz "baysal utku" onun resmî bir nutkunda kullanılmıştır. Bir gün beni yanına çekip:

- Çocuk, çıkmaza girmişizdir. Dili bu çıkmazda bırakamayız. Tabiî yol'a döneceğiz, demişti.

Özleşme denemesi de orada durdu idi..."[3] Güneş Dil Teorisi devrinde Atatürk'ün bu düşüncede olduğunu çok

[1] *Hürriyet*, 14 Nisan 1962.
[2] Emin Bayraktaroğlu, *Türkçemiz ve Meseleleri*, 25 -31 Tem. 1960.
[3] *Dünya*, 3 Ocak 1954.

açık şekilde anlatan diğer bir salâhiyetli ilim adamı da sayın Prof. Abdülkadir İnan'dır. İşte bu hususta yazdıklarından birkaç satır:

"Ahmed Cevad Emre, Atatürk İnkılâbının Hedefleri adlı serisinde, Atatürk'ün bir akşam sofrasında - Kitap, kâtip, mektup benimdir, ketebe, yektübü Arabındır. Herkesin söylediği yazdığı kitap, kâtip, mektup, Türkçedir.- dediğini kaydetmiştir. Atatürk'ün bu konuşması 1936 yılının Mart ayı sonlarında Güneş - Dil Teorisi'nin tesîri altında bulunduğu günlerde olmuştur. Atatürk, bu sözleriyle şimdiki Türk edebî diline yerleşen bütün kelimelerin Türkçe sayılması gerektiğine işâret buyurmuştur."[1]

[1] Dil Üzerine Düşünceler, *Dünya*, 27 Haziran 1966.

FUZÛLÎ'NİN DUÂSI

Milletimizin, târihte yetiştirdiği büyük adamlarla, bu arada, dilimize, edebiyâtımıza, şâheserler kazandırmış, büyük şâirlerle iftihârı, eski bir Türk fazîletiydi. Eski Türkler, böyle büyüklerini, üstelik, bilerek, anlayarak, okuyarak severlerdi.

Kader, bu fazîleti bizden alıp, başka milletlere vermiştir. Son asrın, herşeyden çok, başkalarına hayran yetiştirilen, kozmopolit münevverleri (!) arasında bu asil duygu ve bilginin hergün biraz daha söndüğü görülüyor.

Bugün, bilmem, Türkiye'de Fuzûlî'yi, önce hiç tanımayanlar, sonra, tanıyıp da okuyamayanlar, nihâyet okuyup da anlamayanlar yanında bir de Türk şâiri saymayanlar bulunduğunu bilir misiniz?

İleri sürülen sebep, bu en büyük şâirimizin, eserlerini, Türk diliyle değil de Arabî ve Fârisî ile yazdığı iftirâsıdır.

Halbuki Fuzûlî, sâdece büyük bir şâir; birçok ilim

dallarında ihtisas yapmış, kudretli bir âlim ve o ölçüde büyük bir mütefekkir değildir; aynı zamanda samîmî bir T ü r k ç e c i, bir "Türk dili milliyetçisi"dir. İzâh edeyim:

Biz, iki asırdan beri, sözüm ona, batı medeniyetine mensûbuz. Buna rağmen, herhangi bir batı dilini, o dilin edebiyâtına şâheserler kazandıracak kadar iyi bilen tek bir Türke ben raslamadım. Eskiler ise, mensûbu oldukları İslâm Medeniyeti dillerini, o dillerin en üstün seviyesinde eserler verecek kadar iyi bilirlerdi. Çünkü o devirlerde bir medeniyete "Türk üslûbu"yla girmek demek, en kısa bir zamanda, o medeniyetin hâkim milleti olmak demekti.

*

Fuzûlî'nin de Arapça Dîvân'ı, Farsça Dîvân'ı ve bu dillerle daha başka eserleri, elbette vardır. Fakat bu şâir, en çok sayıda, en güzel ve en üstün eserlerini, mensup olduğu milletin diliyle vermiş; bunda tam bir millî hassâsiyet göstermiş ve bir millî haysiyet gözetmişti.

O kadar ki Fuzûlî, başka dillerin Türkçe'den üstün oluşuna tahammül edemeyen bir millî duygu içindeydi:

Ol sebepden Fârisî lâfz ile çokdur nazm kim
Nazm-ı nâzük Türk lâfzıyle iğen düşvâr olur
Mende tevfîk olsa bû düşvârı âsan eylerem
Nevbahâr olgaç dikenden berg-i gül ızhâr olur.

"Fârisî ile çok sayıda şiir söylenmesinin sebebi, Türk diliyle ince şiir söylemenin güç olmasındandır. Fakat, Allah yardım ederse ben bu güçlüğü yeneceğim! İlkbahar geldiği zaman, kuru dikenlerden nasıl gül yaprakları çıkmaya başlarsa; ben de diken gibi sert sanılan Türkçe ile gül yaprağı gibi ince şiirler söyleyeceğim!" demesi ve bu dediğini hârikûlâde üstün bir sanatla yerine getirmesi bundandır.

*

Unutmamak lâzımdır ki Fuzûlî hemen bütün şark edebiyâtının "gerçek şiir" vâdîsindeki en üstün şâiridir.

Yine asla unutmamalıdır ki Fuzûlî, bu sözleri, Türkçe'nin henüz yeter derecede işlenmediği bir çevrede ve XVI. asırda söylemiştir; Bağdat ve çevresi gibi, sokaklarında Arapça konuşulan; (devrin ilim dili Arapça olduğu için) Medreselerinde Arap diliyle ders okutulan ve bunun yanında şiir denilen şey, bir "mantıku't-tayr", yâni bir "kuş dili" âhengindeki Fârisî ile söylenebilir inancının atmosferi kapladığı bir yerde, tam bir Türk haysiyeti ve gurûru içinde söylemiştir.

*

Fakat Fuzûlî'nin, bundan daha îmanlı ve daha heyecanlı bir "Türkçeciliği", onun, "Kerbelâ şehidleri" için yazdığı, *Hadîkatü's-Su'adâ* adlı eserinin önsözündedir.

Fuzûlî bu yazısında, bilhassa Irak müslümanları için mukaddes bir mevzû olan Kerbelâ vak'alarını ve Kerbelâ şehitlerinin mâcerâsını, şâirlerin, hep Arapça veya Farsça ile yazdıklarını düşünür. Bu eserlerden yalnız Arap ve Acem büyüklerinin faydalanmasını Türk haysiyetine aykırı bulur. "İnsan cinsinin en üstünü" olduğunu söylediği ve âlemi terkîp eden insanlığın en büyük cüz'ü olduğunu belirttiği Türklerin bundan mahrum bırakılmasından ciddî bir ezâ duyar; hâtıralarını derin tâzimle andığı Kerbelâ şehitleri için, bu sefer Türk dili ile bir şehitler âbidesi inşâsını tasarlar. Bu arada yegâne endîşesini şöyle düşüncelerle söyler: "Gerçi Türk diliyle bu vak'aların beyânı kolay değildir. Zîra (Türkçenin, henüz) birçok sözleri zayıf ve ibâreleri işlenmiş değildir. Ancak ben, erenlerin himmeti ile, öyle umuyorum ki bu Türkçe kitabı bitireceğim" der, ve arkasından Türk Dili Târîhi'nin en güzel duâsını söylemek için o aziz ellerini Allah'ına kaldırır:

Ey feyz-resân-ı Arab û Türk ü Acem
Kıldın Arab'ı efsah-ı ehl-î âlem
Etdin fusahâ-yı Acem'î Îsî-dem
Men Türk-zeban'dan iltifât eyleme kem

"Ey, Arap, Acem ve Türk milletlerine feyiz veren Tanrım! Sen, Arap kavmini dünyanın en fasîh konuşan milleti yaptın! Acem fasîhlerinin ise sözlerini, Îsâ nefesi gibi, cana can katan bir güzelliğe ulaştırdın! Ben Türküm ve Türkçe söylemek istiyorum! Tanrım benden iltifâtını esirgeme!"

Duâ budur. Bu mısrâları okuyanlar, ilk anda Fuzûlî'nin sâdece Türkçe yazmak istediğini ve bunun için Allah'tan yardım ve teveccüh dilediğini zannederler. Halbuki rubâî'nin bütün inceliği "iltifât" kelimesindendir. Çünkü "söz sanatı'nda iltifât", sözü en güzel en sanatlı ve en üstün bir üslûpla kullanabilmek demektir. Böyle olunca, Fuzûlî'nin, Tanrısından dilediği büyük yardım, Türkçeyi, hattâ Arapçadan da Fârîsî'den de güzel ve üstün kullanma yardımıdır.

*

Fuzûlî, bu asil arzûsunda Allah'tan yardım görmüşcesine muvaffak olmuştur. Onun eserlerindeki, hattâ öz Türkçe mısrâlar ve beyit hâlinde nazmedilmiş, şâheser söyleyişler, yakında neşrolunacak bir kitabımızda görülecektir. Ayrıca Kelimelerin Tadı başlıklı yazımızla da büyük şâirin Türkçe "kelimelerin tadını" nasıl çıkardığını, bu arada "hâlis Türkçe"yi nasıl ve ne derin bir vukufla bildiğini, misalleriyle göstermiş bulunuyoruz.

Bütün bu yazdıklarımız, büyük Fuzûlî'nin Türk kültürüne hizmetinin binde biri değildir. Bu hizmetler ise bugün artık bilinmiyor. Esâsen, büyük Türk şâirlerini Türk çocuklarına tanıtmamız daha Tanzîmat'tan beri yanlış bir tutum içindedir.

Gûyâ avrupâî edebiyâtı tutundurmak için, eski Türk edebiyâtını lekelemek hatâsı, Tanzîmat devrinde başlamıştır. Her türlü ciddî tedkik, bilgi ve tenkid değerlerinden mahrum bu "Tanzîmat yıkıcılığı", bugün daha başka maksatlarla devam edip gitmektedir.

İçinde bulunduğumuz, derin ve millî kültür buhrânının kökü, bu eski hatâlardadır.

KELİMELERİN TADI

I

Milletlerin öyle şâirleri, öyle muharrirleri vardır ki, kelimeleri bir lezzet gibi kullanırlar. Dîvan edebiyâtında, sözü "Türkçe kelimeler"le tadlandıranların başında Fuzûlî vardır. Meselâ, birçokları için, korkunç mânâ olan d ü ş m e k, Fuzûlî'de dile türlü lezzetler katan çok mânâlı bir kelimedir.

"Düşme"nin en korkuncu, öyle zannedilir ki mevkîden iktidardan düşmektir. Son zamanlarda milletin gözünden düşmek mânâsı alan bu "düşüş", gerçekten telâfî edilmiyecek sukutlardandır. Yeryüzünde bâzı iktidârların, o mevkii tekrar elde etmek için ne yanlış hareketlere başvurup memleketlerinin başına ne işler açtıkları ve yeniden ne hallere düştükleri kimsenin gözünden kaçmamaktadır.

Halbuki "düşme"nin, daha başka ne çeşitleri, ne va-

himleri ne göze görünmezleri vardır.

"Allah elden ayaktan 'düşürmesin!" diyen, kurnaz dilenci psikolojisi, düşmenin bu her insana mukadder, tehlikeli şeklini çok iyi kavramıştır. O kadar ki bu usta dilenci duâsı, dilencilere, "Allah sevdiğinizden ayrı düşürmesin!" duâsından daha çok para kazandırır.

Türkçeye tad veren kelimeler arasında, "düşmek" kelimesinin büyük hissesi vardır. Her kelimeyi mümkün olduğu kadar çok ve değişik mânâlarda kullanmayı zevk hâline getiren Türk halk dehâsı, "düşmek" kelimesine de çok ve çeşitli mânâlar vermiştir. Türkçede, "düşmek"teki mânâ sayısının; tek kelime ve birleşik sözler hâlinde; yüz elliden fazla olduğunu söylersek, bilmem hayret edilir mi? Bu kelime, Halk şâirleri kadar, halk diline değer veren, Büyük Dîvan şâirleri tarafından da, çok değişik mânâlarda ve âdeta lezzeti tadılarak kullanılmıştır. Aynı kelime son asır Türk şâirlerinin dilinde de, döküldüğü kabın şeklini alan su gibi, türlü mânâ kalıplarına girmiş ve karşımıza çok değişik mânâlarda çıkarak her zaman sevilen bir tanıdık edâsıyle bizim elimizden tutmuş, bizi o mânâya ulaştırmak için kendi lezzetine çekmiştir.

*

Fuzûlî, bu kelimeyi bilhassa *Leylâ vü Mecnûn*'unda çok kullanır: "İlâhî güzelliğe" doğuştan âşık, Mecnûn, daha bebekken, o kadar çok ağlar ki susturamazlar. Avunsun diye sokağa çıkarırlar. Yavru çocuk feryâdı, sokakları doldurur. O zaman bir evin kapısı açılır. Görülmemiş derecede güzel bir kadın görünür. Çocuğu ister. Verin ben susturayım der. Mecnûn, doğduğundan beri, ilk defâ bu güzel kadının kucağında susar. Fuzûlî, bu hâdiseyi şöyle bir dille anlatır:

Oldukça elinde oldu handân
Düşdükçe elinden oldu giryan

der. "Onun kucağında iken güldü, fakat elinden düşünce

ağladı" demek ister. Burada "düşmek", ayrılmak, sevgili kollarından "uzakta kalmaktır".

Yâhut daha çocuk yaşlarında aynı mektepte okurlarken, Leylâ ile Mecnûn, tam bir aşk neş'esine düşerler. Birbirlerini sevdiklerini, gözleri susarsa, kaşları anlatır. Büyük romancı Reşat Nûri'nin: "Sevdâ çocuk gözlerinden uyku gibi akar" demesi cinsinden, bunların da sırları artık gizlenmez bir hâle gelir. O zaman, güzel sırları belli olmasın diye birtakım çocuk hîlelerine baş vururlar. Fuzûlî, bu hâdiseyi,

Gerd âyine-î neşâta düşdü
Min ba'd iş ihtiyâta düşdü

mısrâlarıyle anlatır: "Neş'e aynasına toz düştü; artık iş ihtiyâta düştü." der.

"Aynaya toz düşmek", tozlanmak, gösterme vasfını ve parlaklığını kaybetmek, ışığı aksettirme şevkinden mahrum olmak, kısaca, işin keyfi kaçmaktır. İkinci mısrâda ise, düşmek, gerekmektir, ihtiyatlı davranmanın lüzûmunu anlamaktır.

"Düşmek", mübtelâ olmak, bir rûh hâlinin içinde kalmak, sıkıntıya düşmektir: Leylâ'yı Mecnûn'dan ayırdıkları zaman Fuzûlî, bu genç kız için:

Zülfü gibi pîç ü tâb'a düşdü
Hayran kalub ıztırâba düşdü

mısrâlarını söyler. Pîç ü tâba düşmek de yine ıztırâba düşmek demektir.

Beri tarafta Mecnûn, Leylâ'nın artık mektebe gelmeyeceğini anlayınca, ıztırâbının bütün hıncını okuduğu harflerden alır. Artık okumak istemez ve harflere, artık karşımdan gidin! diye haykırır. Bu arada, Leylâ'nın nârin vücûdu gibi ince ve zarîf "Elif" harfine sitemi, ötekilerden ziyâde olur:

Düş ey Elif istikāmetinden
Şerm eyle bu kadd ü kāmetinden

"Ey, 'Elif' harfi! Boyundan bosundan utan! Doğruluğundan, düzgünlüğünden düş! Belin bükülsün! ...(ve bir bakıma) karşımdan çekil, yıkıl!" demek ister. "Düşmek", burada yıkılmak, devrilmek ve eğrilmektir.

Bu mısrâların devâmı da şöyledir:

Kaddî hevesiyle dem ursun
Ol gitti aceb ki sen dursun

"Onun endâmına benzemekle övünürsün! O gittikten sonra sen neden dursun?"

Aynı eserde "düşmek", uğramak, ulaşmak, varmak yerine de kullanılır: Mecnûn, çölde yürürken, yolu Leylâ'nın gezindiği bir semte ulaşır. Bu, Mecnûn'un da konaklayacağı yerdir:

Bir menzile düşdü reh-güzârı
Kim seyr ederdi anda yârî

"Geçtiği yol bir menzile uğradı ki orada sevgilisi de gezerdi."

Aynı yürüyüş günlerinde, düşmek, yola koyulmak mânâsına da gelir:

Sahrâya düşüb güneş misâli
Tenhâ yürür oldu lâübâlî

"Güneş gibi çöllere düştü; yalnız başına teklifsiz ve perîşan yürümeğe koyuldu."

Yine Fuzûlî'de düşmek, kadehe düşmek şeklinde, dökülmek mânâsındadır:

Mey gerçi safâ verir dimâğa
Akdûğı için düşer âyağa

mısrâlarında böyledir: "Şarap gerçi dimâğı neş'elendirir, fakat akıcı bir nesne olduğu için de ayağa düşer."

Burada düşmek, hem yere, yâni ayakların bastığı yere dökülmek, hem de ayak: eyâğ, aynı zamanda kadeh demek olduğundan, kadehe dökülmekdir. Ayağa düştüğü zaman pespâyeleşen; içeni de pespâyeleştiren şarap, kadehe döküldüğü zaman, bir şevkin hazırlığı kadar renkli ve neş'elidir.

Düşmek kelimesini dökülmek, hattâ yağmak mânâsında, Ziya Paşa da kullanır. Meşhur:

Bî-baht olanın bâğına bir katresi düşmez
Bâran yerine dürr ü güher yağsa semâdan

beytinde söz, bu mânâdadır: "Gökten, yağmur yerine, inci, mücevher yağsa, tâlihsiz kimselerin bahçesine bir damla bile düşmez." Esâsen, "yağmur yağıyor", yerine "yağmur düşüyor" demek, yağmur başlangıcında yâhut yağmurun yağma derecesini söyleyişte halkın da ilmin de kullandığı sözlerdendir.

Yine Fuzûlî düşmek kelimesinin dile düşmek, hattâ dilden dile düşmek şekillerini de kullanır. Leylâ ile Mecnûn arasındaki aşkın herkes tarafından duyulmasını böyle bir söyleyişle anlatır:

Dilden dile düşdü bû fesâne
Fâş oldu bu mâcerâ cihâne

"Bu efsâne dilden dile düştü, bu mâcerâ dünyaya yayıldı" hakîkatini bu şekilde söyler. Fuzûlî'nin Leylâ ile Mecnûn arasındaki büyük aşk mâcerâsına "efsâne" demesi, daha çok, aşkın zamânımızdaki manzarası bakımından doğrudur. Çünkü öylesine temiz öylesine yüce ve yükselen bir aşk, şimdi, gerçekten bir masaldır.

"Düşmek" kelimesinin yalnız Fuzûlî'den onun da tek bir eserinin bir kaç sahifesinden seçilen bu kullanışı ve bu mânâları, bize yalnız "düşmek"teki mânâ çokluğunu göstermez. Yalnız, Türkçe'nin herhangi bir kelimeyi böyle heykel çamuru gibi yoğurup türlü güzellikler hâline koymasındaki büyük "dehâ"yı da belirtmez. Bu örnekler,

zamânımızda, "Türk şâiri değildir, Türkçe şiir söylememiştir!" diye, kızıl ağızlar tarafından lekelenmek istenen en büyük Türk şâiri'ne yapılan iftirânın da iğrençliğini ortaya koyar. Bir de Türk milletinin yalnız Türkçe kelimeleri değil, onlar gibi Türkçeleştirdiği daha nice kelimeyi de böyle bir mânâ zenginliğine ulaştırdığını hatırlatır. Dilimizi yıkmak istiyenlerin, Türkçenin dehâsındaki büyük bir tılsımı mahvetmek yolunda oluşlarını gösterir.

II

Halk zevki ve bu zevkin, inceliğine varmış şâirler, kelimeleri de renkler gibi; ışıklar gibi kullanırlar. Sarı ile mâvi birleşince nasıl, üçüncü bir renk, –bir yeşil renk– zuhûr ederse, kelimelere renk gibi, ışık gibi vuran halk duygusu da onların seslerinde yeni mânâlar tutuşturur.

Meselâ insan yüreğine "od düşmek" sevmek, âşık olmak, bir gönül hâdisesi dolayısıyle içinden tutuşmuş gibi yanmak'tır. Fuzûlî, bunu, bir gazelinde:

Düşdü od cânıma ey tende olan peykânlar
Kızmadan ma'reke bir yâna erîmen çekilin

mübâlâğasıyle söyler: "Ey sevgili'nin, yüreğime saplanan bakışlarının okları!. Canıma ateş düştü... İçimdeki savaş meydanı büsbütün tutuşmadan siz, erimemek için, bir tarafa çekilin!" der. Aynı söz halk mânîlerinde daha açık söylenir. Reşat Nûri'nin, *Akşam Güneşi*'nde, yaşlı enişte-sini seven Jûlîde'ye söylettiği cinaslı mânî böyledir:

Yer beni
Yüreğime bir kor düştü
Gece gündüz yer beni
Ben bu dertten ölürsem
Kabul etmez yer beni

"Düşmek", Dîvan şâiri Vâsıf'ın dilinde, "yakışmak"

mânâsındadır:

Düşer mî ictinâb etmek seninçün ağlayanlardan
Sirişk-î çeşmimin bak farkı var mı çağlayanlardan

mısrâlarının sesi, bugün hâlâ, bestesiyle birlikte dudaklardadır.

Düşmek, halk zevkinde, aynaya akseden bir hayâl gibi, sevgilinin hatırlanması, hayâlinin gözönünde canlanmasıdır. Bunu halk türküsü söyler hem de:

Eğildim su içmeğe
Aklıma düştü gelin

gibi, "gelin, su içmek, eğilmek ve düşmek" kelimelerinin, sihirli ses ve mânâ güzelliklerini iki küçük mısrâda toplayarak.

"Gelin" ve "düşmek" kelimelerini yanyana getiren bir başka türkü, kelimeyi bu sefer "kötü tâlihli olmak"; bir zâlimin eline geçmek mânâsında kullanır:

Geline bak geline
Düşmüş zâlim eline

türküsünde böyledir. Bu mânâda düşmek, halk mânilerinde, bâzan cinaslı bir sitemdir:

Gidiyorum işte gör
Hayâlde gör, düşde gör
Sen beni yâr bilmedin
Bir zâlime düş de gör

diyerek.... Buna benzer bir deyiş, mevkîden, ikbâlden, servetten düşmek mânâsında bir darbımesel olmuştur:

Düşenin dostu olmaz
Hele bir yol düş de gör.

"İş düşmek", bir bakıma, derdin çâresini bizzat bulmak zorunda kalmaktır:

Gözlerim yaşa katlan
İş düştü başa katlan
Her demde bahâr olmaz
Bir dem de kışa katlan

söyleyişinde bir de eski Anadolu'nun insafsız kaderine uyularak, insanları birbirinden ayıran kış mevsiminin kaderine dayanma gücü vardır.

Tekkelerden hû gelir,
Çeşmelerden su gelir
Hânemiz uzak düşmüş
Elimizden ne gelir

mânisinde sevgili'ye ancak uzaktan seslenişin elemi hissedilir. Bu ses, ihtizâz etmez, başkaları tarafından duyulmaz hissini veren, gizli bir gönül sesi gibidir.

"Düşmek" kelimesini "pay düşmek, hisse kalmak, mîras kalmak" gibi mânâlarda kullanırken, onun yağmak mânâsını da hatırlatan bir halk mânîsi daha vardır ki inceliği ölçüsünde acı bir söyleyiştir:

Nem düşer
Gökte bulut, nem düşer
Ben bu dertten ölürsem
Bakam sana nem düşer

"Saça ak düşmek," saçın beyazlanmasıdır; gençlikteki canlı renklerin değişmeye başlamasıdır. Halk türküsü:

Saçlarıma ak düştü
Sana ad bulamadım

derken, bu sözü, uzun bir zaman mânâsında kullanır: Sevgili o kadar güzeldir ki onu târif edecek kelimeyi bulmaya bu zaman yetmemiştir. Fakat aynı Türkü'nün düşmek kelimesini, heveslenmek; kanadlanma isteği duymak ve benzeri mânâlarıyle kullanışı daha güzel ve halk dehâsına daha uygundur:

Gönüle uçmak düştü
Bir kanad bulamadım

"Düşmek", Yahyâ Kemal'in şiirinde, dalmak, ümitlenmek, güzel ihtimaller düşünerek, bir acıdan bir zevke doğru kaymaktır. Hattâ biraz da, uzaktan gizli ve güzel sesler duymaktır. Büyük mûsıkî üstâdı Itri'nin kaybolan besteleri karşısında şâirin duygusu budur:

Öyle bir mûsıkîyi örten ölüm,
Bir tesellî bırakmaz insanda.
Muhtemel görmüyor henüz gönlüm,
Çok saatler geçince hicranda,
Düşülür bir hayâle zevk alınır:
Belki hâlâ o besteler çalınır,
Gemiler geçmeyen bir ummanda.

"Düşmek", Ahmed Hâşim'in *Karanfil*'inde, bir renk, râyıha, aşk ve harâret güzelliğinin ifrâtı içinde aleve değmiş pervâneler gibi; vurulmuş gibi, yanıp düşmek'tir:

Yârin dudağından getirilmiş,
Bir katre alevdir bu karanfil.
Rûhum acısından bunu bildi.
Düşdükçe vurulmuş gibi yer yer,
Kızgın kokusundan kelebekler,
Gönlüm ona pervâne kesildi.

Bir Yaz Gecesi Hâtırası'nda düşmek, "ayışığı"nın, toprağımıza sihirli ve tesirli bir güzellikle "aksi"dir:

İşveyle, fısıltıyle, gülüşle
Olmuş şeb-i sevdâ yine bî-hâb,
Oklar gibi saplanmada kalbe
Düşdükçe semâdan yere mehtâb.

Piyâle'de düşmek, insana bir hâl olmak, yanmak, aşka tutulmaktır:

İçmişti Fuzûlî bu alevden,
Düşmüştü bu iksîr ile Mecnun
Şi'rin sana anlattığı hâle,

Mısrâlarında böyledir. Çünkü şâir, daha önce:

Zannetme ki güldür, ne de lâle
Âteş doludur, tutma, yanarsın,
Karşında şu gülgûn piyâle!

demiş ve sonra:

Yanmakta bu sâgarden içenler,
Doldurmuş anınçün şeb-i aşkı
Baştanbaşa efgān ile nâle!

mısrâlarıyla, sanki böyle bir hâle düşmenin ne demek olduğunu izâha çalışmıştı.

Fâruk Nâfiz'de düşmek, kendini yine bir kış yeisine kaptırmaktır. Hisli gönüllerin böyle bir âkıbetten kurtulmak için, sevgililerin saçlarında ve gül gibi yüzlerinde dolaşması bundandır.

Gönüller düşmesin fikriyle hüzn-âbâd-ı sermâye
Gezer meclis-be-meclis sünbülistanlar gülistanlar

gibi... Cenab Şahâbeddin'in bir şiirinde ise düşmek, dize düşmek, dize kapanmak: Anne dizinde, sevgili dizinde olduğu gibi, ilâhî dizde de bir tesellî aramaktır.

Düşüb üstünde ağlamak dilerim,
Söyle ey Tanrı, dizlerin nerede?

ve, bir "şarkı", sevgili'nin suya akseden incecik hayâlini, yine "düşmek" sözüyle nağmeleştirir:

Düştü bir dal gibi gölgen sulara...

YAHYÂ KEMAL TÜRKÇESİ

Eski şiirde bir "Yûnus Emre Türkçesi" vardır. Büyük panteist, coşkun rûhundaki ilâhî aşkı, böyle bir aşk için dile gelmiş sâf ve samîmî bir Türkçe ile söylemenin sırlarını bulmuştur. Yûnus'un XIII. asır Türkçesine görülmemiş, duyulmamış bir ifâde kudreti kazandırması bundandır.

Eski şiirde bir "Nevâî Türkçesi" vardır: XV. asrın Türkçeye vurgun şâiri, bu dilin âdeta Türkiye topraklarındaki geleceğini keşfetmiş gibi, Orta Asya Türkçesine bir mûsıkî lisânı olmanın imkânlarını vermiştir.

Eski şiirde bir "Fuzûlî Türkçesi" vardır: Fuzûlî de tıpkı Nevâî gibi, dikenli bahçelerde gül dermenin zevki ve şevki içindedir: Mecnûn'un Leylâ'yı sevmesi kadar üstün bir Türk dili sevgisiyle "Ben diken gibi sert bilinen Türkçeyle gül yaprağı gibi şiirler söyleyeceğim" demiş ve aziz lisânımızı gerçekten gül yaprağı gibi ince ve renkli söyleyişlere ulaştırmıştır.

Onlar, Türkçenin büyük âşıklarıydı.

Onun için ebedî oldular.

*

XX. asır şiirinde de böyle bir "Yahyâ Kemal Türkçesi" vardır. Yahyâ Kemal Türkçesi, lisânımızın büyük fırtınalar geçirdiği bir çağda, Türkçenin sesine, mîmârîsine, rûhuna ve dehâsına sâdık kalmak yoluyle bu lisânı kendi devrinin şâhikasına ulaştırmıştır.

Yahyâ Kemal Türkçesi ne bir tesâdüfün, ne de moda hareketlerle müşterek bir dil cereyânının eseridir. Şâir, Türkçenin Türkiye topraklarındaki güzelleşmesi târihini adım adım tâkip ederek, milletimizin asırlar boyunca bu lisâna verdiği güzellikteki sırları araştırmış, bulmuş ve onu terennüm etmiştir. Batı şiir lisanlarının kendi millî dehâları içinde asırlarca nasıl işlendiğini görüp, aynı ses ve söyleyiş üstünlüğünü Türkçeye de vermek için gereken yolları araştırmaktan doğan bu netice, şâirin kendi dil ve sanat sevgisiyle kendi gayretiyle ve kendi lisan felsefesiyle elde edilmiştir.

*

Yahyâ Kemal'in Türkçe şiir söyleyişte tâkip ettiği lisan anlayışını tek bir makale ile ifâde etmek mümkün değildir. Şu birkaç madde Yahyâ Kemal Türkçesi'ni yaratan anlayışın ancak bir hulâsası olabilir:

1- Şiirde, yaşayan Türkçeye girmemiş hiçbir Arap, Acem ve Frenk kelimesini kullanmamak;

2- Yaşayan Türkçeye girmiş Arap, Acem ve Frenk kelimelerini, onlara Türklerin verdiği ses ve mânâ içinde Türkçe addetmek;

3- Nahiv'de* Türk milletinin cümleye verdiği mîmârîye şiddetle sâdık kalmak ve "Tatlısu Türkçesi"nin Servet-i Fünûn şiirindeki tesirini kaldırmak;

* Nahiv :söz dizimi.

4- Aşka, kahramanlığa, elemlere ve şevklere Türk milletinin verdiği ifâdeyi gözetmek;

5- Şiirde "ritim"in lisan hâline gelmesi demek olan hâlis mısrâı bulmak ve böyle mısrâlardan müteşekkil manzûmeyi, ilk mısrâdan son mısrâ kadar, yekpâre bir "ritim" terkîbi hâlinde terennüm etmek. Böylelikle şiiri nesre zıt bir terkip olarak yaratmak;

6- Şiiri o çıkış noktasından hareket ederek söylemek ki bu şiir, önce bizi, bizim milliyetimizi, bizim duygu ve düşünce dünyâmızı söylesin. Fakat aynı şiir, bu millî atmosfer içinde bizi terennüm ederken aynı ölçüde beşerî olsun. Bütün insanlığın duygu, düşünce, şevk ve heyecan âlemlerinin müterennimi olabilsin.

7- Hulâsa olarak: Yahyâ Kemal'in şiirinde göze çarpan şey "Türkçe duyuş" ve "Türkçe duyuşu Türkçe deyiş hâline kalbetmek" şeklinde büyük bir millî sanattır.

Çok güzîde bir şâirimizin bu şiiri târif ederken: "Yahyâ Kemal'in mısrâı duyguların riyâzî ifâdesidir" sözü, diyebiliriz ki bu şiirin en ölçülü târiflerinden biri olmuştur.

*

Yahyâ Kemal, târih içinde Türk milliyetini meydana getiren büyük mîmârîye ve bu mîmârîyi yaratanın sanatına hayran olmuş; onun bu mîmârîde kullandığı bütün malzemeyi yakından incelemiştir. Kahramanlık, asâlet, fedâkârlık, tevâzu, şevk ve îman unsurlarıyle birleşen, şiir gibi, mûsıkî gibi, mîmârî gibi güzel sanatların böyle bir milliyeti nasıl ifâde ettiklerini araştırmış, bulmuş, şiirlerini bu zengin malzeme içinden seçtiği güzelliklerle söylemiştir.

Bundan yarım asır kadar evvel, hem de Fransa'da söylenmiş:

Bin atlı akınlarda çocuklar gibi şendik,
Bin atlı, o gün, dev gibi bir orduyu yendik!

gibi mısrâlarla başlayan bu millî şiir, sonradan kadrosuna daha ne fazîletlerimizi almadı? Yahyâ Kemal, Türkçe söyleyişte:

Yine bir sofrada şen, şakraktık;
Gün denizlerde sönerken baktık,
Ve çobanlar gibi dallar yaktık

derken, bu mısrâların söylendiği yıllara kadar böylesine temiz ifâdeyle söylenemeyen şiiri, eski Yunan klâsikleri kadar sağlam söylüyordu[1]. Sonra meselâ "Çaldıran" için eski Türk şiirinin de söylemediği:

Sermest-i câm-ı vuslat-ı şân oldu tûğlar
Tebrîz'e rehnümâ-yı inân oldu tûğlar

mısrâlariyle, Çaldıran gibi bir zafer kazanmanın saâdetiyle mest, Türk bayraklarının İran'a doğru uçuşlarını anlatıyor ve şiire bu sefer Türk klâsisizminin zaferlerini kazandırıyordu. Süleymâniye'de Bayram Sabahı şiirindeki:

Dinliyor hepsi büyük hâtıralar rüzgârını,
Çaldıran topları ardınca Mohaç toplarını...

---

[1] Yahyâ Kemal, böyle bir Türkçeyi daha 1903-1907 seneleri arasında, Fransa'da aramaya başlamış ve bulmaya muvaffak olmuştu. Bu yıllara âit, kendi elyazısıyla hâtıraları arasında, bilhassa eski Yunan ve Latin şiirindeki klasik estetikle yeni Fransızca şiirler söyleyen José Maria de Heredia'dan ve onun şiirinden bahsederken yazdığı şu satırlar bu gerçeği aydınlatır:

"Heredia'yı severken, eski Yunan ve Latin şiirinin zevkini almıştım. Öteden beri aradığım yeni Türkçe'nin yanına yaklaştığımın bu münâsebetle farkına vardım. Söylediğimiz Türkçe eski Yunan ve Latin şiirindeki beyaz lisan gibi bir şeydi."

"Yeni Türkçeyi, Heredia'nın vâsıtasıyla, eski Yunan ve Latin şiirinin tâ yanıbaşında görmeye aşlamıştım. Asıl Türkçe bana Sophokles'in Yunancası ve Tacite'in Latincesi gibi saf görünüyordu.

mısrâlarında ise, Türk hamâset târihi karşısındaki aynı ulvî heyecan, bu sefer, çağdaş Türkçenin bir zaferi hâline giriyordu.

Bu şiir, Türkçeyi, ya:

Bu dil ağzımda annemin sütüdür.

diyerek, seviyor, yâhut:

Bakdım, konuşurken daha bir kerre güzeldin,
İstanbul'u duydum daha bir kerre sesinde.

dedikten sonra, Türkçe konuştuğu için bir kat daha güzelleşen sevgiliyi:

Irkın seni iklîmine benzer yaratırken,
Kaç fethe koşan tûğlar ufuklarla yarışmış;
Târîhini aksettirebilsin diye çehren,
Kaç fâtihin altın kanı mermerle karışmış!

sözleriyle, bir millî târih ve bir millî vatan sentezi hâlinde canlandırıyordu.[1]

---

[1] Yahyâ Kemal Türkçesi adlı makâlemi, kendisiyle bu mevzûda yaptığım bir konuşmadan sonra yazmıştım. Şâir bana, yukarıda madde madde sıraladığım Türkçe anlayışını söyleyip yazdırdıktan sonra, böyle bir Türkçe ile söylediği mısrâlar içinde en beğendiği ve târif etttiği Türkçeye en uygun bulduğu bâzı mısrâlarını da misâl olarak tekrarlamıştı. Söylediği mısrâlar içinde yukarıya aldığım örneklerden başka şu misâller de vardı:

Çok sürse ayrılık, aradan geçse çok sene,
Biz sende olmasak bile sen bizdesin yine
-Kaybolan Şehir'den-

Lâkin az sonra lezîz uyku bir encâma varır,
Hilkatin gördüğü rü'yâ biter, etraf ağarır,
Som gümüşden sular üstünde giderken ileri
Tâ uzaklarda şafak birbir açar perdeleri.
-Deniz Türküsü'nden-

Ölüm âsûde bahâr ülkesidir bir rinde
-Rindlerin Ölümü'nden-

*

Yahyâ Kemal'in şiiri şunun için büyük bir tekâmüldür ve şunun için ebedî olacaktır ki, asırlarca sonra dudaklarını bu şiirin lezzetiyle ıslatacak aziz Türk nesilleri:

Körfezdeki dalgın suya bir bak, göreceksin ;
Geçmiş gecelerden biri durmakta derinde;
Mehtâb, iri güller ve senin en güzel aksin,
Velhâsıl o rü'yâ duruyor yerli yerinde [1]

mısrâlarını, en az, bugün bizim duyduğumuz zevkle ve sevgiyle söyleyebileceklerdir.

[1] Atatürk, Yahyâ Kemal'in Geçmiş Yaz şiirindeki bu mısrâları dinlediği zaman yanındakilere şöyle söylemişti: "Öztürkçe diyoruz. Fakat dikkat etmeliyiz ki Yahyâ Kemal, velhâsıl kelimesini şiire sokmuştur. Bu kelime buradaki kullanılışı ile ne kadar Türkçedir."

EFENDİ EFENDİMİZ

Birçoklarının, bilir, bilmez, Osmanlıca dedikleri ve Türkçe'den ayrı bir dil gibi görüp öyle göstermek istedikleri "Osmanlı Türkçesi"nde, başka dillerden derlenmiş "kelimeler" yalnız Arabî ve Fârisî'den gelme sözler değildir. Bunların içinde, çok sayıda, Yunanca, Latince, İtalyanca, Sırpça, hattâ Ermenice v.b. kelimeler de vardır. İslâmî Türk zevki ve kültürü, bu kelimeleri, fethettiği ülkelerden çok kere, çiçek derler gibi derlemiş; kendi zevk ve mânâ bahçelerinde yetiştirip güzelleştirerek "beyaz Türkçe"ye mal etmiştir. Bunlar, herbiri üzerinde asırlar ve vatanlar boyu Türk atalarının emeği geçmiş; onların dil, kültür ve gönül lisânı olmuş kelimelerdir.

Efendi kelimesi de böyledir.

Türkçede: "Efendi, efendim, efendimiz, efendi hazretleri, paşa efendi, beyefendi, hanımefendi" gibi, her hâliyle "efendilik" ifâde eden bu söz, hattâ "efendi millet" deyiminde, bütün Türk milletinin asil unvânı olmuştur.

Kelimenin aslı, eski Yunancada "authentes" ve Rum

telâffuzunda "aftendis"dir. Başlangıçta "mutlak hâkim" demek veya bir kölenin ya da bir câriyenin sâhibi olan kimse demekti.

Türkçede XIII. asırdan beri kullanıldığı görülen "efendi" kelimesi, bugünkü yazılı kayıtlara göre, önce Mevlânâ Celâleddîn Rûmî'nin kızı Melîke Hâtûn için söylenmiş, halk, ona "efendimizin kızı" demek saygı ve sevgisini göstermişti. Kelimeyi, XV. asırda İstanbul fâtihî Sultan İkinci Mehmed'in kendisi için kullandığını bu hükümdârın Galata ahâlîsine verdiği rumca fermanda görüyoruz.

"Efendi" kelimesi, bu asırlarda Türkçe "çelebi" kelimesiyle yanyana ve onun yerine kullanılmış; daha sonra okuma hayâtında yükselerek, ilim ve irfan sâhibi olmuşlara ısrarla "efendi" denmiştir. Daha sonra, kelime geniş ölçüde yayılmıştır:

"Evin efendisi", evin beyi, sâhibi demektir; "efendi adam", edepli, terbiyeli, iyi insan mânâsındadır; kelime, "paşa efendi, beyefendi, hanımefendi" hitaplarında saygı için kullanılır; geçen asırlarda İstanbul Kadısı'na, onun hem kültür seviyesini hem de mühim mevkiini ifâde eden bir unvan hâlinde "İstanbul efendisi" denirdi. Bugün hâlâ asil davranışlı, terbiyeli ve kendisine hürmet duygusu veren insanlara, meselâ, "tam bir İstanbul efendisi" denilmesi bundandır. Böylelerine, geçmiş asırlardaki benzerlerini düşünerek, "eski zaman efendisi" diyenler de oluyor.

İmparatorluk devrinde Hâriciye Vekilliği vazîfesi gören devlet adamlarına "Reis Efendi" denir, bu türlü bir saygı unvânı yakın zamanlara kadar, ordudaki başçavuşlar için söylenen "başefendi" tâbîrinde bile yaşardı. Mekteplerde sarıklı hocalara "Hoca Efendi" denir, buna mukâbil, hocalar da öğrencilerini "efendi" diye çağırırlardı. Yakın zamanlara kadar mektep talebesinin hepsi, kendilerini çağıranlara "efendim!" diye seslenirlerdi. Bu

sesleniş, bugün hâlâ bir saygı ifâdesi hâlinde, ince ve canlıdır.

"Efendi" unvânı, Osmanlı sarayında geniş ölçüde kullanılmıştır. Hem hükümdar hem halîfe olan Osmanlı Sultanlarına, asırlarca, "efendimiz!" diye seslenilmiştir... Bunun bir sebebi de bu hükümdarların, halîfesi oldukları Hz. Muhammed'e: "Peygamberimiz, Efendimiz!" demenin yaygınlığıdır. Saray, şehzâdelerine ve velîahtlarına bilhassa efendi unvânını vermiştir. Mecid Efendi, Yûsuf İzzeddin Efendi, Burhâneddin Efendi, bu yolda duyulan ve bilinen en yakın isimlerdendir. Son halîfe Abdülmecîd, hükümdar olamadığı için, onun adı târihe Abdülmecid Efendi şeklinde yazılmıştır.

"Efendi" unvânı, İmparatorluk devrinde, okumuşların en üstün rütbelisi olan Şeyhülislâm'ın da unvânı idi. Kānûnî Sultan Süleyman asrında otuz yıl gibi mühim bir zaman boyunca Şeyhülislâmlık yapan Ebüssuûd Efendi, bu yerin ve bu unvânın büyük sâhiplerindendi. Hem büyük şâir, hem çok aydın bir insan, hem de Şeyhülislâm olan Yahyâ da edebiyâtımızda Şeyhülislâm Yahyâ Efendi diye anılır.

"Efendi" sözü, "âh efendim, ay efendim, cânım efendim ve efendiciğim!" gibi hitaplarda bilhassa İstanbul konuşmasının bir inceliği, o kadar ki muazzam İmparatorluk medeniyetinin muhassalası bilinen bir şehrin lisânında zarîf bir ses olmuştu. Tahsîlini ve ilk şöhretini Urfa'da yaptıktan sonra İstanbul'a gelen, XVII. asrın büyük ve âlim şâiri Nâbî, bu şehirde görüp, duyup hayrânı kaldığı İstanbul konuşması'ndaki "A canım, ay efendim" sözlerinin güzelliğini, şiirlerinde övmek ihtiyâcını duyar.

İstanbul'daki cânım efendim! hitâbının, daha XVI. asırda güzelleşip Bağdat'a kadar uzandığı ve büyük şâir Fuzûlî'nin şiirinde:

Gözüm, cânım efendim, sevdiğim devletlü sultânım!

gibi şâheser bir incelik nümûnesi hâline girdiği, ancak bir ihtimâl olarak söylenebilir. Bu güzel mısraı, bâzılarının Gözüm, cânım, efendim, sevdiğim, devletlü sultânım! diye ayrı ayrı okumaları, bize pek monoton geliyor ve birincideki güzelliği vermiyor. Bu, belki de İstanbul'daki cânım efendim! sözünün sıcaklığına ve ayrılmaz güzelliğine alışmış olmamızdandır. Son asırlarda bu efendim! hitaplarıyle büsbütün incelen Dîvan Şiiri'nde, Lâle Devri şâiri Nedîm'in:

Nedîm-î zâre benzer âşıkım yokdur demişsin sen
Efendim işte vardır ben esîrin ben giriftârın

gibi söyleyişleri hatırlardadır. Nedîm'den evvel, bir başka İstanbul şâiri, Bâkî, daha XVI. asırda bu kelimeyi, şiirinde büyük lezzetle kullanıyordu:

Âheng-i âhı durma heman eyle ey gönül
Sâz ü nevâ-yı aşka münâsib hevâ budur
Bâkî kelâmı cümleden âlâ edâ eder
Hakk-ı suhande hâsıl efendî edâ budur

gibi gazel mısrâlarında bu iki mânâlı söyleyiş o lezzetin tadımlarındandı. Aynı şâir, yine bir Dîvan Şiiri geleneğine uyarak:

Gönder efendi sîneme tîr-î belâların
Olsun siper belâna senin mübtelâların

gibi matlâ beyitleri söylüyor; devrinin telâffuz incelikleri içinde pürüzsüz "aruz" örnekleri veriyordu. Fakat bütün eski şiir boyunca bilhassa "efendim!" hitâbını şiirinde en güzel kullanan şâir, tereddütsüz söylenebilir ki genç ve coşkun Mevlevî dedesi, Şeyh Gālib'dir. Gālib Dede, Hz. Muhammed'e hitâbeden, tanınmış ve çok sevilmiş, müseddes şeklindeki nât'ında bu seslenişi:

Sen Ahmed ü Mahmûd u Muhammed'sin Efendim
Hak'dan bize sultân-ı müeyyedsin Efendim

seviyesine yükseltmişti.

Şemseddin Sâmi Bey, *Kāmûs-ı Türki*'sinde, "efendiden adam" tâbîrini garîb bulduğunu söyler. "Efendi adam" ve "efendiden adam"ların hayli bol olduğu o devir için bu, şüphesiz doğrudur. Fakat bugün böyle adamların şiddetle azaldığı bir devir yaşıyoruz. Zamânımızda bunun içindir ki "efendi adam, efendi kadın", hattâ "çok efendi kız" gibi beğenerek söyleyişler daha kıymetli bir ifâde taşıyor.

Yine bugünkü Türkçede başka dillerden çevrilen klasik eserlerdeki hükümdarlara, prens ve prenseslere başka milletlerin saygı hitapları da "efendim, efendimiz" sözleriyle çevriliyor. Eskiden Osmanlı pâdişahlarının nikâhlı kadınlarına da "Kadın Efendi" denirdi.

Şimdi, "efendi, hanımefendi, beyefendi, efendim, cânım efendim, âh efendim, ay efendim, efendiciğim" demek ve bir "efendilik-etmek" gibi sözler ve söyleyişler Türkçe değilse, Türk milleti Anadolu ve Balkanlar Türkiyesi'nde dokuz asır yaşamamış, bunların en az ikisinde dünyânın üç kıtasına ve bu kıtalarda yaşayan çeşitli milletlerin yurduna sâhip ve hâkim olup "efendilik etmemiş" demektir.

KÖŞE

Bizim dil hengâmemizde işlenen suç, Türkçe'yi yalnız Türkiye topraklarında dokuz asır işlenmiş bir dil olmaktan koparark fakir bırakmamızdır.

"Ne diye üzülüyorsunuz? Bir tek sözcük atıyor, yerine yenisini oturtuyoruz; bunda dilin ne ziyânı var?" sözü, ilk bakışta tehlikeli değildir, hattâ saf Türkçe sevgimizi destekler.

Ne var ki Türkçe, bir mecazlar ve cinaslar lisânıdır. Onda her kelimenin birçok mânâsı olmuş, her kelime birçok başka sözle birleşerek, zengin bir mânâ âlemi, bir kelime âilesi kurmuştur. Türkçeden, Türkçe veya Türkçeleşmiş bir kelime atmak çok kere bir kabîle halkını toptan öldürmek kadar kabarık sayıda bir harcayıştır.

"Köşe" kelimesi de böyledir: Bu kelime dilimize Fârisiden gelmişti. Aslı, Acemcede "gūşe" sesiyle söylenirdi. Ancak Türk halkı kelimeleri mânâlarına göre seslendirmeyi sever. "Güşe", köşenin keskin dönemecini hiç de belirtemeyen, âdeta yuvarlak sesli bir söz... Sesi ile mâ-

nâsı uyuşamıyor. Bu sebeple halk dili, onu "köşe" keskinliği içinde Türkçeleştirdi.

Sonra bu kelime ile bir dil ve mânâ âilesi yarattı: Köşe'yi, "baş"la birleştirerek, "köşebaşı" terkîbini söyledi ve "baş köşe" diyerek odalarda, salonlarda büyüklere bir yer ayırdı. Onu "kapmak" mastarıyla birleştirerek "köşe kapmak, köşe kapmaca" oynamak deyimlerini yaptı; çekilmekle kaynaştırıp "bir köşeye çekilme"sini bildi. Yâhut, "geçmek"le "kurulmak"la anlaştırarak, "köşeye geçmek", "köşeye kurulmak" deyimlerini buldu.

Müselles için, "üç köşeli", murabba' için "dört köşeli", müseddes için "altı köşeli" karşılığını yine halkımız bulmuştu, biz aydınlar (!) beğenmedik; "üçgen, dörtgen, altıgen" demeyi, daha âhenkli sandık.

Vurdumduymazlıkla irileşmiş, rûhu ve vücûdu şişmanlamış kimselere "dört köşe" olmuş diyerek, kelimelerle karikatür yapan da halkımızdır. Duvarcılıkta, köşeler için yontulan taşalara köşetaşı adını da o vermiştir. Sevdiklerini, çocuklarını, "ciğerimin köşesi!" heyecânıyla yine o sevdi.

Ev, oda, soba köşelerinin döşemesinde kullandığı sedîre, kanapeye "köşelik" adı koydu; sokaklarda köşebaşlarındaki boyalara bakarak, "mâvi köşe, yeşil köşe" târiflerini buldu.

"Köşede kalmak, köşede bucakta kalmak, köşede bucakta aramak", akşamları eve döndükte rahat ettiği ev bucağına benim köşem diyerekten ısınmak; eğer bu bir yazarsa, gazetesinin, hergün "kendi köşesinde" yazmak; nice girift, yuvarlak veya köşeli hâdiselere köşe penceresinden bakmak; bir büyük hükümdâra: "Dünyânın her köşesinde senin adın var!" diye seslenmek, sonra Fârisîden gelmiştir diye köşe kelimesini bir köşeye atmak; yerine "becek" yâhut "bükek" ya da "bükeç" gibi bir söz oturtup uzun zaman bütün bunlarsız kalmak...

"Orta Asya Türkçesi"nin başına gelenleri elbette biliyoruz; fakat, "Türkiye Türkçesi", senin kaderin böyle mi olmalıydı?

TÜRKÇENİN GÜL BAHÇELERİ

Bir gün, sokakta; "kandil gülleri!..." diye bağıran bir satıcı sesi duyar ve yollarda güller satılıyor zannedersenız, aldanırsınız, satılan, gül değil, kandil simitleri, kandil çörekleridir.

Yağlı veya susamlı bu simitler, müslüman Türk evlerinin, mübârek gün ve gecelerde âile sofralarını süsleyen, temiz ve lezzetli yiyeceklerdir.

Eski Cermen putperestlerinin ve hıristiyanların Noel Baba'ları, nasıl çocuklara hediyeler, oyuncaklar yemişler getirirse, müslümanların hakîkî âile babaları da, öteden beri, kandil akşamlarında evlerine bu kandil çörekleri ve kandil şekerleriyle dönerler.

İşte bu "kandil çörekleri", belki de ince ve gül renkli kâğıtlara sarıldığı, müslüman Türk sokaklarını çiçekler gibi süsledikleri için, halk satıcıları, onları yalnız kendi hakîkî adlariyle ve "kandil çörekleri" diye değil de tam bir mecaz veya teşbih ihtiyâcıyle, "kandil gülleri" sesleriyle satarlar.

Bâzan, bakarsınız, sokakta bir satıcı "körpe bâdem" diye haykırır. Eğer siz, tâze bâdem çıkmış diye aldanır ve bâdem almak arzûsıyle kapıya veya pencereye koşarsanız, göreceğiniz bâdem değil "salatalık"tır. Halk satıcısı, ona, körpeliğinden kinâye mi, "bâdem" demekten hoşlanır? Bunun belki daha ince bir sebebi vardır. Çünkü "salatalık" bu sebzenin nâzik adıdır. Onun asıl adını, sokaklarda "hıyar!" diye bağıra bağıra söylemeği, satıcı elbette güzel bulmaz. Hele bu kelimenin "çoğul"unu bağırmak, birçoklarını incitebilir. Bundan alınanlar, bu haykırışı kendilerine hakāret sayanlar olur. Halk satıcısı bunu bilir ve müşterilerine daha nâzik bir dille seslenebilmek için, sattığı şeyi bâdem güzelliğiyle süslemeye, yumuşatmaya çalışır. O, böyle satarken, siz sokaklarınızda ilkbaharın çiçek veren ilk güzel ağacının bahar manzarasını ve bu görünüşün neş'esini duyarsınız.

Satıcılıkta böyle "mecazlar" kullanış, Türk halk ticâretine henüz maddeci batı reklâmcılığı girmeden evvel, asırlarca yaşamış, yerli bir reklâm zekâsıdır.

*

Küçük bir dikkat, bizim sokaklarımızda, bizim çarşılarımızda meyvaların, sebzelerin ve daha nice şeylerin ekseriyâ kendi adlarıyle satılmadığını gösterir:

"Kavak inciri"nin, satıcı lisânında adı "yazılı kavak"tır. Türkçede "alın yazısı, el yazısı, ak yazı" ve sâdece "yazı" diye kullanıldığı zaman da güzel ve ince mânâlar taşıyan bu kelime, "kavak inciri"nde başka bir "tad"dır. Aslında bu mecaz, olmuş bir incirin kabuğunun çatlamasıyla meydana gelen çizgi çizgi güzellikten doğuyor. Başka bir halk söyleyişine göre bu yazı, incirin "elif elif" çizilmesidir. Olmuş kavak incirlerinin kabuklarında, onları yiyeceklere mes'ud bir alınyazısı vaat eden bu sihirli çizgiler, biraz el falı, bir çok da bizim bilmediğimiz bir lisânın mısrâlarıdır:

Görünüşleri, zamânımızın kesik kesik, yamrı yumru şiirlerine nisbetle, bir incir ağacı tarafından yazılmış, daha üstün bir şiir hissini verir. Bu şiir, meyvasını daha güzel göstermek isteyen sanatkâr ruhlu bir ağacın ince terennümüdür ki, bize tabîat adlı büyük ressamın kalem oyunlarını da gösterir.

Türk halk dilinde "yazılı kavak", yalnız bu incirin değil, aynı zamanda, bu şiirin ve bu resmin adıdır.

*

Hâlid Ziyâ Uşaklıgil, "*Ben eski Bâbıâlî kâtiplerinden işittiğim süslü dili sevdiğim gibi, Aksaray'da karpuz sergisinde müşteri ayartmak için çığırtkanlık eden Türk delikanlısının türlü zarâfetlerle dolu Türkçesini de sevdim.*" diye öğünür. Bu, Türk milletinin yarattığı ve yaşattığı bütün kelimeleri, bütün söyleyişleri sevebilme rûhudur; ister Türkçe, ister Türkçeleşmiş her kelimeyi, her söyleyişi, onların halk dilinde büründükleri güzellikleri ve incelikleri bile bile sevebilme anlayışıdır.

Böyle anlayışlar, ya milletin kendisinde yâhut yetiştirdiği hakîkî büyüklerin rûhunda ve iz'ânında bulunur.

Hâlid Ziyâ'nın hoşlandığı bu sergilerde "karpuz"lar neden "kurâbiye" diye satılır? Karpuzla kurâbiye arasındaki ince benzerliği ve çok mânâlı ortak vasıfları, zeki Türk halkı, nasıl ve nereden bulur?

*

Armud'un reklâm dilindeki adı, neden "tereyağı"dır? "Kavun"ları, ne diye bir isim söylemeden "bal kutuları" diye satarlar? Sokaklarda "çiy bal" sesleri, niçin semâmıza dut mevsiminin geldiğini müjdeler?..

"Mustâbey" adı da tek başına bir armudun adıdır. Ancak burada ne armud ne de "Mustâbey", bir hakâret mânâsında değildir. Çünkü bu "Mustâ Bey", rivâyete göre herhangi bir şahıs değil, büyük hürmet gören bir in-

sandır: "Bizim öz mûsıkîmizin pîri" bilinen Büyük Itrî, o engin mûsıkîsinden başka, İstanbul surları dışında bir çiçek ve meyva bahçesi sâhibiydi. Itrî'nın asıl adı "Mustafa" olduğu için, merakla işleyerek elde etiği bir çeşit armuda halk "Mustâbey" armudu demiş fakat bunu söylerken Itrî'ye olan derin sevgi ve hürmetinden bir zerre eksilmemişti.

Aynı meyva "dili"nde meselâ şeftâli'nin adı neden değiştirilmez? Satıcılar, neden bu meyvayı "şeftâliler!." diye satmaktan ayrı bir zevk duyarlar? Bunun sebebi, kelimenin zâten türlü mânâlarda kullanılan bir mecaz olması mıdır? Değil de aslı "Şeft-âlû": Semiz erik demek olan bu sözü, mânâdan ziyâde güzel bir "ses" olarak kullanmak mı hoşlarına gidiyor?

"Zerdâli" de öyledir. Onun da aslı "zerd-âlû": "Sarı erik"tir. Ama, bizim halkımız bu meyvanın adını sanki Türkçe "dal" sözüyle alâkalı zanneder. Bu dal'ı ince bir sevgili gibi düşünür. Kelimeyi o'nun inceliğine uysun diye bir inceltişi, bir "dâli" söyleyişi, sanırsınız, bundandır.

Ama, aynı meyvanın adı köy Türkçesi'nde "zerdeli"-dir. Bu, Yunanca "kastanon" kelimesinin Türk şehir Türkçesinde "kestâne" ve köy Türkçesinde "kesetene" oluşunu andırır.

Şu son zamanlarda sokaklarımızda "karpuz" gibi, "Şeftâliler! Zerdâliler!..." gibi meyva adlarının biraz fazla bağırılarak satılışı başka bir şey düşündürüyor: Dilcilerimiz belki onların da adını değiştirirler diye, halk satıcıları bu kelimelerin sesi kulaklarımızda yerleşsin istiyorlar.

*

Hâlid Ziyâ'nın, dillerinde türlü zarâfetler bulduğu meyva satıcıları, bu meyvaları bâzan da yanlarına yaklaşan müşterilere ve yoldan geçen insanlara göre ayar-

layarak satarlar. Geçenlerin kadın, erkek, güzel, çirkin, tombul ve zayıf oluşlarına göre meyvacı dükkânlarından veya sergilerinden yükselen meyva adı başka başkadır.

Meyvaların adları ve cinasları o anlarda çok mânâlı ve "kinâyeli" söylenir. Bir zarâfet lisânını, bir nükte çeşnisini aşmamak ve bir tecâvüz derecesi almamak şartıyla, bu seslenişlerde bile, bir zekânın Türkçesi vardır.

*

Türkçede sebze isimleri, "havuç, şalgam, patlıcan, ıspanak, pırasa, hattâ lâhana ve karnabahar", pek de güzel adlar değildir. Türk mutfağı, bunların güzelliklerini gālibâ o çirkin adlardan o güzel lezzeti çıkarmaktaki san'ata bırakmıştır. Fakat meyva ve çiçek adları böyle değildir. "Bâdem"in göz güzelliğinden, "gül"ün gülüş güzelliğine kadar, meyva ve çiçeklerin bütün lezzeti biraz da adlarındadır.

"Yâsemin, lâle, sümbül, gül, menekşe, zerrin, zanbak, şekayık, nilüfer, nar ve şeftâli", daha bir çok benzerleriyle birlikte, sâde bahçede birer çiçek değil, aynı zamanda dilde birer mecazdır. Bunlardan çoğunun bilhassa kız çocuklarına isim olması da bundandır. Farsçada "çiçek" demek olan "gul", hem bir gül inceliğini hem de bir "güllü isimler saltanatı"nı Anadolu'da yaşamıştır: Bu gün, Türkiye'de köylü ve şehirli olarak nice güzel Türk kadını Güldalı, Güldâne, Gül'izar, Gülfidan, Yazgülü, Kırgülü, Ayşegül gibi, güllü adlar taşıyor.

*

Türkçenin Gül Bahçeleri, işte vatan şehirleri, köyleri, kırları gibi, Türk ve Türkçe olmuş "bu sözlerin" aktığı ırmak kenarlarında açıyor.

Bütün bu isimler, sözler ve söyleyişler, Türkçe'nin vâr olduğu asırlardan beri her kelimeyi başka başka mânâlarda kullanmayı zevk edinmiş bir halkın icâdıdır. Târihin hiç bir devrinde çağdaş medeniyet dilleriyle kelime

sayısı bakımından bir hizâya gelememiş Türkçe'nin aradaki boşluğu doldurma dehâsı da böyledir: Her kelimeyi birçok güzel mânâlarla süslemek ... Fâruk Nâfiz'in:

Cemşid eli dökmüşse nasıl câma sabûhu
Mânâyı odur lâfza koyan, maddeye rûhu

diye târif ettiği "şâir", bu bakımdan, bütün Türk halkıdır. Bu yüzden, "Türkçenin Gül Bahçeleri", bir çok da Türk halk zevkinin yarattığı "mecaz bahçeleri"dir.

HAYÂLİN ÖLÜMÜ

W. Shakespeare'in Macbeth dramından yükselen bir feryad hatırlıyorum. Macbeth, dünya "cinâyet edebiyâtı"nın en tanınmış şâiri tarafından yaratılmış bir "saralı câni" tipi'dir. Yükselttiği feryâd da, aslında, onun vicdan azâbının sesidir: Macbeth, yerine geçmek emeliyle, İskoçya kıralı Duncan'ı öldürmüş, fakat, bir sara nöbeti esnâsında işlediği bu cinâyetin hemen ardından, vicdânının kulaklarına çarpan şu derin feryâdını duymuştu:

Macbeth, uykuyu öldürdü!.. Mâsum uykuyu, ıztırâbı dindiren, kuvvetleri tâzeleyen, hasta ruhlara tesellî veren uykuyu öldürdü!...

Bu demekti ki Shakespeare'in saralı cânîsinin gözlerine artık uyku girmiyordu. Çünkü öldürmüştü, çünkü cinâyet işlemişti.

"Bizde" asırlardan beri, Türk milletinin malı olmuş, canı olmuş, yüzyıllarca, halkın dilinde, edebiyâtında, mûsıkîsinde yaşamış, vatan kadar millîleşmiş, ev ve âile harîmine alınıp sevilmiş ve okşanmış nice canlı keli-

meyi kıyasıya öldürenlerin vicdânı böyle bir ses duymaz mı?

Böyleleri, nasıl oluyor da bu kadar rahat uyuyabiliyorlar?

Bunları bilemeyiz, fakat her öldürülen kelime ile bir "kelime âilesi"nin mahvedilip, Türkçenin en acı mâtem karanlığına gömüldüğü muhakkaktır.

Bu yüzden, şimdiye kadar binlerce güzel söz kaybeden dilimiz, bağrına hançer vurulmuş gibi haykırmaktadır:

"Uydurmacılar, bu sefer de hayâli öldürüyorlar! Mâsum hayâl'i, ızdırapları dindiren insanlara eşsiz güzellikler gösteren, insanlara yaşama ve yaratma gücü veren, rûhlarda tesellîler uyandıran hayâl'i öldürüyorlar!

Tek, hayâl denmesin diye, millî vicdanda nûrdan bir güzellikle, nârin bir ses, rûhdan bir sevgili gibi yaşayan bu zarif kelimeyi de "Gökten dehâ-yı nârı çalan" Promete'yi öldürür gibi, her gün, yeniden öldürüyorlar!"

Onu bütün bütün öldürmek için, şimdiye kadar neler yapmadılar? Ona görüntü mü demediler? Ona "imge" demek züppeliğine mi sapmadılar? Onu, "görüntü" diye ve daha fenâsı, "görüt" diye mi yok etmek çâreleri aramadılar?

Gerçi o, bütün bu kasıtlara ve iftirâlara rağmen onu seven bir milletin yüreğine saklandı. Aklı başında kalan Türklerin hayâlinde, yine bir "hayâl" güzelliğiyle yaşadı ve canlı kaldı. Fakat bu uydurukçular, onu bilhassa körpe çocukların ve genç dimağların dilinden hayâlinden çaldılar, onu söndürüp öldürmeğe yöneldiler.

Biz bu zulmün hicrânını, Tevfik Fikret'in Hemşîrem İçin şiirindeki feryâda benzer bir sesle, defalarca söyledik:

Sen ölmedin, seni öldürdüler, zavallı kadın

Bu gün, mevzûa yeniden dönüşümüz şu sebepledir ki: Dillerde bâzı sözler, o dillerin edebiyâtına derin derin

işlenir, başka sözler, başka kelimelerle birleşerek türlü ifâde cilveleri yaratır. Bu sözler, dillerde bir ses, bir mânâ, bir hâtıra güzelliği uyandırır, millî edebiyâtın yüzlerce, bâzan binlerce güzel mısrâ veya cümlesine işlenir ve böylece milletin hâtırasına, hâfızasına öylesine yerleşir ki âdeta, döküldüğü kabın şeklini alan su gibi, millî dile bir akış, millî gönle bir doluş hâli yaşar.

Hayal sözü de böyledir:

Bu kelimenin Türk dili edebiyâtında tam bin yıllık bir hayâtı, o ölçüde bir sevilişi, benimsenişi vardır.

Bir misâl olarak, XIV. asrın Anadolu şâiri Ahmedî, bu kelimeyi:

Kaddün hayâli dutdu gözümde vatan, belî
Her kande serv olsa yerî cûybâr olur

gibi mısrâlarda kullanır.

O çağlar Türkleri, asırlarca gelerek, yeni vatan coğrafyasına yerleşiyordu. Bu arada her Türk boyu, yeni vatanın bir köşesini seçiyor, orda vatan tutuyor, orayı vatan ediniyordu. Târihimizin ilk Anadolu asırlarındaki bu büyük sosyal hâdisesi, Türkçemizde vatan tutmak, vatan edinmek gibi tâbirler yaratmıştı.

Ahmedî, selvi endamlı sevgilinin, göz önünden gitmeyen hayâlini düşünüyor, her nereye baksa onu görür olunca: "Nerde selvi olsa, orda bir akarsu bulunması gibi, gözlerimin pınarı başında da senin hayâlin yükseliyor, selvi endamlı hayâlin, gözlerimi sanki vatan edindi." diyordu. Bu söyleyişte hayal, göz önünden gitmeyen güzellik'ti.

XV. asrın ilk İstanbul şâiri Ahmed Paşa, aynı hayâli:

Resm etmişem gözümde hayâlîni gûyyâ
Nakş-ı nigârı sâgar-ı mercâne yazmışem

şeklinde söylüyordu: Şâirin, ağlamaktan kızarmış gözleri, bir mercan kadeh gibi hayâl ediliyordu. Sevgili'nin

hayâli ise, billûr kadehlere işlenen nakışlar gibi, bu "mercan kadeh" üzerindeydi. Bu gözler, nereye baksa artık hep o hayâli görüyordu.

Türkün büyük liriklerinden Fuzûlî de "hayal" kelimesini çok sever, çok kullanırdı. Onun sözlüğünde hayal, aynı zamanda, "sanmak"tı, "düşünmek"ti, "endîşe" idi, "dünya hayâli" de dünyâya bağlılıktı, dünya işlerini düşünmekti.

Sûret-î hâlim gören sûret hayâl eyler beni

derken, yâhut:

Âhiret endîşesi, dünya hayâlî kalmadı

gibi söyleyişlerle bunları ifâde ediyordu.

Bâki, kaba "görüt"ler değil, "ince hayaller" şâiriydi:

Mevzûn kadd şî'r-i bülendim misâlidir
Nâzik miyân anda bir ince hayâldir

"Düzgün ve ölçülü bir sevgili endâmı, benim yüce şiirime benzer. İnce bir bel, bu şiirde bir ince hayal gibidir." diyordu.

Nedîm de hayal sözünü zevkle ve çok kullanan bir şâirdi. Fuzûlî'nin gazelini tanzîr ederken bu gazele:

Bûs-i lâ'lin şöyle sîrâb-ı zülâl eyler beni
Kim gören âb-ı hayât içmiş hayal eyler beni

"Senin dudaklarını öpmek beni öylesine "kandırır", sana susayışımı o ölçüde dindirir ki görenler, insana ölümsüzlük veren suyu içtim sanırlar." gibi şûh bir söyleyiş işlemişti. Fakat aynı şâir, bir "misâl âlemi"nde görmüşcesine kusursuz "hayal ettiği" güzel'i hattâ İstanbul gibi bir şehirde bile bulamayınca:

Yok bu şehr içre senin vasf ettiğin dilber Nedîm
Bir perî-sûret görünmüş bir hayal olmuş sana

demekten de kendini alamıyordu:

"Bir perî-sûret görünmüş, bir hayal olmuş sana..." bir milletin herhangi bir evlâdı, eğer hakikaten o milletin evlâdı ise, Türkçenin zaferleri arasında yalnız bu beyti görse ve ondaki bir "hayal olmuş sana" söyleyişinin ses ve mânâ güzelliğini idrâk etse, Türkçede "hayal" kelimesini, yalnız bu mısraın hatırı için ebediyen yaşatmak şevki duyar.

Halbuki Türk şiirinde "hayal"in yeri bundan ibâret değildir. Esâsen bir his ve hayal şiiri olarak dünya şiiri olarak dünya edebiyâtının bellibaşlı şiir tûfanlarından birini ortaya koymuş eski, yeni, bütün gerçek şiirimiz, hemen her zaman hayâlin yalnız kendisiyle değil, kelimesiyle de süslenmeyi bilmiştir.

Şâir Hayâlî, kullandığı "mahlâs"la onun mânâsı arasında bir fikir, bir his ve mânâ saltanatı kurarak:

Geçmiş zamân olur ki hayâlî cihan değer

derken, yalnız kendi şiirimize değil, bütün dünya edebiyâtına bir "mısrâ" kazandırıyordu.

Kaldı ki bu güzel kelimeyi kullanmak, yalnız Türk Dîvan Edebiyâtı'nın zevki değildir. Nice halk şâirlerimiz de evlerinde ve gönüllerinde duydukları bu kelimeyi bizim en millî söyleyişlerimize işlemişlerdir.

Gidiyorum işte gör
Hayâlde gör düşte gör
Düşenin dostu olmaz
Hele bir yol düş de gör

diyen "mâni" şâiri, dilimizde "hayâl"i öldürmek isteyen vicdansızlara asırların ötesinden ne kadar millî bir ders vermiştir.

Daha yeni şiirimizde meselâ Ahmed Hâşim:

Dönsek mi bu aşkın şafakından
Gitsek mi ekālîm-i leyâle?
Bizden daha evvel erişenler
Ağlar bugün evvelki hayâle

söyleyişiyle bu kelimeye erbâbının zevkinde ve hayâlinde bir ölümsüzlük vaat ediyordu.

Yahyâ Kemal:

Bir hayal âlemi peydâ oldu,
Göçtüler hep o hayal âlemine

diyordu.

"Hayal âlemi..." Şimdi, bunun yerine "imge acunu" yâhut "görüt evreni" mi denecek? Dilimiz için ne büyük terakki!?...

Aynı şâirin

Kalsaydı terkeşimde eğer son bir altın ok
En tatlı bir hayâl için atmazdım ufkuma

gibi söyleyişlerini "imge"lerle, "görüt"lerle söylemek dilimizi ne hâle koyar? Bunu en acı bir şekilde hayal etmek için, hayallerin fazla işlemesine lüzum yoktur. Asırların ve bu asırlar içindeki muhteşem zaferlerin yarattığı bir "Türk güzeli" için:

Hayrân olarak bakarsanız da
Hulyânızı feth eder bu hâli,
Beşyüz sene sonra karşınızda
İstanbul Fethi'nin hayâli.

diyecek kadar "hayal"e büyük hayat veren bir şâirin milleti, bütün bu dil ve söyleyiş zaferlerine bu ölçüde hoyratça hıyânet edemez. Bunu yapmak, bir kelime ile ve tam mânâsıyle medeniyetsizliktir. Hattâ bu ve benzeri bütün böyle hareketler, millî medeniyeti şu veya bu politikacının ya da şu veya bu düşman ideolojinin emrinde, ziyan etmekten başka bir şey değildir.

MERDİVEN

Merdiven kelimesinin Türkçede en güzel kullanılışı gālibâ Ahmed Hâşim'in "Merdiven" şiirindedir. Bu şiirdeki:

Ağır ağır çıkacaksın bu merdivenlerden

mısrâı, bizi, bir anda şiir iklimlerine götürecek güzelliktedir. Bu güzellik, Türkçe "ağır ağır çıkmak" sözüyle Fârisîden türkçeleşmiş "merdiven" kelimesinin altın kaynakla birleşmesindeki "bütünlük"dedir.

Bir okuyucum, "merdiven" kelimesinin nece olduğunu soruyor. Hemen söyleyeyim ki merdiven diye bir kelime yalnız Türkçede vardır, bu kelime de, aslı hangi dilde olursa olsun, Türk halk dehâsının ve Türk dili mûsıkîsinin millîleştirdiği sözler arasındadır.

"Merdiven"in aslı, Fâriside "neverd-i bâm" idi. Kelime, tavana yükselen "kıvrım, basamaklı yol", kısaca "merdiven" demekti. Aynı dilde, aynı söz, zamanla "nerdbân" sesiyle kelimeleşti.

"Merdiven", yukarı çıkmaya, yükselmeğe vâsıta olduğu için, İran edebiyatının da şiirine, hikmetine işlenmişti. Bir misâl olarak Hakîm Senâî, *"Göğe yükselmek, tek kelime ile, "yükselmek" için, iyi davranışlardan ve çalışmadan daha iyi merdiven yoktur."* diyordu. Yine Fârisîde yolların ve yolculuğun güçlüğünü gidermek için yolda bir arkadaşla konuşa görüşe yürümeye de –Türkçede yol merdiveni diyebileceğimiz– husûsi bir deyim kullanılırdı.

Bu kelime, bizim eski edebiyâtımıza önce "nerdbân" sesiyle işlenmiş sonra, Türk söyleyişi ona nerdüban âhengini vermişti. Yahyâ Kemal'in Mâhurdan Gazeli'ndeki:

Nerdübanlar bûsiş-î nermîn-i dâmânıyle mest
İndi bin işveyle bir kâşâne-î fağfûrdan

söyleyişinde kelime böyle kullanılmıştı. Aynı kelime Türkçede, zamanla, "merdüvan" ve "merdüven" sesini almış nihâyet merdiven güzelliğiyle Türkçeleşmiştir. Bugün Fârisînin "neverd-i bâm"ı hattâ "nerdbân"ı ile Türkçenin "merdiven"i arasında ancak çok uzaktan, "hayal meyâl" bir benzeyiş vardır. "Merdiven", Türkçedir. O kadar ki böyle bir kelime artık Fârisî olamaz. Bugün kökü başka dildedir diye öldürülmek istenilen daha pek çok kelime gibi, "merdiven" de bin yıllık bir Türk dili târîhi boyunca işlenerek "hâlis Türkçe" sözlerden olmuştur.

Arapçada "merdiven"in bir adı da mîrâcdır. Fakat bu kelime müslümanlıktan sonra daha çok, "Hazret-i Muhammed'in Tanrıya yükselişi" mânâsında kullanılmış, bu mânâda mukaddesleşmiş, böyle meşhûr olmuştur. Mîrâc ve merdiven yakınlığının çok güzel bir nüktesi ise (hatırımda kaldığına göre) Keçecizâde Fuad Paşa'ya atfolunan bir sözdür: Gālibâ bir diplomatlar meclisinde koyu bir hıristiyan diplomatı Paşa'ya sormuş:

- Sizin peygamberinizin Allah'a yükseldiği doğru

mudur?

- Evet ekselâns.

- Peki hangi merdivenle?

- Gâyet basit, ekselâns, sizin peygamberiniz Hz. Îsâ'nın göğe çıkarken kullandığı merdivenle.

*

Türk mîmârîsinde merdiven bilhassa son asırlarda şehir ve âbide dekorlarını süsleyip bütünleyen bir zevk çizgisi olmuştur. Câmi ve sarayların geniş, beyaz merdivenleri böyledir. Eski ve büyük, ahşap yalılarla konakları süsleyen, billur trabzanlarla süslü, zengin, ahşap, merdivenler de böyledir. Eskiden, bâzı Türk evlerinde bu sıcak, ahşap merdivenlere beyaz ketenler yayılır, bu keten yol keçeleri, Türkün temizlik anlayışının da beyaz bir ifâdesi olurdu.

Türkçede "kırkına merdiven" dayamak gibi mecâzî mânâlar da alan merdiven, "çeşitli merdiven adları" ve çizgileriyle, görülüyor ki, Türkçedir. Uydurmacılar, Türkçenin bir serveti hâline gelmiş "merdiven" kelimesini de öldürmek için elbet bir çâre düşünmüşlerdir. Belki de "çıkaç" ya da "çıkak" gibi sözlerle onu da özleştirmek (!) yolundadırlar.

Bereket versin ki Türk halkı âriftir, bu işdeki hîleyi anlamıştır. O yine merdiven diyecek ve lâyık olduğu her yüceliğe maddî, mânevî merdivenlerle yükselecektir.

Bu yükseliş, tam bir ağırbaşlılık içinde sağlam adımlarla olacak ve Ahmed Hâşim'in:

Ağır ağır çıkacaksın bu merdivenlerden

söyleyişine uyacaktır.

ÖRNEĞİN FÂCİASI

Bir "sayın" münekkidim, aramış ve "örnek" kelimesine yakın asırlarda yazılan bâzı lugat kitaplarında rastlamış. Bu arada eski bir sözlüğün fotoğrafını da almış! Burada Farsça "nümûdâr"a karşılık Türkçe "örnek" sözü varmış (!)[1].

Buraya kadar usûle aykırı bir şey yok. Bir dilde araştırma yapmak için "ilmî disiplin" ihtiyâcı bundan sonra başlıyor. Çünkü araştırıcı, yazısında şöyle bir şey söylüyor: "Bu kelime daha önceki yüzyıllarda da var mıydı, yok muydu, araştırıyorum. Bana yardım edeceğinizi umarım."

Halbuki bir kelime bir dilde ya vardır, ya da yoktur. Varsa, araştırmaya lüzum kalmaz. Yoksa, onu aramaya kalkmak, Türk dilinde yazılmış bütün eserleri taramayı îcap ettirir ki bu da bir kişinin yapacağı işlerden değildir.

---

[1] Aradan bunca yıl geçtiği halde bu sözlükleri ve bu fotoğrafı gören bir kimseye rastlanmamıştır.

Bir kelime bir dilde evvelce kullanılmış, sonra terkedilmiş olabilir. Yâhut evvelce kullanılmazken yâni yokken, o dile sonradan gelmiş, girmiş, veya yaratılmış olabilir. Hiçbir dilde bunun dışında bir kelime yoktur.

Şimdi örnek kelimesi için bu dosta yardım edelim:

Önce şunu tekrarlayalım ki biz, "örnek" kelimesinin değil, "örneği"n sözündeki hîlekârlığın karşısındayız. Türk halkı tarafından Türkçeleştirilmiş her kelime gibi, biz, "örnek" kelimesini de Türkçe sayar ve kendi yazılarımızda da kullanırız. Demek ki bizim îtirâzımız "örnek"e değil, "örneğin"edir. Neden?

Çünkü örnek sözü, Türkçeye Ermeniceden gelip Türkçeleşmiştir. "Meselâ" kelimesi ise, dilimize, ondan çok daha önce, Arapçadan gelip Türkçeleşmiştir. Eğer "meselâ"yı dilimizden uzaklaştırmak bir mârifetse onun yerine kökü de eki de Türkçe olan bir söz bulmak doğrudur. Yoksa Arapça yerine Ermeniceyi tercih etmek, sebeplerini evvelce ve def'alarca söylediğimiz gibi, her bakımdan sakat ve gâfilâne bir harekettir.

*

"Örnek" kelimesinin Ermenice "orinag"dan Türkçeleştiği meydana çıkarıldığı zaman çok şaşıran uydurmacılar, bu kelimeyi önce Türkçe "görenek"den değişmiş diye göstermeğe kalktılar. Fakat tutmadı. Bir kere bu, Türkçedeki kelime değişimi kâidelerine uygun değildi. Uysaydı bile hiçbir kelime bir şekilden diğer bir şekle bir anda giremezdi. Meselâ bugün Türkiye Türkçesinde kullanılan iyi kelimesinin aslı, eski Türkçede "edgü"dür. Bu kelime başlıca:

Edgü, ezgü, eyyü, eyü, eyi

şekillerinden sonra iyi hâline varmıştır ve kelimenin bütün bu şekilleri eski metinlerde yazılıdır. Halbuki:

"Örnek" kelimesi, eski Türkçe metinlerin hiçbirisin-

de, hiçbir şekilde yoktur.

Bu kelime:

"Gök-Türk Kitâbeleri"nde yoktur.

Eski "Uygur" metinlerinde yoktur.

Oğuz Kağan Destanı'nda yoktur.

Kutadgu Bilig, Atebetü'l-Hakāyık, Dîvân-ı Hikmet gibi, İslâmî Türk edebiyâtının ilk eserlerinde de yoktur.

Sözlüklere gelince:

Örnek kelimesi, *Dîvânü Lûgati-t-Türk*'de yoktur. (XI. asır)

İbnü Mühennâ Lûgatı'nda yoktur (XIV. asır)

Kitâbü'l-İdrâk li-Lisânü'l-Etrâk'de yoktur. (XIV. asır)

El Kavânînü'l Külliye'de yoktur. (XV. asır)

Hâsılı bu asırlarda yazılan hiçbir sözlükte yoktur.

"Örnek" kelimesi, eski Türk Dili ve edebiyâtı metinlerinde öylesine yoktur ki bizzat Türk Dil Kurumu tarafından hazırlanan *Tanıklarıyla Tarama Sözlüğü, 1-4* de de yoktur.

Tanıklarıyle Tarama Sözlüğü, 14. yüzyıldan günümüze kadar, Türkiye Türkçesiyle yazılmış eserlerdeki Türkçe sözlerin sözlüğüdür." diyen Dil Kurumu, bugüne kadar Türk halk edebiyâtından, tekke edebiyâtından ve Dîvan edebiyâtından taradığı 160 eserde, bir defacık olsun, örnek kelimesine rastlamamıştır. Böylece bu kelime:

Dede Korkut Kitabı'nda yoktur.

Yûnus Emre Dîvânı'nda yoktur.

Karaca Oğlan, Kâtibî, Kuloğlu, Kul Mustafa, Âşık, Emrah, Derdlî v.b. gibi, saz şâirlerinin şiirlerinde de yoktur.

XIII. asırdan XIX. asıra kadar hiçbir Dîvan şâirinin eserinde, hâsılı bu asırlar içinde yazılan tam 160 kitabın taranışında bu kelimeye tesâdüf edilmemiştir.

Şimdi, bu ne biçim Türkçe kelimedir ki Türk halk şâirleri gibi, tekke şâirleri ve Dîvan şâirleri de tam bir sözbirliği hâlinde bu kelimeyi hiç kullanmamışlardır.

*

"Çünkü" bu kelimenin aslı Türkçe değildir. Arapça ve Farsçadan da Türkçeleşmiş değildir. Bu kelime, Ermenice "Orinag"dan şu son asırlarda Türkçeleşmiş, fakat uzun müddet edebiyâta giremeyecek kadar sönük ve mahallî kalmış ve şu son asırlarda önce sözlüklerde sonra edebiyat dilinde görünmeğe başlamıştır.

Bu kelimenin Türkçe'ye Ermenice "Orinag"dan geçtiğine dikkat eden ilk Lugat yazarı, *Büyük Türk Lugatı* sâhibi, Hüseyin Kâzım Bey'dir[1].

Hüseyin Kâzım Bey, bu görüşünde haklıdır. Çünkü örnek kelimesi "Orinag" telâffuzıyla Ermenicede çok eskiden beri kullanılan bir sözdür ve "Orinag"ın Türk halk telâffuzunda örnek sesini alması, dil ve telâffuz kâidelerine tamamiyle uygundur.

*

"Örnek" kelimesinin, Türk halk dehâsında nasıl Orinag'dan Türkçeleştiğini anlamak için, çok değil birkaç yabancı sözlüğe şöyle bir bakmak kâfîdir:

1- Paschal Aucher, *Dictionary, Armenian-English*, Armenian Academy of S. Lazarus, Venice, 1821, S. 624:

Orinag -example, model type, form, sample, plan, project ;

Orinag-imn -for example.

[1] Bkz. *Büyük Türk Lugatı*, C.1, s.371.

Görülüyor ki Orinag kelimesi, Ermenicede: "örnek, model, tip, şekil, nümûne, plân, proje" v.b. mânâlarında bir kelimedir.

Orinag-imn ise, bizdeki örneğin uydurmasına daha benzer bir sesle (ki bu çok acıdır,) meselâ demektir.

Kelime ayrıca: Orinagavor (şekil almış), orinagan (hukukî), orinagel (resmetmek, şekil vermek, kopye etmek) gibi müştaklarıyle Ermenice hayli zengin bir kelime âilesi teşkil etmiştir.

2- John Brand, *A. Dictionary Armenian and English.* Vol. II. Armenian Academy of S. Lazarus. Venice, 1825, S. 424 (aynı kelime ve müştakları)

3- Matthias Bedrossian, *New Dictionary Armenian and English.* Venice, 1875-79, S. 762:

Orinag -Example, model, original, copy, idea, shadow, image, drawing, design, plan, form, manner, way-sort, sample v.b.

Yine görülüyor ki orinag, bu sözlükte de: misâl, model, orijinal, kopye, fikir, gölge, hayal, resim, desen, plân, şekil, usûl, yol, nevi, nümûne v.b. mânâlarıyle yine zengin mânâlı bir kelimedir. Ayrıca:

Orinagapar -(misal gibi), (mecâzî mânâda) v.b. mânâlarıyle kelime âilesini zenginleştirmektedir.

4- Z.D.S. Papazian, *A. Practical Dictionary Armenian* -English; Press of H. Matteosian; Constantinople. 1905, S. 506:

Orinag -Example (örnek, misal)

Orinage hamar - for instance (meselâ]

Orinagel -to copy, to imitate (kopye etmek, taklid etmek)

Bütün bu diksiyonerler ve daha başka dillerden de gösterebileceğimiz benzerleri bize şu hakîkati isbatlıyor

ki örnek kelimesinin aslı olan orinag sözü, Ermenicede zengin bir kelime âilesi teşkil etmiş ve bu dilin esas kelimelerinden biri olarak gelişmiştir.

Aynı kelimenin Türkçede örnek sesini alması ve: örneklik, örnek almak, örnek olmak, örneğini çıkarmak v.b. gibi kullanışlariyle Türkçeleşmesi, dilimizin en yabancı bir kelimeyi bile nasıl millî bir ses ve söyleyiş içinde kendi kelimesi hâline getirdiğini gösterir.

Bu hâdise, yalnız Ermeniceden gelen bu kelime için değil, bizim yıllardır müdâfaasını yaptığımız, (Arapçadan, Acemceden, Yunanca, Latince ve başka dillerden gelip hem ses hem mânâ bakımından) Türkçeleşmiş bütün kelimeler için böyledir.

Çünkü, yine büyük Alman şairi Goethe'nin dediği gibi:

"*Bir dilin kudreti, kendine, yabancı olan şeyleri atmakta değil, onları yutup hazmetmekte gösterir.*"

Demek oluyor ki orinag kelimesini örnek yapıp hazmeden, Türk halkının dehâsıdır. Aynı kelimeden yapıldığı iddiâ edilen çirkin ve yakıcı örneğin "sözcüğü" ise uydurmacıların gayri meşrû bir çocuğudur. Bunun için çirkin, bunun için anormal ve bunun için yaratılış garîbesidir.

Çünkü "örneğin" kelimesi örnek sözünden değil, doğrudan doğruya, Ermenice "Orinag-imn" (Orinagin) sözünden ve Türkçeye bir kelime daha Ermenice katmak isteyenlere aldanışla uydurulmuştur. Aralarındaki ayniyyet, bunun şüpheye yer bırakmayan bir delîlidir.

Bu, nîçin böyle yapılmıştır?

Bu suâlin cevâbı, bu kitabın hemen her sahîfesinde vardır.

O GÜL-ENDAM YERİNE KONULAN CADI

Vaktiyle bir yazımda, "Medeniyet denilen şey, insan topluluklarının her mevzûda "yapı" devrinden "mîmârî" devrine geçmeleridir." diyordum. Yapı, hendesenin bir rûh, bir mâneviyat, bir kültür, bir tefekkür ve bir heyecanla birleştiği zamanlarda "mîmârî"dir. "Mîmar", bir vatan toprağında bir milletin, hattâ milletlerin hayâlîne, göz önünden giderilemeyecek güzellikte bir eser yaratabildiği zaman mîmardır.

Sevgilisine:

Endâmının hayâlîni gözlerimden silemem

diyen şarkı bestekârının ifâdesinde olduğu gibi, endamlarının hayâlî gözlerden silinemeyecek güzellikte eserler "mîmârî eserleri"dir.

Bizde Süleymâniye, Selîmiye, Sultan Ahmed câmileri, Hindistan'da Tâc Mahal türbesi gibi.

Türkiye'den giden mîmarların da iştirâkiyle, süt beyazı mermerden yapılan ve önündeki havuza bir rüyâ

gibi akseden Tâc Mahal, hükümdar Şahcihân'ın, çok sevdiği eşini kaybedince onun hâtırasını, belki de güzelliğini, dünyânın hayâlîne aksettirmek için yaptırdığı eserdir ki yapısında aşkın ve vefânın nûrdan çizgileri ışıldar.

Bizde, Şehzâde Câmii'nin, Kānûnî Sultan Süleyman gibi bir hükümdar tarafından;

Şehzâdeler güzîdesi Sultan Mehemmed'im!

diye, ölümünden büyük ıztırap duyulan bir şehzâdenin hâtırası için bütünlenmesi gibi... Bugün, etrâfını bir takım "menfaat yapılarıyle" kapayarak görünmez hâle koyduğumuz Cihangir Câmii de zelzelelerden evvelki ilk büyük yapılışında çok sevilen bir şehzâdenin mânevî endâmı gibiydi: Şehzâde Cihangir vücutça tâlihsiz fakat ruhça, mensup olduğu âileye yakışır bir incelik ve asâlet sâhibi idi. Kānûnî, Cihangir Câmii'ni, bu akıllı fakat sakat evlâdının hâtırasını ebedîleştirmek için yaptırmıştı.

*

Şu son asırda biz, "mîmârî"de ilerliyeceğimiz, yâni bir medeniyet devrinde yeni şâheserler yaratacağımız yerde yeniden yapı devrine dönmüş bulunuyoruz. Caddelerimizi dolduran ufuksuz ve mâneviyatsız yapılar, bunun hazin delilleridir.

En büyük Avrupalı şâir seyyahların hayâlîne bir sevgili gibi yer etmiş eski Türk evleriyle, şimdi her çizgisi, sanattan anlayan insanların vicdânına batan yeni apartmanlar arasındaki fark, işte "mîmârî" ile "yapı" arasındaki farktır.

Bizde Osmanlı mîmârîsi, Süleymâniye ve Selîmiye devrine dört asırda ulaşmıştır. Yâni, bir Süleymâniye ve bir Selîmiye kurulabilsin diye, dört yüz sene nice insan bir mîmârî âbide hayal etmiş; nice insan taş yontmuş, nice insan, mermere can verip sevgilisinin hayâlîni işlemeye çalışmıştır. Mîmar Sinan'ın eserleri için:

Türk kızı kadar nârîn, Türk suları kadar ak
Sütunlarında yurdun engin sevdâları var

diyen mısrâlar, masal söylemiyorlar: Mîmârî eserlerin nice çizgilerinde bir güzel sevgilinin endâmı şekillenir.

*

Dil de öyledir: Bir kelime millet tarafından bir günde yapılmaz. Her kelimenin sesinde ve mânâsında onu yaratan milletin, yontuluşu asırları kaplamış emeği vardır.

"Minâre" kelimesinin Arapça "manârâ"dan yontulup Türkçe minâre güzelliği ve inceliği alması için, büyük bir millet, minârenin hem adı hem de mîmârîsi üzerinde kaç asır işlemiştir? Ona hattâ bütün Türk vatanı için millî bir çizgi karakteri verebilme yolunda kaç gönül ürperiş duymuş, kaç dudak ve kaç göğüs bu kelimeye bir nağme değeri kazandırmıştır?

Ve nasıl mîmârîde bir sanat değeri var, yapıda bu yoksa, şimdi eser yerine uydurulan yapıtda da bu yoktur.

Bir cemiyet, Mîmar Sinan'ın eserine yapıt diyecek seviyeye düşmeye görsün, o artı mîmârî yapamaz.

Yarı dînî, yarı lisânî, muhteşem mânâlı "kelime"ye "sözcük" diyecek kadar küçülmüş her rûh, dilde taş devrine dönmüş bir iz'an yoksuludur. Bunu böyle söyleyişimiz, modaya uyarak, Türkçenin en güzel kelimelerini rahatça uyduruklarıyle değiştiren her insanı bir zevksizlik ve an'anesizlik uykusundan uyandırmak içindir.

Kelimelerin çirkinini kullanma zevki, sokaklarda giyimlerin en çirkinini giyenlerin zevkidir. Bu, saçı başına karışmış, her tarafı yağ ve kir içinde, pis manzaralı insanların, aslında ne kıyâfeti olur, ne de bir dili.

Hani, yünleri uzamış, kirden ve pislikten birbirine yapışmış, yanına yaklaşılmayacak kadar bakımsız pis

kokulu koyunlar ve tekeler vardır. Bunların bütün hayat lezzetleri, bir tutam ot ve bütün korkuları bir çoban ve bir değnektir. Şimdi onlara gerek iç ve gerekse dış âlemleriyle çok benzeyen nice insanın vücûda getirdiği sürüde esâsen ne insanca bir zevk ne de yontulmuş bir kelime olabilir.

*

Tanrı'nın kimbilir nasıl bir "hikmet"le eğri büğrü yaratıp abullabut bir şekil verdiği, bedbaht bir kadın vücûduyla Enderunlu şâir Vâsıf'ın:

O gül-endâm bir al şâle bürünsün, yürüsün
Ucu gönlüm gibi ardınca sürünsün, yürüsün

mısrâlarıyla târif edilen güzel arasındaki fark, şimdi uydurma Türkçecilerin kelimeleriyle, Türk milletinin asırlar içinde yarattığı kelimeler arasındaki farkın aynıdır.

Biri "venüs" kadar güzel, öteki Şâir Evlenmesi komedisinde, zavallı Müştak Bey'e hîle ile verilmek istenen, şaşı, kambur ve topal, Sâkine hanım kadar çirkindir.

Vâsıf'ın beytinde "gül-endâm" terkîbinden başka her söz "hâlis Türkçe"dir. Hattâ "şal" bile... Zamânımızdan 150 sene evvel söylenmiş bu güzel Türkçenin, her biri bir "gül-endâm" olan kelimelerinin yerine zamânımız dilcileri şimdi, birer cadı oturtuyorlar.

Gerçi, bazı erkeklerde kadının böylesinden hoşlanan; burada târifine lüzum görmediğimiz; sapık bir ruh bulunduğu bilinir. İyi ama böyle ruhlar, Türk dilinin nice güzel sözlerini, bir yana koyup, bu millete hilkat garîbesi kelimeler sunma hakkını nerden, hangi, gizli ve yıkıcı "parti"den alıyorlar? Öyle partiler ki bu milleti, yapağıları, kirden ve pislikten birbirine yapışmış koyunlar ve tekelerden mürekkep bir sürü hâline koyma yolundadırlar.

Bu sürüyü bir çoban ve bir değnekle kolay yürütmek için.

Bir insan bütün uyarmalara rağmen, eser yerine "yapıt", teşkîlât yerine "örgüt", tabiat yerine "doğa", meselâ yerine "örneğin" diyebiliyorsa, onun bizim millîyetimizden koparılmaya çalışılmış bir kimse olduğundan şüphe etmemeliyiz.

Hele, "aygıt, kalıt, kalız görkem, betimlemek, çelgen yastıma, kişi tini, uzyönüm, tüm görüt" ve benzeri "sözcüklerle yapıtlar" kurmaya kalkıyorsa hayâtınızı muhtemel tehlikelerden korumak için, böylelerinin yanından hattâ kaçmanız lâzım gelir.

Bir yazıda, "Reşat Nuri'nin yapıtları" ibâresini okuduğum zaman, aziz hocam Reşat Nûri adına şiddetle üzülmüştüm; Reşat Nûri, roman, hikâye ve tiyatrolarına bir gün "yapıt" denileceğini bilseydi belki de yalnız keman çalmaya devam eder ve edebiyatla uğraşmazdı.

Şimdi işitiyoruz ki bâzı câsuslar; Atatürk'ün Nutuk'una yapılan sûikasda pek benzer bir hareketle; Hâlide Edîb'in, Reşat Nûri'nin, Ömer Seyfeddin'in eserlerini "uydurma Türkçeye" çevirmeye başlamışlar.

Bunlardan Ömer Seyfeddin, "Yeni Lisan" taraftârıydı, fakat onun idealindeki Türkçede "uydurma kelime" yoktu. Hâlide Edîb, uydurma dil hareketlerine şiddetle muhâlif kaldı. Muallimler Birliği'nin Dil Kurultayı'na verdiği bir tebliğde bunun ilmî ve edebî sebeplerini, bilhassa İngilizceyi misal göstererek, bilgi ile ve harâretle îzah etmişti. Reşat Nûri ise büyük bir Türk dili zevkine ve bilgisine sâhipti. Cümlelerini herşeyden çok derin bir Türkçe sevgisiyle örerdi. Dilin zenginleşmesine çâre arar hattâ bulur fakat uydurma kelime kullanmazdı. Pekiyi ama bu ruhta ve bu düşüncede insanların eserlerine şimdi kimler, nasıl ve ne hakla taarruz ediyorlar?

Hakîkatte bu edîblerimizin nesirlerinde ve Yahyâ

Kemal'in şiirinde büyük bir merhaleye ulaşmış bulunan Türkçeyi yıkmaya kalkmak, hiçbir ciddî, ilmî ve millî sebeple îzah edilemez, esâsen Türkiye'de bu işi yapanların çoğu milliyetçiliğin şiddetle aleyhindedirler.

Bunu ne için yaptıklarını, hangi kukla oynatıcısının zavallı kuklaları olarak Türkiye'de bu milletin diliyle oynadıklarını bu sahîfelerde yeter derecede îzah etmiş bulunuyoruz.

Büyük teşekkürle söyleyebiliriz ki kendilerine verilen uyku hapından çabuk kurtulmuş ve Türkçenin kendi dehâsına uyanmış insanlar, bu yazılardan şiddetle faydalandıklarını söylemişlerdir.

Biz bu vatanın bütün hakîkî evlâtlarını millî mevzûların hepsinde hassas ve uyanmaya istidatlı biliyoruz. Aynı mevzûa tekrar tekrar temâsımız, birkaç mahmur göze daha hakîkatin ışığını tutmak içindir.

GÜZEL ve GÜZELDEN ANLAMAK

Bir dilde bir mefhûmu ifâde için kullanılan kelime sayısı ne kadar kabarıksa o dili konuşan milletin o mevzûda o kadar büyük bir hayâtı var demektir.

Türkçede meselâ "yiğitlik" ifâde eden kelimeler böyledir: "Er, eren, yiğit, alp, batur, med, bahadır, cesur, kahraman, cılasın, dilâver, dilîr, yavuz, yaman, arız (ırız), kakız, arslan, börü, efe" hattâ "kabadayı" ve "deli" gibi, Türkçe veya Türkçeleşmiş daha nice kelime, bizde türlü kahramanlıklar için kullanılan sözlerdir. Böyle daha nice sözler ve deyimler de "Gözünü daldan budaktan sakınmaz." gibi mecaz olarak, böyle mânâlar verir. Savaş meydanlarına av eğlencesine girer gibi, neş'eyle gitmiş ve ömrü savaşlarla geçmiş, fâtih bir milletin kelimeler dünyâsında böyle sözlerin çok sayıda olması çok tabiîdir.

Fransızcada "renk adları, göz" ve gönül alacak kadar çoktur. Bu, Fransız milletinin renk anlayışını ve "renk kültürü"nü gösterir. Renkleri birbirinden ayırd eden bir kültür de zevk ve sanat âleminde büyük mânâ hattâ büyük medeniyet ifâde eder.

Arapçada develere verilen çeşitli adların zenginliği meşhurdur. Araplar, şiirde kullandıkları vezinlerini, nazım şekillerini bile develere göre ayarlamışlardır: Arap arûzu, bir bakıma deve yürüyüşünden doğmuş; Arap şiirinde taştîr adlı bir nazım şekli, adını, dişi bir devenin dört memesinden iki yandakileri bırakıp ortadakileri sağmak mânâsındaki bir kelimeden almıştır.[1]

*

"İşte" bu çeşitten olarak, eski Türkçede "güzel"i ifâde eden kelimelerin çokluğu dikkati çeker. Bunların, çok çeşitli güzellikleri belirtmesi, başlıbaşına bir dil ve estetik hâdisesidir.

Çünkü bir dilde "güzel"i ve "güzellikler"i değerlendiren çok sayıda kelime var demek, o dili kullanan milletin "güzel"den anlaması, hem çok iyi anlaması demektir. "Güzel"den, öylesine iyi anlayan bir milletin ise bütün sanatlarda ve bu arada şiirde, edebiyatta güzel eser vermesi îcap eder. Bizim "Dîvan Şiiri"mizde mükemmel güzellik" gâyesiyle söylenmiş nice güzel sözlerin dörtbaşı mâmur bir güzellik arzetmesi bundandır.

XIV. asır Dîvan şâiri Ahmedî, bir şiirinde bu güzelliklerin bâzılarını, bilerek, bir araya getirmiştir. Ahmedî'nin o şiirinde çeşitli güzellikleri ifâde için kullandığı kelimeler şunlardır.

Gül mü zîbâdır letâfetde ya ruhsârın senin
Lâle mî hoşdur tarâvetde ya dîdârın senin
Nergis-î râ'nâ mı yeğdir yâ senin elâ gözün
Sünbül-î zîbâ mı yeğ yâ zülf-i mekkârın senin

Bu mısrâlarda bir araya getirilen " zîbâ, letâfet, hoş, dîdâr, tarâvet" ve "râ'nâ" kelimeleri, biribirinden çok başka güzellikleri belirtir. Şâir, sevgilisine der ki:

[1] Bakınız: Nihad Sâmi Banarlı, Taştir. *Yahyâ Kemal Yaşarken*, İstanbul 1959, s.35.

"İnce, latîf ve şeffaf güzellikte gül mü daha alımlı'dır, yoksa senin gül rengi yanakların mı? Ter ü tâze güzellikte lâle mi daha hoşdur yoksa senin yüzünün güzelliği mi?

Renkli güzellik bakımından nergis çiçeği mi, yoksa senin elâ gözlerin mi; gösterişli güzellikte ise sünbül çiçeği mi yoksa senin aldatıcı, oyun edici saçların mı daha güzeldir?"

Bunlardan, "latîf", ince, "şeffaf" hattâ rûhâni güzelliği; "zîbâ", süslü ve yakışıklı güzelliği; "hoş", bilindiği gibi, hoş güzelliği; "tarâvet", tâzeliği ve tâze güzelliği; "dîdâr", yüz güzelliğini; "râ'nâ", gül-i râ'nâda ve nergiste olduğu gibi, renkli güzelliği, ya doğrudan doğruya ya da mecazla ifâde ederler. Fakat eski dilde "güzel"i anlatan kelime sayısı bunlarla bitmez. Bunlardan başka, meselâ "şîrinlik", "sabâhat", "melâhat", "vecâhet", "cemâl", "behâ", "hüsün", "ân" v.b. gibi daha nice kelime, çeşitli kullanılışlarıyle, çeşitli güzelliklerin ifâdesi olmuştur. O kadar ki böyle güzellikleri söylerken, tek kelimeye doyamamış gibi, eskiler, bunlardan bâzılarını "hüsn ü cemâl", "hüsn ü behâ", "hüsn ü ân" gibi bir arada kullanırlardı.

Böyle kullanışlar XV. asır şâiri Ahmed Paşa'da:

Bahâr-ı hüsn ü behâda belâlu bülbülünün
Gül-î terî nicesin hoş musun safâca mısın

şekliyle ne kadar güzelse, 20. asır şâiri Faruk Nâfizin:

Hüsn ü ân, reng ü füsûn, aşk u cünun mahşerini

mısrasında da o derece tâze ve güzeldir.

Bütün bunlar, "güzel"den anlayan ve "güzel"e âşık bir milletin halkının, aydınlarını, asırlarca tatmîn etmiş, bu arada, "cemâl" gibi, "dîdâr" gibi kelimeler, "ilâhî güzelliği" ifâde ettikleri için kullananlara mânevî bir haz vermiştir.

Güzelliği çeşitlendiren sözler ve mecazlar bulmada eskiler o kadar ileri gitmişlerdir ki Fârisîde "gönül" mâ-

nâsına gelen "dil" sözüyle yapılmış ne kadar birleşik sıfat varsa bunları, çeşitli güzelliklerin ifâdesinde büyük ustalık ve incelikle kullanmışlardır. Bunlardan "dilârâ (gönül süsleyen)", "dilber (gönül götüren)", "dildâr (gönül tutan)", "dilpesend (gönlün beğendiği)", "dilrübâ (gönül çeken)", "dilşikâr (gönül avlayan)", "dilfürûz (gönül parlatan)", "dilfirîb (gönül eğlendiren)", "dilnişîn (gönülde yerleşen)", "dilnevâz (gönül okşayan)" güzel demektir ve bunların sayısı, burada saydıklarımızdan daha da fazladır, daha da çeşitlidir.

*

Gelgelelim, bugünkü Türkçe bütün bunlardan mahrûm edilmiş; bunların çoğu halk içinde yaşayan Türkçeye yabancılıkları yüzünden, kendiliğinden terkedilmiş, mühim bir kısmı uydurma dilcilik yüzünden dilden atılmış fakat yerlerine yenileri konulamadığı için de Türkçe bütün güzellikleri ayrı ayrı ifâde edecek kelime zenginliğinden uzak ve fakir bırakılmıştır.

Bir dilin sâdeleşmesi ve millîleşmesi, fakîr bırakılması demek olmadığına göre, Türkçemiz, bu yüzden en mühim bir mefhûmdan şiddetle yoksul bir durumdadır.

Bunun içindir ki merhum ve büyük romancı Reşat Nûri Güntekin, Türkçede "güzel"in ölümüne dikkat etmiş, bu fakirlikten çok acı şikâyetlerde bulunmuştu.

Reşat Nûri, daha Birinci Türk Dili Kurultayı'nda söylemişti ki:

"Bir misâl arzedeyim:

'Les anciens étaient plus beaux, mais nous sommes plus jolis.' cümlesi.

Fransızca bilmeyenler için bu cümleyi huzûrunuzda tercüme etmek isterim. Fakat hakîkaten buna imkân yok, meğer ki tefsîr yapalım.

"Beau" ile "joli", güzelliğin, iki ayrı çeşidini gösteren

iki kelimedir. (Şimdi bu cümleyi tercüme için): "Eskiler bizden daha güzeldi fakat biz onlardan daha güzeliz, yâhut, latîfîz, şiriniz." desek ne anlaşılır? Muharririn maksadı doğru olarak ifâde edilmiş olur mu? Şu halde bu cümleyi tercüme eden mütercime ancak şu yol kalır: O da "beau" ile "joli"nin ne nevî güzelliklere verilmiş isimler olduğunu araştırmak ve cümleyi tefsîr ile tercüme etmek îcap ederse, sahîfe altına bir not çıkmak: Eskilerde, "büyüklükten, asillikten, çizgi intizâmından" doğmuş bir güzellik vardı, bu îtibarla onlar bizden güzeldiler. Bizde "incelikten zarâfetten, şirinlikten" gelme bir güzellik vardır, bu nokta-i nazardan biz onlardan üstünüz."

Bundan 38 yıl önce, Türkçeyi çok güzel kullanmış bir Türk romancısı böyle söylüyor. İlâve edelim ki merhum romancımızın, güzellikden yana ne kadar fakir kaldığını belirttiği Türkçe'de, artık o günün imkânları da yoktur.

Onun söylediği Fransızca cümlenin anlatmak istediği "klasik güzellik"le "modern güzelliğin" arası şimdi daha büyük uçurumlarla açılmış bulunuyor ve Türkçemiz, o günden beri yapılan türlü, tersine çalışmalar yüzünden, bu çok mühim boşluğu dolduramıyor.

Halbuki biz, "güzellik"ten ve her türlü "güzel"den çok iyi anlayan bir millettik. Yalnız Türkiye topraklarında, Selçuklu ve Osmanlı asırlarında yarattığımız türlü sanat eserleri, "mîmârîler, tezhipler", onlar gibi sağlam ve onlar kadar süslü "edebî eserler, hat ve mûsikî sanatları"; halkımızın her sâhadaki el işleri, "dokumaları, kumaşları, işlemeleri" her şey, her şey, bunun şâhidi ve isbâtıdır. Onların bütün bu eserleri herşeyden önce ve herşeyden çok "güzel"dir.

Demek ki bugünkü Türkiye'de ve bu ters çalışmalarla fakirleşen yalnız "dil" değildir.

"Dil"in fakirleşmesi ve bize şiddetle küsmesi yüzünden, daha büyük ve daha hayâtî kayıplarımız oluyor.

"Güzelliği ve güzel'den anlamayı" kaybetmek gibi...

NASIL ALDATIYORLAR?

Bir yüksek okulun konferans salonunda, solcu bir yazar, talebeye Türk Dîvan Edebiyâtı'nı kötüleyen bir konferans veriyor.

Niçin?

Dîvan Edebiyâtı, Türk aydınlarının 1000 yıl boyunca sevip yaşattıkları, dünyânın en uzun ömürlü bir edebiyat ekolüdür. Kötü bir edebiyat olsa, imparatorluk devrinin o hârikulâde yüksek mîmârî, mûsıkî, süsleme v.b. gibi sanat ve medeniyet eserlerini yaratan millet, bu edebiyâta bu kadar sevgiyle, harâretle sarılır mıydı?

İftirâcıların mantığı ve hedefi şudur:

Mâdem ki bu edebiyat kötüdür, şu halde asırlarca ona bağlanıp kalan atalarımız da kötü kişilerdir. Bir takım zevksizler ve mukallitlerdir.

Bu hedefin de bir başka hedefi vardır:

Mâdem ki netîcede ataların kötülüğü anlaşılıyor, öyle ise sen ey çocuk, o ataları bırak da ileriye bak!...

Anarşist rejimlerin sarıldığı, mâzîsiz hedeflere koş!

Böylelikle büyük milletlerin mâzîlerinden hız almak sûretiyle duydukları yukarılık duygusunu bu duyguyu her milletten fazla duymaya hakkı olan bir millete yasak etmek. Onu bu duygudan uzaklaştırmak, onu, o kadar büyük bir mâzîden habersiz bırakmak.

Böyle bir konferansın bundan başka hedefi olamaz. Hattâ hedefi başka olsa bile bundan başka netîcesi olamaz.

Kaldı ki söylenen söz, hem yalan hem yanlıştır:

Konferansçı, dâvâsını ispat için hîleye baş vuruyor. Çocuklara diyor ki:

- Dîvan Edebiyâtı, baştan başa Arap ve Acem dillerini kullanmış, yabancı edebiyattır. Türkçe değildir, meselâ, şâir Bâkî'nin Kânûnî Sultan Süleyman için yazdığı mersiyenin şu ilk beytine bakınız: (Mubâlâğalı bir âhenkle okuyarak:)

Ey pây-bend-i dâmgeh-î kayd-i nâm ü neng
Tâkey hevâ-yı meşgale-î dehr-i bîdireng

Nasıl, bir şey anladınız mı? Tabiî anlayamazsınız. Çünkü bütün kelimeleri Arapça veya Farsçadır.

Eh, böyle bir beyit, üstelik tezyîf edici bir sesle okundu mu; esâsen, bütün Dîvan Edebiyâtı'nı hep böyle kelimelerle söylenmiş sanacak kadar, Türk edebiyâtından habersiz yetiştirilmiş ve bu rezâlete inanacak saflıktaki gençler arasında konferansçıya hak verenler, alkış tutanlar, artık yığın yığındır. Bundan:

- Aptalları aldattım!..diyen konferansçı da tabiî çok memnundur.

Zavallı, câhil ve hâin konferanscı, dâvâsını isbât için, böyle örnekler okumaya devam eder. Bir Cihan Pâdişâhı'nın ölümü dolayısıyle söylenen bu mersiyeye niçin öyle ihtişamlı bir lisanla başlandığını bilmez. Aynı ede-

biyâtın bâzan halk Türkçesiyle, bâzan da hattâ öz Türkçe söylenmiş mısrâ ve beyitlerini çocuklardan gizlemeğe çalışır. Meselâ Bâkî'nin aynı matla' beyti arkasından söylediği kıt'alardaki:

Şemşîr gîbi rû-yı zemîne taraf taraf
Saldın demir kuşaklı cihan pehlevanları
Aldın hezâr bütgedeyî mescid eyledin
Nâkūs yerlerinde okuttun ezanları

gibi, Türkçe ve Türkçeleşmiş kelimelerle ve tam bir Türk üslûbuyla söylenmiş beyitleri hatırlatmak bile istemez.

*

Türk Dîvan Edebiyâtı'nın şiir dili, umûmiyetle iki türlüdür:

Biri, şâirlerin, İslâm felsefesi, hikmet, tasavvuf, mitoloji, kimyâ, astronomi ve çok iyi bildikleri diğer İslâmi ilimlerle zengin İslâm medeniyeti kültürüyle söyledikleri, kültür ve tefekkür şiirinde kullandıkları lisan.

Bu dil, pek tabiî olarak, İslâm medeniyetinin ortak kültür lisânından alınmış kelime ve terimlerle yüklüdür. Tıpkı, asırlarca ve bugün hâlâ ilim eserlerini Latince veya Latince'den alınmış kelime ve terimlerle yazan Avrupalıların kullandıkları dil gibi.

İkinci dil yine umûmiyetle aşk şiirlerinde ve aşk hikâyelerinde rastlanan, sâde, külfetsiz, samîmî ve bâzan öz Türkçe denebilecek saflıkta bâzan da tamâmıyle öz Türkçe mısrâlarla söylenen şiirlerde görülür.

Dîvan Edebiyâtı ve Öz Türkçe?

Evet, bunda yadırganacak hiçbir şey yoktur. Bu edebiyatta "sâde Türkçe" ve "öz Türkçe" mısrâlar tümen tümendir. Yeter ki bu edebiyâtı onu benimseyerek, onu, büyüklüğüne inandığınız ve sizin dedeleriniz oluşlarıyle övündüğünüz Türklerin edebiyâtı bilerek, böyle büyük bir gönülle okuyunuz. Bu gözle araştırınız. Bu inanışla tanıyınız.

Şimdi size misâller vereyim. XIII. asır'dan:

Söyler aydur bir od urdın cânuma
Gel berû der bir dem otur yânuma
Tanrıdan kork işleme uş bû işi
Yâvuz iş nîte kılursın ey kişi
(Şeyyad Hamza, Yûsuf ü Zelîha)

Senün yüzün güneşdür yohsa aydur
Canum aldı gözün dâhı ne aydur
Benim îkî gözüm bilgil canumsın
Benî cansuz koyâsın sen bu keydür
(Sultan Veled, gazel)

Bende îdî bunca yıllar kaddüne serv-î revan
Doğrulukla kulluk ettîğiyçün âzâd eyledi
(Hoca Dehhânî, gazel)

XIV. asır'dan:

Bûdur ol aşk île gönlüm eğleyen
Cânum içindeki sultânum benim
Bûdur ol gönlümü yağmâ eyleyen
Cânum olsun âna kurbânum benim
(Erzurumlu Darîr, Kıssa-ı Yûsuf)

Çün Çemende bülbül ün dartâr idi
Gül tarabdan gönleğin yırtâr idi
Ben bu nesrîn'ün saçın örer idüm
Ergavân'un ağzını sorar idüm
(Gülşehrî, Mantıku't-Tayr)

Oldılar yâğî anâ kardaşları
Kāmınun bitdî elinde işleri
(Ahmedî, İskendernâme)

XV. asır'dan:

Uyhudâ dün gece cânum gibi cânan gördüm
(Sultan İkinci Murad)

Sevdün ol dilberi söz eslemedün vây gönül
(Fâtih Sultan Mehmed)

Tan mıdur etse gönül nâle vü efgan bu gece
Gelmedî meclise ol dilber-i fettan bu gece
Ne aceb ağlar ise bülbül-i can çünki gelüp
Gülüb eğlenmedi ol yüzi gülistan bu gece
(Fâtih Sultan Mehmed)

Demedim mî sana ben bakma anâ hây gözüm
(İkinci Bâyezid)

Her kulun bâşîna yâzılan gelür devrândur.
(Sultan Cem)

Çeküp yâyın okın doldurdı atdı
Anı gördüm kim ok arkamda batdı
(Ahmed Dâ'i)

Ol kadar çeker îdi yükler ağır,
Ki teninde tü komamışdı yağır
Nice tü kalmamışdı et vü deri
Yükler altında kāne döndü deri
Gözü görünce bir avuç samanı
Doğranur îdi arpa arpa teni
Arkasından alınca pâlānı
Sanki it artuğuydı kālānı
(Şeyhî)

Sen can ile can oynamacuk hoşca değül mi
Yâr île nihan oynamacuk hoşca değül mi

*

Âla gözlüm etme can almâğa âl
(Ahmed Paşa)

Beni ağlan beni kim üstüme gelmez ölicek
Bir avuç toprağ atar bâd-ı sabâ'dan gayrı
(Necâtî)

XVI. asır'dan:

Süt içse sanurdı kim içer kan

*

Ben bilmedüğüm banâ okut-gil
Dersüm okuyam kulâğ tut-gil

*

Leylî yolunu tutup dururdı
Sen gördün ola déyüb sorurdı

*

Her gördüğüne su gîbi akma,
Gözgü gibi kātı yüzlü olma,
Niyçün özine ziyan edersen
Yahşı adını yaman edersen

*

Kan yâşı karā gözîne dolmış

*

Boynû burulû ayâğı bağlu

*

Açman ayağın giderse bâşum

*

Ağzını dérlerdi yok dîdüklerince vâr imiş.
(Fuzûlî)

*

Yollarda görse ağladuğum bâna taş atar

*

Atılur ok gibî yâbâne doğru

*

Gül idî kopmaduk budâğunda

*

Arsa-î âşkda gör Hazret-i Mevlânâ'yı
Durmayub dâhi döner üstüne yoldâşları

*

Gönlüm akıtdı şimdi beni durmaz ağladur

*

Her yâneden ayâğına altun akup gelür

*

Yollarda kaldı gözlerimiz gelmedî haber

(Bâkî)

Görülüyor ki bu misâllerin büyük bir kısmı hattâ öz Türkçe'dir. Hem de öyle uydurma değil, Şeyhî gibi, Ahmed Paşa ve Necâtî gibi, Fuzûlî ve Bâkî gibi en büyük Dîvan şâirlerinin kullandıkları "hâlis Türkçe"dir.

Kaldı ki bu misâlleri ben daha yüzlerce, binlerce sıralayabilirim. Esâsen bunlar hazırlamış bulunduğum Dîvan Şiirinde Sâde Türkçe Mısrâlar Antolojisi'nden gelişi güzel alınmıştır. Ayrıca, bu tarama daha geniş ölçüde tutulursa böyle mısrâların sayısı bu binleri defalarca aşacak kadar yükselebilir.

Bu böyle olunca Türk Dîvan şiirine "Arapçadır!" diyenlere câhil ve daha fenâsı hâin demeğe hakkımız vardır. Aynı adamların, aynı gençlere bu sefer halk şâirlerini -onlara göre halkların şâirlerini- gûya daha üstün göstermek için, onların şiirlerinin öz Türkçe olduğunu söylemeleri de aynı şekilde bir cehâlet ve hıyânet örneğidir. Çünkü Yûnus Emre'den ve Karaca Oğlan'dan başlayarak, Türk halk şâirlerinin dillerinde de Türkçeye Arapça'dan, Farsça'dan, Yunanca, Latince v.b. dillerden girip Türkçeleşmiş kelime sayısı pek çoktur. Burada sözü uzatmamak için, bu bahsi Karaca Oğlan'ın şu tanınmış şiiri ile bitiriyorum:

Elâ gözlüm ben bu ilden gidersem
Zülfü perîşânım kal melil melil
Kerem et hâtırdan çıkarma beni
Ağla, gözyaşını sil melil melil

Elvan çiçeklerden sokma başına
Kudret kalemini çekme kaşına
Beni unutursan doyma yaşına
Gez benim aşkımla yar melil melil

İSTANBUL KONUŞMASI

Türkçenin son yıllarda şiddetle ziyan edilen bir hazinesi de "İstanbul konuşması"dır. İstanbul konuşmasının bir şehri, diğerlerinden üstün gören bir zihniyetle övüldüğünü sanmak büyük hatâdır: Türk târihinin son yediyüz yılında Oğuz Türkleri tarafından kurulan en büyük medeniyet, Anadolu ve Balkanlar Türkiyesi'ndeki Osmanlı Medeniyeti'dir. 500 yıldan beri, böyle bir medeniyete dil, kültür ve sanat merkezliği yapan İstanbul şehrinde ise Türkçemizin büyük tekâmül göstermesi çok tabiîdir.

Esâsen her medeniyet dili, o medeniyete kültür merkezliği yapan şehirlerde işlenir. Bu sebeple dünyânın her ülkesinde her dilin en iyi konuşulduğu bir yer, bir bölge bir şehir vardır. Londra İngilizcesi; Berlin Almancası ne ise İstanbul Türkçesi de öyledir. Hattâ Fransızlar, bu mevzûda daha ileri giderek, uzun zaman, Paris Fransızcası'ndan da üstün ve merkezî bir sanat lisânı düşünmüşlerdir. Buna göre en güzel Fransızca, bu dilin

Paris'de Comédie Française'de konuşulan şeklidir.

Standart Fransızca, standard İngilizce bütün standart diller, her dilin asırlarca işlenerek, en iyi, en doğru, en güzel konuşulduğu bir bölgedeki üstün lisandır.

O kadar ki eğer radyo, bâzı spikerlerin tesâdüfen iyi konuştukları "İstanbul Türkçesi"ni, millî, bedîî hattâ ilmî bir anlayışla ve her türlü uydurma dil müdâhalelerinden uzak kalarak, bütün memlekete "en güzel Türkçe" diye yaymak lüzûmunu anlasa, bu dil, diğer dillerin aynı vâsıta ile çok iyi yaptıkları gibi, yeniden, bütün milletin sevdiği ve kullandığı, yüksek bir dil olurdu.

Yeniden diyoruz, çünkü İstanbul Türkçesi, daha ilk anlarından başlayarak yalnız İstanbullular tarafından değil, imparatorluğun her tarafından gelen Türkler -ve Türkleşenler- tarafından işlene işlene güzelleşmiş lisandır. O kadar ki bu dilin güzelleşmesi için, asırlarca, bütün bir imparatorluk çalışmıştır. Aynı dil, bilhassa yazı dili olarak, bütün imparatorluk coğrafyasındaki münevver Türkler tarafından elbirliğiyle yükseltilmiştir.

Bugünkü zihniyet, Türkiye'ye, hattâ işlenmemiş halk Türkçesini yaymak şeklinde, hayli sol bir zihniyet olduğu için, bunu bilhassa yanılmışlara anlatmak kolay değildir. Ancak Yahyâ Kemal'in şu nüktesi, bu yolda yardımcı olabilir:

Yahyâ Kemal, bir gün heyecanlı bir gencin *Ulus* idârehânesine gelip şunları söylediğine şâhit olmuştu:

- Hâlâ İstanbul Türkçesi diyorlar!... Bıktık bu terâneden. Bugün Türkiye'nin başkenti Ankara'dır. Yazınız!... Bundan sonra Türkçeye Ankara köylerinin dili hâkim olacaktır.

Diğer tanınmış bir yazarımıza hitâben söylenen bu sözlere, büyük şâir hak vermiş:

"*Bu genç, doğru söylüyor, demiş, İstanbul Türkçesi*

yanılmıştır. Doğru dil, Ankara köylerinde konuşulan Türkçedir. Meselâ İstanbul, otobüs'e otobüs diyor, halk dilinde ise buna otobos denir. Çünkü otobüs, ancak otobos sesiyle ifâde edilebilir, iriyarı bir vâsıtadır.

Buna mukabil, İstanbul'da profesör denilen kelimeye halkımız pürüfüsür der. Eh, bizim profesörlerimize de ancak bu ikinci isim yaraşır."

Bu sözler şakadır, bir Yahyâ Kemal esprisidir, bir taşla birkaç kuş vurmaktır. Ama işte böyle bir zihniyete verilecek cevâp da budur.

Vaktiyle Bursalı Ahmed Paşa, muhtemelen İstanbul Türkçesi için:

Seher kılub gelir Ahmed ki dîye şehrimizin
Güzellerî: Nicesin, hoş musun, safâca mısın?

mısrâlarını söylemişti. Bununla, İstanbul güzellerinin kendisine "Nicesin? Hoş musun, safâca mısın?" diye hatır soruşlarını duymak için sabahı dar ettiğini belirtiyordu.

Kendisine bir dilin en incelmiş şekliyle hatır sorulsun diye sabahı zor beklemek? İşte dil sevgisi ve dili anlayış budur.

Bursalı diye tanınmış fakat Edirne'li olması daha muhtemel şâir Ahmed Paşa İstanbul fethinde bulunmuştu. Bestelenmiş şiirleri, her köşesiyle Türk İstanbul'da ilk defa büyük neş'eyle terennüm edilmiş şâirdi. Ahmed Paşa gibi, Türkçedeki konuşma güzelliğinin zevkine varıp bunun, en iyi, İstanbul'da kullanıldığına dikkat eden, büyük şâir ve mütefekkirlerimizin en mühimleri, çok güzel bir tesâdüfle İstanbullu değildir.

Bunların sayıları mühim yekûn tutar. Fakat biz burada onların en şöhretli üç tânesi üzerinde duracağız.

Bunlardan biri Urfalı Nâbi'dir.

XVII. asrın bu kültür ve tefekkür şâiri Urfa'da doğ-

muş, Urfa'da okumuş ve İstanbul'a hemen hemen şöhretli bir şâir olarak gelmiştir. Nâbî, bir milletin lisânının, onun en büyük kültür, san'at ve medeniyet merkezinde işlenerek güzelleşen dil olduğunu daha XVII. asırda idrâk ve ifâde ediyordu.

(İstanbul Türkçesi, Türk milletinin sâhip ve hâkim olduğu her yerden gelerek İstanbul'da yaşayan, İstanbul'da konuşan, İstanbul'da şiir ve şarkı söyleyen Türkler tarafından meydana getirilmiş güzel lisandır.)

Nâbî, işte bu dildeki inceliği, güzelliği ve işlenmişliği hem görmüş, hem duymuş, hem de sevmiş ve anlamıştı.

Şâir, Teberdar Mehmed Paşa'nın ikinci defa sadrâzam oluşu dolayısıyle söylediği bir kasîdede İstanbul konuşmasının hattâ –konuşulan– Arapçadan daha güzel olduğunu ifâdeye lüzum görmüştü:

Sem'in gıdâsı ma'ni-î pâkize-nutkdur
Çeşmin gıdâsı hüsndür anlā hikâyeti
Elfâz-ı sükkerîn-i Stanbûliyândan
Sem'in kenârlarda kalur dilde hasreti

mısrâlarıyla süslenen bu kasîdesinde şâir: "Kulak güzel söz dinlemek, göz de güzeller ve güzellikler görmek ister. Hikâyeyi anla. Kulağın ve gözün gıdâsı bunlardır. Kulak, taşralarda şeker gibi tatlı İstanbul konuşmasını özler. İstanbul güzellerinin türlü güzellikleri, göz minelerini sevinç nûrıyle aydınlatır. Edâ güzelliği, vefâ güzelliği ve her mevzûda güzellik ancak o eşsiz şehirde son derecesine varmıştır. O gönül açıcı sözler, o ince nükteler, mümkün müdür ki Arabistan'da bulunabilsin." demiş ve İstanbul konuşmasındaki "a canım", "ay efendim", gibi söz ve söyleyiş inceliklerini, Arapların "ba'dîleke" gibi hitaplarında bulmak mümkün olamayacağını da sözlerine ilâve etmiştir:

"Ba'dî-leke" hitâblarından gelür mi hiç
Lâfz-ı a cânım, ây efendim halâveti

Nâbî'nin, görüp sevdiği İstanbul'dan uzakta bulunduğu ve İstanbul'u özleyerek söylediği bu kasîdede İstanbul konuşmasına mühim yer vermesi ve bilhassa bu konuşmayı özlemesi çok ehemmiyetlidir. Burada dikkat edilecek en mühim nokta da şâirin İstanbullu değil, Urfalı oluşudur.

*

"İstanbul Türkçesi"ni millî ve ilmî görüşlerle tedkîk ve müdâfaa eden, ikinci mühim "taşralı", Diyarbekirli Ziyâ Gökalp'dir. Gökalp, hayâtının en olgun devresinde neşrettiği *Türkçülüğün Esasları* isimli son ve değerli eserinde lisânî Türkçülük'ün umdelerini sıralar. İstanbul halkının, bilhassa İstanbul hanımlarının konuştukları gibi yazmak lüzûmuna işâret eder ve der ki: *"İstanbul Türkçesi'nin savtiyâtı, şekliyâtı, lûgaviyâtı, Türkçe'nin temeli olduğundan, başka Türk lehçelerinden ne kelime, ne sıyga, ne edât, ne de terkip kâideleri alınamaz."*[1]

Kendisinden sonraki Türkçeciler tarafından asla dikkate alınmayan bu ilmî mutâlaa, her bakımdan ilmî formasyon sâhibi bir fikir adamının ifâdesidir. Aynı Türk mütefekkiri, bu fikirlerini daha popüler bir ifâdeyle de söylemek lüzûmunu hissetmiş ve "Lisan" isimli manzûmesini aynı görüşlerle yazmıştır:

Güzel dil Türkçe bize,
Başka dil gece bize,
İstanbul konuşması
En sâf en ince bize.

Yeni sözler gerekse,
Bunda da uy herkese,
Halkın söz yaratmada
Yollarını benimse.

Uydurma söz yapmayız,
Yapma yola sapmayız,
Türkçeleşmiş, Türkçedir
Eski köke tapmayız.

Yap yaşayan Türkçeden
Türkçeyi incitmeden
İstanbul konuşması
Zevkini olsun yiden.

Ziyâ Gökalp'in bu mısrâlarındaki Türk dili anlayışı

[1] Bkz. *Türkçülüğün Esasları*, S. 122.

üzerinde daha fazla durmaya hiç lüzum yoktur. O kadar ki eğer Türkiye'deki son dil hareketleri bu sözlerdeki ilmî gerçekleri zerre kadar anlayabilir seviyede olsaydı bugün Türkiye'de asla bir dil ıztırâbı vücut bulmazdı.

Türkçe ve İstanbul Türkçesi hakkındaki görüşlerini def'alarca belirttiğimiz, üçüncü büyük şâir ve fikir adamı ise Yahyâ Kemal'dir.

İstanbul Türkçesi'nin büyük hayrânı Yahyâ Kemal de İstanbullu değildir, Üsküplüdür. Balkan fâtihlerinin yine Balkanlarda yerleşen çocuklarındandır.

Yahyâ Kemal, Üsküplü; Nâbî, Urfalı ve Ziyâ Gökalp Diyarbekirli.

Üçü de İstanbullu değil...

Üçü de Türkçe deyince İstanbul Türkçesini anlıyor ve seviyor.

Demek ki gerçek milliyetçilik, gerçek ilim ve gerçek büyüklük buradadır:

Bir milletin her sâhada en üstün olduğu tarafı bulmak, bilmek, göstermek ve sevmek...

Bu hakîkî Türk büyükleri, işte bunu yapmışlardır.

GRAMERCİ

Hikâye meşhurdur:

Bir nahivci, yâni gramerci, bir gün bir gemiye biner. Denizde yol alırken kaptana şunu sorar: "Kaptan, gramer bilir misin?" Kaptan: "Hayır", bilmem, der.

Gramerci, bütün hazmedilmemiş bilgilerin sâliklerinde görülen bir gururla kasılarak meş'um hükmü bastırır: "Öyleyse yarı ömrün ziyân oldu!..."

Derken, denizde fırtına kopar. Sular bir anda karışır, gemi, dalgalar üzerinde fındık kabuğu gibi sallanıp çatırdamaya başlar.

Bu sefer de gemici gramerciye sorar: "Efendi, yüzmek bilir misin?

Adam dehşet içinde "Hayır, bilmem!" deyince, gemici, mukadder hükmü söylemek zorunda kalır. "Öyle ise, bütün ömrün ziyân oldu!...

*

Bu, yalnız bizde değil, başka yerlerde de biraz böyledir: İhtisaslarının zevkine varamamış, sırrına erememiş bâzı matematikçiler gibi, bâzı dilbilgisi uğraşıcıları da mevzûlarını kuru, tatsız, somurtkan durumlara sokarlar; mesleklerini her türlü estetikten, elâstîkiyetten mahrum, çirkin hallere götürürler, problemlerini gûya kendilerinden başkalarının çözemeyeceği sahte güçlükler içinde, çok abus gösterirler.

Türkiye'de dil mevzûları, çoğu zaman bu gramerci anlayışın pençesindedir.

Meselâ Türkçede "büyük ses uyumu" dedikleri kâide, –bir ses bahsine âit olduğu halde– böylelerinin elinde kemikleşip kalmıştır.

Aslında, Türkiye Türkçesi, eski Türkçede mevcud bu monoton kâideyi, "Türkçe ve Türkçeleşmiş" nice sözde kırıp parçalamıştır. Basit ve monoton bir sesden zengin seslere akan bu sadâ hürriyeti, Türkçede gerçek bir zevk ve bir mûsıkî tekâmülüdür.

Türkçe, ana kelimesini "anne, yalavı alev, almayı elma, alayı elâ, yınançı inanç, selciki Selçuk, Maral'ı Merâl" yapıp daha böyle nice sözü bambaşka bir güzelliğe ulaştırmıştır.

Biz diyoruz ki, aslında böyle bir ses anlayışı, daha Ortaasya Türkçesi'nde de vardı. Eski Türkler, dillerinin hatırı sayılır sertliği içinde, böyle sesleri bilhassa birleşik kelimelerde kullanmaya başlamışlardı. Meselâ Türkçeye "Soğdca"dan "kend" sözü de girmişti, sözün "kand" telâffuzu da... Fakat Türkler, bu sözleri Semerkent veya Taşkant şeklinde değil, aksine, Semerkand ve Taşkend sesiyle söylemeyi -galibâ- daha güzel buluyorlardı.

Çünkü dillerde hattâ iki heceli kelimelerin bile söylenişinde kalından inceye ve inceden kalına geçmek, ancak asırların hazırladığı bir tekâmül hâdisesidir. Basit kalmış, iptidâî kalmış diller, bunu beceremezler. Fakat

işlene işlene incelmiş, güzelleşmiş dillerde bunlar yığın yığındır.

Bundan ne çıkar?

Bundan, Türkçenin de ses bakımından böyle bir güzelliğe ulaştığı sonucu çıkar. Bizim gramercilere göre ise Türkçede bu kâide kesindir değişmez, değişmemiştir.

Yine biz diyoruz ki Türkçede bu kâide üzerinde ısrar etmek, Türk çocuklarının dil zevkini, dil gurûrunu ilk anda incitmektir. Çünkü ilk ve ortaokul çocuklarına bu donmuş veya dondurulmuş kâide söylenince, o çocuk ister istemez soracaktır.

"Peki bizim dilimizdeki insan, minâre, meydan, câmi, kubbe, bahçe, kulübe, fidan, cihan, fezâ, lâle, bâdem, şeftâli, şirâ, bira, ateş, silâh asker, mâvi, beyaz, dünya, İstanbul, Üsküdar, Keşan, Kütahya ve daha sayılamayacak kadar çok kelime ve isim neden bu kuralın hâricindedir?"

O zaman, hele bugünkü Türk dili yıkıcıları, tam bir zaferle taşı gediğine koyacak ve bu körpe dimağlara o acı zehri akıtacaktır:

"Çünkü bu kelimeler ve bu adlar Türkçe değildir!"

"Büyük ses uyumu" dedikleri kâide, yıkıcılar elinde bu çeşit bir silâhtır: Daha ilk ve ortaokul çocuklarına Türkçede saymaya üşeneceğiniz kadar çok yabancı kelime var, diyebilmek zevkini, ferahlığını verir; dilimizde "Türkçeleşmiş nice yaşayan söz"ün yabancı sayılması şeytanlığını sağlar.

Şimdi biz, yukarıda bir Semerkand dedik ya, sayın bir muârızımız buna îtirâz ediyor ve: Ben Kaşgarlı Mahmud'a baktım, Türkler, bu şehre Semerkand değil, Semizkend derlermiş, Semerkand'ı da İranlılar söylermiş diye, kendini gösteriyor.

İşte ilmin (!) cevâbı!. ve:

Zavallı ilim!...

Peki, Taşkend'e ne derlermiş? Yarkend'e ne ad koyarlarmış?

Sonra, o gün bugün, Semerkand'a neden Semizkend dememişler de aydınlarının eserlerinden halk şiir ve hikâyelerine kadar, bu şehri hep Semerkand diye yazıp durmuşlar?

Bu demektir ki Farslıların söylediği Semerkand Türk zevkine Semizkend'den daha güzel görünmüş, o kadar ki bu adı unutturmuş. Esâsen mes'ele de budur: Türk dilinde Semizkend'in değil de Semerkand'ın yaşadığının farkında olmak...

Sonra, Kaşgarlı Mahmud'a bakarsanız, o, Türkmen adının da İskender'in söylediği Türk mânend'den geldiğini bildirir; Kazvin şehrinin de asıl adı Kaz Oyunu'dur, der, çünkü Afrasyâb'ın kızı Kaz, bu yerlerde oynardı. Kaşgarlı, aslı Soğdca olan "kend" sözünü de pek tabiî olarak Türkçe bir söz zanneder.

Kaşgarlı Mahmud, devrinde büyük himmet göstermiş, âbide eser yazmış, azîz vazîfe görmüş, tam bir Türk büyüğüdür. Ancak onun eserini süsleyen bu sevimli yorum ve efsâneleri biraz anlamak lâzımdır. O öyle söylüyor ama sonradan iş nasıl olmuş? Bunu bilmek lâzımdır, hiç olmazsa akıl etmek lâzımdır.

Gerçi efsânelerin ilme hizmeti vardır ve bâzan çok büyüktür. Ancak onları ilmin hizmetine alabilmek için yine ilmî disiplin ister.

Bu arada Mahmud'un Semerkand hakkında verdiği bilgi hattâ çok doğru olabilir. Fakat bunun doğruluğu, Türklerin Semerkand'a Semerkent veya Samarkant değil, Semerkand dediklerini bize unutturamaz ve bir mal bulmuş gibi, mühim bir dil hâdisesinden bizi uzak tutamaz.

Bir milletin "dil anlayışı" ve dilde "ses zevki" üstün bir dereceye vardı mı, o artık eskiden veya sonradan birleşmiş kelime dinlemez. Güzel söylemek için gramercilerden de fikir almaya tenezzül etmez. Taşkant değil, Taşkend, Semerkent değil, Semerkand demeyi bilir. Daha yeni sözleri de aynı mûsıkîye uyarak birleştirir. Meselâ XIV. asıra doğru Anadolu Türkleri, Akkoyunlu Devleti'nin kurucusu Tur Ali Bey'in adını Turalı diye, eski sese uygun söylemişlerdi. Fakat İstanbul Türkleri, fetih sonu, şehre karargâh kuran Cebe Ali Bey'in adına bugün hâlâ yaşayan bir isimle Cibâli demektedir.

Turalı ve Cibâli... Yalnız bu iki isim, dilden anlayanlara kitap dolusu bilgi veren derin mânâlar taşır.

Daha önce de söylemiştik: Bir milletin bütün fertleri için en güzel ve güzel sesli sözler, çocuklarına seçip yâhud yaratıp koydukları isimler değil midir? Bugün Türkiye Türkleri, dikkate değer bir ekseriyetle bu çocuklara nasıl adlar veriyorlar? Şöyle bir okuyunuz:

Ayten, Aysel, Aygül, Aytül, Ercan, Erdal, Erkal, Erol, Gülâli, Gülây, Gülcan, Gülnur, Güray, Güvenay, Özcan, Öznur, Özdal, Meral, Selcan, Selçuk, Seval, Tülay, Tülünay ve daha çok sayıda eski, yeni isimler, acaba neden iki üç hece içinde hep inceden kalına ve kalından inceye geçen seslerle örülmüştür? Bir millet, bu ses değişiminden tam bir millî estetikle zevk almasa, bu ufacık kelimelerde bu kadar kesin bir iniş çıkış yapar mıydı?

Bu adlar, yeni değil, nice zamanlardan beri böyledir: Arabın Aişâ'sı Türk halk dilinde Ayşe olmuş, Fâtıma'nın Fatma'yı da aşarak Fadime âhengine ulaştığı görülmüştür. Böyle isimlerin Eyşe, Fidime, Helime telâffuzları, inceden kalına, kalından inceye geçemeyecek kadar işlenmemiş ağızlarda kalmıştır. Meşhur otobos ve pürüfüsür hikâyesi de budur.

Biz, dile yeni bir kāide koymuyoruz.

Dile dikkat edilmesini istiyoruz...

Türkçede, öteden beri, değişmiş ve değişen bir şey vardır, diyoruz.

Bir millet, neden önce "yalav" hattâ "yalab" dediği söze sonradan "alev" demek ihtiyâcını duyar? "Yınanç" kelimesine "inanç" sesini verir? Neden, fethettiği "Salanıkos" kaba adına "Selânik" demek inceliğini gösterir. Neden, Yunanca "adamas" sözünü, Fârisî âhengi daha güzel bularak "elmas" diye kullanır? Neden Farsça "bâdâm" sözünü kaba bulur da "bâdem" sesine koyar? Ne diye, Yunanca "Kastanon" sözünü Türkçede "kestâne" âhenginde kullanır? Hattâ neden Yunanca, Frenkçe yoluyla aldığı "elektrik" kelimesine hem halk dilinde "alektirik" sesini verir?

Daha sayalım mı?

Bir dilde binlerce hattâ alabildiğine istisnâsı olan bir kāide olur mu? Olursa ona kāide, hem de dilin temel kāidesi denir mi?

Biz her zaman aynı şeyi söylüyoruz: Dillerde değişen şeyler vardır. Diller, başka vatanlarda başka sesler alırlar. Bunlardan bâzan lehçeler, bâzan da başka diller meydana gelir.

Dilcilik taassupla olmaz. Cehâletle hiç olmaz.

Bunları görmek, anlamak ve ancak millet bağrında gelişen her dil hareketine hakkını vermekle olur.

Dile dikkatle olur, dilin zevkine, dilin dehâsına varmakla olur.

Bizim dilcilerimiz, bir zamanlar Atatürk'e bile Kemal adını "Kamal" yaptırmışlardı. Sonra, büyük adam, bundan, eli ateşe değmiş gibi uzaklaşmıştı.

Evet, gramerciler, bütün bu cehâlet ve taassupları şimdi bir medrese mîrası gibi yaşatanlardır.

CÂNAN, NÂLÂN VE GÜLDALI

Üç kardeştiler. Bu üç kızın en küçüğününe sormuştum:

- Sizin adınız nedir?

- Cânan, Efendim

- Ya ablanızınki?

- Nâlân.

Daha büyük ablalarının da adı Nâzan'dı.

Hepsine birden sormak zorunda kaldım:

- Peki, Nâlân ne demek?

Bilmiyorlardı. Bu kelimenin mânâsını anneleri de hattâ babaları da bilmiyordu. Onlar, sâdece, kızlarına Nâzan'la kāfiyeli ve o güzel kelimenin âhenginde bir söz olduğu için bu ismi koymuşlardı. Nitekim, üçüncü kızın Cânan oluşu da hep o Nâzan âhenginin bir devâmıydı.

Mânâsını bilselerdi, belki de kızlarına bu ismi koymazlardı.

Çünkü Nâlân, bizim, Türkiye topraklarında kazandığımız ince ve uzun, iki â sesiyle seslendirilmiş, güzel sesli, bir kelime olmasına rağmen, mânâsı, "ağlayan, inleyen" demektir.

Çocuklarına, dünyanın en güzel sesli ve güzel mânâlı kelimeleriyle ad koymak duygusundaki anne-baba'ların, mânâsını aramayacak kadar hoşlarına giden "nâlân" kelimesinin sırrı ve tılsımı ne idi? Bunu bir başka misâlle belirteceğim:

Bir âile toplantısında, bir yaz misâfiri, ev sâhiplerine soruyordu:

- Bu akşam nereye gideceğiz?

Evin en küçük kızı, en güzel bir İstanbul Türkçesiyle şu cevâbı veriyordu:

- Lâlezâr'a...

Dönüşte de misâfirlerini Dîvan Oteli'ne bırakacaklardı. Dîvan kelimesini de bâzı edebiyat mütehassıslarımız(!) gibi, divan değil, kelimenin bütün alışılmış sesiyle: D î v a n telâffuz ediyordu.

Bu kelimelerin Türkiye'de hâlâ, hem de reklâmatif bir âhenkle yaşamaları seslerinin "Türkçeleşmiş" güzelliğindendir.

*

"Öztürkçecilik, arı Türkçecilik" gibi sloganlardan bir "kızıl perde" hesâbına istifâde ediliyordu. Bu perdenin arkasında milletimizin önce dilini, sonra dînini yıkmak isteyen menfûr emel gizleniyordu.

Bizim yirmi beş yıldan beri ısrarla haber verdiğimiz bu perde, son yıllarda birçok yerlerinden aralandığı ve yırtıldığı için, arkasındakiler, bütün çirkin suratlarıyla meydana çıktılar. Bunun sebebi, milletimizin bilhassa İstiklâl Harbi yıllarında, Kuvâyı-Milliyye Rûhu ile kenetlenip yekpâreleşmesinden doğan büyük millî kud-

rettir. Hiçbir düşman milletin gözünden ve korkusundan silinmeyen bu eşsiz kudreti, milletimizin önce d i l, sonra din birliğini çürüterek, yıkmak gayretidir. İçimizde bu iç tasaddîye hizmet eden gâfillerin sayısı ise, maalesef, beklenenden fazla olmuştur.

Aslında, Cânan, Nâzan ve hattâ Nâlân ve Lâlezâr kelimelerinde ve benzerlerinde sevilen, bu sözlerin yabancı asıllardan Türkçeleşmiş oluşları değildir. Sevilen bu kelimelerdeki güzel sestir. Bu ses yabancı değildir. Böyle kelimeleri ne Arap ne de Acem, Türk gibi söyleyebilir. Bu kelimelerde seslenen ince-uzun "a"lar, bilhassa ince-uzun "lâ"lar, böyle kelimelere, Türkiye topraklarında bizim milletimizin verdiği ses değerleridir.

*

28 Temmuz 1970 sabahı İstanbul Radyosu'nda bir hanım spikerimiz, "Revnakî Efendi"nin adını söyleyecek olmuştu. Kelimenin bir hecesi uzun okunacaktı. Spiker hanım bunu hissediyor, ancak hangi hece uzayacak? Bunu bilmediği için söylediği adı defalarca "Revnâki" diye yanlış telâffuz ediyordu.

İşte Türkçe ve Türkçeleşmiş bütün kelimelerde dikkat edilecek asıl nokta burdadır: Türkiye toprakları, Türkçenin sesine çok güzel bir "uzun hece" kazandırmıştır. Bu uzun hece başlangıçta Arapçadan, Acemceden gelmiş gibi görünürse de zamanla onu "millîleştiren", vatan topraklarından yükselen sesler olmuştur. Şimdi Türkçeyi yıkmak isteyenler, bütün bu güzel sesleri yıkarak dilin vazîfesini körletme yolunda büyük adımlar atmış bulunuyorlar.

Bunlar dili, büsbütün mü yıkmışlardır?

Hayır, Türk dili ve Türk zevki, ciddî bir himmetle, tamâmiyle ilmî ve akademik bir çalışma ile, bu korkunç netîceyi hâlâ önleyecek kudrettedir. Yeter ki bu yıkımın kimler tarafından ve nîçin yapıldığı ve nasıl bir netîce

alınmak istendiği, milletçe bilinsin ve mes'ûl kimseler bu dâvâyı cidiyetle ele alsınlar.

Çocuklarına bilmeyerek ve sırf sesi güzel olduğu için Nâlân adını koyanlar, bunun en meydanda örnekleridir.

Doğu Anadolu'nun çeşitli bölgelerinden İstanbul'a Ankara'ya ve başka büyük şehirlere akın eden halkımız var. Bunlar âilece gelip apartmanlarda kapıcılık, iç hizmetleri ve başka işler yapıyorlar.

Adlarını öğreniyorum.

Bilhassa kadın adları dikkatimizi çekiyor:

"Gül, Gönlü Gül, Yazgülü, Gülşah, Gülşan, Güldalı, Güldâne, Gül'izar, Kırgülü, Gülbeyaz" hattâ erkek adı olarak da bâzan: "Gülbey".

Bu güllü isimlerin, bu Anadolumuzu gül bahçelerine çeviren güzel adların, bu derece ısrarla niçin konulduklarını ben biliyorum. Ama yine bilmezlikten gelerek soruyorum:

- Sizin oralarda gül bahçeleri çok olmalı... Köy evlerinin bahçelerinde çok mu çiçek yetiştirirsiniz?

Adı, Güldalı olan kadın cevap veriyor:

- Hayır beğ, bizim oralarda çiçek bahçesi ne gezer? Biz toprağı tarla diye kullanırız.

- Peki, kızlarınıza bu kadar çok ve bu kadar güzel gül adlarını, yoksa "gül"e hasret duyduğunuz için mi koyuyorsunuz?

- Hayır beğ, bizim hasret duyduğumuz başkadır. Bizim oralarda inanılır ki gül, Hz. Muhammed'in remzidir.

Remz kelimesini de biliyordu. Verdiği cevap, aslında benim beklediğim ve bildiğim cevaptı: İslâm dünyasında, bilhassa müslüman Türkler arasında XIV. asırdan beri tam bir gönül temizliğiyle ve büyük aşkla sevilen Hz. Muhammed'i temsil eden sembollerden biri de gül'dür. Gül-

ün, bu büyük peygambere alem olduğunu ve bilhassa Anadolu halkının, atalardan kalma bir irfan mîrâsıyle kız hattâ erkek çocuklarına Gül adını bunun için koyduklarını nice şehirlilerimiz bilemez ama, köylümüz bilir. Çünkü Türk köylüsünün ne millî ne de dînî irfânı modern mekteb'in yaz-boz tahtası hâline getirdiği, hedefsiz tedrisatla bozulmamıştır.

Hani sorsam, bana, Fuzûli'nin:

Sûya versün bâğban gülzârı zahmet çekmesün
Bir gül âçılmaz yüzün tek verse bin gülzâre sû

beytini ve daha böyle nice "gül"lü beyitlerle söylenmiş, Hz. Muhammed medhindeki meşhur "Su Kasîdesi"ni, hiç olmazsa ordaki "gül"lerin mânâsını da bilecek.

"Gül" kelimesinin aslı Farsçadır ve İran'da "gul" telâffuz edilir. Ona "gül" inceliğini Türkler vermiştir. Burada Türk Telâffuzu ve Türkiye toprakları, 2700 yıllık büyük bir lisan olan Türkçe'ye nasıl bir şahlanış kazandırmıştır? Bunu îzah edecek değilim. Yukarıdan beri, bu hususlar, yine bu sahîfelerde enine boyuna îzah ve isbât edilmiştir. Burada söylenecek ve kulaklarda küpe olması istenecek söz şudur:

Türk milletini içinden yıkmak isteyenler onun önce dilini ve arkasından dînini devirmek yolundadırlar. Onun târihteki en büyük zaferlerini, bu iki asil kaynağa bağlı oluşla kazandığını da, onlar, çok iyi bilirler.

Yıkmak isteyişlerinin asıl sebebi, esâsen budur.

ATA, HOCA ve ÖĞRETMEN

Eski ve muhterem bir muallim arkadaşım: "Gençliğimde filân şehirde hocalık yapıyordum, fakat sokağa çıkmaya utanırdım. Çünkü şehir halkı, hocayım diye, geçtiğim her yerde beni ayağa kalkarak selâmlardı. Büyüklerin bu hürmet dolu selâmları esâsen çok "terbiyeli" olan çocukların ve gençlerin üzerinde derin tesir bırakır; küçük, büyük, herkesten gördüğüm saygı, beni hocalığın sevgisi, şevki ve gurûruyle doldururdu." diye konuştu.

Yalnız Allah'ın huzûrunda ayağa kalkılır yer olan câmi'de Fâtih Sultan Mehmed'in, hocaları gelince, onları da ayağa kalkarak selâmladığını düşündüm. Bu eski ve büyük Türk terbiyesini, bir daha, gönlüm dolarak hatırladım.

Hoca'ya böylesine hürmet, şimdi bir masaldır. Büyük ve mânevî bir tükeniş, bizim vicdan ve terbiye dünyâmıza musallat olmuş; ne hocaların bir nicesinde hocalık vasfı, ne de talebede ve velîlerde hocaya saygı duygusu bırakmıştır.

Siyâsî partilerin ve yabancı ideolojilerin, hocaları, birer âlet gibi kullanmaları, hele hocaları, böyle siyâsetlere âlet olabilecek vasıfta yetiştirmeleri; o Tanrı mesleğini büyük çatırdayışlarla yıkmıştır. Bir kısım hocaların ise, yabancı ve yıkıcı ideolojilere âlet olacak kadar meslek haysiyetinden mahrum yetiştirilmeleri, bu yıkımı körüklemiştir. Hocalığa derin saygı ve haysiyetle bağlı kalmasını bilen asıl hocalarımız ise, bu mevzûun sâdece ıztırâbını çekiyor.

*

Vaktiyle, "öğretmen" başlıklı bir yazımda, bizzat "öğretmen" kelimesinin bile, hocalığı küçük düşüren yıkıcı bir îcâd olduğuna dikkati çekmiştim. Bu kelimenin uydurulduğu yılların hocalığı küçümsemesi, çeşitli, yıkıcı sebepler yanında, daha ona verilen isimden başlıyordu:

Bu cılız sesli ve ters mânâlı kelime o ulu mesleğe ad olacak ulviyette değildi. Hocalık mesleğine derin saygı duyan atalarımız, bu mesleğe isim seçerken, daha Türklüğün kuruluşundan beri onu yalnız mânâ bakımından değil, "ses bakımından" da ifâde edebilecek, heybetli kelimeler seçmişlerdi.

Eskilerin: hattâ en eskilerin, hocalarına Ata, Koca gibi, göğüs dolusu seslerle söylenir, büyük heybet ve kudsiyet ifâde eder unvanlar seçmeleri, eski ve büyük Türk rûhunun kelimelere vuran, akisleriydi.

Bunlardan "ata" kelimesinin, Türk topluluğunda, eskiden beri, "baba, dede, yaşlı ve tecrübeli, bilgili adam, mukaddes ihtiyar ve din büyüğü" gibi mânâları yanında "hoca, muallim ve terbiyeci" mânâsıyle de kullanıldığını şimdi çok iyi biliyoruz.

Bu mânâda "ata", kelimenin birinci mânâlarındaki bütün hürmet ve "kudsiyet" ifâdelerini, asil bağrında toplayan öylesine heybetli bir ihtiram kelimesiydi.

Yine eski bir yazımda, Türklerin ilk yazılı eserleri olan "Göktürk Kitâbeleri"ni, "ata" yâni "hoca" unvanlı bir Türkün yazdığını belirtmiştim. Bu hoca, Gök-Türkler devrinin şöhretli kahramanı Kül Tigin'le gayretli ve milliyetçi hükümdârı Bilge Kağan'ın hocalarıydı. Aynı hoca, yazdığı kitâbelerin bir yerinde, kendini, bugünkü Türkçeye çevirirsek:

Bunca yazıyı yazan
Ben Kül Tiğin atası
Ben Yollug Tigin yazdım
Tam yirmi gün oturup
Bu taşa damga koyup
Ben Yollug Tigin yazdım.

diye tanıtıyordu. Yâni adı Yollug Tigin'di ve kendisi hükümdar âilesine mensup bir âlimdi. Bir "târihçi" ve bir "hoca" idi. Vatanını, milletini seven, milliyet duygusunu çok iyi idrâk eden ve kendini bütün milletlerin üstünde gören bir Türklüğün kudretli muharririydi. Eseri okunduğu zaman, onun, üstün bir dînî inanış içinde bulunduğu; öyle duyup öyle düşündüğü de görülüyordu.

"Göktürk Kitâbeleri"nde, onun unvânı "atı" şeklinde yazıldığı için, Avrupalı Türkologların uzun zaman halledemedikleri bu kelime Kozmin'in ve Türk âlimi Fuad Köprülü'nün isâbetle kaydettikleri gibi, târihî "ata" kelimesinden başka bir şey değildir.

Aynı kelime, Büyük Selçûkîler devrinde tekrar dirilmiş ve meşhur "atabek" unvânı bu kelimeden doğmuştur: Atabekler, Selçuk şehzâdelerine, fikrî, ilmî, siyâsi, idârî ve askerî mevzûlarda hocalık yapan, Selçuk büyükleri ve Selçuk bilginleridir. Taşıdıkları unvan ise, Türk an'anesinde tâ Oğuz Kağan Destanı'ndan beri yaşayan, muhterem ve heybetli bir addır. Oğuz Destanı'nda bu menkıbevî Türk hükümdârına bilgi ve öğüt veren, aksaçlı, aksakallı, çok tecrübeli, ihtiyar Irkıl Ata, Selçuk şehzâdelerine "hocalık yapan" ünlü "atabek"lerin, târihte bilinen en

eski sîmâsıdır.

*

Eski Türklerin, dertlere devâ bulan doktor mânâsındaki hekimlere "atasagun" demeleri de bu bakımdan mânâlıdır. Çünkü Türkler arasında, hekimlerin, bilgilerini ilâhî kaynaktan almış mukaddes kimseler oldukları na dâir inanışlar yaşardı. Atasagun, hem "sağlık atası, sağlık hocası", hem de "hakîm = hekim" mânâsında bir kelime midir? Karluk Türkleri, büyüklerine "sagun" derlerdi. Atasagun, hem "ata" hem de "sagun" birleşmesinden doğuyor. Demek ki Türk, saygı beslediği kimselere hem "ata" hem de "sagun" diyor; mânâları da sesleri kadar heybetli unvanlar veriyordu.

*

Ortaasya Türkleri arasında "tasavvuf" îmânını müesseseleştiren ilk Türk evliyâsına, XII. asır Türkleri, Hoca Ahmed Yesevî diyorlardı. Buradaki "hoca" kelimesi, eski "ata" sözü gibi sâhibine derin saygı ifâde ediyordu. Aslı "koca" olan kelime, ata sözünün sinonimiydi. Nitekim, Yesevî'nin üçüncü halîfesi olarak Harzem'de tarîkat kurmaya me'mûr edilen Süleyman Bakırgânî'ye, o çevre Türkleri Hakîm Süleyman Ata demişlerdi. Buradaki "ata" sözü, Yesevî'ye verilen "hoca" unvânının tam karşılığıdır.

Esâsen Türkler, kendi coğrafyalarında, Allah'a varma yollarını, Türk vicdânına, vecidle, heyecanla telkîn eden, büyük îman ve tasavvuf adamlarına, derhâl "ata" demeye başlamışlardı. Daha müslümanlığın ilk devirlerinde böyle mukaddes bir unvanla sevilen, ozanlar pîri, meşhur Korkut Ata ile onun gibi bir îman ve ihlâs hocası olan Çoban Ata, hep, kendilerine böyle büyük adlar lâyık görülen azîz şahsıyetlerdi.

Asırlar ilerledikçe Yesevî âilesinden veya tarîkatinden gelen büyüklere âdeta sıra ile, ya "hoca" yâhut "ata"

denildi. Bu ülkede, birbiri ardından âdeta nöbetleşe bir unvanla çok sayıda "ata"lar ve "hoca"lar sıralandı.

XIII. asır, İlhanlılar devri âlimlerinden Tabîb Reşîdüddîn, "Türkçede yaşlılara Hoca, Koca derler, Hâce: Hoca sözü, aslında Türkçedir, Arapça veya Acemce değil." demek ihtiyâcını duymuştur.

Türkler bizzat "hoca" kelimesini, Fârisîdeki hâce kelimesindeki mânâ ve kudsiyetle kullanmış, eski Türkçe üstad`adam, mukaddes adam mânâsındaki koca kelimesinin bir devâmı olarak yaşatmışlardır. Bu kullanış, bugün Türklüğünü muhâfaza eden topluluklar ve âileler arasında hâlâ aynı kuvvetle yaşar.

Nitekim "öğretmen" kelimesinin, millete, devlet zoruyla kabul ettirilmek istendiği ilk anlardan başlayarak, aradan geçen bunca yıllara rağmen, bugün hâlâ Türk halkı ile, hoca'larına sevgi ve saygı besleyen Türk çocukları, bu kelimeye hürmetle bağlıdırlar. Sevdikleri, saydıkları öğretmenlerine mutlaka "hoca, hocam!" diye hitâp ederler. Onlara karşı "öğretmen" kelimesini kullanmaktan âdeta utanç duyarlar. Bu o kadar böyledir ki geniş Türk topluluğu içindeki bütün gerçeklere göz ve kulak kapamış olanlardan başka herkes bunu bilir.

"Hoca adam" tâbîri, hâlâ, bir saygı ve kıymet ifâdesi hâlinde, bütün vatan dilinde canlıdır.

Demek ki halkımız, eski asil ve târihî seciyesini kaybetmiş değildir. O, hocasına imkân buldukça saygı göstermekte tereddüt etmiyor. Bizim hocalık mesleğine eski îtibârını kaybettirmemiz, bunun kaybolduğu her yerde, o büyük halktan olamamak yolundaki kozmopolit veya yıkıcı ruhda insanlarımız yüzündendir.

*

Başka dillerde de az çok böyle olmakla berâber, Türkçede kelimeler, mânâlarının notaları hâlinde yaratılmış veya o hâle konulmuş mücevherlerdir. Bu güzel ve

dâhiyâne işi, şu veya bu politikacı değil, ancak Türk milleti yapar. Eski "Tengri" sözüne Türk halkının "Tanrı" ve "Allah" demesi, bunun en güzel misâlidir.

Türkçede büyük meslekleri ve büyük mefhumları -bugün çok sayıda görüldüğü gibi- cılız ve sünepe sözlerle seslendirmek âdeti yoktur. Bugün, dilde görülen cılızlık, Türkiye'deki son yıkıcı hareketin bir îcâdı ve her büyük mesleğe taarruz eden bir hamlesi ve hîlesidir. Herhalde Türkiye'de hocalık mesleği, adı öğretmen kaldıkça kolay yükseltilemez. Bu mesleğe onun mânâsına uygun, yüce bir ad bulunmalıdır.

DİL SAVAŞLARI

Dil mevzûunda apaçık bir hâdiseye büyük ehemmiyet verilmelidir: Herkes ve her millet, çok iyi bilir ki yeryüzünde "mekteb" denilen, okuma ve öğrenme yurdları kurulalıdan beri, her millet, bu mekteplerde herşeyden çok, çocuklarına kendi dillerini öğretir.

Dil öğrenimi, bütün bir tahsil, hattâ bütün bir hayat boyunca devam eder.

Meselâ bizde her çocuk, mektebe, anadilini bir ev ve âile Türkçesi hâlinde öğrenmiş olarak gider. Yâni Türkçeyi bilerek gider. Bu böyle iken ilk mektepler, Türkçeyi bilen bu çocuklara, bir taraftan bütün derslerini Türk Dili ile okutarak; öte yandan, dilbilgisi dersi, okuma dersi, kompozisyon dersi adı altında, müstakil ve ısrarlı dil dersleri vererek, yine en çok Türkçeyi öğretirler.

İlkmektebi bitiren çocuğa, ortamektepde artık Türkçe dersi gösterilmemek fikri bir an bile akla gelmez, ve ortamektepte, lisede dil ve edebiyat dersleri hep, Türkçe'yi daha güzel bir Türkçe hâlinde öğretmek gāye-

siyle devam eder.

Bu yetmiyormuş gibi, liselerden sonra, üniversitelerde de bir Dil ve Edebiyat Fakültesi vardır. Bizde değil ama, başka memleketlerde, vatan çocukları, dillerinin bir ömür boyunca öğrenilecek incelikleri, güzellikleri; bilinmesi zarûrî husûsiyetleri ve o dillerle yaratılmış şâheserlerin dil, kültür ve sanat değerleri hakkında son mektep bilgilerini bu fakültelerde tamamlar ve dillerinde bir "mütehasssıs" olarak yetişirler.

Burada dillerinin derinliklerini öğrenme melekesi kazandıklarından, "dil öğrenme hâdisesi", fakülteler hattâ doktoralar bittikten sonra da bir ömür boyu devam eder.

Neden?

Çünkü dillerin, işte bu kadar çok insan tarafından bu bitmez tükenmez zaman içinde meydana çıkarılacak daha birçok incelikleri, derinlikleri, yücelikleri vardır.

Çünkü:

Türkçe ağzımda annemin sütüdür

diyen şâirin çok güzel söylediği gibi, mekteplere evlerden gelen çocukların ağzında dil, "anne sütü" kadar sâf ve temiz bir ev ve âile lisânıdır.

Ancak bu güzel "çocuk dili", bu temiz ve sevgili, "ev-âile" ve "halk Türkçesi", tıpkı "anne sütü" gibi büyüyen vücutlar, gelişen dimağlar, dil ve kültür yollarında şahlanan insanlar ve milletler için kâfî değildir.

Bunun içindir ki mekteplerde okul çocuklarına, gittikçe anadillerinin üstüne yükselerek öğretilen dil bir taraftan çeşitli ses değerleriyle mûsıkîleşen; öte yandan, durmaksızın bilgi, görgü, fikir ve sanat maddeleriyle beslenen bir "kültür ve tefekkür lisânı"dır.

Ancak, böyle bir dili lâyıkıyle öğrenebilmek için, o dili bütün dil, kültür, sanat ve târih değerleriyle yakın-

dan tanıyıp sevmek lâzımdır. O dilin hâline olduğu kadar, mâzisine de hürmet etmek lâzımdır. O dilin, vücûda geldiği "ortak medeniyetler" içindeki yerini ve değerini; bilhassa bu medeniyetler içindeki millî hamlelerini bilmek, anlamak ve sevmek lâzımdır.

Bilmek lâzımdır ki "millî dil sevgisi", millet sevgisinin büyük ve bölünmez parçasıdır. Millî dil sevgisi bütün mânâsıyle bir "millî renk" sevgisidir. Bu "millî renk", al renktir, bayrak rengidir. Fakat, Türk milletinin bayrağındaki millî rengi meydana getiren unsurlar sâdece kumaştan ve boyadan ibâret değildir.

Bir milletin rengi, onun târîhini dolduran sanat ve medeniyet mâcerâlarının; kültür hareketlerinin, îman ve mefkûre hamlelerinin; büyüme ve korunma savaşlarının; başka milletlerle yapılan dil, kültür ve medeniyet alış-verişlerinin ve bilhassa vatan topraklarının hep birden meydana koyduğu "mukaddes terkîb"dir.

Meselâ Türk milletinin târihinde "îman savaşları", "medeniyet savaşları", "vatan savaşları" kadar devamlı lisan savaşları da vardır.

Milletimiz, asırlar boyunca, onun kolunu bükemeyen kuvvetlerin, dilini bükmek yolundaki amansız baskıları karşısında, Türkçe'yi tıpkı bayrak gibi, vatan gibi korumak ve yüceltmek heyecânını duymuş ve bunda muvaffak olmuştur.

Vatan edindikleri ülkelerde, daha evvel yaşamış, büyük diller ve büyük sanatlar varsa, bunların tesîri altında kalıp kendini kaybetmemiş millet çok azdır.

Târihte millî dili ve millî karakteri koruma zaferini dünyanın en büyük eski kültürleri ülkesinde gerçekleştiren Türk milleti, bunun için başka milletlerle ölçülemeyecek bir millî zafer kazanmıştır:

Selçuk ve bilhassa Osmanlı asırlarında, Türkçe, başta Arapça ve Acemce ile değil, fakat, onlar da dâhil,

başta Yunanca ve Latince olmak üzere Rumca ile, Ermenice ile, İtalyanca ile ve başta Sırpça olmak üzere bütün Balkan, Kafkas ve Sûriye dilleriyle çok tabiî bir ölüm kalım mücâdelesi yapmış ve milletimizin büyük dil sevgisi ile Osmanlı Hükümdar Âilesi'nin şuurlu Türkçecilik siyâseti, bu savaştan muzaffer çıkmıştır.

Bugün, bütün dışarıdan ve içeriden yıkmalara rağmen, Türkiye'de hâlâ büyük ve güzel bir millî dil yaşıyorsa bunu yabancı ülkelerde "dil zaferi" kazanmış bir milletin bu "millî lisan yaşatma" gücüne ve alışkanlığına borçluyuz.

Türkiye'de bir Yahyâ Kemal Türkçesi, bir Reşat Nûri Türkçesi, bir Refik Hâlid, Hâlide Edîb, Fâruk Nâfiz, Orhan Seyfî, hattâ Said Fâik ve Orhan Veli Türkçesi bugün hâlâ en sevilen Türkçe ise; bir Yûnus Emre ve bir Karacaoğlan Türkçesi birbirinden farksız, güzel Türkçeler hâlinde hâlâ en çok sevilen dillerse, bunu milletimizin büyük ve millî "dil şuûru"na ve başka dillere mağlûp olmamak için asırlarca yürüttüğü "dil savaşları"na borçluyuz.

*

Ancak, Türkçeyi "büyük dil" olarak yaşatmak için tutulacak yol, asla bugünkü kısırlaştırma, uydurma ve soysuzlaştırma yolu değildir. Unutmamak lâzımdır ki "ortak medeniyetler", birbirlerine geniş ölçüde ticârî ve sınâî mahsûl yanında, "kültür, tefekkür, teknik ve sanat" kelimeleri de verirler.

İslâm Medeniyeti asırlarında kültür ve tefekkür dili Arapça olduğu için, Türkçemiz, ister istemez bu dillerden faydalanmıştı. Fakat Arapçadan ve Farsçadan faydalanmak, bilhassa Anadolu ve Balkan Türkiyesi'ndeki güzel Türkçeyi asla yıkmadı. Bunun güneş gibi aydınlık misâli şu "yaşayan Türkçe"dir.

Avrupa medeniyeti milletlerinin de kültür, sanat ve

tefekkür dili kaynağı, eski Yunan ve Latin dilleridir. Bugün hâlâ batının ilim ve tefekkür dünyâsı, fen ve teknik dünyâsı, hattâ en yeni kelimelerini bile eski Yunan ve Latin köklerinden yapıyor.

Nükleer denemelerin, atomların, hidrojenlerin, füzelerin, elektronik beyinlerin sâdece umûmî isimleri değil, binbir âlet ve parçalarının da isimleri bugün, milletlerarası, yeni bir ilim dili hâlinde, her milletin lisânındadır.

Bir fezâ çağına girdiğini öğrendiğimiz dünyâmızın semâlarını aşarak başka yıldızlarda görünmeğe yönelen vâsıtalara, bir fezâ yarışması yapan milletlerin verdikleri "Apollo, Venüs" gibi isimler bile bizdeki dil yobazlarını henüz uyandırmamıştır.

Evvelce ve defalarca söylediğimiz gibi, "dillerin sesleri" bir de "mîmârîleri" millî olur ve millî kalır. Kelimelerde, târihin en eski derinliklerinden bu yana yüzde yüz şöyle dursun, yüzde elli, altmış ölçüsünde bile bir kelime ırkçılığı aranamaz.

Esâsen, kelimeler, biz istesek de istemesek de dilimize girmektedirler. Eczâhaneleri tıklım tıklım dolduran ambalajlı ilâçların, hattâ Türkiye'de yapılanlarının adlarına bakınız: Yüzde doksan Latin kökündendir. Tıb terimleri, uydurma tıbca tutunamadığı için, umûmiyetle Latin menşeli kelimelerdir. Teknik ve mekanik sâhasında da bu, aynıyle böyledir. Büyük şehirlerin caddelerini dolduran ve renk renk ışıklandıran reklâmatif îlânlara ve mağaza adlarına bakınız. Kendinizi Avrupa ülkelerinde sanırsınız.

Denilebilir ki biz, Avrupa medeniyetine, geçen yüz küsur yıldan beri değil, asıl şimdi ve bu kelimelerle giriyoruz. En halktan insan bile "benim moralim bozuk" diyebiliyor. Ve insan moralleri bu yabancı kelimelerin bilhassa tıbda, eczâcılıkta, bu yabancı ilâç adlarının getirdiği inandırıcı tılsımla düzelebiliyor.

Gerçi Türk dili için bu da yeni bir istîlâ ve yeni bir felâkettir. Ancak milyonlar sarfedildiği halde hiçbir işe yaramayan "yıkıcı" ve "uydurma" dil hareketlerinden daha az felâkettir. Çünkü büyük Türk halkı, meselâ "naylon" gibi, bu kelimeleri de Türkçeleştirmeyi bilmektedir.

Onlara yardım etmeliyiz. O zaman, "câmeşûy"un "çamaşır", "Anatolia" veya "Anatolos"un "Anadolu" olması gibi, nice yabancı kelime daha, Türk halk dili'nin zevk teknesinde yıkanıp Türkçeleşecektir.

ELİF... GÜL... ANKARA...

Kelimeler, her zaman ve her vesîleyle belirtildiği gibi, birer canlı varlıktır; doğarlar, yaşarlar, çok kere çok uzun ömürlü olurlar, vefâlı milletlerin dilinde ölmez bir sevgiye, âdeta ölümsüz bir hayâta kavuşurlar. Yine canlı varlıklar gibi, zamanla, onların da seslerinde, mânâlarında, şekillerinde değişmeler, güzelleşip çirkinleşmeler olur. Bâzan da yeni bir zevk, bir mânâ ve bir mûsikî aşısı ile ufak veya büyük ölçüde tâzelenir, âdeta yeniden doğar ve yaşarlar. Vakitleri, zamanları gelince de tabiî bir ölümle ölürler, dil ve edebiyat târihinin derinliklerine gömülürler; kitaplardan, sahîfelerden kabirlerinde ebedî istirahatlerine dalarlar.

Yaşadıkları târihlerde insanlara gönül ürperişleri vermiş, onların duymaları, düşünmeleri, sevmeleri, sevişmeleri, öğrenip yükselmeleri târihine hizmet etmiş olmanın huzûru ve tesellîsi içinde, bu kelimeler, huzûr içinde uyurlar. Yine yaşadıkları zaman, insanlığa büyük hizmetler görmüş millî veya milletlerarası kahramanlar gibi, arada bir hatırlandıkları, ihtifallerde anıldıkları, târih, hele edebiyat

târihi meraklılarının dillerinde ve zevklerinde canlandıkları olur. Fakat bu bir diriliş değil, çok kere, bir hatırlanıştır.

Kelimeler, bâzan da "Anadolu, İstanbul, Yıldırım, Barbaros, gül, bülbül, Paris, Berlin" v.b. adları gibi ebedîleşir, âbıhayat içmiş gibi artık ölmez kelimeler olurlar.

Bu sebepledir ki: Kelimeleri vaktinden evvel öldürmek, genç bir insan öldürmek kadar kanlı bir cinâyettir. Kelimelerin yaşama haklarını, insanların yaşama hakları kadar mukaddes ve muhterem sayanlar, insanlar içinde en az barbar veya en çok medenî olanlardır.

Kelimelerin tıpkı insanlar gibi, vatanları, milletleri vardır. "Ganj" kelimesi Hindistanlı, "Tanrıdağı" Türkistanlı; "Paris", Fransalı ve "İstanbul", Türkiyelidir. Kelimelerin çoğu, bir milletin diline çok kere başka dillerden gelip millîleşirler; "Muhammed" adının "Mehmedcik" oluşu gibi, bir milletin timsâli, varlığının tunçtan heykeli ve bir "hür yaşama" neş'esinin tesellîsi olurlar. Bu millîleşme, başlıbaşına engin bir dil, bir târih ve bir medeniyet hâdisesidir. "İstanbul", Arab kuşatması çağında "İstinpoli" idi. Türk milleti bu beldeyi alınca tamamıyle "İstanbul"laştı, 500 küsur sene önce "Bizans"tı, bugün herşeyden, hepimizden ziyâde "Türk"tür.

Anadolu'da nice nârin yapılı Türk kızlarının adı "Elif" dir. Bu kelime Fenike dilinde "Aleph" sesiyle, öküz demekti. Yunan alfabesinin ilk harfi, "Alfa", adını bu öküzün kafasından almıştır. Aynı harf ve kelime Arapçada "Elif" oldu. Bu, şekil bakımından, ince ve uzun bir çizgi idi ki "Allah" adının da yazılışı onunla başlıyordu. Türklerin elinde "Elif", hem bir çiziliş güzelliğiyle bir sanat şaheseri çehresine büründü, hem "Elif" hecesinin biraz daha ince ve uzun söylenişiyle inceldi, hem de Türk kızlarının vücut güzelliklerini hayal ettiren, millî bir isim oldu. "Alfa" Yunanca fakat "Elif" Türkçedir. Bugün en yeni aydınların şiirinde ve en yeni şehir kızlarının adlarında yankılanan bu isim, onun, mânâsıyla da ses güzelliğiyle de Türk zevki

tarafından ne ölçüde benimsendiğini gösterir.

"Çiçek" isimleri de böyledir. Türkçenin Acemce "gul" sesine verdiği "gül" incelişinden bu kitapta çok bahsettik. Türkçede "gül", gülün güzelliği kadar engin bir dil ve sanat hâdisesidir. Ahmed Hâşim'in:

Güller gibi.. Sonsuz, iri güller,
Güller ki kamıştan daha nâlân

mısrâlarında ve Yahyâ Kemal'in:

Mehtâb, iri güller ve senin en güzel aksin,
Velhâsıl o rü'yâ duruyor yerli yerinde.

mûsıkîsinde, güller, "Türkçe ağzımda annemin sütüdür" diyen bu şâirin anne sütü kadar Türkçedir. Acemce lâlenin bugün Türkçenin hem de Türk süsleme sanatının tamâmıyle millî bir unsur oluşu, yine Acemce "serv" kelimesinin Türk dilinde ve Türk kızlarının adında aldığı "selvi" sesi, şekliyle de mânâsıyle de bir millî sanat çizgisidir. "Emrah" ile "Selvi Han" adlı hâlis Türk hikâyesindeki güzel sevgili, Karacaoğlan'ın "*Deli gönül abdal olmuş - Gezer Elif, Elif*" diye mısrâlarındaki Elif kadar hâlis Türk kızıdır.

*

"Vatan isimleri" de böyledir. Bizim dokuz asırdan beri fethettiğimiz Anadolu'nun, Rumeli'nin nice yer ve şehir adları, milletimiz tarafından değiştirilmemiş, millîleştirilmiştir. Bunların başında Yunanca "Anatolos" kelimesinden Türkçeleşmiş ve anneleşmiş "Anadolu" kelimesi şahlanır. Türkiye'nin bugünkü başşehri "Ankara" adı, türlü bilgilere göre, Yunanca "hıyar" mânâsındaki "anguri" kelimesinden yâhud Ermenice "ârızalı" (toprak) demek olan "ankur" sözünden değil de, eski medeniyetlerde zafer alâmeti olarak kullanılan "çapa" mânâsındaki "anker" sözünden gelmiş, tarihte bu şehre, "Ancyre, Ankyra, Engüri v.b." gibi türlü adlar verilmiştir. Fakat Türkler ona şimdi "Ankara" diyorlar, bu ad bu sesiyle asrımızda milletlerarası bir şöhret kazandı. O kadar ki "Ankara" adı, şimdi

Gök-Türkler'in "Ötüken"i kadar Türkçedir.

Türk halkının "Salanikos" adlı Yunan şehrine "Selânik" dediği, "Aya –Nikola" adını da "İnegöl" diye, tam bir dil ve söyleyiş dehâsıyle Türkçeleştirdiği, bu sahîfelerde, ne kadar çok söylendi; ve Türkçede bu misaller daha ne kadar çoktur.

*

Kelimeler, o kadar hayâtımıza işlemiş, o kadar canımız, kanımız, dimâğımız hâline gelmiştir ki insanlar artık kelimelerle duyar, kelimelerle düşünür olmuşlardır. Bunun için dillerde hisleri seslendiren sözler, yâni "duyan kelimeler" ve felsefe terimleri hâline gelmiş "düşünen kelimeler" vardır. Daha mühimmi, insanlar ister iki insan arasındaki aşk olsun, ister daha başka sevgiler için olsun duydukları hicrânı ve heyecânı bu kelimelerle söyler, kelimelerle sevişirler. Anne sevgisi, bayrak sevgisi, vatan veya insanlık sevgisi ve sevgilerin en yaygını "aşk", gerçek olduğu zaman, birer boş kelime değil, içi altınla doldurulmuş birer cevher kelime somluğundadır.

Kelimeler, milletlerarası yakınlaşmalarda yalnız bir milletin değil, bütün insanlığın birbirini sevmesi mânâsındaki beşeri olgunlukta bir anlaşma vazîfesi görürler fakat kelimeler aynı ölçüde birer millî hâtıradırlar:

Bir târih boyunca coğrafyanın nice ülkelerinde vatanlar elde etmiş, İmparatorluklar kurmuş büyük milletler için kelimeler, bu dünya hâkimiyeti çağlarının zafer ve iftihar hâtıralarıdır. Bunun içindir ki bir zamanlar dünyânın beş kıt'asında hâkimiyet kurmuş İngilizler, "bahtiyardır o İngilizce ki onda her dilden kelime vardır," diyorlar. Bu, yüzde yetmiş beşi İngilizce olmayan fakat yüzde yüzü hâlis İngiliz ağzıyle söylenen büyük bir dilin hâkim olduğu her kıtadan anavatana ve anadile taşıdığı, kelimeleşmiş zafer, şeref ve servet değerleriyle yüklü oluşunun ifâdesidir.

SULTAN ABDÜLHAMÎD'İN TÜRKÇECİLİĞİ

Osmanlı hükümdar âilesinin Türkçeciliği mühim ve mes'ud bir târih hâdisesidir. Bu âilenin daha kuruluş anlarından başlayarak orduda, saray çevresinde ve halk içinde Türkçe konuşup Türkçeyi yeniden devlet ve edebiyat dili mevkiine getirdiği bilinir.

Gerçi Türkçe'nin devlet dili olarak kullanılması, daha Anadolu Selçukluları sarayında başlar. Fakat bu sarayda resmî lisan olarak daha çok Arapça ve bilhassa Fârisî kullanılmıştır. Karaman oğlu Mehmed Bey'in 15 Mayıs 1277'de Türkçeyi Konya'da devlet dili îlân etmesi, ancak Fârisî'nin birinci derecedeki ehemmiyetine karşı bir harekettir. Yoksa Prof. Fuad Köprülü'nün, Konya sarayında Türkçe'nin Mehmed Bey'den evvel de kullanıldığı hakkındaki görüşü ve işâreti doğrudur[1]. Anadolu'da Türkçe, Mehmed Bey'den çok evvel îtibar kazanmaya başlamıştı. Bir misâl olarak, İkinci İzzeddin Keykâvus'-

[1] Bkz. *Türk Edebiyatı Târihi*, s.296.

un, o devir Anadolu halkı arasında yaygın ve sevilen bir destânî eser olan *Dânişmendnâme*'yi kendi yazıcısına Türk dili ile yazdırması, Konya Sarayı'nda Türkçeye verilen ehemmiyetin bir ifâdesidir.

Ancak Anadolu Selçuk Devleti dağılıp da yerine Anadolu Beylikleri kurulduğu zaman; çeşitli dînî, millî, içtimâî sebeplerle; bu beyliklerin çoğunda başka dillerin yerini Türk lisânı almış ve Anadolu'da bir T ü r k ç e y e D ö n ü ş H a r e k e t i başlamıştı[1].

Osmanlı Beyliği ise Türk Dili'ne, ayrıca, millî bir şuûr, kıymet ve ehemmiyet veriyordu. Halk arasında daha sonraları teşekkül ederek, Sultan Osman'a atfedilen, hece vezniyle söylenmiş meşhur bir manzûme Osman Bey'in kendi şiiri olmasa bile, şiiri, sâde Türkçe'yle söyleyebilir bir Türk büyüğü olduğuna inanışın vesîkası değerindedir.

Gerçek şudur ki öteden beri İran'a giren Türkler Acemceyi, Irak'a hükmeden Türkler de Arapçayı benimseyerek kendi öz dillerini ihmâl etmişlerdir. Buna mukābil, bilhassa Osmanlı Türkleri'dir ki Bizans'a ve Balkanlara yerleşirken bu topraklarda ilk iş olarak kendi millî lisanlarını yaşatmışlardır. Bu davranış o devirler ve o şartlar içinde başlıbaşına mühim ve millî bir harekettir.

Osmanlı Sultanları'nın, daha Orhan Bey zamânından başlayarak, çevrelerine Türk âlim, şâir ve sofîlerini topladıkları mâlûmdur. Bu devirde Türkçe'nin önce tekkelerde sonra saraylarda yaygın bir "edebiyat" dili olması da şüphesiz Saray'ın isteği ve teşvîki iledir. Fakat Saray'ın, şâirleri Türkçe söylemeğe teşvîkini bize kadar ulaştıran bir vesîka, Yıldırım ve oğlu Emîr Süleyman devri şâiri Ahmedî'nin *Cemşîd ü Hurşîd* adlı eserindedir.

---

[1] Nihad Sâmi Banarlı, XIV. asırda Anadolu'da Türk Edebiyatı ve Anadolu'da İlk Millî Edebiyat Cereyânı, *Resimli Türk Edebiyatı Târihi*, s.375-383.

Ahmedî, kendisine, bir *Cemşîd ü Hurşîd* yazmasını fakat bu eseri mutlakâ Türk diliyle yazmasını bizzat Emîr Süleyman'ın teklif ve tavsiye ettiğini, çok açık söyler:

Bizimçün düzesin bir hûb defter
K'olâ ma'nî vü lâfzı şîr ü şekker
Kitâbî k'âdıdur Cemşîd ü Hurşîd
Bu dilde âyıdâsın sen i cemşîd

Ahmedî, bu târihî teklîfi ve nâzik emri, Türkçe ve güzel bir *Cemşîd ü Hurşîd* yazarak yerine getirmiştir. O kadar ki şâir, bu eseri yalnız Türk diliyle değil, dîğer Türk motifleriyle ve Ortaasya Türklüğü'ne âit çizgilerle de süslemiştir[1].

Osmanlı Sultanları'nın, devirlerinin yazarlarına Türkçe hem de sâde Türkçe, açık Türkçe yazmaları hakkında diğer bir teklifleri Fâtih'in babası Sultan İkinci Murad zamânındadır:

Kābûsnâme mütercimi Mercimek Ahmed'in, bu eserin önsözünde bildirdiğine göre Sultan İkinci Murad, kendisine bu kitap hakkında aynen şunları söylemiştir:

"Hoş kitabdur ve içinde çok fâideler ve nasîhatler vardur ammâ Fârisî dilindedür. Bir kişi Türkî'ye terceme etmiş velî rûşen değül, açuk söylememiş. Eyle olsa hikâyetünden halâvet bulamazuz."

"Ve-lâkin bir kimse olsa ki kitabı terceme etse. Tâ ki mefhûmundan gönüller hazzalsa."

Yine İkinci Murad'dan başlayarak, Osmanlı sultanlarının, bizzat Türkçe şiirler söyledikleri de çok iyi bilinir.

O kadar ki Osmanlı hükümdarları, sâde Türkçe'yi hemen bütün târihleri boyunca hem kendi şiirlerinde

[1] Nihad Sâmi Banarlı, *Dâstân-ı Tevârih-i Mülûk-i Âl-i Osman ve Cemşid ü Hurşîd Mesnevîsi*, İstanbul 1939, s.88-115.

kullanmış hem de şâirlerinin böyle bir Türkçe ile şiir söylemelerinden haz duymuşlardır. Sultan İkinci Murad'ın "Gönüller ancak açık Türkçe'den hazzalır." kanâati, bu âilenin bütün lisan anlayışına hâkim bir ifâde sayılabilir.

İkinci Murad'dan sonra, Fâtih'in ve onu tâkip eden Osmanlı Sultanları'nın şiirlerini, nesirlerini; bu şiir ve nesirlerdeki yer yer çok sâde ifâdeleri burada bir bir belirtmek mevzûumuz hâricindedir. Bizim bu mukaddimemiz, "Osmanlı Hükümdar Âilesi"nin, ilk ferdinden son hükümdârına kadar Türkçeye sâdık kaldıkları noktasında toplanır. Asıl bahsimiz ise Türk ilim ve neşriyat âleminin, evvelce yabancı propagandalar tarafından hazırlanmış, eski, politik iftirâlara kanmaya devâm ederek, kötü hükümdar sandığı Sultan Abdülhamîd'in "Türkçeciliği" mevzûundadır.

Sultan Abdülhamîd'in Türkçeciliği hakkında ilk mühim vesîkayı, merhum Prof. Fuad Köprülü neşretmişti. Fuad Köprülü'ye Bursalı Tâhir Bey'in verdiği bu vesikâ, 7 Mayıs 1310 (19 Mayıs 1894) târihlidir. O zaman Manastır İdâdîsi'ne gönderilmiş bir tâmîm mâhiyetindeki bu vesîkanın, şüphesiz diğer bütün îdâdîlere de gönderilmiş olması lâzım gelir. Yine bu tâmîmin Sultan Abdülhamîd'in re'yi, tasvîbi hattâ emriyle gönderilmiş olması icâb eder. Fuad Bey, bu vesîkayı neşrederken ihtiyatlı davranarak, "*Benim bildiğime göre maârif hayâtında bu hususta yapılmış olan ilk resmî teşebbüs budur. Târihî ehemmiyetine mebnî bu vesîkayı aynen buraya nakl*ediyorum." demiştir.

Biz, işte burada, bu tâmîmin bizzat Sultan Abdülhamîd'in emriyle gönderildiğini ve lisânın daha çok Türkçeleşmesi husûsunda ısrar edildiğini meydana çıkaran, ikinci bir vesîka neşredeceğiz. Fakat mevzûumuzu bütünlemesi ve aydınlatması bakımından önce birinci tâmimi buraya –lisânını sâdeleştirerek– nakl ediyoruz:

*

"Sözün güzel ve doğru söyleme kâidelerine uygun olabilmesi, diğer şartlarla birlikte alışılmamış kelimelerle söylenmeyişine bağlıdır. Yazı dilinde Arabî ve Fârisî kelimelerin hepsi birden kullanılırsa bilinmeyen, alışılmayan birçok kelimeye rastlanmış olur. Mümkün olduğu kadar Türkçe kelimeler kullanılarak açık yazılmış sözler ise merâmı ve maksadı tamâmıyle anlatır. Böyle sözlerde daha ziyâde kolaylık ve akıcılık bulunacağı meydandadır.

Osmanlı müellifleri maksad ve meramlarının kolayca anlaşılması yoluna gitmeyip ne kadar çok Arabî ve Fârisî kelime bildiklerini göstermeği mârifet sanmış meselâ lisânımızda (taş) sözü varken bunun yerine pek çok kimsenin meçhûlü olan (senk) veya (hacer) kelimelerini kullanmayı zarâfete daha uygun zannetmişlerdir.

Bu hâl, birçok zararlarıyle birlikte, dilimizde mevcud çok sayıda Türkçe kelimenin terkine ve unutulmasına sebep olmuştur.

Yazı dili için İstanbul ahâlîsinin konuştuğu lisânın esas tutulması; cümleler gâyet sâde ve açık yazılarak kullanılan kelimelerin mümkün olduğu kadar Türkçe sözler olması herhalde çok faydalıdır.

Arapça kelimeler Araplar için, Farsça kelimeler İranlılar için me'nûs sözlerdir. Fakat bu sözlerin İstanbul ahâlisince bilinenleri pek azdır. Ahâlînin daha çocukken anne babalarından işitip öğrendikleri kelimeler Türkçede me'nûs ve bunun dışındakiler ise gayr-ı me'nûs sayılmalıdır. Osmanlı mekteplerinde Arapça ve Farsça lüzumlu olduğu için okutulmaktadır. Bu diller, Kur'ân-ı Kerîm'i doğru okumak, bugünkü fen kültürü terimlerini anlayabilmek ve îcâbında bu iki dille yazılmış kitapları*

* me'nûs: Alışılmış.

okumaya muktedir olmak maksadıyle okutulur. Yoksa bu dillerin okutulması Türkçede Arabî ve Fârisî kelimeler kullanmak için değildir.

Yazı yazmaktan maksad, merâmı yazı ile ve güzelce anlatmaktır. Bu maksada ise kullanılan kelimelerin bilinen sözler olmasıyle varılır. Yabancı kelimeleri okuyan ve dinleyen anlasa bile bunların tesîri pek az olur.

Meselâ babasına "Babacığım!" diyen bir çocuğun şu sâde ve mâsum söyleyişi kalbe tesîr eder. Fakat aynı sözü "peder-i vâlâ-güherim" tâbîrine çevirirseniz, bunu babası anlasa bile, tesîri çok az olur.

Bundan başka kitap vesâire gibi faydalı eserler tercümesinde ifâde ne kadar açık ve sâde olursa anlayanların sayısı o kadar artar ve yapılan işin faydası o kadar yaygın olur. İşte bunun için yazı yazarken açık ve sâde bir üslûp kullanılarak alışılmamış lûgat kullanmaktan kat'î surette kaçınmak lâzımdır.

Şimdiye kadar bu usûle uyulmayıp Arapça, Farsça lûgatlerin hemen hepsi yazı dilinde kullanılmış ve bu da Türkçenin vaziyetini güçleştirmiştir. Halbuki başka dillerde hemen bir iki sene tahsilden sonra gazete okuyup anlayacak kadar lisan öğrenildiği halde dilimizin o derece öğrenilmesi çok zaman istemektedir.

Eski müelliflerle onların yolunu-tâdîlen-kabul eden yeni müelliflerin eserleri, kullanılan birçok Arapça, Farsça kelime yüzünden yazı dili için hiçbir zaman nümûne ittihâzına lâyık sayılamaz. Bu sebeple talebeye bu kabil eserler gösterilmeyip mümkün olduğu kadar Türkçe açık ibâreler okutturulup yazdırılmalıdır. Bu tâmîm, işte bu husûsun kitâbet hocalarına tenbîh edilmesi maksadıyle yazıldı."

*

Görülüyor ki Sultan Abdülhamîd saltanatının on sekiz senelik tecrübesinden sonra çıkarılan bu tâmimdeki

dil anlayışı, çok şuurlu ve millîdir. Tâmimde öteden beri dilimizde yabancı kalmış Arabî ve Fârisî kelimelerle Türkçeye yeniden sokulmaya çalışılan bu türlü alışılmamış sözlerin bilhassa mekteplerimizde kullanılmaması tavsiye ediliyor. Bunların yerine aynı sözlerin halk dilinde yaşayan Türkçe karşılıklarının konulması isteniyor.

Anlaşılıyor ki bu tedbir, mekteplerimizde okuyan Türk çocuklarının kısa zamanda okuduklarını anlar hâle gelmeleri maksadıyledir.

Bilindiği gibi Sultan Abdülhamîd, bizzat açtığı Meclis-i Meb'ûsan'daki Türk meb'uslarının ilmî ve fikrî kifâyetsizliklerinden doğacak tehlikeyi sezmiş, bu meclisi kapatmış ve derhal geniş ölçüde bir maârif faâliyetine girişerek, Türkiye'de çok sayıda ve yüksek dereceli, kaliteli mektepler açtırmıştı. Bu faâliyetin tek gâyesi, mekteplerden tam mânâsıyla münevver mezûnlar yetiştirerek memleketi onlar vâsıtasıyla uyandırıp kurtarmak olabilirdi.

Nitekim Sultan Hamîd, bu gâyeye varmak için herşeyden önce Türkçenin ıslâhı gerektiğini düşünmüş ve yukarıdaki tâmîminin arkasından, daha da ileri giderek, "Türk târihinde ilk defa", halk dilinde yaşayan Türkçe kelimelerin resmî kanallar vâsıtasıyle toplanması için emir vermiştir.

Bunun için devrin mektep muallimlerini vazîfeli kılmak istemiş ve Bâbıâli vâsıtasıyle Maârif Nâzırlığı'na bir tebliğ daha yollamıştır.

Bu tebliğin sûreti elimizde yoktur.

Fakat verilen emrin ne netîce aldığını soruşturan bir sadâret tezkeresine, devrin Maârif Nâzırı Zühdü Paşa'nın verdiği cevâbın müsveddesi şimdi elimizdedir. Zühdü Paşa'nın elyazısını taşıyan bu vesîkada söylenen sözler de şunlardır:

"24 Eylül - 1310: (6 Ekim 1894)

Mâbeyn-i Hümâyûn-ı Mülûkâne Başkitâbet-i Celîlesi'ne:

Lisân-ı Osmânî'nin ıslâhı için Anadolu'nun bâzı mahallelerince müsta'mel ve cihât-ı sâirece mechûl olan elfâzın neşrinde melhûz bulunan muhassenâta mebnî bunların mekâtib muallimleri tarafından birer cedvele kayd ü zaptı ile buraya irsâli akdemce Bâbıâli'den Nezâret-i âcizî'ye bildirildiği arz ve iş'âr-ı Sâmî-i Sadâret-penâhîden ma'lûm-ı âli olub ancak cem'iyyet-i ilmiyyeler teşekkül etmeyince ıslâh-ı lisan maddesi husûle gelemeyeceğine nazaran bu babda ne yolda tâlîmat verilmiş olduğunun ve vaktiyle ıslah-ı lisan için öyle bir cemiyet teşekkül etmiş olmasıyle mezkûr cemiyetin ne sûretle teşekkül edip ne gibi icrâât ve muâmelâtda bulunduğunun arz-ı hâk-i pây-ı âlî kılınması muktezâ-yı emr ü irâde-i seniyye-i Hazret-i Hilâfet-penâhî'yle mübellağ 18 Eylül 1310 târihli ve 2738 numaralı tezkere-i husûsıyye-i âsafâneleri mutâlâa-güzâr-ı âcizî oldu.

Buna dâir Nezâret-i âcizî'ye teblîğ olunub bir sûreti melfûfen arz olunan tezkere-i sâmiyyede Lisân-ı Osmânî'nin aslı olan Türkçe'ye mensub ekser lûgat sûret-i umûmiyyede ma'lûm olmadığından bunların bâzılarının yerine Arabî ve yâhud Fârisî'den kelimeler alınmış ve bunların delâlet ettiği mânâyı ifâde için kütüb i lûgaviyyede besâitin fıkdânından dolayı ibâreler ihtiyâr edilmekde bulunmuş olduğu cihetle vilâyât-ı ma'lûmede bulunan Mekâtib-i Rüşdiyye ve İdâdiyye me'mûrîn ve muallimîni tarafların-dan oralarca müsta'mel olub cihât-ı sâirece mechûl ve lisân-ı Arabî ve Fârisî'den mukabili gayr-i me'huz lûgāt-ı Türkiyye'nin bi't-tedkîk neşredilmek üzere hurûf-ı hecâ tertîbiyle zabt ü tahrîr olunarak peyderpey Nezâret-i âcizî'ye irsâli hakkında Maârif Müdîrlerine işbu iş'âr-ı sâmî aynen teblîğ kılınmakla bil-iktifâ bu babda ayrıca tâlîmat ve sâir yolda tebligāt ilâve olunma-

mıştır.

Sâye-ı terakkî-vâye-i Hazret-i Zıllulâhîde yevmen feyevmen meşhûd-ı uyûn-ı ibtihâc olmakda bulunan terakkıyât-ı mütevâliyye netîcesi olarak Lisân-ı Osmânî dahî peyderpey ve tabiî olarak kesb-i mükemmeliyyet eylemekde bulunduğundan bir de lisânın ıslâhı için ayrıca cem'iyyet-i ilmiyyeler teşkîliyle bu hususda tevaggule ihtiyâc olmadığı gibi Nazâret-i âcizîce dahî bu yolda hiçbir tasavvur ve teşebbüs mevcûd olmayıb Maârif Müdürlüğüne işbu teblîgâtın îfâsından iki ay mürûr ettiği halde henüz hiçbir tarafdan bir gûne cevab ve mutalâa zuhûr etmemesine nazaran mahallerince de bunun pek de kābil-i icrâ bir şey olmadığı kestirilerek çokluk nazar-ı ehemmiyet ve îtinâya alınmadığı ve binâen-aleyh mâlûmât-ı matlûbenin cem' ü telfîkıne teşebbüs olunmadığı anlaşılıyor.

Vaktıyle cem'iyyet-i ilmiyye teşekkül etmiş olması bahsine gelince: 1281 sene-i hicriyyesinde Münif Paşa Hazretleri'nin taht-ı riyâsetinde müteveffâ Pertev Paşa ve sâireden mürekkeb bâ-irâde-i seniyye bir cem'iyyet teşkîl olunarak te'lîf ve terceme vazîfeleriyle tavzîf olunmuş ise de cem'iyyet-i mebhûseden hiçbir istifâde hâsıl olamamasına mebnî bittabi dağılmış ve muahharen 1286 sene-i hicriyyesinde tanzîm ve neşrolunub Düstûr'un ikinci cildinde münderic bulunan Maârif-i umûmiyye nizamnâmesinin yüz otuz dördüncü maddesi mûcibince Meclis-i Maârif'in idâre-i ilmiyyesi mekâtib-i umûmiyyeye muktezî kütüb ve resâil ile lisân-ı Türkîde fünûn-ı mütenevvi'aya dâir lâzım gelen kitapları vakti ile ve sırasıyle te'lîf ve terceme nizamnâmesi kaleme alınub bâ-irâde-i Seniyye hükmünce kabul olunan âsâr eshâbına i'tâ olunacak mükâfât-ı nakdiyyeye karşılık olarak tahsîs olunan mebâliğin müteâkiben büdceden tenzîli münâsebetiyle bir iki nevî kitaptan başka bir semere meydana gelemeyerek sâlifü'l-arz tel'îf ve terceme nizamnâmesi de metrûk kalmıştır.

O târihten sonra cemi'yyet-i İlmiyye tarzında başka bir hey'et teşekkül ettiği hakkında bir gûne mâlûmât-ı kaydiyyeye destres olunamadığı misillû bâlâda arz olunduğu vechile hâliyen dahî o yolda cem'iyyât-ı ilmiyye teşkîli hakkında Nezâret-i âcizîce esâsen bir lüzum ve tasavvur olmadığı muhât-ı ilm-i âlî buyruldukda olbabda emr ü ferman Hazret-i men-le-hü'lemrindir.

Maârif Nâzırı - Zühdü

*

Birinci vesîka gibi, bir defâ da sâdeleştirerek yazmaya lüzum görmediğimiz bu ikinci vesîkadan anlaşılacak hakîkatler şöyledir:

1- Sultan Abdülhamîd zamânında ve 1894 den önce Türkiye'de Rüşdiyye ve İdâdî hocalarına, dilimize yabancı kalmış Arabî ve Fârisî kelimelerin yerine konulmak üzere halk dilinde yaşayan Türkçe kelimeleri toplamak vazîfesi verilmiştir.

Bu, bizim bildiğimize göre, Türkiye'de Saray tarafından teşebbüs edilen geniş çapta ilk millî dil hareketidir.

2- Daha mühim olarak Sultan Abdülhamîd, dil işinin ancak "ilim cemiyetleri kurulmak sûretiyle" yürütülebileceğini, kendisinden sonra gelenlerin pek çoklarından daha şuûrla idrâk ederek, dilin ıslâhı husûsunda evvelce teşekkül etmiş bir cemiyetin nasıl kurulduğu ve ne iş gördüğü hakkında devrin Maârif Nezâreti'nden "mâlûmat" istemiştir.

3- 1894'de halk dilinde yaşayan kelimeleri toplama işiyle orta ve lise seviyesindeki bütün mekteplerin muallimlerinin vazîfelendirilmesi için Bâbıâli'den Maârif Nezâreti'ne gönderilen tezkereye Nezâret, hiçbir teşkilâtlanma, hiçbir program hattâ hiçbir söz ilâve etmeksizin bu tezkereyi vilâyetlere tâmimle iktifâ etmiştir.

4- Çünkü devrin Maârif Nâzırı Zühdü Paşa'ya göre

esâsen maârifperver bir hükümdar olan Sultan Abdülhamîd devrinde Türk Dili kendiliğinden mükemmelleşmeye başlamış olup bunun için birtakım yüksek cemiyetler kurmaya lüzum yoktur (!).

Görülüyor ki son asırlar Osmanlı Hükümdarlarının bir ıslâhât tâlihsizliği daha, bu mevzûda tekerrür etmiştir: Sultan Abdülhamîd'in geniş çapta, millî ve şuurlu bir dil ıslâhına, devrin mektep hocalarından Maârif Nâzırı'na kadar hiç kimse ciddî şekilde sarılmamış ve bu güzel teşebbüs Bâbıâlî'nin ısrarlı tâmimlerine rağmen bu yüzden akîm kalmıştır.

Herhalde daha ilk pâdişahlardan başlayarak Osmanlı Hükümdar Âilesi'nin Türk diline verdiği ehemmiyet ve bu hususta gösterdiği millî hassâsiyet son olarak Sultan Abdülhamîd'de tecellî etmiş ve bu hükümdar da Türkçeye hizmet etmek istemiştir.

Fakat son iki asırda hep öyle olduğu gibi, pâdişahların her türlü yenilik istekleri bir takım dar kafalı adamlar tarafından önlenmiş ve işte bu mühim teşebbüs de aynı şekilde akîm kalmıştır.

Bugün bizim neşrettiğimiz bu vesîka ise bundan 40 yıl önce Prof. Fuad Köprülü'nün neşrettiği ilk vesîkayı onun istediği şekilde bütünlemektedir.

Son olarak bu Zühdü Paşa arîzasını, kıymetli târihî evrak içinden ayırarak bize göndermek lûtfunda bulunan muhterem Tevfik Demiroğlu'na burada teşekkürü bir vazîfe biliyorum.

STALİN ve DİL

Bu, târihde de bâzan böyle olmuştur; az çok edebiyatla meşgul bâzı diktatörler, ceberutlarını, milletlerin "dil hürriyeti"ne müdâhaleye kadar götürmüşlerdir. Emirlerindeki "insan sürüleri"nin ancak kendilerince uygun görülen bir dille konuşmalarını; onunla okuyup onunla yazmalarını, iktidarlarının bir îcâbı gibi gören diktatörler böyledir.

Pek tabiîdir ki hiçbir diktatör dilci değildir. Çok kere de dil işlerinden hiçbir şey anlamazlar. Bâzıları, etraftan yardım görmeden doğru dürüst bir cümle söyliyemezler. Ama, yine de emreder ve kendilerini böyle emirler vermeye salâhiyetli görürler.

Eski Roma diktatörü Sezar'ın, Fransa'ya hâkim olduğu zaman, orada yaşayan Cermen kavimlerini Latince öğrenmeye zorladığı bilinir: Bugünkü Fransızca hemen hemen böyle bir müdâhaleden doğmuştur.

Misaller çoğaltılabilir. Fakat bizim mevzûumuz, daha çok Rus diktatörü Stalin'in dilciliği (!) üzerindedir.

Stalin'le "Marksizm ve Dil" mevzûunda yapılan bir röportaj, küçük bir kitap hâline konularak, şimdiye kadar muhtelif Avrupa dillerinde neşredilmişti. Aynı mülâkat, şimdi Âdil Onural eliyle Türkçeye çevrilmiş bulunuyor.

Kitap, Rus diktatörü Stalin'in, kendisine "Lengüistikte Marksizm'e Dâir" sorulan bâzı suallere verdiği cevaplardan meydana gelmiştir.

Stalin ve lengüistik!... Bunların ikisi, nasıl ve niçin yanyana getirilmişti? Bu noktayı îzâha lüzum görmüyorum. Hattâ ben bu eserin dâhilî tedkik ve tenkîdine de girişecek değilim.

Fakat bu kitapta gerek Stalin'in gerek Onural'ın bâzı fikirleri vardır ki üzerinde durmaya değer. Meselâ, Onural'ın Türkçeye Osmanlı - Türkçesi'nden evvel de sonra da başka dillerden kelimeler girdiği hakkındaki sözleri doğrudur. Çünkü ortak medeniyet kuran milletlerin dillerine ortaklarının dillerinden her devirde hem de yığın yığın kelime girmiştir. Yeryüzünde bunun bir istisnâsı görülmemiştir...

Buna mukābil, mütercimin, *"Osmanlı sömürücü sınıfı(!)nın, Türk halkının öz diline karşı Arapça ve Farsçayı –âdetâ husûsî maksatlarla– kullandıkları"* şeklindeki mutâlâası yanlıştır.

Bir kere, Arabî ve Fârisî kelimelerle bu dillere âit bâzı kāideler, Türkçeye ve Türk halkının diline Osmanlı Devleti kurulmadan önceki asırlarda girmiştir. Mütercim'in çok hatâlı olarak "Osmanlıca" dediği dil, yalnız Osmanlı Devleti dâhilinde değil, Osmanlılara hiçbir zaman tâbi olmamış diğer Türk ülkelerinde de öteden beri aynı kelime ve kāidelerle kullanılmıştır.

Nevâî'nin, Bâbur Şâh'ın; Şah İsmâil Safevî'nin, –eserlerinin çoğunu Bağdad'ın fethinden önce yazan– Fuzûlî'nin ve Osmanlı şâiri Bâki'nin şiir ve nesirlerinde

kelimeler ve kâideler bakımından ayrılık yoktur.

Hattâ Osmanlı devri, dil mevzûunda, meselâ kendisinden önceki Selçuk devrine nisbetle, âdetâ milliyetçi ve Türkçecidir. Bu Türkçecilikte hükümdarların Türkçeyi teşvikleri kadar, Osmanlı Devleti'nin anavatanında halk ekseriyetinin Türk oluşu da şiddetle müessirdir.

Esâsen "Osmanlıca" tâbîri, ancak, "Osmanlı devri Türkçesi" veya "Osmanlı Türkçesi" adının bir kısaltması olduğu zaman biraz, doğru sayılabilir. Bunun dışında "Osmanlıca" diye, Türkçeden ayrı bir dil düşünmek tamâmıyle yanlıştır.

Daha Süleyman Paşa ve Şemseddin Sâmî gibi, geçen asrın edîbleri tarafından halledilmiş bu meseleyi XX. asırda temcid pilâvı gibi ve bütün yanlışlığıyle tekrarlamakta hiç bir ciddiyet yoktur. Hele Şemseddin Sâmî'nin, "*Üç dilden mürekkeb bir dil dünyâda görülmemiş şey.*" sözünü alıp da bu sözü yarım bırakmak ve onu Türkçe lehine bütünleyen: "*Türkçeye birinci derecede Arabîden, ikinci derecede Fârisîden bâzı kelime ve tâbirler girmiştir. Lâkin bu kelimeler ne kadar çok olsa lisânın esâsını değiştirmez.*" deyişini ve buna Türkçeden başka İngilizceyi, İspanyolcayı misâl gösterişini hesâba katmamak, başkalarının sözlerini kendi maksatları lehine eksik veya yanlış söylemektir ki biraz beyhûde emektir.

Osmanlı devri Türkçesi'nin târihî gelişimi, Anadolu'da "Türkçeye Dönüş" hareketlerinden ve bunların sebeplerinden başlanarak, ciddî bir şekilde tedkîk edilmeden, bu meseleyi böyle birkaç satırlık zihin bulandırıcı notlarla ortaya koymak, ancak yanlış netîce almaya karar verilmişse doğrudur.

Bu arada, bütün milletlerin kırallıklar ve imparatorluklarla idâre edildiği bir devirde, başka devletlere nisbetle, çeşitli millî, ahlâkî, dînî, medenî sebeplerle, çok âdil bir idâre kurmuş olan Osmanlı Devleti'ni o devirde

Marksist bir idâre kurmadığı için ithâma kalkmak da yukarıdaki hareketten farksız bir davranıştır.

*

Stalin'e gelince, onun da meselâ: "*Türk asimilâsyoncular, asırlar boyunca Balkan halklarının dillerini sakatlamaya, yıkmaya, yok etmeye çalıştılar.*" gibi bir kasıd ve cehâlet cümlesi: "–Evet ama–, *Osmanlı sömürücü sınıfının Türk halkının öz diline karşı da Arapça ve Farsçayı kullanmaktan geri kalmadığını belirtmek lâzımdır.*" gibi sözlerle –red yollu– tasdîk edilemez. Çünkü Stalin'in bu cümlesi, olduğu gibi, garez mahsûlü bir sözdür ve tamâmıyle yalandır.

Asırlarca, Balkan topraklarını, bugünkü Anadolu gibi, kendi öz vatanı yapmış: Balkanlarda her zerresiyle Türk, büyük şehirler kurmuş, hâkim bir milletin, buradaki nüfûsu ve nüfûzu arttıkça, Balkan kavimlerinin, bu hâkim milletin dilini öğrenmesi çok tabiîdir. Bu kavimlerin dilleriyle Türkçe arasında karşılıklı kelime alışverişleri yapılması da öyledir. Bunun dışında Türk hâkimiyeti, Balkanlarda hiçbir kavmin dilini yok etme siyâseti gütmemiştir. Aksine, bu kavimlere büyük bir dil ve din hürriyeti verilmiştir. Bunun en kuvvetli, en otantik delîli, bir gün tâlih dönüp de milletimiz, büyük felâketlere uğrayarak Balkanlardaki vatanından çekilmek durumuna düşünce görülmüştür. Görülmüştür ki bütün bu topraklarda bizimle birlikte yaşayan her kavim, dilleri, dinleri, mezhepleri, âdetleri, gelenekleri, millî mûsıkîleri, oyunları ve kıyâfetleriyle, el değmemiş milletler olarak meydana çıkmışlardır. Türkler, o büyük hâkimiyetleri devrinde, eğer Stalin'in yalan söylediği gibi bir baskı siyâseti gütselerdi, bugün Balkanlarda Türk ve müslüman olmayan ahâlî bulmak bir mûcize olurdu.

Milletimizin asırlarca kāhir bir kuvvet ve medeniyetle hâkim bulunduğu topraklardan çekildiği zaman, târihe bu kadar güzel bir manzara hediye etmesi, bütün

dünya târihînde benzeri görülmemiş derecede medenî bir üstünlüktür.

Unutulmamalıdır ki Balkanlarda Türklük de daha Osmanlı Devleti'nden önce mühim bir nüfus teşkîl ediyordu: Peçenekler, Kumanlar, Hıristiyan Oğuz'lar ve Vardar Türkleri, diğer Balkan kavimleri kadar, buranın yerli ahâlîsi olmuştu. Bu Türkler, Balkanlara Osmanlılardan asırlarca evvel gelip yerleşmişlerdi. O kadar ki Osmanlı Türkleri, Balkanlarda yalnız başka kavimlerin değil, bizzat kendi kavimlerinin topraklarına sâhip oldular. Hattâ Osmanlı Türklerinin Balkanlarda o kadar süratle toprak kazanmalarında, hele Timurlenk gâilesini atlatamayarak Anadolu'yu kaybettikleri zaman, Balkanlarda sımsıkı tutunmalarında, bu toprakların halkları arasında bulunan Türklerin büyük yardımı vardır.

Buna mukâbil, hele şu son yarım asırdan beri, Rusların, esâretleri altında bulunan kavimlere, bu arada Rusların olmadan önce kendi vatanları olan topraklarda yaşayan Asya Türkleri'ne görülmemiş derecede şiddetli ve sistemli bir "dil baskısı" yaptıkları kimsenin meçhûlü değildir. Hattâ aynı Rus politikası, aynı baskıyı, tamâmıyla müstakil bir Türk Devleti olan Türkiye'de bile tatbîke kalkışmış ve –derin esefle söyleyelim ki– bunda bile elinden geldiği kadar muvaffak olmuştur.

Bu mevzûda şu da bir vâkıadır:

Sovyet Rusya'nın kurulduğu yıllarda, zamânın en büyük İlimler Akademisi olmasına çalışılan Şûra Cumhûriyetleri İlimler Akademisi'ne bir vazîfe verilmişti. Buna göre, akademi, Rusça'yı "öz Rusça" hâline getirmek için ne yapmak gerektiğini araştıracak, netîceyi bir rapor hâlinde Rus hükûmetine verecekti.

Bu rapor, çok ciddî araştırmalardan sonra, yine çok ciddî şekilde hazırlandı. Raporda hulâsa olarak şu netîceye varılıyordu:

"Rusçayı öz Rusça yapmak mümkündür. Ancak bunun için Rusçada kullanılan kelimelerin yüzde yetmiş beşini terk etmek ve yerlerine yeni kelimeler bulmak gerekir."

Bu rapor Rusça için derhal hasıraltı edildi. Fakat aynı rapor, Moskova'nın dış siyâsetine yaman bir ışık tutmuş oldu:

Mâdem ki bir dili "öz dil" yapmaya çalışmak, o dile bu derece yaşayan kelime kaybettiriyor, şu halde bu sistemi meselâ Türkiye Türkçesi'ne tatbîke çalışalım, denildi.

Netîceyi biliyorsunuz.

Kısaca, Stalin'in dilciliği, Rusya için değil fakat Türkiye için hakîkî bir felâket olmuştur. Bu sebeple, Türkiye'de yapılan dil hareketi, Marksist görüşle düşünülebilir bir "burjuva sınıfı ve burjuva hükûmeti hareketi" değil, daha çok bâzı fırsatlardan istifâdeyi bilmiş bir "beşinci kol" faâliyetine imkân vermiş bir harekettir.

TÜRKÇEYİ ARAYANLAR

Batı ilim âlemi, kendi sağlam yolunda, kendi doğru metodlarıyla çalışmakta berdevamdır. Bunun içindir ki Avrupa ülkelerinde, bizim "kaybettiğimiz Türkçe"yi arayıp bulmaya çalışanlar oluyor; bulup kurtarmaya çalışmalar görülüyor.

Londra Üniversitesi'nde Türkçe okutan bir İngiliz kadın doçenti "Miss Margaret Bainbridge", bunun için İstanbul'a gelmiş, hakîkî Türkçe'yi bulabileceği çevrelerde araştırmalar yapmıştır. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Profesörlerinden; Türk Ev Kadınları Derneği'nin yardımlarından faydalanmıştır. Bu arada, "İstanbul Konuşması"nı henüz kaybetmemiş bâzı İstanbulluların konuşmalarını teybe almıştır.

Yaptığı ve yapacağı işin ciddiyeti içinde, gayretli ve sağlam bilgili Miss Margaret Bainbridge'le biz de uzun uzun konuştuk. Türkçenin hazin kaderi üzerinde bilgi ve fikir alışverişlerinde bulunduk; Türkçenin en güzel eserlerinden seçmeler yaptık, bandlar doldurduk.

Türkçenin bugünkü çılgın gidişi karşısında İngiliz

ilim adamını en az bizim kadar üzgün ve me'yus buldum:

"Bu gidişin sonu ne olacak? Sizin, büyük, târih eseri olan güzel diliniz, böylece ziyan olup gidecek mi?" diyor, başka bir şey söylemek istemiyordu. İngiltere'de Türkçe öğrenmek isteyen fakülte talebesine hangi Türkçeyi öğreteceğini şaşırmış, hakîkî Türkçeye ihânet etmek istemeyen bir gönülle ve böyle bir ilmî zihniyetle bizim dilimizin vâsıl olduğu en üstün seviyeyi tesbîte çalışıyordu.

"Sizin dîvan şiirinizin güzelliğini biliyorum. Türkçenin eski ve büyük şâirlerinizin elinde neler söylemeğe muktedir bir lisan oluşunun hayrânıyım. Sinan Paşa gibi, Evliyâ Çelebi gibi, eski nesrinizin şâheserlerini meydana getirenler de beni kendilerine bağlamışlardır." bununla berâber:

"Sizin hakîkî Türkçeniz, bundan 40-50 sene evvel, konuşulan Türkçe ile yazan muharrirlerinizin dilidir. Ondan evvelki lisânınızın her külfeti bu sonuncuların dilinde yumuşamış, kaybolmuş, ortaya çok güzel bir yazı dili, bir şiir ve nesir çıkmıştır. Bugünkü diliniz ise tamâmiyle uydurma ve artık güzel olmayan bir dil; ne sesi, ne üslûbu kalmış, ziyân olmuş bir lisan..." diyordu.

"Ömer Seyfeddin'in, Yahyâ Kemal'in, Ahmed Hâşim'in, Fâruk Nâfiz ve Orhan Seyfi'nin; Refik Hâlid'in, Reşat Nûri'nin eserlerinde kemâlini bulmuş Türkçeye nasıl kıyıyorsunuz? Bu güzel dili kısa zamanda nasıl bu kadar mahv ü perîşan ettiniz? Bu, akıl alacak şey değildir!" diyordu.

*

"İstanbul konuşması", Türkçenin, târihde ve coğrafyada ulaştığı büyük güzelliktir. Bu dil, bir İmparatorluk merkezinde, bir imparatorluk coğrafyasından akıp gelen seslerle ve çok zengin dil değerleriyle meydana gelmiş, muhteşem bir dil ve mûsıkî sentezidir. Bu terkîbi meydana getirmek için, Türkler bir taraftan "Tuna" boyla-

rından ses almış, öte yandan Afrika ülkelerine yayılmış, Kafkas dağlarından, Nil suyunun akışından Türkçeye sesler getirmişlerdir.

Bunun için, geniş imparatorluk coğrafyasında kaç vatan çocuğu askerlik vazifesiyle nice ülkeler görmüş; kaç vatan çocuğu birbirinden çok uzak şehirlerdeki kızlarla evlenmiş; vatanın her köşesindeki hâlis Türk kızlarından başka, kaç milletten Türk'e gelin gelen kızlar Türkçe öğrenmiş; Türk çocuklarına anne olarak, evlâtlarına, sesine ses kattıkları, her gün daha zengin bir "ana dili" öğretmişlerdir.

Böylelikle Türkçe ve bilhassa "İstanbul Türkçesi", hâlis Türk olanlarla "vatan gibi Türkçeleşen" sayısız insan tarafından işlenmiş müstesnâ bir lisan olmuştur.

"İstanbul Türkçesi", tıpkı İstanbul gibi yalnız İstanbulluların değil, bütün Türk milletinin müşterek eseridir. Bu eser, İstanbul'un hâlis Türk semtlerindeki dil potalarında eriyip kaynaşan sentetik bir telâffuzdur. Bu dili, Londra Üniversitesi doçentinin de çok iyi bildiği gibi, en güzel, İstanbul'un hanımları konuşur.

İstanbul'un Kanlıca, Kandilli, Beylerbeyi, Çamlıca, Erenköyü gibi semtlerindeki eski konaklarda, köşklerde ve yalılarda Türkçeyi bir mûsikî gibi seslendiren, eski Türk kadınları, bu dili, eskiden hemen yalnız Fârisî için kullanılan bir tâbirle bir "kuş dili" hâline getirmiş, öylesine tabiî bir ses ve ifâde güzelliğine ulaştırmışlardır.

*

Zamânımızdan beş yüz sene evvel, Fâtih'in hocası, şâir Ahmed Paşa'nın söylediği:

Eyâ perî nicesin hoş musun safâca mısın
Gele berî nicesin hoş musun safâca mısın
Seher kılub gelür Ahmed ki dîye şehrimizin
Güzellerî nicesin hoş musun safâca mısın

gibi mısrâlarla seslendirdiği lisan, belki de ilk İstanbul Türkçesidir. Zamânımızdan iki yüz elli sene evvel Nedîm'in söylediği:

Sen böyle soğuk yerden niçün yâtar uyursun?
Billâh döğer dur hele dâyen seni görsün
Dâhî küçücüksün, yalınız yatma üşürsün
Serd oldu havâ çıkma koyundan kuzucâğım

mısrâlarındaki dil, İstanbul Türkçesi'dir.

Zamânımızdan yüz elli sene evvel, Enderunlu Vâsıf'ın söylediği:

O gül-endâm bir al şâle bürünsün, yürüsün,
Ucu gönlüm gibi, ardınca sürünsün, yürüsün

mısrâlarında seslenen dil, İstanbul Türkçesi'dir.

Nihâyet, zamânımızdan 50 sene evvel, Yahyâ Kemal'in:

Gönlümle oturdum da hüzünlendim o yerde,
Sen nerdesin, ey sevgili, yaz günleri nerde!
Dağlar ağarırken konuşurduk tepelerde,
Sen nerde o fecrin ağaran dağları nerde!

Akşam, güneş artık deniz ufkunda silindi,
Hulyâ gibi yalnız gezinenler köye indi,
Ben kaldım, uzaklarda günün sesleri dindi,
Gönlümle, hayâlet gibi ben kaldım o yerde.

gibi şiirleriyle "beyaz lisan", İstanbul Türkçesidir.

Çocukluğu Erenköyü'nde geçen Refik Hâlid'in; çocukluğu Üsküdar'da geçen Reşat Nûri'nin Türkçeleri, İstanbul Türkçesidir.

İstanbul Türkçesi'nin bir şîvesi de "Osmanlı Sarayı"ndan dışarıya gelin giden ve kendilerine "saraylı" denilen; –bütün târih boyunca lisânı hâlis Türkçe olmuş– Türk sarayında yetişen, ekserîsi çok güzel kızların eseridir. Bu kızlar anne oldukları zaman çocukları-

nın diline işledikleri sarayda konuşulan asîl, kibar kelime ve tavırlarla, İstanbul'daki halk Türkçesinin birleşmesinden doğan, tadına doyulmaz bir söyleyiş yaratmışlardı.

*

Miss Margaret'le konuşuyoruz. Bizim dilcilerimizin her zamanki gibi yalan bir iddiâlarına gülüyor. İngilizceyi "öz İngilizce" yapmak için cemiyet kurulduğu iddiâsına elinden gelse ve İngiliz soğukkanlılığı olmasa katıla katıla gülecek.

"Böyle bir düşünüş, Lord Byron'ın romantizmi devrinde bir ân için çakıp geçmişti. Sonra İngilizliğin teşekkülü öğrenilince bu romantik düşünce de tabîatıyle câzibesini kaybetti," diyor. Ve, pek tabiî olarak, İngilizcenin bir imparatorluk dili oluşundan gurur duyuyor.

Tek endîşesi, son zamanlarda asîl İngilizcenin değil de, dünyânın umûmî gidişine uyularak, bir nevi, sokak İngilizcesinin edebiyâta nüfûzundan ibâret, bir seviye alçalmasıdır. Fakat büyük eserler vermiş İngilizce için bu bir tehlike değil, sâdece can sıkıcı bir esintidir, diyor.

Sözün kısası şu ki Türkçeyi kendi dehâsı ve kendi güzelliği içinde öğrenmek isteyen âlim, şimdi Türkiye'de Türkçeyi bulmakta güçlük çekiyor. Vakit kaybetmeden ve henüz Türkiye'de dil bilir üç beş kişi varken bizim hakîkî lisânımızın sesini, şîvesini tesbîte çalışıyor, ölmezleştirmek istiyor.

Türkiye'de Türkçeyi mahvetmeğe me'mur insanlar ise bunun aksini yapıyor. Türkçeyi yıkmak ve unutturmak için ne lâzımsa onu, hem de vakit geçirmeksizin yapmaya çalışıyor.

Dil hayâtımızın insanı derin düşünceye salan bir manzarası da budur.

FETHEDİLMİŞ TOPRAKLAR GİBİ...

İlim âleminin bize bildirdiğine göre "alay" kelimesi de milletimiz tarafından fethedilmiş ve vatanımız gibi bizim olmuş Türkçe sözler arasındadır. Nitekim Türk dilinin büyük âlimi Fuad Köprülü, batı bilgini Ernest Stein'in bu mevzûdaki görüşünü doğrulayarak, "alay" kelimesinin dilimize Bizans ordu teşkîlâtındaki "allagiyon" kelimesinden geçtiğini belirtir.[1]

Gerçekten, bugünkü dilimize göre "alay" kelimesi Grekçede, Latincede ve Bizans dilinde vardır. Latincede "ala'ae, alae ve alarii" telâffuzlarındaki bu kelime, o dilde, önce "kanat" mânâsındaydı. Latin ordusundaki süvârî kanatlarına bu isim verilirdi. Daha sonra Roma ordusunda hizmet gören yabancı birliklere aynı isim verilmişti. İmparatorluk devrinde "alae" ya da "alarii," yabancı süvâriler demekti. Bizans'da allagiyon, "seferde imparatorun maiyetindeki askere verilen isim'di, XIII. asırda ise, ordunun bütün bir bölümüne bu ismin verildiği görülüyor."

---

[1] *Türk Hukuk ve İktisâd Târihi Mecmuası*, S.II, s.227, 1931.

Gönül ister ki her kelimenin kökü Türkçe olsun, fakat yeryüzünde bu arzû edilen vasıfta tek bir dil yoktur ve olması da mümkün değildir. Böyle olunca kökü başka dillerde fakat işlenişi Türkçede olan, asırlar ve çağlar boyu Türkçeleşmiş kelimelere saygı duymak, bir millî terbiye vazîfesi, bir millî ve medenî vicdan borcudur.

İşte "alay" kelimesi de, kökü hangi dilde olursa olsun, bugün kökünün Türkçeliğinden şüphe edilemeyecek kadar, Türkçenin dehâsına bürünmüştür.

Osmanlı Türkçesinde kelime "alay" sesini almış ve çok sayıda mânâ kazanarak; başka kelimeler ve eklerle birleşerek, dilimizde bir "kelime alayı" tertiplemiştir.

"Alay", Osmanlı - Türk ordusunda 4 tabur piyâde ya da 5 bölük süvâriden meydana gelmiş askerî birlik demekti. Bu birliğin kumandanına "mîralay" denmesi de bundandı. Orduda "piyâde alayı, süvâri alayı, topçu alayı, jandarma alayı" gibi birlikler olur; "alay imamı", "alay kâtibi", "alay beyi", "alay çavuşu" gibi unvanlar yaşardı. Bu alaylara verilen sancaklara "alay sancağı" denir, tören günlerinde "donanma"yı süsleyen renk renk bayraklara da aynı ad verilirdi.

*

"Alay," Türkçede askerî bir terim olmakla kalmamış, kısa zamanda halk diline akarak, dilde bir âlem yaratmıştı. Buna göre "alay," kalabalık demek, halk topluluğu demek, çokluk demektir. "Bir alay insan; bir alay hırdavat" ve maalesef "bir alay câhil" gibi deyimler böyle mânâlardadır.

"Alay alay," akın akın, güruh güruh, yığın yığın demektir. "Alay malay," hep birlikte, büyük kalabalık hâlinde mânâsındadır.

Kelime, dînî ya da millî bayram günlerinin de bir sözü olmuş, "bayram alayı", "âmîn alayı", "fener alayı", "gelin alayı", "sünnet alayı" v.b. şekillerinde kullanılmış-

tır. Osmanlı Sultanlarının her yıl, Mekke ile Medîne'ye gönderdikleri hediyeler arasında "surre"ler, yâni akça keseleri bulunduğu için bu hediyeleri Hicaz'a götürmekle vazîfeli alaya "surre alayı" denirdi. Büyük zaferlerimiz, gündüzleri "zafer alayları"yle, geceleri "fener alayları"yle kutlanırdı. Böyle "alaylar" içinde benim gördüğüm ve bizim nesle sarsılmaz millî terbiye ve îman verenleri "İstiklâl Savaşı"nda "Dumlupınar" zaferlerinin, İzmir ve İstanbul istirdânının; sevinci hâla gönüllerimizde yankılanan; "zafer" ve "fener alayları"ydı.

Osmanlı pâdişahları, eski zafer alaylarını ve benzerlerini Topkapı Sarayı'nın Soğuk Çeşme tarafında Sultan Üçüncü Murad zamânında yapılan husûsî köşkten seyreder, bu köşke "alay köşkü" denirdi. Bütün bu alaylarda şenlik için atılan topun da adı "alay topu"ydu.

Şemseddin Sâmi Bey, kelimeyi Türkçe bildiği için, âlây-ı vâlâ (yüce alay) gibi Fârisî kâidelerle yapılan terkipleri yanlış zannediyordu. Bu görüş, Dîvan Şiiri'nde klasik geleneğe uyularak, "alay" kelimesine verilen Fârisî edâ bilinirse, hükümsüz kalır. Dîvan şâirleri, alay sözünü Gâlib Dede'nin:

Yoksâ bunu sen kolay mı sandın
Gam leşkerinî alay mı sandın

mısrâlarındaki (bugünkü) sesle de kullanırlardı, fakat yeri gelince bu kelimeyi "âlây" diye uzatır ve bu Fârisî edâ ile söylemekten hoşlanırlardı.

Nedîm'in:

O tıfl-î nâzı gördüm rûyınâ hurşîd eser etmiş
Haberdâr olmamışdım sonra bildim neylemiş nitmiş
Meğer zâlim kaçub tenhâca Sa'dâbâd'a dek gitmiş
Temâşâ eylemiş âlâyınî şevketlü Hünkâr'ın

mısrâlarındaki "âlâyınî" âhengi bu estetiğin ifâdesidir. Aynı kelime, aynı estetiğe uygun olarak Yahyâ Kemal'in Sene "1140" başlıklı murabbaında daha mânâlı bir dî-

van şiiri kültürü içindedir:

Nev-bahâr-î vuslatın bassun deyu ilk âyına
Bûseden pâbûş giydirdim o nermin pâyına
Kasr-ı Sa'dâbâd gülzâr-î hümâyûn- sâyına
Eyledim mehtâbı hem dâvet düğün â l â y ı n a

Buna mukābil, aynı şâir asrımızın Türkçesiyle söylediği şiirlerinde kelimeyi, tabiî bugünkü âhengiyle kullanır:

En son Bektaş Ağa çöktü diz üstü.
Titrek elleriyle gererken yayı,
Her yandan bir merak sardı a l a y ı,
Ok uçtu, hedefin kalbine düştü.

gibi. Kelime, Tevfik Fikret'de: "*Ey debdebeler, tantanalar, şanlar, alaylar*" gibi iğneleyici;

Kanlı âmirleriyle cünd-i vegā
Sonra artık alay alay üserâ

şeklinde bir kahramanlık tenkîdi(!) dir.

"Alay" sözü, alayın zevkli, eğlenceli ve başkalarıyla alay etmeği zevk edinenlerin neş'esi içinde, Türkçede bir de bu mânâda kullanılmıştır:

"Alaya almak," birini alay ve eğlence mevzûu yapıp onunla eğlenmektir; "alay etmek" buna benzer bir davranıştır. "Alay geçmek," bugünkü "dalga geçmeye" benzer bir harekettir ki birini dinler gibi yapıp başka şeyler düşünmektir. Aynı deyim, "alay etmek" mânâsına da gelir. "Alay kurmak," tıpkı hayâl kurmak gibi, gözönüne güzel şeyler getirmek ya da vehimlere düşmek demektir. "Alaycı," başkalarıyla gizli ve açık eğlenmeyi âdet edinen kimsedir.

Bir de "alaylı" sözü vardır ki bu, mektepli olmayan; bizim bir kısım dil âlimlerimiz(!) gibi; bir ihtisâsa hâriçten katılan kimseler için söylenir. Orduda ise "alaylı," daha asîl bir mânâ taşır, eski askerlikte neferlikten yâni

çekirdekten yetişmiş zâbitler için kullanılırdı.

Aynı kelimeyi bugün "eğlenceli, neş'eli" mânâlarında kullananlarımız da vardır.

Son olarak şunu da belirtelim ki "alay" kelimesi, son asırların Âzerî ve Ortaasya Türkleri arasında da yaşamaktaydı, ve bu, daha çok, Türkiye kültürü'nün o ülkelere de yayılışı demekti. Kelimenin XVII. asırda, Rus Çarları'nın sarayına Osmanlı Türkçe'sinden geçtiği, Dimitrijev'in görüşlerini dikkate alan Fuad Köprülü tarafından doğrulanmıştır.[1]

[1] *Türk Hukuk ve İktisâd Târihi Mecmuası*, S.II, s.227, 1931.

EN BÜYÜK GAFLET

"En büyük Gaflet," Yahyâ Kemal'in son 50 yıldan beri Türkçe'ye karşı tutumumuz hakkında verdiği acı hükümdür. Târih boyunca, Türkçe'nin vardığı en yüksek seviyenin şâiri, dilimizin bu seviyeye varması için hayâtının 60 yılını vermiş bir Türk büyüğü olarak, en büyük sevgilisine yapılan zulmün derin sızısını duymuştur. Bu sözü de onun için söylemiştir.

Onun bu sözü, sâdece söz hâlinde kalmamış, şâirin, kendi elyazısıyle bir müsvedde kâğıdına da geçmiştir.

Yahyâ Kemal, Türkiye Türklüğü'nün daha İstiklâl Savaşı'ndan sonra, yeni bir millet olmaya çalıştığı yıllarda Türkçe için şöyle düşünüyordu:

"Lisan bahsi açıldıkça hâlâ mı o bahis? diyerek bezginlik gösterenler, bana, acınmaya lâyık, gözlerini gaflet bürümüş, en zavallı kayıtsızlar gibi görünüyorlar. Vatan bahsi açıldığı bir yerde hâlâ mı o bahis; diyecek bir Türk, menfûr bir kayıtsızlık göstermiş sayılır. Bu telâkkî, lisan bahsine olan kayıtsızlığa karşı da bu derece vâriddir.

Vatan fikri bizde dâimâ vardı; fakat, Namık Kemal'-

in bu fikri kalbimizde yeni bir nefesle uyandırdığı günden beri daha uyanığız. Onun vatan fikrini uyandırdığı gibi, bir diğer Türk şâiri çıkıp da lisan fikrinin kudsîliğini uyandırsaydı bize öğretseydi ki: Bizi ezelden ebede kadar bir millet hâlinde koruyan, birbirimize bağlayan bu Türkçe'dir, bu bağ öyle metin bir bağdır ki vatanın hudutları koptuğu zaman bile kopmaz, hudutlar aşırı yine bizi birbirimize bağlı tutar.

Türkçenin çekilmediği yerler vatandır.

Ancak çekildiği yerler vatanlıktan çıkar, vatanın kendi gövde ve rûhu Türkçedir. Bu bağ milyonlarca Türk'ü birbirinden ayırmıyor; fakat dimağdan dimâğa kalbden kalbe geçmiş bir teldir ki yarın Türk edebiyâtının âteşin, feyyâz, ceyyid bir devresi açılırsa, millî rûhu bir elektrik seyyâlesi gibi bütün o dimağlar ve kalblerden geçirerek bu kitleyi yekpâre bir halde ayağa kaldırır.

Heyhât bir kimse zuhûr edip de lisan fikrini kafalarımızda kudsîleştiremedi. Türkçe'yi sevmiyor değil seviyoruz. Fakat tıpkı, vatanı Nâmık Kemal'den evvel sevdiğimiz gibi. Bu kâfi değil. Lisan fikri bizim kafalarımızda henüz tâlî bahislerle yer tutmuş bir fikirdir. Zannediyoruz ki bu bahisle ancak lisan meraklıları, edîpler, muallimler alâkadardırlar. Ah bu gaflet, gafletlerimizin en büyüğüdür."

Türkçe üzerinde derin düşünen ve fikirlerini bir gün Atatürk'e de kabul ettiren büyük şâirin Türkçe anlayışını bu kitapla defâlarca îzâh etmiş bulunuyorum.

XX. asırda Türkçeye değer vermek, onu, memleketin büyük ve çok bahtiyar bir tesâdüfle bir arada yetiştirdiği hakîkî dil ve edebiyat büyüklerinin ve Avrupalı dil âlimlerinin bir araya getirilmesiyle kurulacak bir Türk Dili Akademisi'ne tevdî etmekle başlayacaktı:

Türkiye'de Fuad Köprülü, Yahyâ Kemal, Hâlide Edîb gibi hakîkî dil, kültür ve sanat otoriteleri hayatta

iken, bu üç imzânın da iştirâk etmediği bir dil hareketi yapmak, işi esâsından yanlış tutmak demekti.

Diller, ilmî veya edebî otoritelerini bütün millete kabûl ettirmiş, yüksek kültürlü dil ve sanat adamlarının elinde nizam bulur; milletlerini mutlakā iyiye ve ilmîye doğru kalkındırmak idealindeki devlet adamları vâsıtasıyle de böyle ellere verilir.

Böylelikle millet, hiçbir zaman biribirinin dilinden anlamayan ve daha fenâsı, b i r i b i r i n i n d i l i n d e n n e f r e t e d e n n e s i l l e r yetiştirmiş olmanın uçurumuna düşmez!

Yukarıda en büyük gafletimizin millî lisâna vatan toprakları gibi ve ondan hiç farksız bir değer vermek lâzım geldiğini söyleyen adam, yerden göğe kadar haklıdır: Bizim bugün içinde bulunduğumuz bütün çıkmazlar, Türkçemizi maksadlılar ve mâcerâcılar elinde bırakarak millî bir bağ olmaktan tamâmıyle uzaklaştırmış olmamızdandır.

Türkiye'de nice yıllardan beri, âileleri veya hocaları uyanık olmayan çok mühim bir kısım gençlik her bilginin doğrusundan çok, yanlışını öğrenerek yetişmiştir. Türk Dili, Türk Târihi, Türk Medeniyeti, Türk îmânı gibi, milletimizi birbirine millî kültürle bağlayacak en hayâtî mevzûlarda çocuklara d o ğ r u yerine y a n l ı ş öğretilmiştir.

Bütün dillerin Türkçe'den çıktığı, birçok başka milletlerin aslında Türk olduğu şeklindeki a ş ı r ı sağ dil ve târih yanlışları, zamanla bunun aksini öğrenen çocukların milletimize olan îtimâdını sarsmıştır.

Selçuk ve Osmanlı Türklerinin büyük zaferlerini, büyük fazîletlerini ve çok büyük medeniyetlerini kasden karanlıkta tutan bir târih tedrîsâtı da aynı kötü netîceyi vermiştir.

Nihâyet çocuklarımıza durmaksızın salâhiyetsiz ve

ehliyetsiz eller tarafından uydurulan kelimeleri öğreterek, memleketin bütün gençlerini büyüklerinin dilinden anlamaz hallere düşürmek de yurdda tam bir anarşi doğurmuştur.

Bu yüzdendir ki bugün Türkiye'de büyükler, gençlere ne söyleseler onlar ya anlamıyor yâhud tersini anlıyor, yâhud da kendilerine nice yıllardan beri doğruyu söylememiş olan büyüklerinin sözlerine artık inanmıyor ve değer vermiyorlar.

Türk çocuklarının çeşitli kutuplara bölünerek kendi vatanında birbirlerine, düşman kesilmeleri, eğer bu söylediğimiz sâhalarda bu yanlışlar yapılmasaydı, bugün istesek de varamayacağımız bir netîce olurdu.

Yıllarca evvel, Türkiye'de tek ve güzel bir lisan varken, yabancı ideolojilerin Türk gençliğine en yalçın kayalara çarpar gibi tesîr edemeyişi de bundandı: Çocuklarımız, dil vâsıtasıyle yapılan her hîleyi anlayacak bilgideydiler. Bu vatanın bütün çevresini saran solun giremediği tek tılsımlı belde bu yüzden yalnız Türkiye topraklarıydı.

Vaktiyle Çinlilerin, Türk bütünlüğünü bozmak için eski bir Türk Hâkanından, verecekleri bir prensese mukābil Türk vatanından bir taş parçası istedikleri bilinir. Hâkan, büyük bir gaflete düşerek bu tılsımlı taşı Çinlilere verince vatanda korkunç felâketler olur. Bir kısım Türkler Çinlilere esîr olurlar. Bir kısmı ancak vatanlarını bırakarak başka yerlere göçmek sûretiyle yaşamaya devâm edebilirler.

Bugün de düşmanlarımızın bizden çalıp koparmak istedikleri üç büyük tılsım vardır:

1. Milleti birbirine bağlayan tek ve güzel bir dil.

2. Türk milletini tam bin yıl, dünyânın en ahlâklı, en medenî ve en büyük kuvveti hâline getiren Türk müslümanlığı.

3. Türk çocukları için dâimâ büyük şeref ve güven kaynağı olan, millî târih ve ecdad sevgisi.

Şimdi, dikkat edersek, açıkça görürüz ki elimizden gidenler hep bunlardır.

Bugün, artık birbirimizin dilini bilmiyor, değerini anlamıyor, inanışını küçümsüyor ve birçoklarımız kendi târihimize küfürler savurarak yetişiyoruz.

Eğer hâlâ çâresini bulmaya davranmazsak, kendi elimizle hazırladığımız ve kendi büyük gafletimizle devâm ettirdiğimiz bu mânevî yıkılışı, hiçbir başka kalkınış veya davranışla önleyemeyiz.

DİL ve EDEBİYAT DERSLERİMİZ

Dil ve edebiyat derslerimizden milletin şikâyetleri çoğalmaktadır. Bunun sebebi dil ve edebiyat derslerini birtakım sol ideolojilere âlet eden öğretmenlerin belirmesidir.

Aslında Türk dili ve edebiyâtı dersleri, çocuklarımıza millî dilin, Türk edebiyâtının ve Türk edebiyâtı târîhinin öğretilmesi içindir. Bu dersler, millî şahsıyeti olan bir zevkin, böyle bir kültür ve tefekkürün gelişmesini sağlar. Bunu yaptığı ölçüde vazîfesini de yapmış olur.

Türk edebiyâtını küçük düşürmemek şartıyla, edebiyat ve edebiyat târihimizin, dünyâ edebiyâtıyle mukâyeseli bir tarzda öğretilmesinde, ayrıca fayda vardır. Bu, çocuklarımızın kafasında, başka milletlerin duyuş, düşünüş ve yaratışına, hakîkî terbiyeciler vasıtasıyle, bir pencere hattâ bir kapı açmak demektir.

Türk dili ve edebiyâtı öğretmenleri, bu kapıyı ardına kadar açıp, çocuklarımızı başka kültür ve sanatlarda kaybetmemek için, bunun dozunu bulabilmek, hattâ bilmek zorundadırlar.

Aslında, Türkiye'de dil ve edebiyat okutan hocalarımızın mühim bir kısmı, bu ölçüyü bilen, bu vazîfeyi ve bu mes'uliyeti idrâk etmiş kıymetli elemanlardır.

Talebenin kesâfetine, programların kifâyetsizliğine, içten ve dıştan yapılan menfî müdâhalelere, dili ve edebiyâtı kasden bozmak isteyen kitapların mevcûdiyetine rağmen, bu azîz öğretmenler, kendi millî dillerinin ve edebiyâtlarının bir müdâfii olarak, büyük vazîfe görüyorlar.

Fakat desteklenmiyorlar!...

Dayandıkları tek mesned, kendi millî kültürleri ve vicdanlarıdır.

Büyük bir milletin, çok hâin bir gidişle, topyekûn sola kaydırılmak istendiği bir devirde, Türkçenin bu azîz koruyucularını, Türkiye'nin yarını, şüphesiz, minnetle anacaktır.

Hem böyle öğretmenlerimiz, genç ve yaşlı diye ikiye de ayrılmıyorlar. Çok defâ, menfî ellerde, mes'ûliyetsiz kafalar tarafından ters yolda yetiştirilmek istendikleri halde, içlerinde, yine kendi sağ duyularıyle gerçeği bulan elemanlar da çoktur. Bu, ayrıca övünülecek bir hakîkattir.

Şu son zamanlarda biraz sıkça duyup işittiğimize göre ise:

Bir kısım dil ve edebiyat öğretmenleri de varmış ki bunlar, maalesef, yaptıkları vazîfenin mukaddesliğini idrâkten uzak bırakılmışlar. Bize gelen şikâyetler onlardandır.

Bunlar:

a) Çocuklara uydurma kelimeleri hattâ kelime uydurmayı(!) tavsiye ediyorlarmış!...

b) "Aha" gibi, Ermenice, "örneğin" gibi Ermenice bozması kelimeleri kullanın, bunlar halkların (!) sözcükleri-

dir, diyorlarmış.

c) Kompozisyon vazîfelerini, analarından, babalarından öğrendikleri dille yazan çocukların notlarını kırıyorlarmış.

ç) Türk edebiyâtının târih boyunca yetiştirdiği büyükleri, ya bir kalemde geçiyor, yâhut onların aleyhinde bulunuyor, dilleri ve sanatlarıyle alay ediyorlarmış.

d) Türk edebiyâtında tek büyük şâirin Nâzım Hikmet olduğunu, bizim edebiyâtımızın, onunla ve onun ardından gelen Orhan Veli - Said Fâik nesliyle başladığını söyleyenler de varmış.

e) Onlara göre, "Göktürk Kitâbeleri," birer barbarlık nümûnesi; Dede Korkut Hikâyeleri, baş kesme, kan dökme edebiyâtı; Nevâî ve Fuzûlî Acem şâiri; Bâkî ve Nedîm Arapça söyleyenler; Nâmık Kemal ve Hâmid, artık okunamazlar; Âkîf softa ve Yahyâ Kemal gerici imiş.

f) Derslerde fırsat buldukça mevhum bir emperyalizmin aleyhinde bulunuyor; gûyâ hümanist parçalar üzerinde duruyor; eski Türklüğü ve batı milletlerini bu yönden kötülüyor; yalnız Rusların aleyhinde bulunmuyorlarmış.

Gerisini saymıyorum. Yalnız, yanlış anlaşılmasın. Bu olanlar, Bulgaristan'da, Romanya'da Macaristan ve Türkistan gibi, Rus esâreti altında örselenen yerlerde değil çok yakında, en yakında, Türkiye'nin içinde oluyormuş.

Bu yolda, maksatlı ve "vazîfeli" (kişi)lerin bütün bu yaptıkları ve yapacakları şeyler, önce Millî Eğitim Bakanlığımızın bunlara müsâmaha etmeyecek kültür ve karakterdeki insanları vazîfe başına getirmesiyle önlenir; millî şuûra sâhip maârif elemanlarının göstereceksi hassâsiyetle yoluna girer.

Yine böyle (kişi) lerin yaptıklarına kapılıp da bilme-

yerek aynı yola sapanların ise bilmeleri gereken bâzı noktalar vardır:

Bir kere, tamâmıyle ilim heyetlerince müzâkere edilebilecek, akademik bir mes'ele olan, kelimelerimizin Türkçe olup olmadıkları bahislerini orta okul ve lise sınıflarına getirmek yanlıştır. Nice kelimenin hangi kökten olduğunu bilmekte dil cemiyetlerimizin bile şiddetle yanıldıkları ve birçok Moğolca, Çince, Farsça ve Ermenice sözü Türkçe sayıp millete kabul ettirmeye kalktıkları meydandadır.

Bir milletin kullandığı kelimeler üzerinde şüphe ve tereddüd uyandırmak, çocuklarımızın Türkçe'ye îtimâdını sarsar, dil sevgilerini ve dile karşı îmanlarını öldürür.

Köksüz, târihsiz, âhenksiz ve çok geçmeden birer birer dökülecek uydurma kelimeler ise, onları, millî mâzîlerinden ve millî kültürlerinden uzaklaştırır; bir nevî dil ve kültür öksüzü yapar.

Türk edebiyâtının târih boyunca yetiştirdiği bunca büyük edîbi, bir kalemde çizip de yerlerine günün yazarlarını koymak, büsbütün ilim dışı, ölçü dışı ve vazîfe dışı, yanlış harekettir.

Günün "modası"na uyacağız diye, Göktürk Kitâbeleri'nden, Dede Korkut Hikâyeleri'nden, Yûnus'dan, Fuzûli'den, Hâmid'den, Âkif'den, Yahyâ Kemal ve benzerlerinden saat çalmaya hiçkimsenin hakkı ve salâhiyeti yoktur. Bunlardan çalınacak her dakika, Türk edebiyâtının, millî vicdânı yaratmış ve milletçe kabul edilmiş büyüklerinden çalınmış bir hak demektir.

Düşünülmelidir ki mekteplerde sınıf'lar yâni "classe"lar vardır. Bütün dünyâ sınıflarında bunun için klâsik yazarlar ve klâsik eserler okutulur. Bunlar kültür ve sanat efkâr-ı umûmiyesinin, zaman içinde, birinci sınıf muharrir tanıyıp "evet" dediği değerlerdir. Bunların dışında, onlardan "çalınan" zamânı başkalarına vermek

ve Türk çocuklarına kendi edebiyatlarının mutlaka bilmeleri gereken değerlerini, ya hiç öğretmemek yâhut üstünkörü geçmek, tam bir vazîfe sû-i istîmâlidir.

Bugün, ancak onları anlayabildiğimiz için, yâhut, şu veya bu teşekküller tarafından bize onlar tavsiye edildiği için çocuklarımıza okuttuğumuz nice imzânın yarını tamâmıyle meçhûldür. Onlar, "moda" imzâlardır ve zaman, onlar hakkında çocuklarımıza söylediklerimizi tamâmiyle yanlış çıkarabilir. Halbuki hocalıkta bir meslek haysiyeti ve bir millî mes'ûliyet duygusuyle gözetilecek çok mühim bir husus vardır: Çocuklarımıza verdiğimiz bilgiler o bilgiler olmalıdır ki, değil yarın veya öbür gün; değil bir sene veya on sene sonra, hattâ asırlarca sonra yanlış çıkmamalıdır. Bunun aksi, bir gün herşeyin doğrusunu öğrenebilecek yaşa ve seviyeye gelen çocuk nazarında hocayı da hocalığı da haysiyetsiz durumlara düşürür.

Maksad, çocukları aktüalite ile meşgul etmek ise, bunu daha ortaokuldan başlayarak, "iyi yetiştirilmiş" her çocuk, hattâ hocasından daha iyi başarır. Çünkü aktüalite onun, içinde yaşadığı, içinde büyüdüğü âlemdir. Bu bir mektep meselesi değil, sinema gibi, tiyatro gibi, yarışlar, maçlar ve gazeteler gibi, onların kendi âlemleri meselesidir. Biz onlara bu âlemleri anlama ve onlardan faydalanma bilgisini verelim, gerisini onlar daha iyi başarırlar. Ve eğer günümüzün yazarları içinde yarına kalabilecek çıkarsa, onlar da "sınıf'lara," sıraları geldiği zaman, yâni "yarın" girerler.

Burada bir kısım genç öğretmenlerimizin haklı oldukları nokta, yetiştikleri müesseselerde kendilerine "doğru"nun değil, "yanlış"ın öğretilmiş olmasıdır. Çünkü onlar, "doğru" yerine "yanlış" öğretilen "bir beyin yıkama" rejimi içinde yetişenlerdendir. Yapılacak iş, kendilerine inanılacak insanlar bulup onlara danışmaktır.

Türk Maârifinin muhtelif kademelerinde henüz doğ-

ruyu söylemeğe devâm edenler vardır. Biz, İstanbul çapında bir misâl olarak, Edebiyat Fakültemizin Türkoloji bölümündeki bir kısım dil ve edebiyat doçent ve profesörlerinin "doğru yolda" olduklarını iftiharla söyleyebiliriz. Bu misâli Ankara ve Erzurum'a doğru genişletmek elbette mümkündür.

"Edebiyat" hocalığı o hocalıktır ki insan, eğer çok fenâ yaratılmamışsa, milletinin çocuklarına yine milletinin dilini ve edebiyâtını öğretmekteki büyük hazzı duymaya başladı mı, rûhu, her gün biraz daha olgunlaşır. Çocuklarına aktaracağı her bilgi, her duygu ve her düşünce, onu ister istemez, milletinin şiirine, kültürüne ve sanatına derin bağlarla bağlar. Başlangıçta ne yapmış, hangi yanlışa sapmış olursa olsun bir gün, eski Şark, bilhassa Türk dervişleri gibi, "büyük hakîkat"e ulaşabilir.

Biz, vatanımızın bütün dil ve edebiyat öğretmenlerinin, ergeç bu hakîkate ereceklerine inanıyoruz. Onlar, bu milletin, ama bu milletin okuyan insanları, düşünen kafaları ve çarpan gönülleri olarak bir gün en güzel ve en doğru yolda zaferle yürüyeceklerdir.

Üç DİLİN SÖZLERİ

Türkçeyi bilmek zannedildiği kadar kolay değildir. Bu büyük lisânın hattâ onun sanatkârı olan ve onu, dil ve edebiyat hocası olarak okutanlar tarafından da çok dikkat edilmesi gereken nice incelikleri vardır.

Bunlardan birisi, Türkçedeki "sinonim"* zenginliğidir.

Daha, kuruluşundan başlayarak bir "İmparatorluk dili" hâlinde geliştiğini bu sahîfelerde def'alarca belirtip ispat ettiğimiz Türkçe'de bu zenginlik, aynı zamanda "ortak medeniyet" kurduğu milletlerin dillerinden seçilmiş, en mânâlı kelimelerin bolluğundandır.

Bir dilin güzel kullanılması ve meselâ bir cümlede hattâ bir paragrafta ve bâzan daha büyük bir yazıda aynı kelimenin def'alarca tekrârından doğacak monotonluğu önlemek için, mümkün olduğu kadar çok, "müterâdif kelime" kullanmak, her dilde, her edebiyatta bir yazı

* synonyme=sinonim: Eş anlamlı, müterâdif.

kāidesidir.

Türkçeyi fakirleştirmek için, adam yerine "kişi," insan yerine "kişi," zât yerine kişi, şahıs yerine "kişi" v.b. dememizi isteyenlerin düştükleri korkunç hatâ çok yerde belirtilmiştir. "Hesap" yerine "aritmetik" demekte ısrâr edenlerin "hesap sormak, hesap görmek" gibi sözler yerine ne kullanacaklarını merak ettiğimizi evvelce biz de sormuş ve cevap alamamıştık.

Şimdi öğreniyoruz ki bütün dünya dillerinde talebeye bir kompozisyon vazîfesi verilirken baş vurulan bir dil zenginliği ve dil güzelliği hâdisesinden de haberi olmayan dilci ve edebiyatçılarımız türemiş.

Bir cümlede, bir ibârede hattâ bütün bir yazıda aynı sözü def'alarca tekrarlamak için onların "sinonim"lerini bulunuz, diyen; bunu sağlamak ve öğretmek için de talebeye birçok kelimelerinin yeri boş bırakılmış cümleler veren okul kitaplarından tamâmıyle habersiz olmak cidden acınacak bir haldir. Hele Türkiye'de birtakım resmî ve mes'ûl makamların da bu bilgiden tamâmıyle habersiz görünmeleri ayrıca ağlanacak bir cehâlet gösterisidir.

"Halbuki" Türkçe'de "sinonim" zenginliği, dilin "zevki" hâline girmiş, Türkçe'nin dehâsı olmuş, Türk dilinin mîmârîsine işlenmiş, büyük bir "dil hâdisesi"dir.

Bu, daha Ortaasya Türkçesinde, Çinceden, Hindceden, Moğolca, Yunanca v.b. gibi dillerden alınan kelimelerin kullanılışında da böyle olmakla berâber, bilhassa İslâm medeniyeti çağlarında çok gelişmiş bir "dil zenginliği" ve bir "dil estetiği"dir.

Bugün "mâna" yerine "anlam", "medlûl" yerine "anlam" (mâkul sebep) yerine "anlam" hattâ "rü'ya" yerine "anlam" sözünü kullanmak isteyenler, bu inceliği pek anlamazlar ama biz yine de "anlayanlara hitap" üslûbumuzdan vazgeçmeyeceğiz.

*

Türkçede "sinonim" zevkinin, önce güzel bir fıkrası vardır:

Adamın biri –inmekte olduğu yokuşa çıkmakta olan– arkadaşına seslenmiş:

- Eyne!... Gücâ!.. Kançerû?...

Öteki, hiç tereddüt etmeden cevâbı yapıştırmış:

- Fevka... bâlâ... yûkarû!...

Bu konuşmanın ilk cümlesi her üç kelimesiyle de "Nereye?" suâlidir. İkinci cümlesi de yine her üç kelimesiyle "yukarı" cevâbı. Birinciler Arapça, ikinciler Acemce, üçüncü ise, görüldüğü gibi, Türkçe'dir.

Bu fıkra, gerçi Türkçe'deki "sinonim" bolluğunun bir mizâhıdır. Fakat bir taraftan Türk halkının imparatorluk devrinde her üç dile de tasarruf ettiğini gösterir, bir taraftan da eş mânâlı kelimelerin Türkçe'de böyle fıkralar yaratacak kadar köklü bir kullanılışı olduğunu belirtir.

Şimdi aynı hâdisenin, mizah olmayan, ciddi olan, büyük zevk ve zenginlik ifâdesi olan örneklerine gelelim.

İlk örnekleri halk edebiyâtımızdan veriyorum:

Halk hikâyeciliğinin bir şâheseri olduğunda kimsenin şüphesi bulunmayan Dede Korkut Hikâyeleri'nde, dil de halk Türkçesinin bir şahlanışıdır. Dede Korkut Türkçesi'nde, müterâdif kelime zevki ise, Türkçenin büyük bir husûsiyetine ışık tutacak ölçüde güzel, zengin ve ısrarlıdır. Bu hikâyelerde:

"Oğlan kırk yiğidin yanına aldı. At depti, cenk ve savaş etti," denir. "Cenk" de "savaş" da "harb" mânâsındadır.

"Kazan (Han), cılasun erenlere kal'a, ülke verdi; cübbe çuka verdi," denir. "Cılasun" da, "eren" de, er, "yiğit" mânâsındadır; "cübbe" de "çuka" da bir nevî giyecek, el-

bîse üstüne giyilen "üstlük" demektir.

"Gümbür gümbür davullar, nakkâreler vuruldu" denir. "Davul" da "nakkâre" de aynı çalgının adıdır.

"Benim erliğim, bahadırlığım, cılasunluğum, yiğitliğim Rûm'a, Şam'a gitsin, yayılsın," denir. Bu cümlede sıralanan dört kelime de yiğitlik, kahramanlık mânâsındadır.

"Çetir, otağ, ala sayvan diktirdi," denir. "Çetir" de "otağ" da "çadır" demektir.

–Ünlü Han'lar övülürken– Amıt Suyu'nun aslanı, Karacuğun kaplanı, "beze miskin" umudu... denir, "beze" de "miskin" de aynı mânâda sözlerdir.

"Ol oba'da bir yahşı, hob yiğit sayru düşmüş idi," denir. "Yahşı" da "hob" da güzel demektir.

"Meğer kâfir beğinin bir bikir kızı vardı," denir. "Bikir" de "kız" da, burada "bâkire" yerine kullanılır.

Dede Korkut Türkçesinin çok millî bir kullanışla yanyana getirdiği bu sinonim zenginliği, burada saymakla tükenmez. Halk şiiri'ne gelelim:

Halk "koşma" ve "türkü"lerinin birçoğunda Karaca Oğlan'ın şu mısraı:

Ak beyaz gerdana benler dizilmiş

diye, ısrarla tekrarlanır. Böyle mısrâlarda "ak" da "beyaz" da gerdan güzelliğini daha ışıklı gösteren, aynı rengin adıdır. Yine anonim bir halk türküsü:

Yay keman kaşları yaman çatılmış

derken Türkçe "yay"a benzeyen kaşın güzelliğini Farsça "keman"la arttırır, daha kuvvetle çizer. Karaca Oğlan:

Deniz derya dağ taş demez geçerdik

mısrâını söylerken denizin "deryâ", deryânın da "deniz" demek olduğunu çok iyi bilirdi.

Köroğlu der budur derdim
Sarardı çehre-i zerdim

diyen XVI. asır sazşâiri, "zerd"in sarı demek olduğunu bilir, ama "Sarı yüzüm sarardı" demek gibi bir ifâde kifâyetsizliğine düşmemek için, müterâdif kelimeleri böyle güzel kullanırdı. XVIII. asır saz ve ordu şâiri Âhû;

Otuz saat derler ordunun ucu
Çalalım Moskof'a eğri kılıcı

diye coştuğu bir destanında ordunun yürüyüşünü tasvîr ederken:

At beşer berâber bile koşarlar

mısraını yaratır. Bizimkilerin sonsuz bir cehâletle "şart"a karşılık buldukları (!) "koşmak" masdarının çok güzel kullanıldığı bu mısrâda ondan da mühim olan, "berâber" ile "bile"nin yanyana koşuluşudur. Bugünün Türkçecileri, belki de bir Moskof savaşında şehîd olmuş şu sazşâiri kadar dil bilselerdi, Türkçemiz "zeban, lisan ve dil" olmaktan çıkar, bir mûsıkî olurdu.

Yine halk Türkçesinde "yazık-günah" gibi, "doğru-dürüst" gibi, "kılık-kiyâfet" gibi, "köşe-bucak" gibi, "sorgu-suâl" gibi yanyana kullanılan kelimeler yığın yığındır. O kadar ki halkın bu "sinonim" zevki, bugünkülerin, halkdan değil sandıkları Dîvan şâirleri tarafından da aynı millî tasarrufla kullanılmıştır. Fuzûlî:

Kime şerh eyleyem kim mihnet ü endûh ü derdim çok

derken bu zevkin âdeta usâresini emer. Şehzâde şâir Cem Sultan'ın:

Bu hasret haşre kaldı îdelüm sabr û şekîb ancak

mısraındaki "sabır" da "şekîb" de onun çâresizlik içinde baş vurduğu, son tesellîdir.

Nedîm:

Bîgânedir muâlemeniz akl ü hûş ile
Gûyâ derûn-ı sînede mihmansın ey gönül

derken, "akl"ın "hûş, hûş"un da "akıl" demek olduğunu çok iyi bilecek kadar akıllı idi. XV. asır şâiri Şeyhî, meşhur *Harnâme*'sine:

Bir eşek vâr idi zaîf ü nizâr

mısraıyle başlamıştı. Hiç şüphesiz "zaîf"in de "nizâr"ın da "arık" yânî, "zaif" demek olduğunu bilirdi. Fakat onun eseri baştan sona "allégorique"* bir "satire"** manzûmesiydi.

Manzûmesinde birtakım insanlara çok benzettiği bu timsallerle kimleri kasdediyordu? Bu, pek iyi bilinmez. Fakat o büyük şâirlerin bu gibi şiirleriyle yalnız kendi devirleri için değil, asırlarca "geçerli" söz söyledikleri, gittikçe çok iyi anlaşılıyor.

*

Türkçede "Üç Dilin Sözleri", hâkan'dan Mehmedciğe ve en büyük şâirden köy çocuğuna varıncaya kadar herkesin her türlü mısrâ ve cümlelerde derin zevkle kullandığı bir kültür ve medeniyet hazînesiydi. Bunlar, büyük bir milletin yalnız üç kıt'aya değil, üç dile de hâkim olduğunun azîz örnekleriydi.

---

* allégorique=alegorik: Bir edebi eserde düşünceleri rumuzlar ve sembollerle anlatma tarzı.

** satire=satir: Toplum ve kişilerin kusurlu taraflarını alaycı bir tenkitle ortaya koyan yazı türü.

FUAD KÖPRÜLÜ ve TÜRK DİLİ

"Türk Dili"ni öztürkçecilik yaldızı altında gizli maksadlara, cehâlete, çıkarcılığa ve daha bin türlü ihtirâsa kurbân edenlerden ilk büyük intikâmı Atatürk almıştı: Onlara "Türkçe değildir," diye dilimizden atmak istedikleri nice bin kelimenin hem de "doğuştan Türkçe" olduklarını isbât emrini vermiş ve bu isbâtı yine onlara yaptırmıştı.

O zaman bütün bu yabancı sanılan kelimelerin daha yaradılıştan Türkçe olduklarını isbat yolunda bir yarış başlamıştı.

Daha bir hafta evvel, Türkçe değildir, diye dilimizden atmaya kalktıkları kelimelerin bu sefer hâlis Türkçe olduğunu isbat yolunda aynı adamların gösterdikleri gayret, akılları durduracak hokkabazlıktı.

Denilebilir ki dünya târîhi, şahsıyetsizliğin ve meşhur patlıcan hikâyesinin bu derecesini hiçbir yerde görmüş değildir.

Dilimiz bir zamanlar böyle adamların ellerinde idi. Onu bu adamların elinden ise ancak Atatürk büyüklüğünde bir vatan evlâdı kurtarabilirdi.

Biz o târihte gençtik ve o târihe kadar adam sandığımız yaşlı başlı kimselerin kendilerine verilen bir emirle, bütün eski kanaatlerinin yüz seksen derece tersine dönerek, "hak" gibi, "hukuk" gibi, "sabah" gibi, "hikmet", "hendese", "işâret," hele "meselâ" gibi kelimelerin daha yaradılıştan Türkçe olduklarını isbât yolunda döktükleri terlere, yaptıkları hokkabazlıklara, bâzan kahkahalarla gülerek şâhit oluyorduk.

Anlıyorduk ki hem Atatürk'ün hem de Türk'ü her zaman koruyan mânevî kuvvetlerin bu en azîz varlığımıza kasdedenlerden aldığı intikam çok büyük oluyordu.

Bu hengâmeden önceki yıllarda zamânın Başvekîli, Atatürk'ün öz Türkçe denemelerinin aleyhinde idi.

Şu sözleri, aynen Yahyâ Kemal'den dinlemiştim:

- Başvekil, Mareşal Fevzi Çakmak'a gidiyor:

-Paşa! Paşa! Konuşamaz olduk. Söyle de bu sevdâdan vaz geçsin!

Diye şikâyet ediyordu (Söyle dediği Atatürk'tü). Beni gördüğü zaman:

- Yahyâ Kemal Bey! Yahyâ Kemal Bey! Siz Türkçenin büyük şâirisiniz fakat, hangi dille, kime şiir yazacaksınız? Söyleyin de... diyordu. Fuad Köprülü'yü gördüğü zamanlarda ise:

- Fuad Bey! Fuad Bey! Siz Türk dilinin en büyük âlimisiniz. Hani? İlminiz nerde? Türkçe elden gidiyor, bir söz söylemiyorsunuz!

Demeği nakarat hâline getirmişti.

*

Buna rağmen, Atatürk'ün vefâtından sonra, onun

ulaştığı "tabiî yol" devâm etmedi. Türk Dili, "öztürkçecilik", "arı Türkçecilik" adları altında, yeni bir mâcerâya sürüklendi. Uydurmacılık vahîm cereyan hâlini aldı.

İşte o târihlerde Fuad Köprülü'ye bunun hikmetini sorduğum zaman, bana verdiği cevâbı kendim yazmayacağım. Çünkü Köprülü, o gün bana söylediklerini, kısa bir zaman sonra bizzat kaleme aldı, Türkçe'nin acı mâcerâsı hakkında makaleler neşretti. Ben, buraya onun bu yazılarından parçalar alacağım. Önce şunu belirteyim ki:

"Yirminci asırda" Türk ilminin yetiştirdiği en büyük dil ve edebiyat târihi âlimi Fuad Köprülü, konuşulan dile müdâhale fikrine daha Atatürk zamânında râzı değildi. Atatürk'ün, dilin çıkmaza vardığını gördüğü ve Türkçeyi kurtarmak için çok cesur tedbirlere başvurmak yolunu seçtiği hâdisede Köprülü'nün de hizmeti vardır.

Fuad Bey, daha "yeni lisancıların" zamânındaki dil atağına bile îtirâz etmişti. Ancak "yeni lisancıların" dilde kelime katliâmına girişmeyip Türkçeye tam bir istiklâl vâdeden prensplerini öğrenince bu mâkul harekete hattâ iştirâk etmişti.

Zaman ilerleyip de Türk dili ve edebiyâtı sâhasında tam bir otorite olduğu zaman, yeni dil hareketlerine de fiilen katılmadı. Tıpkı Yahyâ Kemal gibi, Hüseyin Câhid gibi, öztürkçeciliğin dışında kaldı. Mustafa Kemal Paşa'ya, yalnız bu harekete iştirâk etmeyişiyle değil, bunun sebeplerini açıkça bildirmesiyle de büyük yardımı oldu.

Atatürk'ün vefâtını tâkibeden yıllarda, uydurma Türkçeye hız verilmesine ise, Köprülü, şiddetle karşı koydu. Türkiye'de hükûmetin azçok tenkîd edilebilir hâle geldiği ilk şaşkınlık devresinde bu hususdaki fikirlerini önce 2 Nisan 1942'de Anayasa hakkındaki bir hükûmet sorusuna verdiği cevapla bildirdi. Bu cevap yazısından aldığımız birkaç madde hem o devirdeki dil şaşkınlı-

ğını, hem de Köprülü'nün tutumunu meydana koyar.

Bu cevapta Köprülü, aynen şöyle diyordu:

Madde: 3 -

Bu projelerin hazırlanışında hiçbir prensip gözetilmediğini ve hiçbir muayyen usûle riâyet edilmediğini zannediyorum. Meselâ sonu tay ile biten kelimeler Türkçeye değil Moğolcaya âit bir ekle yapılmıştır. Görev, ödev, saylâv gibi kelimeler şekil bakımından, Anadolu Türkçesine tamâmiyle yabancıdır. Yasa gibi, ancak Moğol istilâsından sonra meydana çıkan târihî bir ıstılâhın ana teşkîlât kānûnumuza ad olması da ne kadar doğrudur bilmiyorum.

Madde: 4 -

Okuyup yazma bilmeyen halk arasına kadar geçmiş ve asırlarca kullanılmış kelimelerin yerine, yeni kelimeler uydurulmasının doğru olmadığı fikrindeyim.

Bunlardan bâzılarının - meselâ eğemenlik kelimesi gibi - kök bakımından da uydurma olduğu, bâzılarının da - meselâ zor kelimesi gibi - Türkçe olmadığı düşünülürse tutulan yolun sakatlığı daha iyi anlaşılır.

Madde: 6 -

... Kâh Fransız kalıplarına, kâh Moğol şekillerine, kâh şarkî Türk şîvelerine göre uydurulan, kâh Arapçadan tercüme yoluyle meydana getirilen - meselâ nâzır tercümesi olan bakan gibi - birtakım kelimeler ve ıstılahlar, anadilimizin daha şimdiden, âhengini, şîvesini, hattâ mantığını bozmak istîdâdını gösteriyor .,,

Fakat ne bu cevap, ne de 1 Ekim 1945'de *Vatan Gazetesi*'ne yazdığı Dil Mes'elesi başlıklı yazı, bir netîce vermeyince Köprülü, tenkidlerinin dozunu arttırmak zorunda kaldı.

11 Ekim 1945'de yine *Vatan Gazetesi*'nde yazdığı, "İlim Politika Âleti" başlıklı yazısında bu doz son haddini buldu. Köprülü, artık dayanamıyor, herşeyi bütün acı-

lığıyle ve bütün açıklığıyle meydana koyuyordu:

*"Sırf keyif ve arzûya göre gelişigüzel kurulmuş, ilmî salâhiyetten mahrum bir heyetin değil, en salâhiyetli akademilerin bile dil işlerinde kat'î hükümler veremeyeceği ve sâdece tekliflerde bulunmakla iktifâ edeceği bir hakîkatten, Maârif Vekilliği'nin -yeni adıyle Millî Eğitim Bakanlığı'nın - bu heyetin uydurduğu yapma dili, mekteplere ve hattâ üniversiteye zorla kabul ettirmeye kalkması"*na hayret ediyor;

"Asırlarca işlene işlene nihâyet şu son kırk yıl içinde bugünkü Arapça ve Acemceden çok ileri, çok güzel ve zengin bir Avrupa dili, bir ilim ve edebiyat dili hâline gelmiş olan zavallı Türkçeyi kendi tabiî tekâmül yolundan çevirmek istîdâdını gösteren bugünkü dil anarşisinin sebepleri, ilk bakışta –birer sebep gibi görünürse de– daha derin bir tedkîke tâbi tutulunca bunların birer sebep değil birer netîce olduğunu hemen anlarız." diyor ve bütün bu yıllardaki dil hareketleri için târihin en acı hükmünü veriyordu:

"İnsanlık târîhi, uzun asırlardan beri istibdâdın ve tahakkümün her şekline şâhid oldu. Fikir ve vicdan hürriyeti, din hürriyeti, meslek seçme ve çalışma hürriyeti, gibi, insanlığın en mukaddes ve tabiî haklarına karşı, türlü türlü tazyiklerde ve zulûmlerde bulunuldu.

Müstebid ve çılgın bir hükümdârın yâhut din ve mezhep taassubunun, yâhut da millî taassub ve tahakkümlerin veya sınıf diktatörlüğünün yaptığı bu hareketler kolayca îzah olunabilir. Lâkin bizim bugünkü resmî argoyu yaratan zorâkî hareketin bir benzerine tesâdüf edilemez:

Bir hükûmet, kendi mekteplerinde çocuklara zorla uydurma bir dil öğretsin; bir millet meclisi, yapacak binlerce acele iş dururken, bir akademi vazîfesi görerek, uydurduğu argoyu bütün millete kabul ettirmeğe kalksın...

İnsanlık târihinde bu kadar mânâsız, zararlı bir işin benzerini bulmaya imkân yoktur."[1]

Evet, çağdaş Türk ve dünyâ ilminin, bu mevzûdaki en salâhiyetli bir kalemi tarafından, korkunç bir diktatör zihniyete, câhil ve çıkarcı bir zümre istibdâdına ve türlü yabancı emellere âlet olan zavallı Türkçemiz için verilen ağır ve târihî hüküm budur.

Görülüyor ki öz türkçecilik veya arı dilcilik adı altında bu harekete Türkiye'de hiçbir ciddî adam iştirâk etmemiştir. Ne Köprülü, ne Hüseyin Câhid, ne Yahyâ Kemal, ne Hâlide Edîb, ne Adnan Adıvar ve daha niceleri, bu yanlış yolu hattâ bir an tasvîb edebilmiştir.

Türk kültürün böyle buhranlı bir asırda nasılsa yetiştirebildiği bu en üstün ilim ve sanat adamlarımızın, Türkçenin bozulmasına karşı bu şedîd ısrarları, aklı başında herkesi düşündürecek veya herkesin aklını başına getirecek en mühim hâdisedir.

[1] Fuad Köprülü'nün dil hakkındaki bu çok mühim yazıları onun şu makâlelerinden alınmıştır. Dil Meselesi, *Vatan*, 1 Ekim 1945; İlim Politika Âleti, *Vatan*, 11 Ekim 1945; Düzme Devlet Dili Nasıl Yapıldı? *Vatan*, 30 Ekim 1948.

HÜZÜNLÜ LATÎFELER

Fransızlar, kelime sonunda "D"yi de kullanırlar "T"yi de. Hattâ bunların "D" yumuşaklığı ve "T" sertliği mutlaka belli olsun, tam ve doğru söylensin diye, yazıya, gerekli ve değişmez imlâ kâideleri de koymuşlardır.

Fransız, "ballade" dediği zaman, yazıda kelime sonuna koyduğu "E" harfi, kendinden önceki "D"nin sesini, tadını çıkara çıkara telâffuz etmek içindir. "Sonate" dediği zaman da o okunmayan "E", kendinden önceki "T"nin sesini aynı lezzetle söyletir.

Biz, "kitâb"ı "kitap", "kanad"ı "kanat", "ad"ı "at" ve "ilâc"ı "ilâç" yaptığımızdan beri yalnız bu kelimeler değil, onları konuşanlar da aynı sertliğe uydular. Bilmem psikologlarımız buna ne derler ama, biz, son zamanlarda sokaklara dökülen terbiye dışı kaba ve sert hareketlerde ve sözlerde bu yanlış ve zevksiz "dil sertleşmesi"nin büyük rolü olduğu inancındayız.

Millî diller, millî mizac ve ahlâkla o kadar alâkalıdır ki terbiyesiz veya terbiyesini kaybetmiş bir dil, onu ko-

nuşan insanları da terbiyeden mahrum hallere koyabilir. Küfür söylemeye alışmış insanlar gibi, sert söylemeye alışmışlar da –onları buna alıştıranlar gibi– ıslâh edilemezler.

Eskiden "sâleb" diyen bir ev hanımının hattâ sokakdaki "sâleb" satıcısının bile dilinde kelimenin sonundaki "leb" hecesi, Fârisîde dudak mânâsına gelen "leb" sözünü andırır bir "öpüş yumuşaklığı" ve güzelliği içinde idi. Şimdi, insanların bu kelimeyi ısırır gibi söylemeleri, dilcilerimizin büyük mârifetidir.

Halk türküsündeki:

Saçlarıma ak düşdü
Sana ad bulamadım

mısrâlarını söylerken, "düşdü"yü "düştü" yaparsanız, anlayana, bu saçın beyazlanmasından çok adamın kafasına acıtıcı bir şey düşmüş gibi bir mânâ verir. Hele "sana ad bulamadım"la "sana at bulamadım" arasındaki korkunç mânâ farkı pek âşikârdır. Dilcilerimiz, ziyânı yok, öyle yazılsın da dinleyen anlasın, diyorlarmış. Biz de deriz ki:

Bir memlekette dilciler bu kadar anlayışsız olursa, onların katılaştırıp kemikleştirdikleri dili kullananlar ne yapsın? Dili, mûsikî âletleri yerine teneke çalar gibi seslendirenlerin elinden zevkini ve iz'ânını nasıl kurtarsın?

"Tad" kelimesindeki lezzeti "tat" nasıl duyurur? "Kanad"daki tüy ve uçuş yumuşaklığını "kanat"ta duyabilir misiniz?

Türk halkı Acem'in "güşe" kelimesini "köşe" diye sertleştirmiştir ama, bu köşe'nin, aslında sert olmasındandır. Buna mukābil halk dilinin yumuşattığı her kelime mânâsının ifâde ettiği mülâyimlik ölçüsünde yumuşamıştır. Eski "edgü" kelimesinin "iyi" ve eski "kudhug" kelimesinin "kuyu" oluşu gibi.

Bu mevzûda en güzel ve unutulmaz nükteyi, hem dili hem edebiyâtı iyi bilen iki eski adam yapmıştı. Şâir Abdülhak Hâmid ile müderris Ferîd Bey.

İsimleri evvelce "Hâmid" ve "Ferîd" sesleriyle yazılan bu iki dil ve sanat büyüğü arasında, "D"lerin "T" olmasına emir (?) çıktığı zaman şöyle bir konuşma olmuştu: İsmi "Hâmit" kılığına sokulan şâir, adı "Ferit" sertliğine bürünen müderrise:

"*Nihâyet senin de kuyruğuna bir (it) takdılar*," demiş ve ondan şu cevâbı almıştı:

"Benim hiç olmazsa fer'imi bıraktılar. Senin adın hem ham hem de it olmak tehlikesi içinde ya..."

Nitekim öyle oldu. Bugün nice kimselerin ağzında bu kıymetli ad artık ham-it'dir. Kelimeyi bu hâle düşürenler utansın.

Ama, utanmazlar ki...

Eddin'lerle Ettin'ler

Bu imlâ tarzının bilhassa bâzı isimlerin sonundaki eddin'leri sertleştirmesi de ayrı bir derd oluyor.

- Ne halt ettin? ...

derken söze pek uygun düşen bu sertleşme Nûreddin, Nizâmeddin, Kemâleddin adlarında –hâlâ– yadırganıyor. Bu "Nur", bu "Nizam", bu "Kemal", ne kötülük etmişler de adlarının sonuna yukarıdaki sert cümleyi hatırlatan bir -ettin konulmuş? Anlamak kolay değildir? Bu olsa olsa üzerine fazla düşdüğümüz şu "dîn"i ortadan, hiç olmazsa isimlerden kaldırmak için düşünülmüş, şeytanca bir hîle olacak.

Bir talebe, edebiyat hocasına sormuş:

- Efendim, Ömer Seyfeddin kimdir?

Hoca, gereken cevâbı vermiş. Fakat talebe yeniden sormuş:

- Peki, Ömer Seyfettin kimdir?

Telâffuzdaki "D"lerle "T"lerin farkına varmayan hoca, çocuk alay ediyor sanmış ve zavallıyı bir güzel haşlamış. Halbuki Dil Kurumumuzun yarattığı şaşkınlık içinde yetişen bu çocuk, Ömer Seyfeddin'le Ömer Seyfettin'i iki ayrı adam sanacak hâle getirilmiş yavrulardanmış.

Mutluluk Dramı

Geçenlerde bir mecliste yine "mutluluk" üzerinde duruldu. Kelimesiz kalan millet bir sözü diline doladı mı, söyleyip gidiyor.

Bu kelime "mutlu" hâliyle güzeldir.

Fakat dikkat edilirse dil anlayışında bugünkü dilcilerinden çok üstün seviyedeki Türk halkı bu kelimeyi tek başına kullanmaz. "Ne mutlu" gibi birleşik şekilleriyle kullanır.

Nitekim, "mutluluk" deyince iş değişir. Çünkü "mutluluk"da üstüste üç tâne "U" sesi vardır. Türkiye Türkçesi ise, dikkat edilirse, kelimelerde mümkün olduğu kadar değişik sesli heceler kullanma zevkindedir.

"Mutluluğum"da dört tâne U var.

"Mutluluğumuz"da beş tâne.

"Mutluluğumuzu"da altı tâne U sesi.

"Mutluluğumuzu kutluluyoruz" cümlesinde ise tam on tâne.

Bunları böyle kullananlar var. Ne yaptıklarının farkında değiller ve insanda konuşuyor değil de "uluyorlarmış" gibi bir his bırakıyorlar.

Dilde bütün mesele bunların farkına varmaktır; başkaları üzerinde çirkin tesir bırakmayacak kelimelerle konuşmaktır. Diller böyle tekâmül etmiştir ve bundan sonra da böyle tekâmül edecektir.

"Ne mutlu Türküm diyene!" cümlesinde mutlu güzeldir.

"Mutluluğumuzu kutluluyoruz"da, cümle, tam bir uluma ihtirâsı içinde ve çirkindir.

Hattâ "mutlu"yu da tek başına her yerde kullanamazsınız. Onu da kullanmanın yeri, şartı ve âhengi vardır. Nitekim adam arkadaşına sormuş:

"Mutlu musun?"

Öteki büyük bir saflıkla şu cevâbı vermiş:

"Hayır, Konyalıyım."

Mes'ele şudur ki: Edebî lehçe kuramamış bâzı Türk kabîleleri, eskiden, "olur" diyemez, "olor" derlerdi; "onu" diyemez, "unu" diyebilirlerdi.

Şimdi, biz de bir kelimedeki aynı "U" sesini birkaç defâ tekrarlamayı yadırgamıyorsak dilde kabîle devrine döndük demektir.

SEL ve SAL HİKÂYESİ

İnkılâplar, onları yapan "büyük insan"ların elinden çıkıp da "küçük insan"ların ellerine düşünce bütün tılsımlarını kaybederler. Türk Dil İnkılâbı'nın da acıklı mâcerâsı böyledir. Atatürk'ün ölümü üzerine onun en yakın adamları tarafından Türkçeye vurulan darbeler ve yapılan çirkinlikler artık inkılâbın en ateşli insanlarının bile zevklerine batıyor.

Fâlih Rıfkı Atay, şimdi keskin kalemiyle ve gazetesiyle bu çirkinliğin karşısındadır. Bir yazısında şöyle söylüyor:

"Nedir bu devrik cümle? Nasıl bir memlekettir o ki târihçisi," İstanbul'u Fâtih Sultan Mehmed aldı, der, romancısı, Aldı İstanbul'u Fâtih "diye yazar".

"Nasıl bir Millî Eğitim'dir ki bu anarşinin okullara ve Türkçe dersine sokulmasına izin verir".

"Ne demek" bölgesel? "Niçin" duygusal? İlle Arap nisbet "î" sine bu yüzdeyüz uydurma kalıbı karşılık almak istiyoruz?"

Diyor ki haklıdır. Çünkü bu "sel" ve "sal" ekleri, uydurmacıların en gülünç uydurmalarındandır.

Sayın Tahsin Banguoğlu'nun "Nisbet Sıfatları ve Sel –Sal" başlıklı yazısında, salâhiyetle belirtiği gibi,* bu komedi, bizim alaylı dil âlimlerimizce, Latince'nin ve dolayısıyle Fransızca'nın aslında Türkçe olduğu iddâsından uydurulmadır. Yâni, iddiâ da uydurma, ekler de uydurmadır: Mâdem ki Latince ve Fransızca Türkçedir, o halde Fransızca'nın al-el ekleri de Türkçedir. Böyle olunca nesebi meçhûl "ulus" kelimesine bu eklerden bir "al" eklediniz mi olur "ulusal". Eh, bir kerre ulusal demeye başladınız mı, "duygu-al" ya da "bölge-el" demek olamayacağından "ulusal"ın sonundaki "sal"ı alıp bunlara takar ve "duygusal" der, "bölge-sel" dersin, bu da olur "arı Türkçe"! İspat için de bula bula koca Türkçede iki örnek bulursun: Öteden beri kullanılan "kumsalla", eskiden "kalın sad"la yazılan "uysal". Hattâ aslında "Arapça mesel"den geldiğini bilmeyenlerce buna ilâve edilen bir "masal"(!?) var.

*

Türk dilini değiştirme ve bozma emri almış olanları gālibâ özenerek hep dangul dungul, kaba saba, hattâ Türkçeyi doğru dürüst konuşamayan kimselerden seçmek de bu hengâmede uygulanan kurnazlıklardır. Bu seçilmişler de pek tabiî olarak, uydurmacayı kendi eşsiz zevklerine göre tertipler ve öyle seslendirirler.

Hani, Bolulu bir ağa, İstanbul'a gelecek olmuş. Hemşerileri, aman, ağa; demişler, İstanbullular çok ince konuşurlar sakın orda bir kabalık edip bizi mahcub eyleme!

O da İstanbul'a gelip de kendisine, "Ağa Hazretleri nerelisiniz?" diye sorulunca hemen şu ince cevâbı yapış-

* *Dünya*, 16-19 Eylül 1965.

tırmış: "Bülülüyüm."

İşte bizim dilcilerimizin hikâyesi de böyledir. Dilde kaba nedir - Yontulmuş nedir? Dil mûsıkîsi nasıl bir şeydir? Hattâ, neden dilde ses güzelliği, kelime zenginliğinden çok daha kıymetlidir? Bilmezler. Âlem, dilini güzel konuşanlara asâlet unvânı verir, bizimkiler Nâzım Hikmet'in dilinden konuşarak:

Düşmanıyım asâletin kelimelerde bile

mısrâına uyarlar.

Bir memlekette Fuad Köprülü gibi, dünyâca tanınmış ve inanılmış bir Türk Dili ve Edebiyâtı âlimi varken; Yahyâ Kemal gibi, son asır Türkçesini en yüksek seviyesine ulaştırmış bir büyük şâir yaşarken; hattâ Hüseyin Câhit gibi, dille oynamak olmayacağını cesâretle söylemiş bir fikir adamı hayattayken; yâhut, Fâruk Nâfiz ve Orhan Seyfi gibi Milli Edebiyat Cereyânı şâirleri, Türkçenin yıkılışına, yalçın kayalar gibi karşı durmuşken; nihâyet merhum Reşit Rahmeti gibi linguistique* kanunlarını bütün incelikleriyle bilen salâhiyetli bir dilci, üniversitemizde hoca iken biz tutar da "Türkçe'nin kaderini" ne idüği belirsiz insanların eline bırakmakta ısrâr edersek, netîce elbette böyle olur.

Mâdemki "el" ve "al" eklerini Fransızcadan aldık; mâdem ki "tay" ve "gay" eklerini, dünyânın en iptidâi dillerinden biri olan Moğolca'dan apardık; dilimize Arapçadan gelip yerlermiş, hayli da güzelleşmiş şu "î" eki de kalıversin, ne çıkar?

Ama, işte bu olmaz. Çünkü "î" eki günahkârdır. Bu hınzır ek, dilimize Arapçadan gelmiştir. Yâni bize İslâm'ın, bize Kur'an'ın geldiği dilden. Bugünkü Türkçeye her dilden kelime ve ek girmesine izin vardır; yalnız, Moskova'nın Hz. Muhammed'i "çapulcu" ilân edip, onu

* Fr. Linguistique=lingüstik: Dil bilimi ile ilgili.

övüyor diye bizim millî eserimiz *Dede Korkut Kitabı*'nı da "yasak kitap" listesine koyarak "gömme törenleriyle" gömdüğü günden beri Arapça bizim de baş düşmanımızdır.

Halbuki: "İlâhî, askerî, maddî, mânevî, rûhî, Mevlevî, Bektâşî, Ahmedî, Necâti, Peçevî, ezelî, ebedî, edebî, tanbûrî, kemânî, kurşûnî, zeytûnî, filîzî, hâkî, bağdâdî, Fuzûlî, Kānûnî ve benzeri, nice kelime, halkımızın hayâtında, târihinde yer etmiş sözlerdendir. Onlar isteseler de istemeseler de Türkiye, kızıl dünyânın pençesine düşmediği müddetçe bu sözler, bu dilde ve bu vatanda yaşayacaktır. Çünkü bunlar, nerden gelirse gelsin, Türk zevkiyle birleşmiş, Türk'ün ve Türk târîhinin malı olmuştur. Bunlar, bize dünyânın en zevkli insanları olan atalarımızın bıraktığı adlar, sözler ve mîraslardır." Derseniz, size derler ki: Canım şu kötü Osmanlı târihinden mi? Hani başka milletlerin vatanlarını almış; İstanbul'u asıl sâhiplerinin elinden fethetmiş kimselerden mi? Geçin efendim, dindarlık, fâtihlik, vatan ve millet devri geçti, şimdi "toprak, emek, ırgat ve halklar" devridir.

*

Son yıllarda Türkiye'nin yetiştirdiği değerli dil doktoru, sayın Tahsin Banguoğlu, işi ciddîye almış, *Dünya Gazetesi*'nde bu "sel" ve "sal" hikâyesini 4 gün müddetle yazmıştır. Halbuki Türkiye'de "dil dâvâsı" bir ilim dâvâsı değildir. Bir zamanlar reîsi olduğu cemiyet, "Biz ilim cemiyeti değiliz!" (?) nakaratlı, nidâyı onun yüzüne karşı da haykırmıştır.

Türkiye'de dil dâvâsı apaçık bir politika dâvâsıdır. Hele şimdi daha çok meydana çıkmıştır ki bu dâvâ, üstelik bir sol "politika" dâvâsıdır.

Bunun böyle olduğunu sayın Banguoğlu bizden daha iyi bilir ama ne yapsın? Serde dil doktorluğu, dil âlimliği var, iyi niyet var, belki bu ölüme sürüklenen

hastaya bir devâ bulurum diye kaleme sarılıyor. Nitekim yazısında, "sel" ve "sal" yerine kullanılmasını tavsiye ettiği ve örneklerini gösterdiği, pek çoğu gerçekten güzel ve hâlis Türkçe ekler var. Ancak ne yapalım ki uydurmacılar bunları kullanamazlar. Çünkü o zaman Türkçe güzelleşir, anarşiden kurtulur; yeniden millet yapan, millet kalkındıran dil olur.

Türkçeye musallat olanların şimdi daha çok "cemiyet" dışında ve "toplum" içinde çalışan birçokları, işte buna me'zun değildirler.

YİNE BİR DİL DRAMI

Kendi güzel dilini, özleştireceğiz diye yıkmaya çalışanların eline bırakarak her bakımdan ziyân eden tek ülke, Türkiye'dir.

Bir vatan coğrafyasında asırlarca işlendikten sonra, güzelliğinin şâhikasına varmış bir dile böyle bir kasıt karşısında kayıtsız kalanların bolluğu da yine Türkiye'dedir. Bir zümrenin, millet dilini yıkmak için harekete geçip, resmî ve husûsî nice teşkilâtı bu cinâyetin emrine vermesi gibi görülmemiş bir dalâlet de yine yurdumuzda görülüyor!...

Hemen söyleyelim ki, târih, böyle bir sapıklığı, bir daha ve hiçbir yerde görmeyecektir. Çünkü dilini yıkan bir millet nasıl bir içtimâî anemiye tutulur; nasıl birbirine düşman insanlar ve kütleler hâline gelerek bölüm bölük bölünür? Bunun misâli Türkiye'de çok açık görülmüştür.

Başkaları, böyle bir illetten, artık, koleradan, tâûndan daha şiddetle korkacaklardır.

Bunun ilk örneği, Yunanistan'da görülmüştür.

Yunanistan'da da başgösteren bir uydurma Yunanca hastalığı, mektep kitaplarına kadar girmiş fakat bu kitaplar bugünkü millî Yunan Hükûmeti tarafından, büyük şehirlerin meydanlarına toplanarak yakılmıştır.

Bunun belki en büyük sebebi, Yunanistan'ın önünde bir Türkiye misâli bulunmasıdır.

*

Defalarca ıztırâbını çektiğimiz bu mevzûa bugün yine neden dönüyoruz? Çünkü şimdiye kadar mâdenî sesinden duyduğumuz yüzbinlerce yanlıştan sonra, geçen gün radyodan, insanın kulağına bir mil gibi batan bir söz işittik. Radyolar, geçen günlerde açılan Bakır İzâbe Fabrikası'nın ikinci kelimesini Ermenice "izabe" okuduktan sonra, bir ders saatinde (!) daha feci bir kelime söylediler:

Anadolu fâtihi, Süleyman Şâh b. Kutulmuş'un Haleb civârında şehîd olması hâdisesinden doğan bir menkıbe, buradaki Câber Kalesi eteğinde bir mezarın Türk Mezarı diye isimlenmesine sebep olmuştur.

Bu "Türk mezarı," bizim için mukaddes bir yerdir. O kadar ki Haleb, elimizden gittiği vakit, "Türk Mezarı", yabancılaşan bir coğrafya ortasında yine Türk olarak kalmış ve Türkiye ile Fransa arasında yapılan bir anlaşma ile, 1921'den beri semâsında yine Türk bayrağı dalgalanan bir "millî köşe" olmuştur.

Çocuklarımıza bu güzel hâdiseyi, doğru olarak anlatmak elbette iyi bir harekettir. Fakat yanlış anlatmak bir cinâyet olur. Nitekim Radyo, gûyâ Millî Eğitim Bakanlığı ile ortaklaşa hazırlandığı bir ders saatinde işte bu mezarın eteğinde bulunan kalenin adını yine tam bir Ermeni telâffuzıyle "Caber" okumuştur. Bu ad, bütün dinleyenlere böyle bir cehâletin sesiyle duyurulmuştur.

Bu kelimenin asıl telâffuzu "Ca'ber"dir, fakat bugünkü

Türkçede, Türkçenin sesine daha uygun olarak "Câber" telâffuz olunabilir. Buna "Caber" demek ise, ancak radyodan ve bugünkü lâubâlîliğimizden beklenebilir bir cehâlettir.

Bu adı, ancak "Türk olmayan" birisinin söyleyebileceği, gülünç bir telâffuzla söyleyip memleket ölçüsünde yanlış yaymaya kalkan insanlara sâdece câhil demek âdeta iltifât olur. Böylelerinin asıl sıfatı bundan çok daha başka bir kelimedir.

*

Vaktiyle, edebiyâtımızı Fransızlaştırma ihtirâsıyle kendinden geçmişlerimiz vardı. Bu devirde, Türk Edebiyâtını, kendi millî vasıfları ve millî değerleri içinde yükseltmek, batı edebiyâtından ise ancak bu anlayış içinde faydalanmak gerektiğini ileri süren millî bir ses duyuldu. Bu ses, o zamanki mukallitlerin "gerici" damgası vurmaktan utanmadıkları Muallim Nâcî'nin sesiydi. Nâcî, mizâcı millî olan, şuûrlu bir Türk edîbi idi. Dicle'ye yaptığı bir seyâhat esnâsında bu nehrin akışına bakıp:

Feyezânın tezâyüd ettikçe,
T u n a cûşeyliyor hayâlimde,
Tunalaştın gözümde gittikçe!

deyişi, başlıbaşına bir vatan sevgisi şiiri ve bir şiir zaferiydi. Fakat onun, daha da millî mısrâları vardı. Şimdi radyo câhillerinin, maalesef Millî Eğitim Bakanlığı'nın adını da suç ortağı gösterek, yanlış telâffuz ettikleri kelimeyi o, bir "Türk Aruzu" ile de perçinleyerek:

Ben ki bir Türk'üm unutmam Ca'beri
Türk olan Nîmetşinâs olmak gerek
Var yerî gitsem Mezâr-ı Türk'e dek

diyordu. Bu söyleyişin ehemmiyetini bir cümle ile belirtmek için şunu haber vereyim ki, Avrupâî Türk şiirinde ilk defâ, "Ben bir Türk'üm" diyen, Muallim Nâcî'dir.

Nâcî, "Câber" kelimesini "aruz"un ses kalıbı ile no-

talaştırdığı için, Türkçe bilen hiç kimse, bu kelimeyi yanlış okuyamazdı. Bunu yanlış okumak için, bugünkü Türkiye'de yapıldığı gibi, Türk çocuklarını, Türk Dili Edebiyâtı'nın bütün lüzumlu bilgilerinden uzak ve henüz alfabesi bile olmayan milletlerin çocukları gibi yetiştirme yolunda mesâfeler katetmiş bir öğretim sistemine ihtiyaç vardı. Türkiye'de Cumhûriyet yıllarında gittikçe artan bir lâubâlîlikle, Türk çocuklarına tatbîki revâ görülen sistem işte bu sistemdir.

*

Câber Kalesi, Fırat Nehri'nin orta mecrâsının sol sâhilindedir. Anadolu Fâtihi ve Türkiye'deki Selçuklu Devleti'nin kurucusu Süleyman Şâh b. Kutulmuş (Kutalmış) un, 1086'da Haleb civârında şehîd oluşu, bu yerde "mukaddes mezar" fikri uyandırmıştır. Süleyman Şâh, diğer Selçuk Emîri Tutuş'la yaptığı bir kardeş kavgasında, bir kısım askerinin kendisini terketmesi yüzünden yenilmiş ve son dakîkaya kadar kahramanca dövüşerek şehîd olmuştu. Şâh'ın Tutuş tarafından "tâzimle" gömdürüldüğü yer, aslında Haleb Kalesi dibinde idi. Fakat Câber Kalesi'ni kuşattığı sırada, kölesi tarafından 1146'da şehîd edilen, Musul ve Haleb Emîri Atabeg Zengî'nin de mezarı burda biliniyordu. Bu hâtıralar, muhtemelen, Selçuk hükümdârı, Birinci Kılıç Arslan'ın, Fırat kollarından Hapur suyunda boğuluşu vakasıyle de birleşiyordu.

Böylelikle, Türk destan rûhu, bu üç Türk'ün mezarını aynı yerde birleştirmekte gecikmedi. Burası "mukaddes toprak" bilindi ve adına "Türk Mezarı" denildi.

Hattâ, hâdise, zamanla, Osmanlı Devleti'nin kurucusu Sultan Osman'ın hâtırasıyle de birleştiriliverdi. Süleyman Şâh, eski târihlere, Osman Beğ'in dedesi diye yazıldı.

Âşıkpaşa-zâde Târîhi, tamâmıyle destanlaşan bu vak'ayı şöyle anlatır: "*Osman Gâzi'nin dedesi Süleyman Şah'tır. En evvel bu Rûm (Anadolu) ülkesine gelmiştir.*

Gelmesine sebep budur ki Abbasoğulları zamânından tâ Süleyman Şah zamânına kadar Arap askeri Rûm üzerine gâlipti. Rûm da, Acem de mağlûptu. Acem Pâdişahları, göçebe Türkleri kendilerine dayanak edip Araplara gâlip geldiler. (Fakat bu sefer) Acem Pâdişahları göçebe Türklerden çekinir oldular. Elli bin kadar Göçer evli Türkmen ve Tatar'la Süleyman Şâh'ı Rûm üzerine gazâya gönderdiler.

(Türkler) Rûm ülkesinde altı yıl durdular. Etrâfı fethettiler. Fakat bu Rûm'un dağlarından derelerinden göçer evlilerin davarı incinir oldu. Yine Türkistan'a döndüler. Geldikleri yola gitmediler. Haleb iline çıktılar. Ca'ber Kalesi'nin önüne vardılar. Orada Fırat ırmağının önlerine geldiler. Süleyman Şâh Gâzî'ye: "Hânım, biz bu suyu nasıl geçelüm?" dediler. Süleyman Şâh dahî atını suya depti. Önü yar imiş. Atı sürçtü Süleyman Şâh suya düştü. Ecel mukadder imiş. Allâhın rahmetine kavuştu. Sudan çıkardılar. Ca'ber Kalesi'nin önüne gömdüler. Şimdiki zamanda ona Türk Mezarı derler."

Âşıkpaşa-zâde Târîhi'nden sâdeleştirilmiş ve kısaltılmış bu parçada görüldüğü gibi, Türk Mezarı, târihle destanın birleşmesinden meydana gelmiş bir mukaddes köşedir. Bu sebepledir ki Osmanlı İmparatorluğu'nun son büyük Pâdişâhı Sultan Hamîd, buradaki Türk mezarını "mükemmel bir sûrette" yeniden yaptırmıştı.

Tâ Oğuz Destanı'nda Oğuz'un İtil Suyu'nu geçmesi hâdisesinden beri yaşamakta olan bir destan motifi, burada büyük bir hükümdârın suda boğulması şeklini alıyordu. Bundan doğan "millî ve mukaddes mezar" anlayışı iledir ki Muallim Nâcî:

Ben ki bir Türk'üm unutmam Ca'beri

mısrâını söylemişti. Şimdi aynı "Câber"in güzel sesini, "Caber" telâffuz edecek kadar câhil "kişi"ler, bu sesi, milletin hâfızasından silmek veya millî hâfızada bir "ses lekesi" gibi siyah bırakmak istiyorlar.

DİL İNKILÂBINDAN 28 YIL SONRA

28 YIL SONRA

Bu yazı serisi 24-31 Temmuz 1960'da
Yeni Sabah Gazetesi'nde neşrolunmuş,
buraya, bâzı kısımları çıkarılarak alınmıştır. -

Nice yıllardan beri herkes biliyor ki Türkiye'de dil işleri tam bir çıkmaz içindedir. Millî kültürün can damarı olan dil, memleketimizde ya çeşitli politikalara âlet edilerek; ya inat, menfaat ve cehâletin kurbanı olarak; yâhut da, korkarız ki, kasden yıkılmaktadır.

Asırlarca, Türk dilini, Türk vatanı gibi, yabancı emellere karşı, canla başla koruyan Türk milleti, aynı dili bu sefer içinden yıkmak isteyenlere karşı artık çâresiz kalmış, bıkmış, usanmıştır.

Halk arasında Türkçe, bir alay ve eğlence mevzûu hâline getirilmiş, buna dünyânın, dilde en zevkli milletine karşı uydurulan kelimelerin, zevksizliği, isâbetsizliği, çetrefilliliği ve çapraşıklığı sebep olmuştur. Aynı çetrefil ve yanlış dil etrâfında koparılan yaygaraları ve yapılan baskıları ise, akl-ı selîm sâhibi her Türk aydını, hem diline hem kendi dil hürriyetine bir tecâvüz bilerek, incin-

miş, küsmüş ve gücenmiştir.

1932'de başlayan "Dil İnkılâbı"nın üzerinden tam "28 yıl" geçtiği halde, Türkçe'nin, bir başarıya ulaşmak ve bir "huzûra kavuşmak" şöyle dursun, hâlâ ciddî ve güvenilir bir yola girmemiş olması, bu hakîkatin en acı sebebi ve delîlidir.

"28 yıl", dile kolay bir zamandır:

"28 yıl", eğer herhangi bir milletin, metotlu ve sistemli, gerçek ilim adamları elinde bir zaman olsaydı, bizim dil dâvâmız çoktan yoluna girmiş ve milletimiz "dil yapmak" veya "yıkmakla" uğraşacağı yerde, "dil vâsıtasıyle büyük işler yapmaya" başlamış, hattâ bu yolda ilerlemiş olurdu.

Îtimâdı Yıkanlar

Bugün, Türk halkı arasında dil hareketlerine karşı îtimâdın sarsıldığını, hattâ tamâmıyle tükendiğini gizlemeye lüzum yoktur.

Bu îtimatsızlığın sebepleri meydandadır:

1- Dil tüccarlarımız, "Atatürk'ün "öz Türkçe"yi tecrübe etmek isteği" üzerine derhal, kraldan fazla kral tarafdârı bir hızla, dilde aşırı bir tasfiyeciliğe girişmiş, akla hayâle gelmez çirkinlikte, meçhul kelimeler uydurmuş ve bu uydurma kelimelerle hazırlanan metinler bizzat Atatürk'ün hiddetine ve ıztırâbına sebep olmuştur.

2- Yine Atatürk'ün, "*Bir çıkmaza girmişizdir, dili bu halde bırakamayız. Tabiî yola döneceğiz.*" demesi üzerine, bu sefer aynı dil âlimleri (!) 180 derece tersine dönerek, ileride birer birer sayacağımız, Arap, Acem, Frenk asıllı binlerce kelimenin., aslında Türkçe hattâ öz Türkçe olduğunu ve dilimizden atılmalarına lüzum kalmadığını ileri sürmüş ve bu kelimelerin Türkçeliğini isbâta başlamıştır.

Bu târihde Dil Kurumu'nun genel sekreteri, bu anlayışı, îlân için yaptığı mühim konuşmasında: "*Dil inkılâbındaki maksadın, dilimize yabancı sanılan birkaç bin kelimeyi değiştirerek Türk dilini fakirleştirmek değil, bilâkis, Türkçe'yi zenginleştirerek, en geniş kültür mefhumlarına erdirmek*" olduğunu îlân etmiş ve bu hedefî buluşun, büyük dâhî Atatürk'ün irşâdı ve direktifiyle olduğunu açıkça belirtmiştir.

3- Atatürk'ün, son vasiyeti "Türkçeyi özleştirme adıyle yapılan kelime katliâmı"ndan kurtarmak ve tabiî yola girmek olduğu halde, bu büyük adamın vefâtı üzerine, aynı dilciler, Atatürk'ün gösterdiği bu "en doğru" yolu derhal terketmiştir. Yukarıdan gelen, bu hedefe tamâmıyle zıt bir emirle, tekrar, dilde tasfiyeciliğe, özleştirmeciliğe ve "öz Türkçe" adı altında, yine zevksiz ve seviyesiz kelimeler uydurmaya hız verilmiştir.

Bu sefer uydurulan kelimeler devrin Maârif Vekâleti vâsıtasıyle, derhal mekteplere gönderilerek, dünyâda bir benzeri ancak Rusya'daki Türklere tatbîk edilmiş bir baskı rejimi altında Türkçemiz, yeniden hırpalanmıştır.

4- Tahsin Banguoğlu'nun Maârif Vekilliği zamânında, Dil Kurumu, tekrar tabiî ve ilmî yola dönme anlayışına uymuş, hattâ bu yolda ilk defâ bir "ilim heyeti" kurmuş, fakat Demokrat Parti iktidârının, Dil Kurumu'nu kendi hâline bırakması üzerine, yeniden "özleştirme" yoluna dönmüştür.

Görülüyor ki 28 yılda dört, hattâ beş defâ ve bâzan biribirinin tamâmıyle zıddı emirlere uyularak ve her şekilde aşırılığa gidilerek yapılan bu hareketler ortasında Türkçemiz, bir o yana, bir bu yana itilmiş ve dildeki bu tezatlar komedyası, halkımızın, dil hareketlerine karşı, olanca îtimâdını sarsmış, tüketmiştir.

Dilde Dürüst Kalanlar

Bütün bu hareketler hengâmesinde hakîkî ve yaşayan Türkçeye sevgiyle ve bilgiyle sâdık kalmış aydınlar da olmuştur. Bunlar:

a) Türkçeyi daha çok sâdeleştirmek;

b) Dilimizin, Türkçe ve Türkçeleşmiş kelimelerden kurulmuş bir dil olarak, ses ve mîmâri bakımdan tam istiklâlini sağlamak;

c) Türk ilim dilini Türkçe terimler sistemi dâhilinde geliştirmek;

d) Lisânımızı her bakımdan zengin ve millî bir dil kıvâmına ulaştırmak için canla başla çalışmaktan, bu arada Türkçe'yi yıkanlara karşı savaşmaktan geri durmamışlardır.

Fakat onların, ilmî ve ilmî olduğu için ağırbaşlı hareket ve tenkidleri, her fırsatta gürültüye boğulmuş, Türkçe ancak aşırı özleştirmeciler sıfatıyla sahneye çıkan mâcerâ adamları elinde zedelenmiştir.

İlim ve İhtisas

Burada şu hakîkati tekrarlayalım ki dil işi ciddî bir ilim ve ihtisas işidir. Bu işle birtakım amatör mâcerâ adamları değil, lingüist* denilen, dil âlimleriyle, milletlerinin edebiyat sanatına gerçek hizmetleriyle tanınmış, üstad, hattâ klasik yazarlar meşgul olur. Aynı işi, ilimlerine, ihtisas ve sanatlarına milletçe îtimad edilmiş, bu îtimâda şahsî ahlâk ve fazîletleriyle hak kazanmış kimselerden kurulmuş bir dil ve ilim akademisi yürütür.

Böyle bir akademinin, hiçbir politikaya boyun eğmeksizin, en ciddî metodlar ve sistemli çalışmalarla, dil

* Fr. Linguiste=lingüist: Dil bilimci.

ve ilim prensipleri dâhilinde tedvîn ve teklîf edeceği kelime ve ıstılâhlara bütün milletin sevgisi ve îtimâdı olur.

Bunun dışında yapılan ve yapılacak her hareketin, yine tam bir hüsranla netîcelenmesi tabiîdir.

Sol Emeller

Buraya kadar, kısaca beyânına çalıştığımız Türk dili mâcerâsına bir de sol emellerin müdâhalesi vardır. Bugün, dünyânın her köşesinde, her türlü millî temelleri sarsmak ve yıkmak hevesindeki bu anarşist emellerin, Türkiye'deki dil hareketlerine burnunu sokmamış olması elbette düşünülemez. Bunun böyle olmadığını veya olamayacağını düşünmek, devrimizde, sâdece safdillik olur. Halbuki bu son ihtimâl, Türkiye'deki dil inkılâbının soysuzlaştırılmasında, gizliden gizliye, büyük rol oynadığını sandığımız en acı ihtimaldir.

*

Halbuki bir milletin, medeniyet yarışında kullanacağı ilk vâsıta lisandır. Çağdaş medeniyetlerle eşit, zengin bir lisânı olmayan hiçbir millet, o medeniyet dünyâsında "söz sâhibi" olamaz. Medeniyetleri anlamak, lisanla; ilimleri, fikirleri, sanatları ve herşeyi anlamak, ancak zengin bir lisanla mümkündür. Bunun içindir ki bütün medenî şahlanışlar târihin her çağında ve coğrafyanın her yerinde ancak lisanları zengin milletler tarafından yapılmış ve yapılmaktadır.

Lisanları zengin olmayan milletler herhangi bir medeniyette söz sâhibi olmak isteyince, başkalarından ödünç lisan almışlar ve bâzan, asırlar boyunca, başkalarının lisânını kullanarak yükselmiş, hattâ başkalarından alınmış bu lisanlarla, öteki milletlere hâkim medeniyetler kurmuşlardır.

Bu hakîkat bu derece meydanda iken ve dünya mil-

letleri, gerek dil zenginliği, gerek dillerde ses güzelliği bakımından tam bir yarışa girerek, bu yollarda büyük adımlar atarlarken, Türk milletinin, lisânını zenginleştirme yerine fakirleştirme yoluna sapması, kasıt veya cehâletten başka hiçbir sebeple îzâh olunamaz: "Türkiye'de dilciler, bu fâcianın mesûlüdürler."

Dil İnkılâbının Gâyesi

Türkiye'de "dil inkılâbı"nın gâyesi, (*Türk Dili Bülteni*'nin 3. sayısında belirtildiği ve *Türk Dili Belleteni*'nin 1938 târihli 31-32 sayısında tekrar îzâh edildiği gibi). *"Türkçemizi, muâsır medeniyetimizin önümüze koyduğu bütün ihtiyaçları karşılayacak bir mükemmelliğe erdirmek"; "Türk dilini fakirleştirmek değil, zenginleştirmek, ilkel basitliğe götürmek değil, en geniş kültür mefhumlarına erdirmek"*ti.

Yine 3 numaralı Bülten'de "Temel unsurları öz Türkçe olan, millî bir dil yaratmak" cümlesi vardı ki bu cümle, sonradan yapılan hareketlerle; "Bütün unsurları öz Türkçe olan bir dil uydurmak" şeklinde dejenere edilmiştir.

Yine 3 numaralı Bülten'deki beyannâmenin C fıkrasında görülen "Bütün bunları yaparken, en güzel, en âhenkli Türkçe'ye bağlı kalmak düstûrunu asla gözden uzak tutmamak" anlayışı ise sonraları tamâmiyle tersine çevrilmiş ve Türkçemiz, alabildiğine çirkin, sevimsiz ve âhenksiz kelimelerle doldurulmuştur.

Böylelikle, Dil İnkılâbı'nın, bizzat Atatürk tarafından vaz'edilen ve yıllarca sonra tekîd ettirilen ana nizamnâme ve gayesine, sonradan def'alarca ihânet edilmiştir.

Öz dil Çıkmazı

Öz Türkçe deyimi, memleketimizde, büyük esefle açıklayalım ki, millî ruhla dolu Türk çocuklarının bu asil heyecanlarını istismar maksadıyle bayraklaştırılmış; göz kamaştırıcı bir ışık gibi ve yalnız göz kamaştırmak için kullanılan, aldatıcı bir ifâde hâline getirilmiştir.

Yeryüzünde, târîhin hiçbir devrinde ve coğrafyanın hiçbir yerinde, hiçbir medeniyet dilinin ö z d i l olduğu görülmemiştir. Bugün de dünyâda böyle bir dil mevcut değildir.

Milletler, târîhin her çağında, müşterek medeniyetlerin tabiî îcâbı olarak, birbirleriyle geniş ölçüde dil ve kültür alışverişinde bulunmuşlardır. Bâzan, tamâmiyle müşterek diller kullandıkları devirler ve yerler olmuştur.

a) Eski Yunan-Latin devrinde,

b) Eski Asya medeniyetleri arasında,

c) Müşterek İslâm medeniyeti çağlarında,

d) Müşterek Avrupa-Amerika medeniyeti asırlarında, bu medeniyetlere mensup bütün milletler, birbirlerinden çok sayıda kelime almışlardır. Bu arada, Müslüman Araplardan başlayarak, bugünkü Avrupa ve Amerika milletleri, bilhassa eski Yunan-Latin köklerinden, yeni kelimeler yapmışlar, fakat bu kelimeleri, büyük ekseriyetle, kendi dillerinin âhengine, sesine, estetiğine göre "millîleştirerek", millî dillerinin tabiî bir unsuru hâline getirmişlerdir.

Bir Dil Târifi

Bu bakımdan, bir yerde ibretle okuduğumuz şu dil târifine büyük ehemmiyet verilmelidir. Târif diyor ki: "İngiliz dili, İngilizce ve İngilizceleşmiş kelimelerden

kurulmuş bir dildir." Bu târif, bütün diğer diller için de doğrudur. Fransızca, Almanca, İspanyolca, Arapça, Farsça ve Türkçe böyledir.

Hattâ aynı târif, ilk çağların kadîm dilleri için de doğrudur.

Dil Donkişotluğu

Bu böyle olunca ve dünyânın, eski, yeni bütün kültür ve medeniyet dillerinde başka dillerden alınmış yığın yığın kelime varken, bugün yeni ve ileri bir medeniyet çerçevesinde ancak ilerlemek mecbûriyetinde olan Türk milletinin dilini "özleştirme" bahânesiyle çorbaya çevirip "fakirleştirmek" hâdisesi, hangi ilim ve milliyet mantığıyle îzâh olunabilir?

Bu hareket, Türkçeye ve Türk milletine karşı işlenmiş en hafif bir cürüm olarak, bir makâlede çok doğru söylendiği gibi, netîcesi çok vahîm bir "Dil Donkişotluğu"ndan başka birşey değildir.

Aslında çok güzel ve sevgili bir ideal olan öz Türkçe mefkûresi, bir bakıma Türk Milliyetçiliğindeki Tûrancılık idealine benzer. Bütün Türkleri bir bayrak altında toplamak ülküsü, ne kadar tatlı ve çekici ise, Türkçe'nin bütün kelimelerinin Türkçe köklerden yapılmış olması ideali de o kadar güzel, parlak ve câziptir.

Şu nokta bir hakîkattir ki büyümek emelinde olmayan milletler küçülmeye mahkûmdurlar. Fakat milletlerin büyüme emelleri hiçbir zaman mevsimsiz ve olmayacak hayâllerle birleştirilemez. Hele böyle hayâller, devlet siyâseti hâline getirilemez. Nitekim, 1914-18 yıllarında Türkiye'yi idâre edenler, devlet siyâsetini Tûrancılık ideali ile birleştirdikleri için, biz, Birinci Dünya Harbi sonunda; vatanımıza yeni toprak ilâve etmek şöyle dursun; vatanımızın dokuzda sekizini kaybetmek gibi, târîhimizin en büyük felâketine uğramıştık.

Tıpkı bunun gibi "öz Türkçe" ideali de, gönlü her mevzûda Türklüğün en saf cevherleriyle dolu olan bir milliyetçi için, hedefe varmasam bile, uğrunda ölürüm diyebileceği kadar azîz bir hayâldir. Fakat bu hayâl bir devlet siyâseti hâline gelip de "öz Türkçe" diye alelâcele uydurulan, çetrefil, çapraşık, zevksiz ve âhenksiz kelimeler hâlinde, o milletin mekteplerine hem de zorla sokulursa bunu yapan millet, o zamana kadar yaşattığı ve konuştuğu dilden de olmak gibi çok hazin bir duruma düşer.

Çünkü milletler felsefelerle değil, hakîkatlerle idâre olunurlar. Felsefe târîhinde "bir feylesofun, bir başka feylesofa, ekseriyâ zıd bir nazariye ile hedef olduğu, çok görülmüş bir hâdisedir." İşte milletlerin idâreleri gibi, dilleri de bir takım felsefelere ve hayâllere tâbi olup, böyle biribirine zıt nazariyelere göre ayarlanırsa, o zaman yeryüzünde ne bir millet, ne bir millî dil kalır.

Dilde hayâlcilik ne olursa olsun, yeryüzünde dil realitesi, "öz dil" şeklinde değildir. Müşterek bir medeniyetin mîraslarına sâhip ve müşterek bir medeniyetin ihtiyaçlarıyle dolu bütün milletler birbirlerinden hem de yığın yığın kelime almaya mecburdurlar. Mârifet, bu kelimeleri, her milletin kendi dil potasında eriterek, gerek ses gerek gramer bakımından, derhal veya en kısa bir zamanda millî bir kelime hâline koyabilmesidir.

Bizanslılardan alınmış İstanbul'un Türk vatanı olması gibi, Yunanlılardan veya Araplardan alınmış bir kelimenin de Türkçe olması, herşeyden evvel elde ettiği her kıymeti millîleştirmesini bilen Türk millîyetinin bir zaferi bilinmelidir.

Dilde Şeref Hâtıraları

Kaldı ki bir milletin, asırlarca sâhibi ve hâkimi olduğu büyük coğrafyalardan birtakım kelimeler derlemiş ol-

ması, yâni, o topraklardan vergi alır, haraç alır gibi, birtakım kelimeler de almış olması bir zül değil, bir şereftir.

Böyle kelimelerin, dilde millîleşerek, yaşamaya hak kazanmışlarını, aynı dilde hattâ bilhassa yaşatmak lâzım gelir. Çünkü bu kelimeler, o milletin, bir zamanlar, bizim gibi, coğrafyanın üç kıtasına hâkim, büyük devlet olduğunu hatırlatan kıymetlerdir. O zafer ve şeref sahîfeleri, bâzan, böyle, kelimelerle de yaşatılmış olur. Bu hâtıralar, onları yaşatmasını bilen milletlerin rûhunda, bir enerji kaynağı, büyük millet olmanın gurûruyla birleşmiş bir "yukarılık duygusu" yaşatır.

Bunun içindir ki, İngilizler, "bahtiyardır o İngilizce ki onda her dilden kelime vardır," derler. Bu cümle, aynı zamanda, İngiliz İmparatorluğu'nun, dünyânın beş kıtasında hüküm sürdüğü devirlere, heybetli bir işârettir.

Başka milletler, târihte ve coğrafyadaki büyüklük devirlerini, böyle her fırsatta ve her vesîle ile yaşatırlarken, bizim, dünya hâkimiyetimizi, kelimelerde bile unutturmaya kalkmamız, milliyetçilik değildir. Bilakis, milliyetçiliği öldürmek için îcad edilmiş çok kurnaz bir yıkıcılıktır.

Dilde Millî Olması Gereken Unsurlar

Her dilde "mutlakā millî olması gereken" iki temel unsur vardır. Biri, o dilin "sesi"dir. Milletler, hem kendi kelimelerini hem başka dillerden aldıklarını, kendi dillerinin mûsıkîsine uydurarak kullanırlar. Böyle millî bir dil mûsıkîsi içinde kullanılan kelimeler, kökleri ister millî ister yabancı olsun, mutlakā millî kelimelerdir.

Meselâ Türk milleti, Acem dilindeki "câme-şûy" kelimesini almış, "çamaşır" demiş; "gūşe" kelimesini almış; "köşe" demiş; "şüban" kelimesini almış, "çoban" demiş; "Çehârşen-bih"e "çarşamba", "penc-şenbih"e "perşembe" demiş; hattâ, "çehâr-şenbih'den", "çarşamba karısı",

"çarşamba pazarı", "çarşambanın gelişi", "dokuz ayın son çarşambası" gibi deyimler yaratmıştır.

Yine Türk milleti, Arapça'dan "hevâ" kelimesini almış, "hava" demiş; böylelikle kelimeye daha ferah ve engin bir ses ve mânâ vermiştir. Acem'in "âteş" kelimesine, Türk'ün "ateş" deyişi de böyledir. Yine Türk, Fârîsî'ye Yunanca'dan geçme "külbe" kelimesine "kulübe" demiş, Bizanslılardan aldığı, "Aya-Nikola"ya, "İnegöl", "Adriyanopolis"e "Edirne" demiştir.

Çamaşır, köşe, çoban, çarşamba, perşembe, hava, ateş, kulübe, İnegöl, Edirne kelimeleri Türkçe'dir. Çünkü bu kelimelere bu sesi, Türk milleti vermiştir.

Türkçe'de, Yunanca'dan, İtalyanca'dan, Arapça, Acemce, Ermenice ve başka dillerden Türkçeleşmiş, en az 15.000 kelime yaşamaktadır.

Dilde Cümle Yapısı

Yine bir dilin millî olması ve millî kalması için, mutlakā millî olması ve millî kalması gereken mühim bir unsur da o dilin mîmârîsi, gramer kaideleri ve cümle yapılarıdır.

Türkçe'nin geçen asırlarında bâzı zarûrî sebeplerle başvurulan ve yaşatılan Arap ve Fars dili kāideleriyle, bu dillere âit terkipleri Türkçe'den uzaklaştırmak yerinde olmuştur.

Meselâ "mektepler" demek dururken, Arapça cemi kāidesine uyarak "mekâti"b demek; "asker mektepleri" demek dururken "mekâtib-i askeriyye" demek, Türkçe'nin istiklâline aykırıdır.

"Tıpkı bunun gibi", belki bütün dünyâda en sağlam ve mantıklı cümle yapısına sâhip olan Türkçe'nin, kendi tabiî cümlesini bozup, onun yerine, "devrik cümle, ters cümle" şekilleri koymak da Türkçe'ye ihânettir.

Meselâ "Eğer içkili iseniz, namaza yaklaşmayınız" yerine "yaklaşmayınız namaza, içkiliyseniz eğer" demek, Türkçe'nin mîmârîsine uymaz. O kadar uymaz ki bu sözün Arapça aslı, Türk halkı arasında, bu yüzden bir nükte mevzûu olmuştur: Bektâşî'ye, "Niçin namaz kılmıyorsun?" dedikleri zaman, onun: "Çünkü dînin emri böyledir" cevâbını bilirsiniz. Soranlar, "Nasıl olur?" diye ısrâr edince Bektâşî, yukarıdaki cümlenin Arapça aslı ve ilk yarısı olan "Lâ-takrebü's-salâte: Asla namaza yaklaşmayınız!" bölümünü söylemiş, "Peki bunun sonu?" diyerek, nüktenin sırrını anlamayanlara da "Ben sonunu bilmem, işin başı böyledir" cevâbını vermişti.

Münevver Türk dervişi, bu sözleri söylerken İslâmiyetin bu çok mühim emrine îtirâz etmiyordu. Hâlis Türk ârifi olan Bektâşî dedesi, bu nüktesiyle, Arapça'da Türkçe'nin dehâsına uymayan, ters cümle yapısına takılıyordu.

Bu böyle olduğu içindir ki, Türkçemizin, başka dillerle mücâdelesi târîhinde, Türkçe'ye yabancı dillerden kelime girmiş hattâ kāide girmiş, fakat bunların hiçbirisi, Türk halkının ve aydınlarının, vatanları gibi koruduları, "Türkçe cümle yapısı"nı sarsmaya muvaffak olamamıştır.

Türkçemizin, çeşitli dil ve kāide istilâlarına karşı ayakta kalışı da bundandır. Yine bunun içindir ki Türkçe'yi hattâ "kasden uydurulmuş" kelimelerle bile istedikleri gibi yıkamadıklarını gören "dil yıkıcıları", bu sefer, dilimizin cümle yapısına musallat olarak, bilhassa "devrik cümle"yi yaymak yoluyla, bu dili temelden yıkmak istemişlerdir.

Türkiye'de Ciddî İlim, Hakîkati Görmüştür

Bizde bu hakîkatleri gören ilk dil bilgini,Şemseddin Sâmi Bey'dir. Türk milliyetçiliğinin, türlü politikalara âlet edilerek, ziyâna uğratıldığı yıllardan önce, samîmî

bir Türk dili milliyetçisi olarak, Şemseddin Sâmi Bey, zamânımızdan 70 yıl önce, bugün hâlâ çok doğru, bilgi ve fikirleriyle, Türkçe'ye gereken ışığı tutmuştur.

Türkçe'nin, daha o zaman, "üç dilden kurulmuş karma bir dil" olduğu iddiâsını şiddetle çürüten; "Osmanlıca" ve "Osmanlı Dili" tâbirlerinin yanlışlığını belirtip, bunların yerine Türkçe, Türk Dili demenin doğruluğunu gösteren Şemseddin Sâmi Bey, meşhur "Lisan ve Edebiyâtımız" makâlesinde de aynen şunları söyler:

"Dünyâda kulağa en ziyâde hoş gelen dil, İtalyanca veya Rumcadır diyenler var. Lâkin tecrübe edenler teslîm ve îtiraf ederler ki dünyâda kulağa en hoş gelen ve anlamayanları bile meftun ve hayran eden bir dil varsa o da İstanbul'da ve devletin büyük şehirlerde konuşulan Türkçe'dir.

Mübâlâğa etmeyerek ve sırf millî gayret dolayısıyle söylemeyerek; yabancıların da tasdîkıyle diyebiliriz ki, millî lisânımız olan Türkçe, dünyânın en güzel lisânı değilse, en güzel lisanlarından biri olduğu şüphesizdir."

Türkçe'nin sesi dâvâsını bu ölçüde iyi ve örnekler vererek kavramış olan Şemseddin Sâmi, Türkçe'nin istiklâli dâvâsını da şu sözlerle anlatır:

"Osmanlı lisânı, üç dilden yâni Arapça, Farsça ve Türkçeden mürekkeptir demek âdet olmuştur. İlâhî âdete ve tabîate aykırı olan bu tâbir, ekseriyâ dil ve edebiyat kitaplarında söylenip duruyor. Ne kadar yanlış, ne büyük hatâ! Üç dilden mürekkep bir dil, dünyâda görülmemiş şey!...

Hayır! Hiç de öyle değildir. Her lisan bir lisandır. Kavimler ve ümmetler arasında olduğu gibi, diller arasında da yakınlık ve münâsebet olup her birkaç lisan bir zümre teşkîl eder. Bizim söylediğimiz lisan, Tûran dilleri zümresine mensup T ü r k L i s â n ı'dır.

Buna birinci derecede Arabîden, ikinci derecede Fâ-

risîden bâzı kelime ve tâbirler girmiştir. Lâkin bu kelimeler ne kadar çok olsa lisânın esâsını değiştirmez. Meselâ İspanyolca ve Portekizce'de o kadar çok Arapça kelime vardır ki bunların toplamı büyük bir cild teşkil etmiştir. Lâkin mezkûr lisanlar, Arabî ile falan dilden mürekkeptir, denilmeyip, Latin zümresine mensup müstakil lisanlar addolunur.

Kezâlik, İngilizce'de hemen yarı yarıya Fransızca kelime bulunduğu halde İngiliz lisânı, Cermen zümresine mensup bir lisan olup Fransızca'ya yabancı addolunur. Her lisânın başka dillerden alınmış kelimelerine bakılmaz, esâsı olan, kelimelerinin dilbilgisi kâidelerine göre çekimlerine, söylenişlerine bakılır."

Şemseddin Sâmi Bey'in söylediği bu hakîkati, küçük bir lisân sâdeleştirmesiyle yukarıya nakletmiş bulunuyoruz.

Aynı hakîkati başka delillerle de isbât etmek mümkündür.

Sahîfe 34'de belirttiğimiz gibi, Fransızca ve İngilizce'de en az 90.000 kelime, imlâda ve mânâda müşterek, söylenişte ayrıdır. Aynı kelimeleri, İngilizler İngilizce'nin, Fransızlar da Fransızca'nın sesiyle söylerler. Her ikisi de, bu kelimelerin çoğunu Latince'den aldıkları halde tamâmiyle kendi malları, kendi millî kelimeleri bilirler.

Bunun İçin Kuşkulanmazlar

Birbirine zıt bu iki dilde bu kadar çok müşterek kelime bulunması bu dilleri kuşkulandırmaz: Bilirler ki dillerinin, ebediyyen millî, iki kıymeti vardır: Sesleri ve mîmârîleri.

Esâsen, yeryüzünde hiçbir millî zihniyet, birtakım fanteziler uğruna, atalar tarafından kurulmuş, yaşatıl-

mış ve millîleştirilmiş bunca kelimeyi bir çırpıda lisan dışı edecek kadar gâfil veya câhil değildir.

İşte bunun içindir ki Acem'in "âyine" dediği kelimeye Türk "ayna" deyince, bu kelime Türk halk mânîsindeki:

Yüz güzel, ayna güzel;
Oturmuş zülfün tarar,
Dizinde ayna, güzel
Güzel yâri görenler
Dediler: Ay, ne güzel!

nüktesini yaratacak kadar millî bir kelime olur. Acem'in "gul" dediği ve çiçek mânâsında kullandığı kelimeye Türk "gül" deyince, bu kelime, bütün vatan sathında burcu, burcu gül kokar. Ve Türkçe'ye İtalyanca "levantino" sözünden gelme "levend" kelimesi, denizlerde hattâ İtalyanlara ders veren bir "levend" olur. Türkün ona "levend", hattâ "şehlevend demesiyle", bu kelime, Türkçe'de, erkek ve kadındaki vücut güzelliğini yalnız Türk zevkine mahsus bir incelikle, dile getirir.

Bu hususta Türk Dil Kurumu'nun, şu akıllara hayret verici îtirâfını da ehemmiyetle zikretmek yerinde olur: Türk Dil Kurumu, birkaç milliyetçi yazarımızın şiddetli tenkitleri karşısında, herhalde, şaşırdığı bir târihte, Ö z l e ş m e adıyle neşrettiği broşürde aynen şu îtirafta bulunmuştur:

"İngilizce, yabancı kelimelere karşı kapılarını en çok açmış olan bir dildir. Kelime hazînesinin % 75'i Latin, % 25'i Cermen asıllıdır. Latin asıllı olanlar, edebî dilde, Cermen asıllı olanlar ise, halk ağzında yaşamaktadır.

Şimdi bu dilde de bir temizleme hareketi başlamıştır. Bir yandan Cermen asıllı kelimeleri yaymak, bir yandan da başka yabancı öğeleri atmak için "Temiz İngilizce Derneği" adında bir dernek

kurulmuştur."

Bu îtiraf, bütün dünyâyı güldürecek kadar acı bir zihniyetin ifâdesidir. Yâni dilinde 120.000'den fazla kelime bulunan İngiliz milleti, İngilizce telâffuz ettiği için bütün kelimelerini İngilizce bildiği bu, dünyânın en zengin ve oturmuş dilini, Türk Dil Kurumu'nun hatırı için fakirleştirecektir. Latin asıllı kelimeleri % 75 olduğuna göre, demek ki, dilinden 90.000 kelime atacaktır. Yeniden 120.000'e varmak için de bizim yaptığımız gibi, bütün eski kültürünü ve edebiyâtını, bilhassa Shakespeare'ini, millî değildir diye fedâ edip işe yeniden başlayacaktır.

90.000 kelime, Türkçemizin, Arapça, Acemce, Rumca, İtalyanca, Ermenice, Frenkçe asıllardan Türkçeleşmiş bütün kelimeleri dâhil olduğu zamanki kelime sayısından hayli fazla, engin bir kelime ihtişâmıdır.

İngiltere'de, Cermen asıllı kelimeleri arıyan meraklılar yanında Cermen asıllı olmayan 90.000 kelimeyi İngilizce'den atmak isteyecek sapıklar da bulunması mümkündür.

Her dilin târihinde böyle "iyi niyetli meraklılar" ve öyle "sapıklar" olmuştur. Meselâ daha, XVI. asırda Türkiye'de öz Türkçe kelimeleri toplayıp onlarla şiir yazan, iyi niyetli, millî duygulu şâirler görülmüştür. Fakat târihin hiçbir devrinde ve coğrafyanın hiçbir yerinde 120.000 kelimelik bir dilden 90.000 kelimeyi temizlemeye (!) kalkacak kadar sapıklara "meydan sizindir" diyen bir memleket görülmemiştir.

Yalnız bu misâl, Türkiye'de, Türk dili için çalışanlar arasında ne gülünç zihniyetlerin bulunduğunu gösteren en ümit kırıcı bir örnektir.

---

* Bakınız: Türk Dil Kurumu: *Türk Dilinde ve Başka Dillerde Özleşme*, Ankara, 1959

*

Türkçeyi özleştirelim derken, fakirleştirme yoluna sapan, yanlış hareket ve zihniyetin millî kalkınmamızdaki zararlarını belirtmek için, şu hakîkati ifâdeye mecburuz:

Lisan, her ilmin, her fennin, her tefekkürün kapısını açan altın anahtardır. Ancak bu anahtara sâhip olan milletlerdir ki, medeniyette hızlı ve hayırlı adımlar atabilirler. Türk milletinin çağdaş medeniyetlere yetişmesi, hayâtı, saâdeti, refâhı ve yukarılık duygusunun devâmı için hayâtî bir zârûrettir. Bu böyle iken, milletimizi bir dil mâcerâsına ve bir dil anemisine sürüklemek, bizi, hiçbir ilimde hiçbir fende söz sâhibi olamayacak hâle düşürmek demektir.

Bunun içindir ki Avrupâî inkılâplarını bizden senelerce sonra yapan Japonlara ibret gözüyle bakmamız yerinde olur:

Japonların, Avrupa medeniyetine girmeleri, bizim Tanzîmat inkılâbımızdan sonradır. Fazla olarak, Japonlar, Avrupalılarla bizim gibi çok eski asırlardan beri temas hâlinde değildiler. Orduları, bizim ordularımız gibi Viyana kapılarına dayanmış, Otranto'ya asker çıkarmış değildi. Devletleri, bizim devletimiz gibi, daha onyedinci, onsekizinci asırlarda, Batı medeniyetinin bâzı müesseselerini kendi memleketlerinde de kurmak ihtiyâcında hattâ bilgisinde değildi. Kısaca onlar, Avrupa'yı bizden çok, pek çok sonra tanımıştılar.

Böyle olduğu halde Japonya bugün Avrupa hattâ Amerika ile boy ölçüşecek bir kültür ve teknik seviyesine ulaşmıştır. Bunun ilk sırrı lisan vâsıtasındadır. Japonlar, kendi Japoncalariyle bu işi başaramayacaklarını; Avrupa medeniyetini anlamak, ona varmak, hele onunla yarışmak için Avrupa milletlerinin dilleri ölçüsünde zengin bir dile sâhip olmanın lüzumunu anlamışlardı. Bu işi bir anda yapamayacakları için, kültür dili olarak İngiliz-

ceyi öğrenmekten başka çâre bulamadılar. Bu arada, birçok Avrupalı kelimeyi "Japoncalaştırarak", uydurmacılığa sapmaksızın, kendi millî dillerini de zengin diller seviyesine çıkardılar. Bunun Japonya için feyizli netîcesi meydandadır.

Ancak burada şu hakîkat de belirtilmelidir ki Türk milleti, başka milletlerin dil ve kültür seviyelerine ulaşmak için, bir başka milletin lisânını, bir defâ daha kültür dili olarak kabul etme mâcerâsına sürüklenemez. Türkler bu işi daha XI. asırda yapmışlar ve ilim dili olarak Arapça'yı, edebiyat dili olarak da Fârisî'yi kullanmışlardı. O kadar ki, asırlarca, Gazneliler ve Selçuklular devrinde, Türkçe eser verememişlerdi. Türk âlimleri Arapça, Türk şâirleri Farsça yazmışlar, bu yüzden bu dillere büyük hizmetimiz olmuştu. Kendi dilimiz ve millî kültürümüz adına büyük kayıp olan bu hareketin tek faydası, bizim, yine dil vâsıtasıyle İslâm dünyâsına ve İslâm medeniyetine hâkim olmamızdır.

Fakat Türkiye'de tekrar bir yabancı diller saltanatına dönmek mümkün değildir. Bunun ilk sebebi, Türklerde dil sevgisinin vatan sevgisi, Allah sevgisi gibi, hayâtî ve mukaddes bir sevgi derecesine yükselmiş olmasıdır. Bunun da sebebi, Türkçe'nin, bilhassa Anadolu ve Balkanlar coğrafyasında, bir millî dil olarak yaşayabilmek için, başka dillerle bir ölüm kalım mücâdelesi yapmış olmasıdır: Türkçe, Türkiye'de yalnız Arapça ve Acemce ile değil, aynı zamanda Rumca, İtalyanca ve Ermenice gibi yerli dillerle de mücâdele etmiş ve bu savaşlarından muzaffer çıkmıştır. O kadar ki bu dil Türkçe olarak yaşama hakkını böyle meydan savaşlarında kazanmış bir gāzî lisandır.*

* Türkçe'nin, Türkiye'de başka dillerle ve başka kültürlerle mücâdelesi hakkında bilgi için bakınız: Fuad Köprülü, *Türk Edebiyâtı Târîhi*, S. 229, İst. 1928

Bütün bu sebeplerle Türk milleti, yeniden, bir başka dili benimseyemez. Hattâ bir başka dile kendi dilinden üstün bir gözle bakmaya tahammül edemez.

Türkçe'yi, bir an evvel hem zengin hem millî, büyük bir dil hâline koymaya bunun için mecbûruz. Fakat bu iş, bir takım alaylı âlimlerle, işi ters yürütmüş dil kurumlarıyle olamaz. Bunun için, elden giden her Türkçeleşmiş kelimeye karşı, Türkiye'den yeni bir vatan parçası kopuyormuş gibi, yüreği yanan, hakîkî Türk aydınlarına ve bilginlerine ihtiyaç vardır.

Bunun için, bir taraftan, Türkçe'ye girecek yeni kelimeleri, Türkçe köklerden yaparak, Türkçeyi bir millî dil olarak zenginleştirmek, diğer taraftan ilim dilimize âit terimleri, bütün yeni kelimeler gibi, Türkçe'nin zevkine estetiğine, mûsıkîsine göre, mutlakā güzel ve milletçe benimsenir kelimeler hâlinde millîleştirmek, Türk dili çalışmalarının sapmak bilmez hedefî olmalıdır.

Ölü Doğmayan Kelimeler

Bu iş, Türkçemizi, şimdiye kadar ısrarla yapıldığı gibi, fakirleştirmeden ve dilimize kazandırılacak yeni kelime ve terimleri, "ölü doğmuş, düşük çocuklar" gibi çirkin ve cansız bırakmadan yapılabilir. Bunun yolları vardır. Fakat, bunu gerçek ilim ve sanat adamları, bilhassa Türkçe için bağrı yananlar yapabilir.

Esâsen Türk aydınları, daha 1860'dan beri giriştikleri, "Türkçeyi sâdeleştirmek, halka, halk diliyle hitâbetmek, Türk dilini yabancı terkip ve kāidelerden temizlemek" yolunda çok büyük ve feyizli işler görmüşlerdir.

O kadar ki, bugün Türkiye'de dil dâvâsı bir "edebiyat ve konuşma dili" dâvâsı değil, sâdece okullarda okutulacak ilimlerin "Türkçe terimlerle" okutulmasını sağlayacak bir "terim" dâvâsıdır. "İlim dilimizi" zengileştirecek bu "Türkçe terimler"dir ki, Türk halkı tarafından

sevilecek, cana yakın bulunacak, o kadar ki ilim ve tefekkür dilimizden edebiyat ve konuşma dilimize, sevilerek sızacak bu kelimeler, dilimizi her bakımdan "zenginleştirecektir".

İşte, Dil İnkılâbımız'ın üzerinden geçen şu 28 seneden beri dilcilerimiz bu doğru, ilmî ve gerçekten millî yolu bulmuş ve tatbîk etmiş olsalardı, Türkiye'de bugün "bir dil ıztırâbı ve dil huzursuzluğu" olmayacaktı.

Fakat aslâ şuûrlu, ciddî ve sistemli olmayan, sâdece adı, "öz Türkçe" gibi göz kamaştırıcı bir bayrak altında yapılan sayısız hatâlar yüzündendir ki, Türkçemiz şiddetle zedelendi. Dil meselemiz bir ayak takımı meselesi hâline girdi ve Atatürk'ün îkaz ve irşadlarına rağmen bu yanlış yolda ısrâr edildi. Netîcede dilcilerimiz, bizim "millî kalkınmamıza" âdeta engel oldular.

*

Esâsen, "yaşayan Türkçe", bir halk ve edebiyat dili olarak, sanıldığı kadar fakir değildir. Bu dilin daha Yûnus Emre asrında, Şark'ın engin bir felsefesini nasıl kudretle terennüm ettiğini bilmeyen Türk aydını yoktur. Daha sonraki asırlarda, devirlerine göre, birer Türkçeci ve halkçı olan Fuzûlî'lerin, Nedim'lerin birçok mısrâlarında Türkçe, Yirminci Asır Türkçesini müjdeleyen hamlelerle doludur.

Asrımızda büyük misâl olarak, Yahyâ Kemal'in Süleymâniye'de Bayram Sabahı şiirini söyleyen bir dil, "fakir lisan" olamaz.

Bu büyük şiirde Türk milletinin, bir kültür ve tefekkür dili olarak, zengin, heybetli ve övünülecek kadar güzel sesli bir "destan lisânı" vardır. Bu şiirde milletimizin "ordu millet" karakteri, "dili bir, gönlü bir, îmânı bir", büyük millet oluşundaki fazîletler, milletimizi asırlarca ayakta tutacak kadar üstün bir millî salâbetle terennüm edilmiştir. Aynı şâirin "Vuslat, Itrî, Açık Deniz, Yol Dü-

şüncesi, Rindlerin Akşamı, Bir Tepeden, Sessiz Gemi", v.b. gibi daha yüzden fazla şiirinde böyle bir dil seslenir; bizim Anadolu ve Balkanlar Türkiyesi'ndeki oluş, kuruluş ve zaferler târîhimiz, millî güzelliğimiz ve fazîletlerimiz terennüm edilir. Bütün bunları, bu derece başarıyle terennüm etmiş bir Türkiye Türkçesi elbette fakir bir dil değildir. Kaldı ki Türkçe, asrımızda daha birçok vatan evlâdı sanatkârlarımızın eserlerinde böyle bir zafer bestesi seviyesindedir. Bu dil, aşağıda misallerle göstereceğimiz gibi, "sistemli bir şekilde fakirleştirilmedikçe", daha da zengin olma istîdâdında, engin lisandır. Esâsen Türkiye'de dil işlerine karışan "sinsi bir zümrenin" yapmak istediği de bu değil midir? Türk çocuklarını hattâ Yahyâ Kemal'in, Âkif'in şiirlerini okuyamayacak hâle getirip onları bizden, mâzîmizden, bizim büyüklüğümüzden uzaklaştırmak değil midir?

Türkçe, Bir Mecazlar ve Cinaslar Lisânıdır

Bizde, dilcilikle geçinenlerin, yapılan bütün ikazlara rağmen farketmek istemedikleri bir nokta vardır:

Dünya edebiyâtında "kāfiye"yi, hele "cinaslı kāfiye"yi îcâd eden ilk dil olarak Türkçe, bir mecazlar ve cinaslar lisânıdır. Bir kelimeyi türlü mânâlarda kullanmak zevki, Türkçe'nin dehâsını teşkîl eden çizgilerdendir.

O kadar ki, Türkçe, târihin hiçbir devrinde, çağdaş medeniyet dilleriyle yarışacak bir kelime zenginliğine sâhip olmamıştır. Fakat herhangi bir kelimeyi birden ziyâde mânâda kullanmak yoluyle bu sayı farkını ustalıkla telâfî etmiştir. Şu demek ki, Türkçe'de kelime sayısı az fakat kelimelerde mânâ sayısı, dilde bir saltanat kuracak ölçüde, fazladır. Türkçe bir taraftan bu inceliğiyle, diğer taraftan cümlelerinin hârikulâde üstün ve çeşitli mîmârisiyle, merâmını ustalıkla ifâde etmiştir.

Türkçe ve Türkçeleşmiş Kelimelerde Mânâ Zenginliği

Şemseddin Sâmi Bey'in Kāmûs-ı Türkî'sini açanlar, orada birçok Türkçe ve Türkçeleşmiş kelimelerin, ya tek başına, ya aldığı eklerle yâhut birleşik kelimeler hâlinde bâzan "yüzden fazla mânâda" kullanıldığını görebilirler. Türkçe'de "almak, vermek, görmek, geçmek, düşmek" gibi, çok sayıda kelime, böyle çok mânâda kullanılan sözlerdendir. Yalnız Fuzûlî'nin şiirlerinde Türkçe "düşmek" kelimesinin elliye yakın mânâda kullanıldığı tesbit edilmiştir.

İşte Türk Milleti, kelimelerini bir mücevher gibi işleme sanatını yalnız Türkçe kelimelere değil, Türkçeleşmiş kelimelere de tatbîk ederek, onları da çok mânâlı kelimeler hâlinde millîleştirmiştir.

Meselâ Türkçe'de yalnız "siyah renk" anlamına gelen "kara" kelimesinin, aldığı ekler ve birleştiği kelimelerle, dilimizde 200'den fazla mânâ ve deyim yaratmış bir ifâde saltanatı vardır.

İbret Verici Örnekler

Yine Türkçe'de meselâ, "gönül" kelimesi: "kalb, yürek, yüreğin mânevî varlığı, duygu, his, tesir, sevgi, aşk, ibtilâ, istek, arzû, heves, hüzün, endîşe, râzı oluş, cesâret, fedâkârlık, ahlâk, tabîat, hatır, mîde" vb. gibi birçok mânâlarda kullanılarak, bir "birleşik kelime" saltanatı içinde yaşar.*

"Gönüllü, gönülsüz, gönülsüzlük, gönlünce, gönüllenmek, gibi şekillerden başka: "Gönül almak, gönül vermek, gönül çekmek, gönül açmak, gönlü olmak, gönlü olmamak, gönlü kalmak, gönül kırmak, gönlü bulun-

* Bkz. *Gönül Sözüne Dâir*, s. 79.

mak, gönlü hoş olmak, gönlü ihtiyarlamak, gönül açıklığı, gönül ferahlılığı, gönül eğlencesi, gönül bolluğu, iki gönül bir olmak, gönül darlığı, gönül hoşluğu, gönlünü etmek, gönlü güzel, gönülden vermek, gönülden kopmak, gönlü kara, gönül büyüklüğü, gönül zenginliği, ah bu gönül bu gönül, gönül ezilmek..." gibi daha nice mânâ ve ifâde incelikleri içinde kullanılır.

Demek ki, Türkçe'den, Allah esirgesin, bir "gönül" kelimesi atılacak olsa, onunla birlikte ne mânâlar, ne incelikler, ne deyimler gidermiş...

*

İşte Türk milleti, bizim "Türkçeleşmiş" dediğimiz kelimeleri de böyle bir mânâ zenginliği içinde benimsemiştir. Meselâ Türkçe'ye Latince'den gelmiş "sabun" kelimesi veya Yunanca'dan gelmiş "fener" kelimesi, lisânımızda böyle zengin kelime âileleri içinde yaşar. Türkçe'ye Fârisî'den gelmiş "pâre" ve "pârçe" kelimeleri, Türkçe'de "para" ve "parça" sesini aldıktan sonra, lisânımızda: "Parça, kıymet, güzellik, kelepir, mikdar, sayı, bölüm, ufaklık, bozukluk", v.b. gibi mânâlardan başka: "Para almak, para bozmak, para canlı, para etmek, para çekmek, paradan çıkmak, (gözü) para görmek, (eli) para görmek, para dökmek, para kesmek, para kırmak, para saçmak, para saymak, para sızdırmak, para tutmak, para yemek, para yedirmek, para yatırmak, para vermek, paralı, parasızlık, parasız pulsuz (bedâva), paralamak, paralanmak, paralatmak, büyük para, ufak para, çil para, kâğıt para, altın para, gümüş para, kalp para" ayrıca:

"Parçalı, parçasız, bir parça, bin parça, iyi parça, yaman parça, can parçası, elmas parçası, esnaf parçası, hizmetçi parçası, parça parça, paramparça, parça bohçası, parça yakalamak, parçalamak, parçalanmak, parçalatmak" gibi, her biri ayrıca çeşitli mânâlara çekilebilir, zengin bir kelime ve mânâ âilesi kurmuştur.

Diğer bir örnek kelime, Türkçe'ye yine Fârisî'den gelen "perde" sözüdür. Bu kelime Türkçe'de: "Örtü, bölme, makam, âhenk, ses tonu, ırz, nâmus, ar, hayâ, iffet, gaflet, tiyatro bölümü, ekran, engel, (insana hakîkati ve Allâhı göstermeyen) mânevî örtü" v.b. gibi çok çeşitli mânâlarından başka: "Perdeci, perdeli, perdelemek, perdelenmek, perdesiz, (yüzsüz, arsız, haddini bilmez v.b.) kapı perdesi, pencere perdesi, tahtaperde, demirperde, perde ehli, perde açmak, perde aşmak, perdeyi aşmak, perde çekmek, perde kapamak, perde kurmak, perde indirmek, perde inmek, gönül perdesi, göz perdesi, yüz perdesi, perde yırtmak, perde yırtılmak, üst perdeden konuşmak, tiyatro perdesi", v.b. gibi, türlü şekillerde, çok çeşitli yerlerde ve mânâlarda kullanılır.

İşte böyle kelimelere "Türkçe değildir", diyebilmesi için insanın ya Türkçe'yi bilmemesi, yâhut bu dili ve milleti sevmemesi lâzımdır.

Kaldı ki, bu misaller bunlardan ibâret değildir, bunlar daha kitaplar dolusu sıralanabilir. Meselâ bugün Türkçe'den hâince atılmak istenen "kalem" gibi, "cümle" gibi, "cemiyet" gibi, "dâire, fark, fenâ, hikâye, işâret," v.b. gibi, sayısı binlerden fazla kelime, dilimizde çok cemiyetli mânâ almış sözlerdir.

İşte Türkçe'den böylesine Türkçeleşmiş bir kelime atmak, ilk anda bir tek kelime atmak gibi görünürse de hakîkatte, bir kelimenin varlığından 10, 15, 20 ve daha çok mânâyı yok etmek gibi korkunç bir cesârettir.

Yine bu misaller, Türkçemize kasdı olanların, dilimizin bu vasıflarından faydalanarak hele dilci geçinenlerimizin gözlerindeki "gaflet perdesinden" istifâde ederek, "Türkçeyi fakirleştirmek" yolunda en iyi usûlü bulmuşlardır.

Çünkü biz, bir kelimenin varlığında en az 15 mânâ ve deyim kaybetsek, bu, 1000 kelimede 15.000 mânâ ve

deyim eder ki, bu rakam, Türkçe'ye yapılmak istenen fenâlığın ancak bir parçasıdır.

Gizli Maksatlar

Görülüyor ki biz Türkiye'de "öz Türkçecilik" ve özleştirmecilik adı altında yapılan aslında iyi niyetli olması lâzım hareketlere, tamâmiyle kötü maksatla katılanlardan bahsediyor, bunun için uyanık olmamız lüzûmuna inanıyoruz. Memleketimizde birçoklarının, bilerek veya bilmeyerek, bu maksada âlet oldukları da meydandadır.

Aynı harekette "gizli maksadı olanlar"ın ise gâyesi açıktır: Türkçeyi fakir bırakmak, milletimizin dile karşı hassâsiyetinden istifâde etmek; milletimizin dil vâsıtasiyle terakkîsini kösteklemek, çocuklarımızı atalarının hattâ babalarının dilini anlamaz, bu dili sevmez bir hâle getirmek, bu kadar anlaşılmaz, âdeta yabancı bir dil kullanmış ata ve babalara karşı çocuklarımızın bütün îtimâdını sarsmak, yok etmek; böylelikle çocuklarımızı, dünyâda yaşıyan bütün milletlerin üstünde, şerefli, devamlı, büyük bir mâzi temelinden koparmak.

Netîcede:

Kültürleri ve iz'anları bu tarafa yönelmiş ve mâzîlerini sevmez olmuş nesillere yeni ve sol inanışları "bir kurtuluş" gibi kabul ettirmek...

O kadar ki biz, bir an için, en iyi bir niyetle, bütün bunların bizim vehimlerimiz olduğunu düşünsek ve hiç kimsede gâyenin bu olmadığına inansak bile, yapılan hareketlerin varmakta olduğu netîce bu yolda yürüdüğüne göre, maalesef, hakîkat bu tehlikeyi göstermektedir.

Terimler Meselesi

Dil inkılâbımızın gâyesi, Türkçeyi, çağdaş medeniyetlerin her hareketini ifâde edebilir, zengin ve millî bir dil olarak geliştirmekti. Bu hareket, hiç şüphesiz, Türkiye Türkçesi'nin millî karekterine ve millî güzelliğine uygun bir bilgi ve anlayışla yapılacaktı. Fakat bu inkılâbı, daha ilk anda büyük bir tâlihsizlik kucakladı.

Türk mekteplerinde okutulacak derslerin öteden beri devâm edegelen "Arapça terimler sistemi" yerine "Türkçe terimler"le okutulmasını sağlamak, bu inkılâbın ilk müsbet emeliydi. Fakat, bir milletin "dil istiklâli" bakımından, çok doğru, çok millî ve zarûrî olan bu emel, kısa zamanda ziyân edildi. İlim terimlerine mahsus kalması ve çok ilmî usullerle yapılması gereken bu hareketi, o alaylı dilciler, derhal, milyonlarca Türk halkının dilinde yaşamakta olan sayısız "Türkçeleşmiş" kelimeye de teşmîle kalktılar. Hareket, kısa zamanda bir dil yıkımı manzarası aldı. O devrin iki mühim paşasının, vaziyeti Atatürk'e şikâyet ederek: "Paşam konuşamaz olduk!" diye seslenmeleri, devrin manzarasını en iyi ifâde eden hâdisedir.

Hiçbir metod ve sistem gözetilmeden "uydurulduğu", sonradan îtirâf edilen ve Türkçemizi, en iptidâî devirlerindeki basitliğine, geriletme tehlikesi yaratan bir sürü acâip kelimenin, mekteplere, hattâ üniversitelere gönderilerek, baskı ile tatbîkini isteme hâdisesi ise, Atatürk'ün vefâtından sonra hızlandırıldı.

Moskova Metodu

O târîhteki hareketlerin, Moskova rejimi tarafından Türkistan'daki Türklere tatbîk edilen, dil yıkıcı sistemle hazin bir benzerlik içinde bulunması, devrin ıztırâbını arttırıyordu.

Bu benzerliği iyi anlamak için, Türkiye'de Türkistan

Kültür Derneği tarafından 1952'de neşredilen *Türkistan Kültür Derneği Çalışma Plânı*'nın 4. sahîfesindeki şu satırları okumak kâfîdir:

"Şimdi Ulu Türkistan sâhasında Ruslar tarafından Kazak, Özbek, Kırgız, Türkmen, Karakalpaklı, Uygur, Başkurt ve Tatar lehçelerinden 8 müstakil edebî dil yaratılarak, bunları, diğerlerince anlaşılmaz, garip şivelere göre ve Rus harfleriyle tesbît ederek, nihâî şekilde a y ı r m a k siyâseti tâkip olunuyor.

Evvelce Arap harfleriyle okuyup yazanların neslini Latin harfleriyle okuyup yazan bir nesil tâkip etmişti. 1940 senesinde Rus Alfabesi zorla tatbîk edilince, öteki iki neslin yerini ancak Rus harfleriyle okuyup yazan bir nesil tutmuştur.

Bu üç nesilden biri, diğerinin yazısını kolay anlayamaz.

Halbuki Rus harfleri ile yazılan eserlerin d i l i de gûyâ h a l k l a ş t ı r ı l m a şiâri ile Ruslaştırmak ve m ü t e m â d i y e n ı s t ı l a h l a r ı y e n i l e ş t i r m e k yoluyla birkaç sene zarfında yepyeni bir şekil alarak değişiyor."

İşte bu ağlatıcı satırlarda beyân edilen dil yıkma ve dil vâsıtasiyle millî bağları koparıp nesilleri biribirinden ayırma siyâsetinin, bir zamanlar daha açık ve bugün daha sinsi bir şekilde memleketimizde de tatbîk edildiğini hatırlamaya mecbûruz. Hele "mütemâdiyen terim değiştirme" hareketinin Rus taktiğine çok benzeyişi, en az, bu işlerin ne kadar bilgisiz, dünyâdan habersiz ve düşüncesiz bir şekilde yapıldığını gösterir.

Atatürk'ün Dil Tecrübesi ve İki Bayram Tebriki

Yirminci asır Türkiyesi'nde, her mısrâını "hâlis Türkçe"nin en güzel sesli "mûsıkî cümlesi" hâlinde söyle-

yebilmek için, bir şiiri üzerinde bâzan 40 yıl işlemek gibi, millî lisâna dünya târihinde benzeri görülmemiş bir hassasiyetle, saygı ve sevgi gösteren bir şâir yaşamıştır.

Bu şâirin, Türkçe'ye dâir dikkatli araştırmaları, bilgi ve fikirleri lisânımızı, içine düşürüldüğü çıkmazdan kurtarmaya yetecek ölçüde sağlam, ölçülü ve doğru idi.

Fakat Türkiye'de Dil İnkılâbı'nı, yalnız kendi görüşlerinin inhisârı altına alanlar, onun bilgisine başvurmadılar, onun dediklerini de dinlemediler. Âdeta ondan habersiz, bâzıları da ona düşman yaşadılar.

Yalnız bu hâdise, memleketimizde dil dâvâsının nasıl tek taraflı, hiçir muârız fikri ciddiye almaz, "Herşeyi yalnız biz biliriz" zihniyeti içinde, dediğim dedik anlayışıyle yürütmek istenildiğinin çok parlak misâlidir.

Bu şâir Yahyâ Kemal'dir. Yahyâ Kemal'in Türkçe hakkında 50 yıldan beri muhtelif yerlerde intişâr etmiş yazıları, bilgi ve fikirleri meydandadır.

Aynı şâirin kendi şiir dili ve dolayısıyle Türk dili hakkındaki kanâati, daha yakın yıllarda yine sağlam ve aydınlık maddeler hâlinde tesbît edilmiştir. Bu münâsebetle, şâirin, 1954 yılında Türkçe hakkında verdiği bir beyandan şu maddeleri seçiyoruz:

1- Şiirde, yaşayan Türkçe'ye girmemiş hiçbir Arap, Acem ve Frenk kelimesini kullanmamak;

2- Yaşayan Türkçe'ye girmiş Arap, Acem ve Frenk kelimelerini, onlara Türklerin verdiği ses ve mânâ içinde Türkçe addetmek;

3- Nahivde Türk milletinin cümleye verdiği mîmâriye şiddetle sâdık kalmak.*

Görülüyor ki, her aklı başında insan gibi, Yahyâ Kemal de "Yaşayan Türkçe"ye ve Türkçenin, Türk milleti

* Bakınız: *Yahyâ Kemal Yaşarken*, İst. 1959. S.4.9

tarafından yaratılmış kendi asîl mîmârîsine bağlıdır. İyiliği, güzelliği ve başarıyı bunda buluyor. Kendisi de şiirdeki büyük zaferini bu anlayışla elde etmiştir. Şu halde Türkçe'de halk dilinde yaşayan bunca kelimenin mutlakā öldürülmesi fikrini müdâfa etmek neden? Biz, neden yaşayan ve yaşaması lâzımgelen her millî kıymeti öldürmek hatâsındayız?

Atatürk'ün Tecrübesi

Türk dilciliğini yanlış yolda yürütmekte ısrâr edenlerin balçıkla sıvamaya çalıştıkları en mühim hakîkat, Atatürk'ün, "Dil İnkılâbı"ndaki son karârıdır. Bâzı dil fesatçıları, bu hakîkatin bilhassa, Türk gençiliği tarafından öğrenilmesini istemiyor, bunu örtbas etmeye çalışıyorlar. Bu sebeple bu noktanın bütün Türk aydınlarınca çok iyi bilinmesinde büyük zarûret vardır.

Atatürk, Türkçeyi, hem zengin, hem millî bir dil yüceliğinde görmek ideali ile giriştiği dil inkılâbında, bilhassa ilim dilimizi millîleştirmek ve zenginleştirmek ihtiyâcını duymuş ve bunda büyük bir hamleye lüzum görmüştür. Fakat Atatürk, aynı inkılâbın, zayıf veya "maksatlı" ellerde bir çıkmaza girişi karşısında yine en şiddetli teessürü duymuştur.

Bu hakîkati misallerle îzâh edelim:

Atatürk'ün, başlangıçta, "öz Türkçe"nin imkânlarını "tecrübe ettiği" ve bir Türk büyüğü olarak, bunun ne dereceye kadar mümkün olabileceğini araştırdığı muhakkaktır. İnkılâbın bu devrinde Atatürk, bâzı nutuklarında ve yazılarında bu imkânları denemiştir. Meselâ 26 Eylül 1934'de kutlanan "dil bayramı" dolayısiyle Reisicumhur Gāzî Mustafa Kemal Hazretleri'nin Anadolu Ajansı vâsıtasiyle yayımlanan bir tebrîk ve teşekkür yazısı, böyle"öz Türkçe" bir ifâdeyle yazılmıştır:

Ankara, 27 (A.A.) Riyâseticumhur Umûmî Kâtipliği'nden gönderilmiştir:

Dil bayramından ötürü, Türk Dili Araştırma Kurumu Genel özeğinden, ulusal kurumlarından birçok k u t u n b i t i k l e r aldım. Gösterilen güzel duygulardan kıvanç duydum. Ben de kamuyu kutlularım.

Gazi M. Kemal

Görülüyor ki, bu tebrik ve teşekkür mesajında Gâzî Mustafa Kemal Paşa, tamâmiyle "öz Türkçe" bir ifâde kullanmış, öz Türkçeyi denemiş ve bu yoldaki çalışmalara bizzat iştirâk etmiştir.

Fakat, aynı Atatürk, tecrübeler ilerledikçe, işi yarışa döküp soysuzlaştıranların elinde Türk dilinin ve Türk kültürünün nasıl bir "çıkmaza" sürüklendiğini de derhal ve çok iyi görmüştür. Netîcede, Atatürk, bu durumu düzeltme vazîfesini de üzerine almış ve yine dâhiyâne bir taktikle "Güneş-Dil" teorisinden faydalanarak "öz Türkçe" tecrübesinden vazgeçmiştir:

Güneş-Dil Teorisi

Güneş-Dil Teorisi, 1936-1938 yıllarında Türk Dil Kurumu'nun en sevgili inanışıydı. Dil Kurumu Belleten'lerinde, Güneş-Dil teorisinin, büyük dâhî Atatürk tarafından, Türk dili çalışmaları için gösterilen en ışıklı yol olduğu, yine tam bir yarış hâlinde, en parlak cümlelerle ifâde edilmiştir.

Güneş-Dil teorisi, bütün eski dillerin, güneş karşısındaki ilk duygu, düşünce ve heyecanlarından doğduğunu düşünür, Türk dilinde güneşle ilgili kelimelerin çokluğuna ve eskiliğine dikkat eder: Türkçe'nin en eski bir dil olduğu kanâatini isbâta çalışır.

Türkçe'nin, bir kaynak dil olarak, başka dillere, târihin en eski asırlarından beri çok sayıda kelime vermiş bir dil olması ihtimâlini dikkate alır. Bu kelimeleri araştırır. Bulabildiği nisbette bir dil ferahlığına, bir gönül huzûruna ulaşır. Evvelce, başka dillere bizim verdiğimiz bu kelimeleri, yine o dillerden alarak, kullanmamızda bir mahzur olmayacağı kanâatine varır.

Böylece, Türkçe'ye başka dillerden gelmiş ve Türkçeleşmiş bütün kelimeleri, Türkçe sayarak, öztürkçecilikten doğan büyük dil keşmekeşini, hem de millî rûhu incitmeden önlemeğe çalışır.

Atatürk'ün, bu teoriye büyük bir hevesle sarılması ve Türk Dil Kurumu'nu, bütün imkânlariyle bu teori üzerinde faaliyete sevketmesi, elbette sebepsiz değildir. O târihlerde Türkiye'de atmosferik manzara alan, böyle, ısrarlı, geniş ve devamlı bir çalışmanın, o büyük dâhînin bir fantezisi olduğunu düşünmek, Atatürk'ü asla anlamış olmamaktır. Kaldı ki, Atatürk, bunu emretmiş, bunu istemiş, bu hususta bizzat böyle bir dil anlayışının tahakkuku yolunda gözlerini, "Türkçe'yi bir çıkmazdan kurtarmış olmanın" saâdeti içinde kapamıştır. Atatürk'ün Türk Dil Kurumu'na bıraktığı servetin de bu maksatla bırakıldığı meydandadır. Böyle olunca Atatürk'ün vefâtından sonra, bıçakla kesilir gibi, Güneş-Dil teorisinden, yânî onunla varılmak istenen en doğru yoldan vazgeçip, bu teoriyi ve o faâliyeti bir anda terk etmek asla vicdanlı ve iz'anlı bir hareket olmamıştır.

Fâlih Rıfkı'nın Çok Açık Yazısı

Atatürk'ün Türkçe'yi, düşürüldüğü çıkmazdan kurtarmak için ciddî bir şekilde harekete geçtiğini açıklayan, çok açık bir vesîka, Fâlih Rıfkı Atay tarafından yazılan bir makâledir. 3 Ocak 1954 târihli *Dünya Gazetesi*'nde, Pazar Konuşması başlığı altında intişâr eden

makâlenin bu hususlaki satırları aynen şöyledir:

"Türkçe'yi ne kadar özleştirebiliriz? Atatürk bunu denemeye karar verdi. Şimdi hiçbirimizin mânâsını bilmediğimiz "baysal utku", onun resmî bir nutkunda kullanılmıştır. Bir gün beni yanına çekip:

- Çocuk, çıkmaza girmişizdir. Dili bu çıkmazda bırakamayız. Tabiî yola gireceğiz, demişti,

Özleşme denemesi de orada durdu idi."

Eğer bu satırlar Türkçe ise, eğer bizim dilci geçinenlerimiz bir parçacık Türkçe biliyorlarsa, bu satırların mânâsı açıktır. "Atatürk'e göre": Özleştirme'de aşırılık, bir "çıkmaz"dır. Dil, bu halde bırakılamaz. "Tabiî yol"a girmek lâzımdır. Bu sözlerde, bunun tamâmiyle teresi mânâ çıkarıp, Atatürk böyle söylememiştir diyecek kadar perdesizlerin, müsâadeleriyle, bu yoldan vazgeçmeleri gerekir.

Kaldı ki, Atatürk, bu söylediğini bizzat tatbik etmiş, 1936'dan sonraki nutuk ve yazılarında yine tabiî Türkçe'yi kullanmıştır. Nitekim, Atatürk'ün, yukarıdaki tebrik ve teşekkür denemesi'nden üç sene sonra, 1937 yılı Dil Bayramı'nda, yine Dil Kurumu'na yolladığı ikinci bir teşekkür yazısı, bu, güneş kadar açık hakîkatin daha kesin delilidir:

> *"Dil Bayramı münâsebetiyle, Türk Dil Kurumu'nun hakkımdaki duygularını bildiren telgraflarınızdan çok mütehassis oldum. Teşekkür eder, değerli çalışmanızda muvaffakıyetinizin temâdîsini dilerim.*
>
> *K. ATATÜRK"**

* Bakınız: *Türk Dili. Belleten.* Sayı: 23-26, 1938.

Şimdi, bundan evvelki mektubun kelimeleriyle bu telgrafın sözlerini, lütfen, aziz okuyucularımız, siz karşılaştırınız. Atatürk gibi, büyük ve her hareketi mânâlı bir adamın 1937 teşekkürünü, ötekinin tamâmıyle zıddı bir dille yazmasındaki büyük mânâyı, siz, dilcilerimizden daha iyi anlayacağınız için, bu kadar açık ve kat'î bir hareket ve ifâdeyi anlayamadıkları halde, Türkçe'nin kaderi üzerinde yalnız bizim hatâmız doğrudur, demekte ısrar edenler hakkında hükmünüzü siz veriniz.

Halbuki hâdise bundan ibâret kalmamış ve yürümüştür. Bunu da size şöyle bildireceğiz: Atatürk'ün Türkçeyi "tabiî yola koyma" uğrundaki direktifleri ve hayâtının son üç yılında geceli gündüzlü çalışıp çalıştırarak, Türkçe'yi söylediği "çıkmaz"dan kurtarmak için sarfettiği gayret, ayrı bir millî destandır.

Bunun ifâdesi olarak, o yıllarda intişâr eden Türk *Dili Belletenleri*'nde *Ulus* ve *Cumhûriyet* gazetelerindeki serî makâlelerde, bizim "Türkçeleşmiş" dediğimiz birçok kelimenin, Türkçe hem de öz Türkçe olduğunun isbâtına girişilmiştir.

Bu cümleden olarak, 23-26, 27-28, 31-32 sayılı ve 1937-38 târihli *Türk Dili Belleten*'lerinde: "âdet, dakîka, derece, fark, hacim, hâl, hatâ, hesap huzme, hüküm, ifâde, ihtar, ilim, meselâ, işâret, kuvvet, mâden" ve başkaları gibi, daha pek çok kelimenin, aslında Türkçe olduklarının isbâtı için sahîfeler, kitaplar dolusu makâleler yazılmıştır.

Aynı Belletenler'de: Aksiyon, aritmetik, baskül, formül, geometri, grafik, harmoni, iskonto, kapital v.b. gibi frenkçe kelimelerin bile Türkçe hem de ne kadar Türkçe olduğu, yine sahîfeler dolusu yazılarla isbâta çalışılmıştır.

Esas Dâvâ ne idi?

Atatürk'ün büyük ehemmiyetle sarıldığı Güneş-Dil teorisindeki asıl maksat, yine Atatürk'ün emriyle, o târihteki Türk Dil Kurumu Genel Sekreteri I. Necmi Dilmen tarafından V. Ve VI. Dil Bayramlarında söylenen nutuklarla îzâh olunmuştur. 26 Eylül 1937 ve 38 yıllarında yapılan bu konuşmalardaki şu satırları ibretle okuyunuz:

"Dil üzerindeki çalışmaları lâyık oldukları ehemmiyetle telâkki edemeyenler, dil işini yalnız bir tasfiye meselesinden ibâret gibi görmüşlerdir. Ancak, inkılâbın temelini kuran Büyük Dehâ yolunu şaşırmadı. O önümüzdeki büyük işin yalnız kelime yerine kelime koymakla halledilebilecek kadar basit bir ameliye olmadığını biliyordu. O, dilin fakirleşmesi değil, zenginleşmesi, bunun için de Türk dilinin hakîki hazînelerinin araştırılması ve bulunması lâzımgeldiğini görüyordu."

*"1936 yılı başlarında, Ankara'da açılan Tarih-Dil-Coğrafya Fakültesi'nde Güneş-Dil Teorisi, Türk Dil Bilgisi derslerinin mihveri oldu."**

"Kısa görenler, bu geniş program maddelerini anlamadılar. Kimisi, dilin fakirleşmesinede bakmayarak, sâdece tasfiyesi, kimisi de bir lûgat veyâ gramer kitabı yazılması gibi, basit bir şekilde gördüler."

"Fakat bütün Türk inkılâbının temellerini atan büyük dâhi Atatürk, dil inkılâbının hakîkî hedeflerini de biliyordu."

"O görüyordu ki mesele, dilimize yabancı sanılan birkaç bin kelimenin değiştirilmesiyle halledilecek kadar basit değildir. O anlıyordu ki Türk dilini fakirleştirmek değil, zenginleştirmek, ilkel basitliğine götürmek değil, en geniş kültür mefhumlarına erdirmek lâzımdır."

* *Belleten*, Sayı: "23-26, S. 10.

Atatürk Sevinci

İşte, Atatürk'ün direktifleriyle söylenen bu ve bunun gibi daha birçok nutuklar ve konferanslar, bizzat dil kurultayında okundu, *Dil Kurumu Belleten*'lerinde neşredildi. Bu arada İbrâhim Necmi Dilmen'in Güneş-Dil teorisi hakkında Ankara Radyosu'nda verdiği bir konferansı Atatürk de radyodan dinledi. Çok memnun oldu. Dilin bir "çıkmaz"dan kurtuluşu karşısında duyduğu bu memnûniyeti, yine radyo vâsıtasiyle ve şu cümlelerle milletine duyurdu:

"Atatürk, bugünkü Altıncı Dil Bayramı münâsebetiyle Türk Dil Kurumu Genel Sekreteri İbrâhim Necmi Dilmen'in verdiği konferansı radyodan dinlemişler, bu konferansı çok beğendiklerinin ve konferansçıyı tebrîk ettiklerinin radyo ile ilânını emir buyurmuşlardır."*

İşte bu memnûniyet ve tebrîkini söylettiği günlerde Atatürk, artık hasta idi. Fakat dil mevzûunda müsterihti. İçlerinde mutlakā ayıklanmaları lâzımgelen kelimeler de olsa, mekteplerde Türkçe terimler sistemi kurulmuştu. Dilde aşırı tasfiyecilik durmuş, Türkçe çıkmazdan kurtarılmış, "tabiî yol"a girilmişti. Türkçeleşmiş Türkçe bilinecek, dilde yaşayan kelimelere saygı gösterilecekti. Atatürk, bu inançla öldü. Onun Güneş-Dil teorisi, bir hedef değil, bir vâsıta idi. Bunu anlamamak, Atatürk'ü anlamamak demekti. Büyük adam, milletinin dildeki hassâsiyetini biliyor ve bu hassâsiyeti incitmeden, milletine dilde en doğru ufukları gösteriyordu.

*

Fakat Atatürk'ün vefâtından çok kısa bir zaman sonra, dilcilerimiz, büyük önderin bu hayâtî irşad ve direktifini hiçe sayarak, Güneş-Dil teorisi vâsıtasiyle varılmak istenen hedeften tekrar saptılar. Bu sefer, uydurma Türk-

* Bk. *Belleten*, Sayı: 31-32. 1938.

çe hareketini mekteplerimize sokarak, mütemâdiyen değiştirilen terimlerle lisânımızı yeniden çıkmaza düşürdüler.

O kadar ki Ankara Dil-Târih Fakültesi'nde yıllarca Güneş-Dil teorisini ders olarak okutan İbrâhim Necmi Dilmen, Atatürk'ün vefâtından sonra bu derslerini birdenbire kesmiş ve kendisine bu mevzûda suâl soran talebesine: "Güneş öldükten sonra, onun teorisi mi kalır?" şeklinde gûyâ mükteli bir cevap vererek meseleyi en utanılacak şekilde kapamıştır.

Güneş-Dil teorisi hakkındaki methiyesi ile Atatürk'ün ölüm döşeğindeki sevincine sebep, tebrikine hedef olan bu zâta, Atatürk'ün ölümünden sonra bütün o günleri unutturan sebep, acabâ ne idi?

Burada dikkat edilecek çok acı nokta, Türkiye'de dil hareketlerini soysuzlaştıranların, lisânımıza, bugün, Avrupa dillerinden bir istilâ gibi dolan yabancı kelimelere karşı hiçbir ciddî hassâsiyet göstermeyişleri ve yine tam bir ısrarla, Türkçe'deki Türkçeleşmiş kelimeleri baltalamaya devâm edişleridir.

Başka Bir Kurnazlık

Gerçi: Medeniyet, dâhil oldukları ülkelere kelimeleriyle birlikte girerler. Fakat bizim gibi, dil mevzûunda çok acı tecrübeleri olmuş bir milletin, hem de bir dil inkılâbı havası içinde, bu yabancı kelime akınına bu derece kayıtsız davranması, affedilmez dalâlettir. Ancak Türkiye'de dil politikacılarının dilde hiçbir millî ve ciddî endîşeleri olmadığını bu dalâlet, açıkça belli eder: Onların bütün maksadı dilimizde, müşterek İslâm medeniyetinden Türkçeleşmiş kelimelerin imhâsıdır. Bu imhâ, bizi, bir zamanlar, sâhibi ve hâkimi olduğumuz "Yakınşark Medeniyeti" asırlarındaki zafer ve şeref sâhifelerimizden uzaklaştıracak, Türk çocuklarının, o büyük günleri hattâ kelimelerde bile hatırlamasına tam engel olacaktır.

Dil Kurumu'nun Durumu

Türkçe'nin son 28 yılındaki bahtlı, bahtsız, bütün mâcerâsında Türk Dil Kurumu'nun uzak, yakın, bâzı günahları olmuştur. Kurumun, Türkçe'ye müsbet hizmetleri yanında, en mühim vefâsızlığı, bizce kendisini kuran Türk büyüğünün, dilde çok ince bir vasiyeti olan Güneş-Dil teorisini pek çabuk unutmuş, onun esprisinden uzaklaşmış olmasıdır.

Fakat dil mevzûndaki sol emelli çalışmaların kaynağı sâdece Dil Kurumu değildir. Belki onun imkânlarıyle ölçülemeyecek kadar kuvvetli ve görünmez bir başka kuvvettir. Belki de gizli kuvvetin sinsi ve sistemli şaşırtmalarıyle Kurum, kendini milletimizin bütününe kabûl ettirememek gibi, tâlihsiz bir duruma düşmüş; yurttaki sol veyâ bilgisiz dil taşkınlıklarını frenleme imkânını bulamamıştır.

Tutulacak Yol

Bütün bu sebepler dolayısiyle, bizce Dil Kurumu, yurtta târihî vazîfe görmüş bir cemiyet olarak, daha hazin bir vaziyete düşmeden, bu işdeki rolünün tamamlandığına inanacak bir anlayışa kavuşmalıdır.

Bu takdirde Türkiye'de, her üyesi gerçek ilim, fikir, fen ve sanat adamlarından seçilecek bir "Türk İlimler Akademisi" kurulacaktır...

Gerçi böyle bir akademi, memleketimizin bugünkü ilmî seviyesi içinde, her şûbesiyle teşekkül edemez. Fakat bir akademi çekirdeği kurulabilir.

Bu akademinin, Türkçe'ye akademik seviyede hizmet etmesi için gereken şartlar uzundur. Bunların başında tam bir ilmî hüviyet ve avrupâî metod bulunacaktır.

Ancak, Türkiye'nin dil ve târih işlerinde, sol emellere âlet olmuş, hele bu işlerin ilmî çerçeveden çıkmasında vazîfe almış hiçbir şahsıyet, akademide bulunmayacaktır. "Türk Akademisi"nde seçilecek her şahsın, milletimizin itimâdını kazanmış, çok ciddî kimselerden olması, en hayâtî zarûrettir.

Dâvâ Yürüyecektir

Çünkü dil dâvâsı yürüyecektir: "Türkçe'nin ilim dili olarak sâdeleşme, millîleşme ve zenginleşme hareketi durdurulamaz."

Milletimizin, çağdaş medeniyet dilleri seviyesinde bir kültür ve tefekkür diline sâhip olması ve bu dilin her an daha milî bir lisan karakteriyle zenginleşip güzelleşmesi, millî kazançlarımızın en büyüğü olacaktır. Ancak, Türkçe'de yeni mefhumlar için kullanılacak her yeni kelimenin "Türkiye Türkçesi"nin fonetiğine, estetiğine ve gramerine uygun olması şarttır. Aslâ unutmamalıdır ki Türkçe'ye girecek her kelime, dilde dünyânın en zevkli ve sanatkâr milletine beğendirilecektir.

Türk milletinin bu derin dil zevkine; onun yarattığı ve yaşattığı lisânın sesine, mîmârîsine, her kelimede hattâ her hecede saygı ve sevgi gösterecek bir dil anlayışı, Türkçe'yi kurtaracaktır.

NİHAD SÂMİ BANARLI

Aslen Trabzon'un köklü âilelerinden biri olan Alemdarzâdeler'den Nihad Sâmi, 1907 yılında İstanbul'un Fâtih semtinde doğdu. Çocukluğunu ve gençliğini bu muhitte geçirdi. Fatih Sultan Mehmed Vakıf Mektebi, Gelenbevî ve Mercan rüştiyeleri ile Vefa Sultânisi'nde okuyarak İstiklâl Lisesi'nden mezun oldu. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi ve Yüksek Muallim Mektebi'ni bitirdi. 1929 yılından îtibâren, arlarında Edirne Lisesi, Kabataş, Galatasaray, Işık ve Şişli Terakki Lisesi, İstanbul Yüksek Öğretmen Okulu'nun da bulunduğu birçok kurumda öğretmenlik yaptı. 1969'da kendi isteğiyle emekliye ayrıldıktan sonra kendini tamâmen kitap çalışmalarına verdi.

Banarlı 1953'de kurulan İstanbul Fetih Cemiyeti'ne girdi ve bu müesseseye bağlı olan İstanbul Enstitüsü Müdürlüğü'ne getirildi. 1958'de Yahyâ Kemal Beyatlı'nın vefâtından sonra Yahyâ Kemal Enstitüsü'nün neşrîyat işlerini yürüttü. 1970'de kurulan Kubbealtı Akademisi'-

nin Edebiyat Kolu Başkanı ve bu müessesede neşredilen Kubbealtı Akademi Mecmuası'nın Müdürü oldu. Nihad Sâmi Banarlı 14 Ağustos 1974 târihinde İstanbul'da vefât etti.

Türk edebiyâtında bir edebiyat târihçisi, münekkit ve fikir adamı olarak yerini alan Nihad Sâmi Banarlı, gençliğe millî şuûru aşılayan kitapları, dersleri, konferansları ile yol gösterici olan bir rehber hocaydı. Yaşayan güzel Türkçe'nin hayrânı ve savunucusu olarak uydurmacılık ve tasfiyecilik akımlarına karşı ömrünün sonuna kadar mücâdele etti. Aynı zamanda Yahyâ Kemal'in bütün eserlerini toplayarak edebiyâtımıza kazandıran insandır. Hazırladığı lise ders kitapları ile de yıllarca, öğrencilerin doğru ve zevkli edebiyat dersi işlemelerine büyük katkısı olmuştur.

Nihad Sâmi Banarlı'nın eserleri:

1- **Hayatta iken basılmış eserleri**:

Kızıl Çağlayan

Bir Yuvanın Şarkısı (1933)

Dâsitân-ı Tevârih-i Mülûk-i Âl-i Osman (1939)

Edebî Bilgiler (1940)

Resimli Türk Edebiyâtı Târihi (1948, 1975)

Metinlerle Edebî Bilgiler (1951)

Metinlerle Türk ve Batı Edebiyâtı (1955)

Yahyâ Kemal Yaşarken (1959)

Yahyâ Kemal'in Hâtıraları (1960)

Türkçenin Sırları (1972)

2- Basılmamış eserleri:

Sular Kararırken

Yabancı Dumanlı Dağlar

Son Vazîfe

Bir Mâbed Yıkıldı

Izdırap Yarışı gibi piyesleri ve

Hürriyet Gazetesi'nde tefrika edilen Bir Güzelliğin Romanı

3- **Vefâtından sonra basılmış eserleri**:

Banarlı'nın gazete ve mecmualarda yayınlanan ilmî ve edebî makāleleri Kubbealtı Neşriyâtı tarafından tasnif edilerek kitaplaştırılmıştır. Bu eserler:

Târih ve Tasavvuf Sohbetleri (1984, 2002, 2004)

Şiir ve Edebiyat Sohbetleri (1982, 2002, 2005)

Bir Dağdan Bir Dağa (1984)

Kültür Köprüsü (1985)

Kitaplar ve Portreler (1985)

Devlet ve Devlet Terbiyesi (1985, 2007)

İstanbul'a Dâir (1986)

Îmân ve Yaşama Üslûbu (1986, 2008) dur.

TÜRKÇENİN Sırları

Nihad Sâmi Banarlı

"Bir dilin kelimelerini hor görmek, hakîr görmek, hele şu veyâ bu politik veyâ ideolojik sebeple dilden atılabilir görmek, en az, onların oluş ve yontuluş tarihini bilmemekten, hattâ sevmemekten doğan büyük bir gaflettir.

Çünkü, milletlerin olduğu gibi, kelimelerin de târihi vardı.

Bir milletin ataları, asırlarca o kelimelerle doymuş, onlarla düşünmüş; birbirlerini ve evlâtlarını o kelimelerle sevmiş ve bu kelimeleri tamamiyle milli bir sanatla işleyip Türk yapmışsa, evlâtlar artık o kelimelere düşman kesilemezler."

ISBN 975-7663-77-8
9 789757 663775